

Pécsi Tudományegyetem
„Oktatás és Társadalom”
Neveléstudományi Doktori Iskola

Laki Tamásné

**A HÁLÓZATELMÉLET KITERJESZTÉSÉNEK
LEHETŐSÉGEI**

KATOLIKUS CSALÁDOS KÖZÖSSÉGEK PÉLDÁJA

Doktori (PhD) értekezés

Témavezető

Meleg Csilla, DSc, egyetemi tanár

Pécs
2012

Tartalom

1.	A tudományos probléma megfogalmazásához vezető út.....	4
1.1.	A kutatás tárgya.....	4
1.2.	Csoportokkal foglalkozó tudományelméleti keretek.....	6
1.3.	A kutatási kérdések megfogalmazása.....	23
1.4.	Hipotézisek.....	27
2.	A kutatás módszertana.....	28
2.1.	A szerző helye a kutatásban.....	28
2.2.	A hálózatkutatás módszerei.....	29
2.3.	Az egyes szintek vizsgálata.....	35
2.4.	Összegzés.....	41
3.	A katolikus családi lelkesítő mozgalmak gyökerei.....	42
3.1.	Az őskeresztény gyülekezetek mint kisközösségek.....	43
3.2.	A harmadrendek mint a családi közösségek előfutárai.....	45
3.3.	A családi közösségek és a faluközösségek kapcsolata.....	47
3.4.	A II. Vatikáni Zsinat szerepe a kisközösségek szempontjából.....	51
3.5.	A családi közösségek gyökerei - összegzés.....	53
3.6.	A családi közösségek magyarországi megjelenése.....	54
3.7.	A magyarországi családi mozgalmak létrejötte.....	58
4.	Családi közösségek a hálózatok értelmezési keretében.....	61
4.1.	Fogalmak, jelölések.....	62
4.2.	Jellemző kapcsolattartási formák.....	64
4.3.	Egymásba ágyazottság.....	66
4.4.	Kisvilág.....	74
4.5.	Modularitás és hierarchia.....	81
4.6.	Dinamikus hálózati tulajdonságok – törzsháló, perkoláció, önszerveződő kritikus állapot.....	85
4.7.	Skálafüggetlenség.....	86
4.8.	A konferenciaviselkedés, a csoportképződés és az összeválogatódás.....	94
4.9.	Erős és gyenge kötések.....	100
4.10.	A családi közösségek hálózati jellemzői – összefoglalás.....	131
5.	Családi közösségek a társadalom hálózatrendszerében.....	132
5.1.	Bizalomszigetek.....	133
5.2.	A családi közösségek társadalmi beágyazottsága – a hálózat határain átívelő kapcsolatok.....	135

5.3.	Boldogság.....	143
5.4.	Értékek és normák a családi közösségekben	145
5.5.	Anómia.....	167
5.6.	Reménytelenség.....	168
5.7.	Koherencia-érzés a közösségekben	169
5.8.	Családi közösségek a társadalom hálózatszerkezetében – összegzés....	172
6.	Összegzés	173
6.1.	Hipotézisek ellenőrzése	173
6.2.	Neveléstudományi összefüggések	180
	Köszönet	182
	IRODALOM.....	183

*„Ha barátságban vagy a kisállatokkal, akkor nem kell félned. Mókus, nyuszi, cinke, pinytőke, pacsirta jókor figyelmeztet a veszedelemre. El is rejtenek a héja, a karvaly elől, sőt ha kell, megvédenek együttes erővel....”
(Selma Lagerlöf)*

1. A tudományos probléma megfogalmazásához vezető út

1.1. A kutatás tárgya

Tudományos érdeklődésemet a családcsoportok keltették fel. Rövidesen világossá vált azonban, hogy igen nehéz olyan egyértelmű kritériumokat találni, amelyek alapján kategorizálni lehetne e csoportokat. A családcsoportba sorolás kritériuma lehetne például a csoporton belüli kapcsolatok jellege, intenzitása, a csoport összetétele, funkciója. Mivel többségében alulról vagy legalábbis részben alulról szerveződő, társadalmi képződményekről van szó, természetes, hogy az egyes típusok soha nem tisztán, egyértelműen jelennek meg, így egyik jellemző sem szolgálhatott világos határvonalként. Az első tájékozódás során kiderült, hogy Magyarországon több száz, de talán több ezer olyan csoport létezik, amely családokból épül fel. Ezek között szerepelnek például iskolához kapcsolódó szülői klubok, sportoló gyermekek családjai, egy-egy fogyatékosági vagy betegségcsoporthoz kapcsolódó szervezetek, kistelepülési hagyományőrző klubok, egyházi közösségek stb.

Kezdetben úgy tűnt, hogy az átláthatatlan halmaz tisztábbá válik, ha kiszűrjük az úgynevezett egydimenziós csoportokat, amelyek csupán egyetlen cél köré csoportosulnak, tehát pl. a fogyatékoság vagy egy sportág, művészeti tevékenység köré szerveződőket. Ha azonban ezeket a kizárni tervezett csoportokat jobban megvizsgáljuk, sokszor az derül ki, hogy, bár megalakulásukkor valóban egy ügy köré szerveződtek (pl. valamennyiük családjában volt cukorbeteg gyermek), később a rendszeres találkozások során a kapcsolatok többdimenziósakká váltak. A tagok közösen töltötték a szabadidejüket, közös Mikulás-ünnepséget, akár közös nyelvórát szerveztek. Így nehezen megállapítható, hogy pontosan melyik szerveződés tekinthető egydimenziósnak, illetve soha nem kizárható, hogy egydimenziós csoport esetében is szerteágazó, az élet számos területét átszövő szervezetnek a kezdeti fázisban lévő megnyilvánulásával állunk szemben. Így lehetetlenné vált a dimenziók szerinti világos kategorizálás, ugyanakkor logikusnak tűnt a már intézményesült csoportok alaposabb vizsgálata.

A családos csoportok intézményesült formában civil szervezetként vagy egyházi mozgalomként bukkannak fel. A civil szervezetek keretei között egészen különböző csoportok működnek, sokszor esetleges, hogy milyen jogi keret milyen valóban működő kisebb vagy nagyobb közösségekkel kapcsolódik össze. Mivel a kutatás tárgyát a csoportok jelentik, féltő hogy ezek csak több lépcsőn át, közvetetten lennének a szervezeteken keresztül megtalálhatók. Így a kutatás az egyházi csoportokra szűkült. Előzetes felméréseink azonban azt mutatták, hogy a határ még mindig túl tág. Egyértelmű kritériumokra törekedtünk annak érdekében, hogy kutatásunk tárgyát pontosan meg tudjuk határozni: mely csoportokat tekintjük családcsoportoknak. Mivel a legtöbb, és a leginkább hálózattá vált csoportot a katolikus egyházon belül találtuk, ezekkel kezdtünk el behatóbban foglalkozni.

Ezeket az intézményesült csoportokat is több szempont alapján tipologizálhatjuk. Egyfajta lehetőség az összetartozás foka, a találkozások gyakorisága. Léteznek olyan csoportok, amelyek évente néhányszor találkoznak, és ezek az alkalmak is csupán néhány órás programokat jelentenek. A másik végletet az életközösségben, akár vagyonszösségben élő családcsoportok jelentik. A legtöbb esetben természetesen nem a szélsőségek tapasztalhatók, hanem a szervezett, körülbelül havi rendszerességű találkozók mellett megfigyelhetők közösségi szabadidős, kulturális stb. rendezvények vagy spontán találkozások, amelyeken főleg a közösségen belüli kisebb (például életkor, nem, érdeklődési kör stb. alapján szerveződő) csoportok vesznek részt. További csoportosítási lehetőség kínálkozik a közösségek mérete, és a részben ebből adódó struktúrája alapján. A szerveződés jellege szerint úgy tűnt, hogy három jól elkülönülő csoport alkotható: a plébániák köré szerveződő családos közösségek, a települési szintű összefogások és a nemzetközi mozgalmak magyarországi megjelenései. Ezek közül az első kettő vizsgálatakor számos olyan esettel találkoztunk, amikor hosszabb vagy rövidebb idő után az így kialakult csoportok valamilyen már elismert egyházi mozgalomhoz kapcsolódtak. A látókörünkbe került nemzetközi szervezetek részeként működő magyarországi családcsoportok pedig szinte valamennyien a katolikus egyház által elismert lelkeségi mozgalmak hazai képviselői. Így jutottunk el ahhoz a döntéshez, hogy jelen kutatás azon katolikus családos csoportokra terjedjen ki, amelyek valamely lelkeségi mozgalom keretein belül működnek. Ilyen mozgalom 12 működik jelenleg Magyarországon.¹ Ezek közül némelyek több ezer, mások néhány tucat főt számlálnak.

Az előző okfejtések alapján tehát azokat a közösségeket kívánom kutatni, amelyek katolikus családos mozgalomként működnek. Tisztázni kell természetesen, hogy milyen

---

¹ Ezeket az 1. Melléklet tartalmazza.

ismérvek alapján tekintünk egy közösséget „katolikus családos mozgalomnak”. Nem kívánom sem az egyes csoportok, sem az egyház döntését ezekben a kérdésekben felülbírálni, így családos közösségnek azokat a csoportokat nevezem, amelyek saját magukat ekként definiálják, katolikusnak pedig azokat, amelyeket a Magyarországi Katolikus Egyház annak tart. Az országos Lelkipásztori Intézet 2006-ban megjelent kiadványában a következőképpen foglalt állást:

„milyen kritériumok alapján tekintünk egy közösséget „lelkiségnek”, „mozgalomnak”? ... Arra törekedtünk, hogy azokkal a magyar katolikus egyházban jelenlévő közösségekkel foglalkozzunk, amelyekben elsődlegesen világi hívek, bizonyos nem-plébániai strukturáltsággal, meghatározott lelki karizmát követve az egyetemesség egyfajta távlatával élnek meg kereszténységüket.” (NOBILIS, 2006:12)

Így született meg az a döntés, hogy azok a csoportok lesznek a kutatás tárgyai, amelyeket az Országos Lelkipásztori Intézet katolikus lelkiségi mozgalomként tart nyilván, és amelyek magukat családos csoportként definiálják. Két esetben tettünk kivételt. Az egyik az Antióchia Közösség, amely magát ugyan családos mozgalomként definiálja, de csak fiatalokból álló csoportjai vannak. Megkeresésemre elmondták, hogy meggyőződésük, hogy a biztonságot nyújtó családok építését, a tartós házasságért végzett munkát a kamaszok körében kell megkezdeni, ezért tartják magukat családos mozgalomnak. Mivel egyetlen családból álló csoportja sincs, ezért nem lett része a kutatásnak. A másik kivétel a Bokor, amely ugyan nem szerepel az Országos Lelkipásztori Intézet listáján, de számos családos csoportja van, magyar alapítású mozgalom, és a katolikus egyház elismeri, így bekerült a kutatott közösségek közé.

1.2. Csoportokkal foglalkozó tudományelméleti keretek

Miután egyértelművé vált, hogy a kutatás tárgyát a mozgalommá szerveződött katolikus családos csoportok képezik, keresni kezdtük azt a keretet, amelyen belül ezek vizsgálhatók. Azt tudtuk, hogy a csoportokon belüli kapcsolatokat és az ezekre épülő struktúrát szeretnénk vizsgálni, valamint azt a hatást, amit a csoport a tagokra és még inkább a társadalomra kifejt. Ehhez kerestük azt a keretet, amelyen belül az egészen nagy és az egészen kis mozgalmak is vizsgálhatók. A hangsúlyt nem az egyénekre kifejtett hatásra kívántuk fektetni, hanem arra, hogy ezek a közösségek milyen helyet foglalnak el és milyen szerepet töltenek be a társadalomban.

1.2.1. Szervezetkutatás

Mivel írott vagy íratlan, de mindenképpen meghatározott szabályok alapján működő, szervezett csoportokat vizsgálunk, szervezeteknek is tekinthetnénk őket. Annál is inkább indokolt lehetett volna ez a megközelítés, mivel a legtöbb látóterünkbe került családos csoport alapítványi, egyesületi vagy egyházi keretek között működött. Hamarosan kiderült azonban, hogy ez a keret nem kielégítő, mert a legtöbb esetben van ugyan átfedés a civil szervezeti tagság és a közösséghez tartozók között, de alapvetően esetleges, a közösség működéséhez csak érintőlegesen kapcsolódó szempontok alapján működik a hozzá kapcsolódó hivatalosan bejegyzett szervezet. Általában nem egyezik meg például a vezető személye sem, tehát a családcsoport és a hozzá kapcsolódó szervezet struktúrája egészen különböző. Így a szervezeti vizsgálat során nem kaphatunk valós képet a vizsgálni kívánt közösségekről. Ez a módszertani kérdés a társadalmi mozgalmak vizsgálata során már az 1990-es években megfogalmazódott:

„A lezajlott társadalmi-politikai változások szokatlan, a korábbi mintáktól eltérő jellege megnehezíti, hogy a hagyományos, illetve az eddigiekben használatos kategóriarendszereket alkalmazzunk elemzésükben és magyarázatukban. A rendszerváltásban nem elhanyagolható a társadalmi mozgalmak szerepe, amely azonban, miként más társadalmi-politikai átalakulások elemzésekor is, többnyire háttérben marad a szervezeti és strukturális elemek vizsgálata mögött. >...< A társadalmi mozgalmak elemzése nem könnyű feladat... Szerepüket gyakran eltakarja a párt- az egyesület- és az érdekképviselő-kutatásnak a politikai szervezetre orientált szemlélete vagy a szociológiai csoportelemzés, illetve olyan makrokategóriák differenciálatlan alkalmazása, mint a civil társadalom.” (SZABÓ, 1994:45)

Nem akartunk az itt bemutatott csapdába esni, abba, hogy a szervezetek elemzése közben „elvesszenek” szemünk elől az előző fejezetben meghatározott csoportok. A közösségek és a civil szervezetek olyannyira nem összemoshatók, hogy egy kutatás eredményeként meg is fogalmazódott, hogy “a civil szervezetek egy olyan cél érdekében jönnek létre és működnek, mely túlmutat – kívül esik – a tagság körén. Ez által egy külső társadalmi cél érdekében mobilizálnak. A közösségek tevékenységének célcsoportja azonban általában maga a tagság. A civil szervezetekkel szemben, ahol a tagok gyakran nem is ismerik egymást, a közösségek a személyes ismeretségre épülnek”. (KONCZ, 2007:3) Bennünket viszont éppen ezek a személyes ismeretségek érdekeltek, illetve egészen pontosan az, hogy hogyan szövődnek ezekből a kisebb csoportok vagy az egészen nagy hálózatok, és, hogy mindezek hogyan jelennek meg a társadalomban.

Felvetődött az a lehetőség is, hogy magukat, a vizsgálni kívánt csoportokat tekintsük szervezetnek, függetlenül attól, hogy kapcsolódnak-e bíróság által bejegyzett egyesülethez vagy alapítványhoz. A legtöbb szerző a szervezetet emberekből álló,

valamely konkrét cél érdekében létrejött csoportként definiálja². Tehát meghatározhatónak kellene lennie egy világos célnak, különválasztva a manifeszt és a látens célokat. Ellentmondásba ütközünk rögtön ennél az első lépésnél, hiszen a vizsgálandó csoportok jelentős részének manifeszt célja nem más, mint maga a közösség létezése, működése. "Határozottan ki kell jelentenünk, hogy a közösség nem pusztán eszköz, hanem elsősorban cél!" (SCHMIDT, 2006) Ezen a ponton a kígyó a farkába harap, hiszen értelmetlen egy szervezetet azzal az elsődleges céllal létrehozni, hogy működjön. Ha viszont a látens célok adják a létjogosultságot, akkor alapvető zavarnak kellene lennie a működésben. Ebben az esetben lehetőségként csupán azon csoportok vizsgálata marad fenn, amelyek valóban konkrét célt vagy célokat tűznek ki, pl. a házasságok tartóssá tételét, a gyermekek számára bizonyos értékek átadását stb. Azonban ezen „szervezetek” jelentős részéről is az derült ki, hogy valójában nem ezekért a célokért jöttek létre, ezek csak később alakultak ki. További nehézséget jelent, hogy a szervezetben a társadalom egyes tagjai kötnek egymással (szóban vagy írásban) szerződést, a vizsgálni tervezett közösségekben pedig családok szövetkeznek egymással. Igaz, hogy a szervezetszociológia is ismer alrendszereket, ezek azonban egyes funkciók betöltésére jönnek létre. A családok közösségeiben azonban a tagok számára éppen az alrendszer az elsődleges, azaz a család, és ez mégsem okozza a szervezet egyensúlyának megbomlását. Sőt időben rendszerint a családhoz tartozás megelőzi a közösséghez tartozást. Így féltő, hogy ha szervezetként közelítünk a családok szövetségéhez, akkor nem tudjuk a lényegi elemeket megragadni, hiszen ezekre nem találunk fogalmakat ezen a tudományterületen.

A fenti érvek miatt a szervezetszociológia nem alkalmas arra, hogy a családok csoportok társadalmi szerepét és kapcsolatrendszerét vizsgáljuk. Ugyanakkor számos olyan szervezetre vonatkozó kutatás található, amelyek eredményei relevánsak lehetnek a családok csoportok szempontjából. Ilyen például Bales, Blake és Mouton vezetői típusokra vonatkozó vizsgálata (CSEPELLI, 2001:215-216), vagy a döntésmechanismusok alakulása. Kutatási kérdés lehetne, hogy mely csoportok működnek szervezetként és melyek nem. Összességében arra a következtetésre jutottunk, hogy az általunk vizsgált csoportok szerkezetének, felépítésének, összefogásának és társadalmi szerepének feltárásához nem alkalmas a szervezeti megközelítés. Hasznos lehet viszont jelen kutatás szempontjából annak a vizsgálata, hogy intézményként működnek-e ezek a csoportok, azaz előírják-e normákat és értékeket, amelyeket elvárnak a tagjaitól.

---

² pl. Andorka 1997: 407.

1.2.2. Életminőség

Vizsgálható lenne az is, hogy ezek a csoportok milyen hatással vannak a tagok életminőségére³. Ebben az esetben a csoportot háttérként értelmeznénk, amely az egyén mögött és mellett áll, a tagok lehetőségeit, kapcsolatainak, barátainak számát növeli, érzelmi és esetleg anyagi biztonságot nyújt. Nem az a hangsúlyos, hogy hogyan szerveződnek, hogyan épülnek fel a csoportok, mint ahogyan ezt a szervezetszociológia kínálja, hanem az áll a középpontban, hogy azoknak az embereknek, akik ilyen csoportokhoz csatlakoznak, hogyan változik az életminősége.

Egy 2000-ben készült országos reprezentatív vizsgálat (UTASI, 2006:36) megerősíti a nemzetközi összehasonlító vizsgálatok vissza-visszatérő megállapításait, miszerint a boldogságérzet korrelál a közvetlen közösségi kapcsolat mértékével. Vizsgálható lenne, hogy mindez hogyan valósul meg a családi csoportok esetében⁴. Ezen felül hipotézisként megfogalmazható lenne például, hogy a családi csoporthoz tartozással nő a várható élettartam, csökken a magányosságérzés, a normasértő viselkedés, a munkanélküliség stb., és bizonyítottság esetén a kutatás tárgyát képező csoportok hatására mutathatnánk rá.

Több családi közösség legfőbb céljai közé sorolja a házasságok erősítését. Ezzel összefüggésben is vizsgálható a tagok életminősége. Egy reprezentatív vizsgálat ugyanis arra a következtetésre jut, hogy „a jó házasságban élő férfiak és nők életminőség-mutatói a legjobbak, és egészségesebb életmódot követnek. Ugyanakkor a rossz házasságban élők életminőség-mutatói az elváltakénál is rosszabbnak bizonyultak. >...< A házasság önmagában nem egészségvédő, hanem a jó kapcsolat, a felmerülő problémák megoldásának közös keresése, a bizalom, a kapcsolattal való elégedettség az egészségvédő”. (BALOG, 2006:242) Érdekes aspektus lehet a gyermekvállalási szándék és

---

³ Az életminőséget különböző szerzők különbözőképpen értelmezik. „Az minden esetre egyértelmű, hogy az életminőség nem azonos a jóléttel, vagy az életszínvonallal. A különböző meghatározásokból az is kiderül, hogy az életminőség egyaránt értelmezhető objektív állapotként és szubjektív megélésként, érzetként.” (FEKETE, 2006: 283) Valamint léteznek olyan meghatározások, amelyek ezt a kettőt próbálják ötvözni. (Pl. ALLARDT, 1993:93)

⁴ „A szubjektív életminőséget alakító kapcsolat vizsgálatok meg kell különböztetnünk az objektíve létező kapcsolatokat, valamint ezen kapcsolat szubjektumra gyakorolt hatását...A közösséghez tartozás kapcsolati igényét, szükségét objektív oldalról a mikro-közösségi, környező közösségi kötelekkel létevel, intenzitásával, funkcionális működésével, szubjektív oldalról ugyanezen kapcsolathoz fűződő szubjektív értékeléssel, a kapcsolatoktól eredő, azok hatására megélt, érzékelt öröm, önmegvalósítás érzésével közelíthetjük. Az önmegvalósítás forrása lehet a közösségi kötelek túllepő közéletiség, és/vagy a még azon is túllepő, univerzumhoz kapcsolódó természeti, transzcendens vagy virtuális kötelék”. (UTASI, 2006:37)

a ténylegesen megszületett gyermekek számának vizsgálata is. „A mai magyar társadalomban a gyermekvállalás a nők esetében több mutató tekintetében a gyermektelenekhez képest rosszabb életminőséggel jár együtt, míg a férfiak esetében ennek az ellenkezője jellemző”. (KOPP-SKRABSKI, 2006:257) Ennek vizsgálata annak fényében lehet tanulságos, hogy a vizsgálandó csoportok esetében megfigyeléseink alapján az országos átlagnál lényegesen magasabb gyermekszámmal találkozhatnk. Ebben az esetben azonban komoly nehézséget jelenthet a kontrollcsoport és a viszonyítási alapok megtalálása, hiszen csak akkor fogadhatjuk el az eredményeket, ha meg vagyunk győződve arról, hogy azonos státusú csoportokat hasonlítottunk össze. Egyéb esetben csak annyit rögzíthetünk, hogy milyen azoknak az embereknek az életminősége, akik a családos csoportokhoz tartoznak. Ugyanakkor nem tudnánk meg semmit a csoportok felépítéséről, működéséről, tehát tulajdonképpen nem a kutatás tárgyát vizsgálnánk, hanem az ezekhez tartozó embereket. Ez a lehetőség nem felel meg az eredeti célkitűzésnek, hiszen éppen nem az egyes tagokat, hanem a belőlük szerveződő csoportokat kívánjuk vizsgálni. A csoport tagjainak életminősége tehát egy mindenképpen figyelembe veendő szempont, a kutatásnak erre is ki kell terjednie, azonban csupán ennek vizsgálata során nem derülne fény a csoportok hatásmechanizmusára. Ekkor ugyanis az egyének életminősége áll a középpontban, és nem a belőlük felépülő csoportok. A kutatás során tehát érdemes érinteni az életminőség kérdését, azonban ez a szempont önmagában nem alkalmas arra, hogy a kutatás keretét képezze.

1.2.3. Szimbolikus tőkeelmélet

A szimbolikus tőkét feltáró elméletek hozzájárulhatnak a kutatásunkban a csoportok hatásának vizsgálatához. Nyilvánvaló ugyanis, hogy valamennyi csatlakozott családtól a taggá válás és a tagság fenntartása folyamatos befektetést igényel. Sok esetben heti rendszerességgel és különböző helyszíneken megszervezett találkozók, rendezvények az együttlét, a csoportba tartozás színterei. Ezek az események időt és pénzt igényelnek. Ennek alapján azt mondhatjuk, hogy a tagok a BOURDIEU-i (1999) értelemben vett gazdasági tőkét társadalmi tőkévé konvertálják. Így vizsgálható például az is, hogy a keletkezett társadalmi tőke hogyan növeli a csoportok tagjainak kapcsolati tőkéjét, elismertségét és bizalmi hitelképességét és mindez hogyan konvertálható kulturális vagy gazdasági tőkévé. Ebben a keretben már több derül ki a vizsgálni kívánt jelenség sajátosságairól, de még mindig nem találtuk meg azt az eszközt, amelynek segítségével megragadhatnánk azokat a mechanizmusokat, amelyek arra ösztönzik a családokat, hogy közösen alkossanak csoportokat. A tőkeelmélet segítségével vizsgálható például a

kapcsolati tőke, de kevésbé derül ki, hogyan függnek össze a családon belüli és a családok között szövődő szálak, és kimaradnak az érzelmi motivációk, amelyek esetünkben nem kikerülhetők.

A COLEMANI (1988; 2006) elmélet közelebb visz a probléma értelmezéséhez. Coleman felfogásában ugyanis a társadalmi tőke éppen a személyek közötti kapcsolatokban jelenik meg. Pontosan azt hangsúlyozza, hogy ezzel a tőkefajttal nem az atomizált egyének, hanem a csoportok részeként megjelenő személyek rendelkeznek. Ez tehát olyan keret, amelybe már belehelyezhetők a vizsgálni tervezett közösségek is. Coleman a társadalmi struktúrákat és normákat is szociális tőkeként értelmezi. Tehát egy jó struktúra és a csoport által képviselt normák már magukban tőkét képeznek. A normakövetésnek azonban feltétele, hogy a csoport tagjai számos szállal, azaz többdimenziósan kapcsolódjanak egymáshoz. Coleman új fogalmat vezet be, a zárt hálózatokét⁵, amelyekben bármely két szereplő kapcsolatban áll egymással. Meglátása szerint ezekben a zárt hálózatokban jöhet létre a normakövetés és a kölcsönös bizalom, ami elméletében a társadalmi tőke fontos részét képezi. (COLEMAN, 1988:96-110) A jelen kutatás során vizsgálandók tehát a személyes kapcsolatok dimenziói, érdemes megkeresni a zárt hálózatokat és kitérni arra, hogy a csoportokon belül milyen normák érvényesülnek, valamint, hogy létezik-e a kölcsönös bizalom. Coleman itt azonban már a társadalmi tőkét a társadalmi hálózatok keretében értelmezi, amely kutatásunk keretévé is válhat.

1.2.4. Közösségtanulmány

A közösségtanulmány a szociológiából (KOVÁCS, 2007:9) és az antropológiából (SÁRKÁNY, 2000:57) fejlődött önálló tudománnyá, de máig nem tisztázott, hogy önálló diszciplína vagy altudomány, vagy nem más, mint módszertani hagyomány, különböző kutatási eljárások ötvözete.⁶ Becze Szabolcs egész tanulmányt szentelt ennek a kérdéskörnek, melynek bevezetőjében így fogalmaz: „A közösségtanulmány önmeghatározásában magáévá igyekszik tenni az antropológia, a városkutatás, az urbanisztikai tanulmányok, a szociológia, a néprajz, az etnológia módszertanát, ez a megállapítás azonban fordítva is érvényes: bizonyos diszciplínák saját gyermekükként tekintenek rá.” (BECZE, 2010:144) Magyarországon Sárkány Mihály definíciójára

⁵ Zárt hálózatként az egész dolgozat során azokat a csoportokat értem, amelyekben minden tag minden tagot ismer (COLEMAN, 1988:105-106), aminek az is következménye, hogy a határok mindenki számára világosak.

⁶ Ebben a vonatkozásban a szervezetfejlesztésre hasonlít. Ld. Meleg (2006, 69-80): A szervezetfejlesztés mint elmélet és módszer

hivatkozik a legtöbb szerző (pl. KOVÁCS, 2007:8; KOTICS, 2007:23; BECZE, 2010:151), miszerint „a közösségtanulmány mint módszer lényege egymással összefüggő, egymást átható társadalmi folyamatok leírása és értelmezése egy világos társadalmi kereten belül, amelynek körvonalait mind a kutató, mind a vizsgált csoport tagjai személyesen érzékelik.” (SÁRKÁNY, 2000:57) A módszertant röviden így foglalhatjuk össze: „Szemléletében holisztikus, és a személyesebb, közvetlenebb beszámolók a kisebb közösségeken belüli terepmunkán nyugszanak.”⁷ (BECZE, 2010:151) A közösségtanulmány tehát egyszerre tekinthető módszernek és önálló, vagy minden esetre önállósodni kívánó tudományterületnek. Kérdés, hogy ha tudományterület, akkor a keretein belül értelmezhetők-e a családos csoportok.

A közösségtanulmány bemutatásánál különböző szerzők azt hangsúlyozzák, hogy bármilyen, akár fizikai határok közé nem szorítható, fiktív térben létező közösség is górcső alá kerülhet (BECZE, 2010:145), a közösségtanulmány „mégis megragad a már vizsgált terepek >értsd: vidék és város mint átfogó narratíva< és közösségek fenotípusinál, ezáltal némileg korlátok közé szorítja a közösségkutatások konceptuális terét”⁸. (BECZE, 2010:160) A külföldön megjelent tanulmányok nagy része leginkább szociálintropológiai tanulmánynak tekinthető, amelyek törzsi társadalmak, később különböző települések, településrészek és szubkultúrák tanulmányozását jelentette. (SÁRKÁNY, 2000: 57-61; BECZE, 2010:154-156)

Hazánkban a közösségtanulmány a falukutatásnak köszönhetően jelent meg, és tudomásunk szerint egyelőre más kutatók nem alkalmazzák. Ebből adódóan a módszertani útmutatók falukutatási iránymutatásokat tartalmaznak. (FEISCHMIDT, 2007:223-224) A közösségtanulmány mint módszer mindenképpen a személyes megfigyelésre épül. A kutató a terepen dolgozik, „érzelmileg is közel kerül, erősen szimpatizál” a közösséggel. (KOVÁCS, 2007:11) Geertz antropológiai kutatásokhoz dolgozta ki az úgynevezett sűrű leírás módszerét, amelyet a közösségtanulmány átvett. „A hosszú, főként, bár nem kizárólag kvalitatív, erősen résztvevő jellegű és szinte megszállottan aprólékos, behatárolt területen végzett terepkutatás során szerzett anyagnak a segítségével egyfajta érezhető aktualitást lehet kölcsönözni azoknak a gigantikus fogalmaknak, amelyekkel a mai társadalomtudomány küszködik - legitimáció, modernizáció, integráció, konfliktus, karizma, struktúra, jelentés stb.” (GEERTZ, 1994:191) A terepkutatás kiegészül különböző technikai eljárásokkal, mint például a hálózati elemzés, strukturált, fókuszcsoporthoz és mélyinterjúk készítése, kérdőívek felvétele, dokumentumelemzés, hagyományos

⁷ Az idézet szó szerint Becze Szabolcstól való, aki tartalmilag idézi SÁRKÁNY Mihályt (2000:57).

⁸ Az idézet szó szerint Becze Szabolcstól való, aki tartalmilag idézi WRIGHT-ot (1992)

megfigyelés, fényképezés stb. Az első közösségtanulmányt a Lynd házaspár készítette. (LYND-LYND, 1929) Az ő újításuk volt, hogy „nem téziseket akartak bizonyítani, hanem kutatásokból nyert információkkal (beszédese adatokkal) próbálták eredményeket felmutatni és elméletet gyártani, [... valamint, hogy] a munka egy csoport viselkedésére irányult.” (BECZE, 2010:155)

Felvetődött az a kérdés, hogy korábbi kutatások során vizsgáltak-e olyan közösségeket, amelyeknek (mint a családos csoportok esetében) térben nem meghatározható, mégis pontosan körülírható a határuk. Azaz, a már idézett definíció szerint, a vizsgálandó társadalmi csoport „egy világos társadalmi kereten belül [észlelhető], amelynek körvonalait mind a kutató, mind a vizsgált csoport tagjai személyesen érzékelik.” Becze Szabolcs felvetette annak a lehetőségét, hogy a közösségi tér tágítható „az érzelmi, lelki kötődésen keresztül >létrejövő<” terek irányába. (BECZE, 2010:147) Bár ennek az elméleti lehetőségére felhívja a figyelmet, nem említ olyan kutatást, amelynek során a közösségtudomány módszerével vizsgáltak volna egy földrajzilag nem egyértelműen megragadható, ugyanakkor jól körülírható, zárt csoportot.

Összefoglalva megállapíthatjuk, hogy a közösségtanulmány hasznos módszer a családos csoportok vizsgálatához, azonban az eddigi eljárások újragondolása szükséges hozzá, hiszen itt a kutatás tárgya nem egy lokálisan szerveződő közösség. Továbbá a közösségtanulmányt jelen kutatásban sokkal inkább módszerként, mint elméleti keretként tudjuk hasznosítani.

1.2.5. Hálózattudomány

A fenti megfontolások és útkeresések vezettek el bennünket a hálózatelmélethez. Ebben találtuk meg problémafelvetésünk tudományos megválaszolásához, kutatási kérdésfelvetéseinkhez azt az értelmezési keretet, amelyben a családon belüli, a családok közötti, a csoportok közötti kötések és a hálózat társadalmi beágyazottsága együttesen vizsgálható. A hálózatkutatás rugalmassága lehetővé teszi azt is, hogy egyidejűleg koncentráljunk a hálózatra és annak alhálózataira, függetlenül a csoportok létszámától.

A legtöbb szerző (PESCOSOLIDO, 2006:209; JANSEN, 2006:38-39, WELLMAN, 1988:312; SZÁNTÓ – TÓTH, 1993:32) MORENOT (1934) tekinti a hálózatkutatás egyik előfutárának, és a szociometriai diagramokat tartják az első és máig használatos olyan eszköznek, amelyek alkalmasak kapcsolati hálózatok megjelenítésére. WELLMAN (1988:310) első antropológiai-hálózatelemző kutatásnak BARNES 1954-es munkáját tartja, amelyben egy norvég halászfalu kapcsolatait elemezte. (WELLMAN, 1988: 310)

A hálózatkutatás történetéről több átfogó tanulmány készült. PESCOSOLIDO (2006) a gyökerektől 2006-ig terjedő legjelentősebb eredményeket összegzi és a különböző iskolákat is részletesen bemutatja. Magyar nyelven SZÁNTÓ Zoltán és TÓTH István (1993) foglalja össze a társadalmi hálózatkutatás történetét és legfontosabb eredményeit, a módszertani alapokat pedig KÜRTÖSI Zsófia ismerteti. (2004)

A következőkben néhány olyan hazai kutatást mutatok be röviden, amelyek valamilyen szempontból hasonlóak a jelen kutatáshoz, különös figyelemmel azokra, amelyek egy-egy közösség többszempontú elemzését végezték. Az ismertetés semmiképpen sem teljes körű, az erre való törekvés a téma szerteágazó volta miatt eleve kudarcra lenne ítélve.

Már 1994-ben jelent meg hazánkban olyan tanulmány, amely a Semmelweis Orvostudományi Egyetem nappali tagozatos, külföldi férfihallgatóinak kapcsolati hálóját vizsgálta kérdőívekkel és interjúk elemzésével. (ALBERT-DÁVID, 1994) A célcsoport összetételéből adódó számos egymás közötti kapcsolat alapján a kutatók a szociometriában alkalmazott (zárt csoportra jellemző tulajdonságok vizsgálatára kifejlesztett) számításokat is végeztek. Ugyanakkor arra is törekedtek, hogy a megkérdezettek teljes kapcsolati hálójáról képet kapjanak, ezért a csoporton belüli és a csoporton kívüli kötések is elemezték. A családi viszonyrendszerre a helyzet sajátosságai miatt nem tértek ki.

Pusztai Gabriella felekezeti és nem felekezeti, határon túli és hazai középiskolások társadalmi tőkével való ellátottságát vizsgálta. (PUSZTAI, 2009) A kapcsolati hálót tőkeként értelmezve megállapította, hogy „a felekezeti iskolákban a tanárok diákok felé való odafordulása átlagon felüli méretű. ... A felekezeti iskolások vallásosság mentén szerveződő és külföldre húzó kapcsolat[ai] erősek.” (PUSZTAI, 2009:162) A vallási tőke elemzésekor külön kitér a személyes és közösségi vallásgyakorlatra, a diákok, szüleik, sőt testvéreik és nagyszüleik kisközösségi tagságára is. (PUSZTAI, 2009:189-193)

Sztárayné arisztokrata családok kapcsolathálóját elemezte. Témánk szempontjából azt a következtetést emeljük ki, mely szerint „a mai magyar társadalmon belül létezik az egykori nemesi származásúak közötti kapcsolathálózat, amibe azonban az arisztokrata származású fiataloknak csak egy része tartozik bele.” (SZTÁRAYNÉ, 2009:117)

KÖNCZEI Csongor (2007) a kalotaszegi cigányzenészek kapcsolati hálóját elemezte. Kérdőívek és interjúk segítségével tárta fel társadalmi és kulturális hálózatukat, igyekezett a már nem élő muzsikusokról is minél több adatot gyűjteni. Egyszerre alkalmazta az egyénközpontú és a hálózat egészét vizsgáló módszereket, így átfogóbb képet tudott

nyújtani a csoporton belüli és abból másfelé nyitó kapcsolatok jellegéről, történetéről, funkciójáról és intenzitásáról.

Két olyan kutatást találtam, amely civil csoportok egymáshoz kapcsolódását tárta fel: FAZEKAS Mihály (2007) szakkollégiumok hálózatát, BARTAL Anna (2006) pedig egy ernyőszervezethez tartozó alapítványok és egyesületek kötéseit⁹ vizsgálta. E két kutatás különösen tanulságos a családok közössége elemzése szempontjából, mivel hasonlóan alhálózatok egymáshoz kapcsolódásáról van szó, a szakkollégiumok esetében ráadásul az alhálózatok zárt hálózatok.

Az eddigiekben felsorolt kutatások során különböző csoportokat elemeztek hálózatként, a jelen kutatás tárgyát képező családok közösségi hálózat rendelkezik azonban olyan sajátosságokkal, aminek következtében egyedi módszertan kidolgozása vált szükségesé. A hálózat felépítéséből, szerkezetéből adódóan a más kutatások során használt módszerek nem alkalmazhatók változtatás és átdolgozás nélkül. A családok közössége hálózatában ugyanis olyan csoportok kapcsolódnak össze, amelyek tagjai kivétel nélkül ismerik egymást. Ezt nevezzük zárt vagy teljes hálózatnak. Egyes mozgalmak (például az egész országban működő Házak Hétvége) úgy épülnek fel, hogy az egyes, alapvetően területi alapon szerveződő kisközösségek összekapcsolódnak regionális egységekké, majd a régiókból áll össze az országos hálózat. Regionális és országos szinten már természetesen nem ismer minden tag minden tagot. Ugyanakkor más mozgalmakat (ilyen például a Családok Jézusban) egyetlen közösség képvisel Magyarországon. Kutatásunk során ezért legnagyobb egységnek az országos szervezeteket tekintjük, legkisebbnek pedig az egyes családokat, amelyekből a közösségek felépülnek. Így ahhoz, hogy a célcsoport kutatható legyen, átfogó, több szintű vizsgálatra van szükség. Ez azonban a már ismert elemek felhasználásával egyedi módszertan kidolgozását igényli, ugyanis ilyen jellegű vizsgálat Magyarországon még biztosan nem készült. Az általam elért nemzetközi szakirodalom sem tartalmaz olyan hálózati kutatást, amelynek tárgya olyan családokból álló teljes hálózatok rendszere lenne, amely jellemzően nem (csak) földrajzi alapon szerveződik, és ahol a főháló¹⁰ és alhálóinak egyidejű elemzése lenne a cél. Mindezek alapján úgy tűnik, hogy lehetséges a családok csoportokat hálózatként értelmezni és a közösségtanulmány módszereivel vizsgálni. Ehhez mindenképpen szükséges a meglévő közösség- és hálózatkutató eszköztár segítségével egyedi módszertant kidolgozni.

---

⁹ A Nonprofit Humán Szolgáltatók Országos Szövetsége 80 tagszervezetének kapcsolatait elemezték.

¹⁰ Dolgozatomban főhálónak a magyarországi mozgalmak hálózatát tekintem, bár természetesen a vizsgálatot nemzetközi szintre is ki lehetne terjeszteni.

1.2.6. Terminológia

A dolgozat következő fejezeteiben csak a kutatás tárgyát képező csoportokat – tehát azokat, amelyek a katolikus egyház keretein belül működnek, lelkiséggé szerveződtek és magukat családos közösségként definiálják - fogom családos közösségnek vagy családos csoportnak nevezni. Ez a meghatározás erre az értekezésre vonatkozik, és csupán az egyértelműség kedvéért vezetem be. (Ez természetesen nem jelenti azt, hogy más csoportok nem tartozhatnak ebbe a kategóriába, hiszen például a plébániákon működő, a más felekezethez tartozó vagy egyházon kívüli csoportok ugyanúgy lehetnek családos közösségek.) Tisztában vagyok azzal is, hogy nem minden általam „családos közösség”-ként megnevezett csoport használja ezt a kifejezést.¹¹ A kutatás tárgyának pontos meghatározása tehát itt is, mint számos esetben önkényes, bizonyára más megoldás is lehetséges lenne. A hátránya egyrészt az, hogy kizár olyan csoportokat, amelyek a kutatás szempontjából érdekesek lehetnének, másrészt az azonos terminológia használata egy halmazba sorol egymáshoz hasonló, ám nem egyforma csoportokat. Ez a szűkítő-bővítő eljárás a hátrányai mellett rendelkezik azonban azzal az előnnyel, hogy az egész kutatás során világos, hogy milyen csoportokat soroltunk a „családos közösség” körébe. A terminológia egyértelműsége és egyszerűsítése érdekében választottam ezt a megoldást.

Az ezekből a közösségekből felépülő olyan szervezeteket, amelyeket a katolikus egyház lelkiségi mozgalomként hivatalosan elismert, mozgalmaknak nevezem. Tehát amikor a dolgozatban a „családos mozgalmak” kifejezés szerepel, az mindig a Kutatás tárgya című fejezetben meghatározottak szerinti, az Országos Lelkipásztori Intézet listáján szereplő családos mozgalmakat (a Bokorral kiegészítve) jelenti.

Az elemzett mozgalmak mindegyikét más szín jelöli, ezeket következetesen alkalmazzuk az egész dolgozatban.¹²

1.2.7. Közösség-fogalom

A közösség fogalma a tudományos gondolkodásban Tönnies 1887-ben megjelent *Gemeinschaft und Gesellschaft* című művével jelent meg. Azóta számos tanulmány született a közösség fogalmáról, tartalmáról, kutathatóságáról. Hillery 1950-ben 94 addig

¹¹ „Maguk a csoportok a legkülönbözőbb meghatározásokat alkalmazzák magukra, mint pl.: közösség, karizma, lelkiség, szövetség, út, család, mű, mozgalom, rend stb., kifejezve ezzel saját magukról alkotott elképzelésüket és egyben rögtön valamilyen módon egyházképüket is.” (Nobilis, 2006:12)

¹² A vizsgált mozgalmak felsorolását és a hozzájuk rendelt színek jelentését az 1. Melléklet tartalmazza.

publikált definíciót gyűjtött össze. Ezek száma természetesen azóta is növekedett. A legtöbb meghatározás abban egyetért, hogy a közösség valamilyen térhez kapcsolható és a tagok között valamilyen társadalmi interakció létezik. (pl. TÖNNIES, 2004:20-21; KÖNIG, 1958:14, SÁRKÁNY, 2000:58-59; KOVÁCS, 2007:10) Karvalics szerint az egyes meghatározásokban még kevesebb egységesség figyelhető meg: „Se szeri, se száma a különböző közösség-meghatározásoknak és csoportdefinícióknak, amelyek egyetlen, látszólag tautologikus szempontban közösek: tárgyukat minimum két személyből álló entitásként határozzák meg.”¹³ (KARVALICS, 2002:3) Mivel ebben a tanulmányban az előző fejezetben meghatározottak alapján a saját maguk, illetve a Magyar Katolikus Egyház által ekként definiált csoportokat tekintjük közösségnek, nem tartjuk szükségesnek az eddigi elméletek ismertetését. Csupán arra szeretnénk felhívni a figyelmet, hogy nemzetközi vonatkozásban sok félreértésre adhat okot a különböző nyelvek által használt fogalmak tartalma¹⁴, és az ezzel összefüggő gondolkodásmód¹⁵. A németben használatosak például a Gemeinde és Gemeinschaft kifejezések, amelyek mindegyikét bizonyos esetekben, de egyiket sem mindig, magyarra „közösség”-nek fordítjuk. Az angol community talán jobban egybecseng a magyar közösség jelentésével. Érdekességként említjük meg, hogy a svéd nyelvben nem létezik olyan fogalom, amely emberek bizalmas viszonyban álló csoportját általánosságban nevezné meg.¹⁶ Így a közösség fogalmának tisztázása legalább annyira nyelvészeti (és filozófiai) kérdés, mint amennyire szociológiai.

Jelen kutatás szempontjából annak van jelentősége, hogy a közösségek a társadalmi hálózatban milyen szerepet töltenek be. A következőkben megvizsgáljuk, hogy a különböző diszciplínák miben látják a közösségek jelentőségét. Az egyes tudományterületek képviselőinek kutatási eredményeit összevetjük, majd mindezeket a családos közösségek hálózatára vonatkoztatjuk.

---

¹³ Talán nem kevésbé tudományos egy hétéves kisfiú meghatározása: „Közösség az, ahova tartoznak emberek”.

¹⁴ A különböző nyelvek közösségfogalmáról ld. KÖNIG (1958:18-23).

¹⁵ A nyelvi relativizmus képviselői szerint például a nyelv befolyásolja a gondolkodást. „Minden nyelvnek van egy, a más nyelvekétől különböző struktúrárendszere, amely kulturálisan meghatározza azokat a formákat és kategóriákat, amellyel a nyelv birtokosa nemcsak egyszerűen kommunikál, hanem elemzi is a természetet, észrevesz vagy éppen figyelmen kívül hagy viszonyokat és jelenségtípusokat, kanalizálja a gondolkodását, és felépíti a tudatának házát” (WHORF, 1956:252).

¹⁶ Személyesen jelen voltam 1998-ban egy svéd egyetemi előadáson, ahol az oktató a hallgatóknak a „community” jelentését magyarázta, hozzátéve, hogy egy svéd számára ezt igen nehéz megérteni, mert ez a fogalom ebben a nyelvben nem létezik.

Egészen különböző szakterületeken tevékenykedő kutatók jutottak arra a megállapításra, hogy a közösségek elengedhetetlenül szükségesek az emberek számára. „A szociológiai, a pszichológiai, a társadalomtudományi irodalomban közhelyszerű megállapítás korunkban – amikor az embernek élet-keretet adó hagyományos közösségek nagy arányban szétestek –, hogy a legtöbb társadalmi baj gyökere a közösségek hiánya, és a megoldás a közösségek létrehozása volna.” (TOMKA, 2007)

A katolikus egyházon belül nem csak a vezetők és a mozgalmak irányítói látják úgy, hogy a közösségek nélkülözhetetlenek az egyház számára, hanem a teológiával mint tudománnyal foglalkozó kutatóknak is ez a meggyőződése. (KRÓMER, 1995; LOHFINK, 1990; TOMKA, 1991:141-143; VANIER, 1995) A katolikus egyház teológiája és gyakorlata egységesnek tűnik abból a szempontból, hogy az egyház megújulásának sőt továbbélésének lehetőségét a különböző kisközösségekben és az ezekből alulról felépülő, akár újraépülő gyülekezetekben, nagyobb közösségekben látják.¹⁷

Csányi Vilmos etológusként az embernek mint az egyik állatfajnak a viselkedését tanulmányozta. Meggyőződése szerint a közösség, még hozzá a zárt közösség a szocializáció ideális terepe.¹⁸ Az emberi faj egészséges továbbélése szempontjából látja szükségesnek a közösségek létezését és a gyermekek zárt, többgenerációs közösségekben megvalósuló szocializációját. Mérei Ferenc Cooley-ra¹⁹ és további kutatásokra hivatkozva írja, hogy „az ember társas természete: viselkedési beállítódása, érték- és ideálrendszere a kiscsoport közegében formálódik. >...< Nyilvánvaló, hogy a kiscsoport mint kapcsolatok normaképző sűrűsödése az ember szocializálódásának a színtere. Közvetítésével veszi át az egyén a társadalmi értékrendszert, és követi az elfogadott viselkedési mintákat.” (MÉREI, 1996:42) Csányi és Mérei egyetértenek tehát abban, hogy az érték- és normarendszerek zárt csoportokban adódnak át generációról generációra. Hasonló eredményre jutott Coleman iskolai hiányzások hátterét vizsgáló kutatása során. (COLEMAN, 2006:119-123)

---

¹⁷ Ezt magyarázhatja az intézményelmélet (TOMKA, 2011)

¹⁸ „Egy zárt embercsoporton belül a tanítás a gyermek életében mindennapos dolog. Nemcsak „valamire” tanítják meg, egy technikára, egy ismeretre, hanem apró interakciókban, kis részletekben a csoport egész kultúráját átadják neki, annak minden finom részletével együtt Ez az átadás-átvétel érzelmi folyamatok hátterében történik. Nem arról van szó pusztán, hogy valamit meg kell tanulni, hanem arról, hogy milyen jó vagy kellemetlen, vidám vagy szomorú élmény is fűződik az ismerethez. Csak az élmény teszi az ismeretet maradandóvá. Ez az, amit a modern időkben a „nevelés” szóval szoktunk emlegetni. ... Ez a folyamat lényegében a szocializáció, ami teljes értékűen csak és kizárólag egy zárt, egymásban bízó, egymásért élő közösségben valósulhat meg.” (CSÁNYI, 2006:174)

¹⁹ COOLEY, (1909)

Juhász Antal néprajzkutató a Szeged környéki tanyasi munkaszervezést kutatta. Megállapította, hogy

„Minden család beletartozott egy olyan kis közösségbe, amelyet a kölcsön- és segítségmunkák, a hagyományos összejöveteli alkalmak fűztek össze. Ennek a kisközösségnek a magja a szomszédság és részei a rokonok: elsősorban a szülők, a testvérek, a sógorok, a komák vagyis a gyermekek keresztszülei. ... Ez a lokális kis közösség – úgy is mondhatjuk: szomszédi kör – nyújtott támaszt a segítségre szorult tanyai családnak, mindenik elsősorban ezen belül élt társaséletet.” (JUHÁSZ, 1973:142)

A kutató azt az általános következtetést vonja le, hogy minden népességnek szüksége van olyan jellegű háttérre, segítségforrásra, amelyet a hagyományos tanyasi világban a szomszédság nyújtott. (JUHÁSZ, 1973:142) Az Erdélyben felnőtt és az Egyesült Államokban dolgozó hálózatkutató így ír a közösség kontrolljáról és a kölcsönös segítségek hálójáról:

„Székelyföldön a születés, udvarlás, házasság és halál színes szertartásai mind abban a hitben gyökereznek, hogy az ilyen jelentőségű események sohasem lehetnek magánjellegűek. Mi több, éppen attól válnak érvényessé, hogy a közösség is tanúja lehet. Akinek a születését nem kíséri megfelelő keresztelési szertartás, arról azt mondják, >úgy kapta a nevét, mint a kutya<, akik nem mentek át az udvarlási és esküvői szertartáson, azok >úgy élnek együtt, mint a kutyák< akit pedig a megkívánt szentségek nélkül helyeztek örök nyugvóhelyére, azt >úgy temették el, mint a kutyát<.” (BARABÁSI, 2010: 237)

Az imént idézett két szerző néprajzi illetve hálózati kutatóként vizsgálta a falvak kapcsolatrendszerét, és mindketten azt a következtetést vonták le, hogy az egyes családok mindennapi boldogulásához és a közösség életben maradásához is elengedhetetlenül szükséges, hogy rendelkezzen olyan normarendszerrel, amit mindenki betart és betartat. Ennek a közösség által elfogadott normarendszernek viszont feltétele egy olyan közösség, amelyben a tagok ismerik egymást és viszonylag rendszeres kapcsolatban állnak egymással.

Freund Tamás biológusként jutott arra a következtetésre, hogy az emberi faj fennmaradása szempontjából az a legkedvezőbb, ha közösségben él, mégpedig, ha olyan méretű zárt közösségben, amelyben agyi kapacitása lehetővé teszi, hogy az összes többi tagot ismerje, sőt a többiek viselkedését ellenőrizni tudja.²⁰ Ez teszi ugyanis lehetővé,

²⁰ „Az agyunkra nehezedő adaptációs nyomás rontja a kulturális örökségünk, hagyományaink továbbadásának hatásfokát, aminek következtében megjelennek társadalmi fejlődésünk "torzszülöttei": a terrorizmus, a vallási szekták, az elmagányosodás és talán a legsúlyosabb, legkárosabb mértékben az önzés. Az önzés terjedésének a kisközösségek hiánya, életképtelenné válása és az urbanizáció is kedvez. Az emberi agyat ugyanis az evolúció nem arra találta megfelelő megoldásnak, hogy többszázézes vagy milliós közösségekben éljen. Mintegy 50ezer évvel ezelőtt az ősember 100-200 fős törzsi közösségekben halászott,

hogy az önző egyedeket kiközösíthessék, míg az együttműködők a kölcsönös segítség hálózatában tevékenykedhessenek. Annak, hogy mekkora csoportban képes az ember a kapcsolatait számon tartani, agyi kapacitása szab határokat. Dunbar kutatótársaival kiszámolta, hogy az ember agyi térfogatméretének köszönhetően körülbelül 150 fős csoportban képes együttműködő viselkedésre. (DUNBAR, 1998) A számítások ismeretében arra kerestek választ, hogy az ember a valóságban milyen méretű körökben él, fellelhető-e a 150-es csoportnagyság a tényleges társadalmi hálózatokban. Felmérték például angol családok képeslapküldési szokásait és kérdőívvel feltérképezték egyes személyek kapcsolathálóját. (HILL-DUNBAR, 2003) A szélsőségeket nem számítva azt állapították meg, hogy egy ember összes létező kapcsolatainak száma ritkán haladja meg a 150-160-at. A különböző módszerekkel dolgozó kutatások eredménye hasonló, miszerint körülbelül 150 olyan ismerőse van egy felnőtt embernek, akikkel rendszeresen tartja a kapcsolatot.²¹ (HILL-DUNBAR, 2003:2)

Molnár Géza Tisza-kutatóként kezdte vizsgálni a mesterséges gátakat, folyószabályozásokat, az artéri gazdálkodás és a fenntartható fejlődés lehetőségét. Arra a következtetésre jutott, hogy akkor maradhat fenn az élővilág, ha az emberi faj is tiszteletben tartja a természet törvényeit, ha az egész élővilág részeként gondolkodik és cselekszik.²² Ezt pedig akkor tudja megvalósítani, ha a természeti adottságokat figyelembe

---

vadászott, tudta kivel hányadán áll, megosztotta-e vele a szomszéd a sikeres vadászat zsákmányát. Ebben a minimális információs környezetben a szociális viszonyok átláthatók voltak az emberi agy számára. Azóta mérete, komplexitása, feldolgozó képessége biológiailag minimális mértékben fejlődött, ma is a természeti népek az őseMBERhez hasonló kis méretű közösségekben élnek, a leghatékonyabb üzemek, az egyházi közösségek is hasonló méretűek, és egy városi ember telefonos fűzetében is általában 100-200 név szerepel. Ez az a méretű közösség, amelyen belül nyilván tudjuk tartani szociális kapcsolatrendszerünket a közösség többi tagjával. Az emberek többsége azonban ennél jóval nagyobb közösségekben él, aminek óriási hatása van az egyén személyiség-fejlődésére... Tehát egy genetikailag zárt, nagy méretű közösségben, amelyben az agy kapacitása már nem elég arra, hogy pontosan nyilvántartsa a közösségen belüli szociális kapcsolatrendszert, a szelekció az önző géneket (viselkedésmintázatokat) részesíti előnyben, míg kis közösségekben, ahol az agy képes a viszonyosság folyamatos követésére, az együttműködést biztosító géneket (viselkedést) támogatja. Ez a törvényszerűség úgy tűnik emberi társadalmakban is működik, természetesen nem a genetikai, hanem a kulturális evolúció szintjén, és olyan embertípus kifejlődéséhez vezet, amely kis közösségben együttműködő, de nagyobb közösségben már önző, és kihasználja mások altruizmusát.” (FREUND, 2010)

²¹ ld. 4.8. fejezet

²² Héjj Andreas pszichológiai és szociológiai összefüggéseket vizsgálva jut arra az eredményre, hogy a globalizálódott társadalomban az az oktatás legfontosabb feladata, hogy megtanítsa, hogyan lehet egy heterogén, de mégis harmonikus kórusban, az univerzummal egységben énekelni. (HÉJJ, 2010:78)

véve gazdálkodik, ami pontosan család- és faluméretű csoportok együttműködésével valósulhat meg. (MOLNÁR, 2009)²³

Végül idézzük Saint-Exupéryt, a világhírű író, aki ugyan nem kutatási eredményekre alapozva, csupán gondolatai és érzései nyomán jutott arra a következtetésre, hogy az ember kapcsolatok hálójában, közösségekben tud élni.

„Mert az ember kapcsolatok csomója, nem egyéb. Kötelékeid által létezel. Kötelékeid pedig általad léteznek. ... Én mindig nyomorultnak, szegénynek találtam azokat, akik már nem tudták, mivel vállaljanak közösséget. (EXUPÉRY, 1982: CLXXV)

Összefoglalva elmondhatjuk, hogy etológus, biológus, pszichológus, szociológus, teológus, író egyetértenek abban, hogy az ember közösségi, a szociálpszichológus Aronson kifejezésével élve társas lény. (ARONSON, 2008) Teste, lelke úgy van felépítve, hogy az emberiség egyéni és közösségi szinten is akkor tud a globalizált világban boldogulni, ha egy zárt, lehetőleg nagyjából állandó tagokból álló körülbelül 150 fős nagycsoport és ennek részhalmazát képező kisebb csoportok tagjaként élhet. Szüksége van továbbá egy néhány fős, állandó, a születésétől a haláláig jelen lévő, minél inkább azonos tagokból álló kiscsoportra. A modern ember kapcsolathálózata ehhez hasonló felépítést mutat. Megmaradtak az 5, 15, 35, 80 150 fős halmazok, azonban ezek már egymásnak nem részhalmazai és csak ritkán zárt hálózatok. Ez azt jelenti, hogy az ismerőseim ismerősei egymást nem feltétlenül ismerik, más megfogalmazásban a hozzám legközelebb álló néhány ember nem feltétlenül része a rokonságomnak vagy a nagyobb baráti körömnek. Megint más megfogalmazásban: eltűnőben vannak azok a hagyományos, körülbelül 150 fős csoportok, amelyekben „mindenki ismer mindenkit”. Mindez azért jelent társadalmi szempontból problémát, mert értékek és normák közvetítésére a körülbelül 150 fős zárt hálózatok lennének a legalkalmasabbak.

Kerestünk Magyarországon jelenleg is létező ilyen jellegű csoportokat. Ide sorolhatjuk például a hasonló méretű iskolákat, a multinacionális vállalatok munkatársi csoportjait, az internetes csoportosulásokat és a faluközösségeket. Az iskolákról és a multinacionális vállalatokról elmondható, hogy valóban egymást ismerő tagokból állnak, egymással kapcsolatban álló részhalmazokká szerveződnek, gondolhatunk az osztályokra és a teamekre. A tagok között rendszeres, többdimenziós kapcsolat áll fenn, amire az iskola, illetve a vállalatok vezetése kifejezetten törekszik. Ennek megnyilvánulásai

---

²³ „Az ember akkor is a természet része és egésze, ha nem tud róla, s emberi mivoltában éppoly nyomorult, mint környezete. ... Láttuk, hogy a természettel való együttműködés alapja az egyének és közösségek közötti együttműködés, kerete pedig az egyes személyeket, nemzedékeket összefogó falu (nagycsalád), illetve az erre épülő társadalom.” (MOLNÁR, 2009:153)

például a közös kirándulások, zenélések, sportrendezvények, vetélkedők, karácsonyi ünnepek. Ezek azonban jelentősen eltérnek a korábban említett zárt hálózatoktól. Az egyik jelentős eltérés a viszonylag nagy fluktuáció, a másik, hogy ezek a csoportok nem tartalmazzák az egyénhez legközelebb állók csoportját: sem az iskolában²⁴ sem a multinacionális nagyvállalatokban jellemzően nincs jelen a szülő, a testvér, a házastárs.

Az internetes „közösségi” portálok sokaknak több száz kapcsolatuk, ismerősük, barátjuk van. Kétségtelen, hogy a XXI. századi kommunikációs eszközöknek köszönhetően fel lehet venni a kapcsolatot gyakorlatilag korlátlan számú emberrel. Ugyanakkor ezek a kapcsolatok általában egydimenziósak, egyetlen területre szorítkoznak. Kutatások rámutattak arra is, hogy a túlzásba vitt virtuális „kapcsolatépítés” hosszú távon nemhogy kapcsolati gazdagsághoz, hanem egyenesen magányossághoz vezet. (HÉJJ, 2010:75) Az internetes kapcsolattartás számos esetben hasznos, ugyanakkor nem pótolja a személyes találkozást. Ráadásul az internet túlzott használata súlyos pszichés problémákat okozhat. (ABOUJAUDE és mtsai, 2006) 2010-ben már elkezdtek kutatni (YOUNG, 2010), hogy milyen esetek számítanak patológiának, kísérletek folytak az internetfüggést definiálására, vizsgálatára és gyógyítására.. A szerző reményét fejezi ki, hogy a következő évtizedben sikerül az internet hatásait megérteni, a szociális és egészségügyi feladatokat kijelölni. (YOUNG, 2010) Külön kategóriaként kell tehát értelmezni a személyes és a csak virtuális ismeretségeket. A valóban létező, élő, az egyszeri „bejelölés”-nél többet jelentő kapcsolatok száma azonban ezekben az esetekben sem nőhet korlátlanul. A „mindenki mindenkit ismer” feltétel jellemzően nem teljesül, még akkor sem, ha a rendszer felépítésének köszönhetően a tagok látják egymás nevét és bizonyos adatait, így ezeket a közösségeket nem jellemzi a hálózati zártság.

A mai faluközösségek lehet, hogy a hagyományos faluközösségekhez hasonlóan működnek, bár bizonyára szerepet játszik az utazás lehetősége, a vidéki munkahelyek és az iskolák, a távoli rokonság.²⁵ Érdekes lenne megvizsgálni, hogy a mai aprófalvak hogyan működnek hálózatként. Mennyire működnek zárt közösségeként, hogyan megy végbe a normák és az értékek átadása? Hogyan szerveződnek a rokonsági, a szomszédsági, a baráti, a munkához kapcsolódó alhálózatok?

²⁴ Léteznek olyan iskolák, amelyekben a szülők is közösséget alkotnak. (pl. LAKI, 2011) Neveléstudományi szempontból kifejezetten hasznos lenne ezek feltérképezése és hálózatos vizsgálata. COLEMAN (2006,126) hívta fel a figyelmet arra, hogy ha többgenerációs zárt hálózat veszi körül az iskolás gyermekeket, az hozzájárul az iskolai eredményességhez.

²⁵ Boreczky Ágnes négygenerációs családvizsgálataiból az látszik, hogy a közhiedelemmel ellentétben a személyes és családi mozgások térbelileg jól körülhatárolt távolsági körre terjednek ki. Ez nem ellentétes a nagy mobilitással jellemzett országokéval. (BORECKY, 2007:53-57)

A családok közösségei legtöbbször kimondatlanul bár, de pontosan azt tűzte ki célul, hogy – hálózati megközelítésben szemlélve – a hagyományos faluközösség mintájára működjön. Alapvető cél az erős és stabil kapcsolatokra épülő kiscsalád, a néhány házaspárból vagy családból álló kiscsoport, és az ezekből felépülő nagyobb közösség létrehozása úgy, hogy a tagok több dimenziósan kapcsolódjanak egymáshoz. Mivel a hálózat családokból épül fel, teljesül a generációk közötti zártság is.²⁶

Jelen kutatás során szeretnénk megvizsgálni, hogy milyen mértékben és milyen szinteken valósul meg ez a cél, valamint, hogy ezek a közösségek megjelenítenek-e valamilyen érték- és normarendszert.

1.3. A kutatási kérdések megfogalmazása

A kutatás során három fő kérdésre keressük a választ.

1. Elsősorban azt vizsgáljuk, hogy a hálózatelmélet kiterjeszhető-e társadalmi csoportok szerepének a vizsgálatára.
2. A második kérdés, hogy ebben az értelmezési keretben ezen csoportok kutatásához milyen módszerek illeszkednek. A dolgozatban a társadalmi csoportot a családok közösségei hálózata jelenti. A kutatás ezért a családok csoportok hálójának, kapcsolatainak, társadalmi szerepének a vizsgálatára irányul.
3. A harmadik kérdés ezen csoport kapcsolathálózatával kapcsolatos.

A következőkben ezt a három kérdést fejtjük ki részletesebben.

1. A hálózatkutatás viszonylag új tudományág, amely kezdetben nem kapcsolódott a társadalomtudományokhoz, hanem a matematika egyik ágaként az 1950-es években indult hódító útjára. (BARABÁSI, 2006:1298) Néhány évvel, évtizeddel később számos más terület, például a biológia, a gazdaságtudomány, később a számítástechnika is felfedezte és segítségével új eredményekhez jutott. A hálózatkutatásnak az 1990-es években új lendületet adott, hogy az egészen különböző hálózatok, például a számítógépes világháló, a járványok (PASTOR – VESPIGNANI, 2001) vagy a reklámok terjedése hasonló törvényszerűségeket mutat. (BARABÁSI, 2006) Mindezzel párhuzamosan a XX. század folyamán társadalomkutatók is elkezdtek hálózatokban gondolkodni. A társadalmi hálózatok első kutatójának szinte minden szerző MORENOT (1934) tartja, és az 1950-es évek végétől folyamatosan születtek olyan munkák, amelyek a társadalmat kapcsolatok hálójaként értelmezték.²⁷ Amikor az 1990-es években felfedezték az általános hálózati tulajdonságokat, azokat a

²⁶ Id. bővebben a 3.3 fejezetben

²⁷ Id. részletesen az 1.2.5. fejezetben

törvényszerűségeket, amelyek a legkülönbözőbb hálózatokban hasonlóan működnek, azonnal megindultak azok a kutatások, amelyek ezeket a társadalmi hálózatokra alkalmazták. Született néhány egészen meglepő eredmény, amelyek felkeltették például telefontársaságok, multinacionális cégek érdeklődését. (BARABÁSI, 2010) Mivel egészen új tudományterületről van szó, elképzelhető, hogy a további vizsgálódások még számos új eredményhez, hasznosítható következtetésekhöz vezetnek. Ugyanakkor kételyek is megfogalmazódtak: a hálózatok valóban új eredményeket hoznak a társadalomtudományok esetében? Nem inkább arról van szó, hogy csupán a már meglévő ismeretekre húzzuk rá az új fogalmak köntösét? Akkor viszont a hálózatos értelmezés nem más, mint gondolatjáték. Buda Béla markánsan teszi fel a kérdést: „Van tehát igazi innovatív ereje a hálózatkutatásnak? Várható ettől valami?” (BUDA, 2011:403) Valóban, az eltelt idő még igen rövid ahhoz, hogy átfogó választ adhassunk arra, miben hoz újat ez a tudományterület. Jelen kutatás ebben az értelemben kísérletnek tekinthető: eddig fel nem ismert összefüggésekhez, eredményekhez juthatunk-e akkor, ha társadalmi szerveződéseket hálózatként értelmezzünk? A dolgozat ezért egy társadalmi csoportosulást – nevezetesen a katolikus családos közösségeket – a hálózatok értelmezési keretében vizsgálja. Az tehát a fő kérdés, hogy ezen a módon juthatunk-e új eredményre, megtudhatunk-e a vizsgált csoportok szerveződéséről, társadalmi szerepéről olyan jellemzőket és összefüggéseket, amelyekre más módon nem derült volna fény. Katolikus családos közösségeket vizsgálunk ugyan, de az elsődleges cél nem az, hogy e közösségeket jobban megismerjük, belső szerkezetüket aprólékosan feltárjuk. Ezen csoportok csupán eszköznek tekinthetők ahhoz, hogy a hálózatkutatás kereteiben a bennünket érdeklő kérdésekre válaszokat keressünk. Ennek értelmében első kutatási kérdésünk a hálózatos értelmezési keret társadalomtudományi relevanciájára vonatkozik.

2. A második kutatási kérdés módszertani jellegű. Mivel a szakirodalom tanulmányozása során nem találtunk olyan előzményeket, amelyek társadalmi hálózatot több szinten térképeztek volna fel, ezért kihívást jelent és kutatási kérdésnek tekinthető az is, hogyan lehet egy hálózatot és annak alhálózatait egyszerre elemezni, milyen egymást kiegészítő módszerek járulhatnak hozzá ahhoz, hogy a szerveződésről viszonylag átfogó, minden szintre vonatkozó képet alkothassunk. Olyan módszerek kidolgozását és kipróbálását tűztük ki célul, amelyek egyszerre összpontosítanak a legkisebb - az adott hálózaton belüli - társadalmi egységre, a családra és a házasságra, az ezekből felépülő kisközösségekre, az ezekből szerveződő országos mozgalmakra, valamint az

összes vizsgált mozgalmat tartalmazó országos hálózatra.²⁸ Természetesen léteznek olyan eszközök, amelyek családokat vagy kisközösségeket, vagy egész mozgalmakat, országos szerveződéseket vizsgálnak, azonban jelen kutatáshoz olyan átfogó, több elemből álló eljárás szükséges, amellyel mindezek a szintek és az egymásra hatásuk is vizsgálható. Ebben az esetben kutatási kérdésünk módszertani jellegű: a választott témánk vizsgálatához illeszkedő módszerkombináció megtalálása és alkalmazása a családos közösségek hálózatán.

3. A harmadik kutatási kérdés a választott célcsoport kapcsolódásaira vonatkozik. Első lépésként azt vizsgáljuk, hogy teljesülnek-e azok a hálózati jellemzők, amelyek ahhoz szükségesek, hogy stabil, alkalmazkodóképes, a zavaroknak ellenálló hálózat lehessen. Ebben az esetben azokat az általános hálózati tulajdonságokat keressük, amelyeket a kutatók az 1990-es években fedeztek fel, és amelyeket azóta számos hálózaton megvizsgáltak. (BARABÁSI, 2006:1298) A hálózati értelemben vett stabilitást és ellenálló-képességet a szakirodalomban elfogadott terminológiának megfelelően robusztusságnak nevezzük. Feltételezéseink szerint a családos közösségek hálózatára jellemző ez a robusztusság. Ennek bizonyítását azért tartanánk jelentősnek, mert teljesülése esetén az általános hálózati tulajdonságoknak köszönhetően feltételezhető az is, hogy a közösségek stabilizálják saját alhálózataikat, a bennük részt vevő személyeket és családokat. A családos csoportok hálózatának stabilitásából és környezetéhez való szerves kapcsolódásából az is valószínűsíthető, hogy a társadalmi stabilitáshoz is hozzájárulhat. Ezért a harmadik kutatási kérdés arra is vonatkozik, hogyan illeszkednek a vizsgált csoportok sejtjei a társadalomhoz, hogyan szövődnek bele a társadalom egészébe. Alapos vizsgálódás adhat választ arra is, hogy a családos közösségek elszigetelt kis csoportosulások, vagy szerves külső kapcsolódások is egyúttal. Ha igaz, hogy léteznek élő és működő kötődések, amelyekkel a vizsgált közösségek tagjai egyéneként vagy csoportként a településekhez, más civil szervezetekhez, intézményekhez vagy egyes személyekhez kapcsolódnak, akkor ezzel hozzájárulhatnak a hálózati értelemben vett stabilitáshoz, ahhoz, hogy az egész társadalom bizalmi hálózata épüljön. Mindennek feltételezéséhez egy egészen más területen végzett hálózati kutatás nyitotta meg az utat. Csermely Péter és kutatócsoportja a sejtek stresszválaszait használta válságmodellként. Így jutott arra a következtetésre, hogy az anómiás társadalom újraszervezéséhez a bizalmon alapuló csoportszerveződés és ezen csoportok közötti hidak építése járulhat hozzá. Ezeket a csoportokat bizalomszigeteknek vagy értékközpontoknak nevezték el. (CSERMELY és

²⁸ A világméretű hálózatot néhány ponton érintjük, de erre a kutatás nem terjed ki.

mtsai, 2009:1387) Ennek kapcsán ebben a kutatásban azt vizsgáljuk, hogy ezek a családok csoportok ilyen bizalomszigetként működnek-e, összekapcsolódnak-e egymással és a társadalom más csoportjaival.

A fentiek szerint bemutatott hálózati értelmezési keretben vizsgáljuk tehát a katolikus családok közösségeket, és az ezekben működő kapcsolatokat kíséreljük meg feltérképezni. A hálózati szempontot helyezzük előtérbe, tehát nem vizsgáljuk a kötések érzelmi hátterét, pszichológiai jelentőségét stb., csupán a hálózat szempontjából jelentős tulajdonságait, azaz a kapcsolatok intenzitását, irányát és dimenzióit. Megkülönböztetjük az erős és a gyenge kötések, a hosszú távon, éveken át fennmaradó bizalmi kapcsolatokat és a felületesebbeket. Párhuzamosan elemezzük a családokon belüli, a szoros baráti, a közösségen belüli, és a gyengébb hálózati kötések. Figyelembe vesszük a családok közösségeken kívüli kapcsolódásokat is, hiszen ezek segítségével ágyazódhat be a vizsgált hálózat a társadalom egészébe, ezen keresztül fejtheti ki hatását. Mindehhez a meglévő hálózatkutatói eszköztár rendelkezésre álló, kipróbált módszereit használjuk, azonban olyan összetételben, amelyre korábban nem került sor. Ha ezen az úton sikerül új eredményekre jutnunk, akkor a konkrét megállapításokon túl a második kutatási kérdésre is választ kapunk, azaz a kidolgozott módszerek relevanciáját bizonyíthatjuk. Ezen felül válaszolhatunk kiinduló kutatási kérdéseinkre is: a hálózatelmélet értelmezési kerete más megvilágításba helyezheti-e a társadalmi csoportokról való eddigi tudásunkat?

A konkrét, az elemzés tárgyát képező kérdések tehát azok, hogy hogyan szerveződnek a családok közösségek, képeznek-e bizalomszigeteket, hogyan ágyazódnak be a társadalomba érték- és normarendszerükkel, hozzájárulhatnak-e az anómia²⁹ csökkentéséhez. Mindezek azonban másodlagos kérdések, ugyanis a kutatás során első sorban arra keressük a választ, hogy a társadalmi csoportokról többet és mást tudhatunk-e meg a hálózatok értelmezési keretében.

---

²⁹ Az anómia fogalmát az egész dolgozatban a durkheimi értelemben használom, tehát „norma- és értékzavar”, a „szocializációs zavarok gyakoriságát” értem alatta.. (Andorka, 1997:523)

1.4. Hipotézisek

Az előzőekben megfogalmazott kérdések alapján a következő hipotéziseket fogalmaztuk meg:

1. A hálózatelmélet kiterjeszhető társadalmi csoportok szerepének a vizsgálatára. Hálózatkutatói módszerekkel megmutathatunk egyes társadalmi csoportokról új jellemzőket.

2. Több szinten egymásba ágyazott társadalmi hálózat kutatásának hasznos módszere, ha az egyén felőli és a teljes hálózat felőli megközelítésmóddal folytatott vizsgálatok eredményeit összevetjük. A vizsgálatot érdemes szintenként más módszeregyüttessel elvégezni, ugyanakkor az azonos szintek vizsgálatán eredményre vezethet az azonos módszer alkalmazása akkor is, ha az egyes szinteken lévő hálózatok mérete egymástól lényegesen eltérő.

3. A katolikus családos közösségek hálózata kisvilág, moduláris és hierarchikus, jellemző rá az egymásba ágyazottság és a skálafüggetlenség.

4. A katolikus családos közösségek hálózata robusztus.

5. A katolikus családos közösségek hálózatában jól megfigyelhetők a hosszú ideig tartó, stabil, erős kötések, amelyek a hálózat vázát képezik, és a távolabbi elemeket összekötő gyenge kapcsolatok, amelyek a hálózatot stabillá teszik. Ezek a kötések más – hálózattudományoktól független – módszerekkel is kimutathatók.

6. A katolikus családos közösségek hálózata a társadalomba szervesen beágyazott, számos szállal kapcsolódik hozzá.

7. A katolikus családos közösségek hálózata bizalomszigetekként épül fel, amely szigeteket hidak kötik össze. Ezek a szigetek más hálózatok bizalomszigeteivel is összekapcsolódnak, ezzel járulva hozzá a társadalmi stabilitáshoz.

8. A katolikus családos közösségeknek létezik saját érték- és normarendszere. Ez a magyar társadalmi és a katolikus egyházi normarendszerekre épül, de azoktól egyértelműen elkülöníthető. Ezzel a normarendszerrel a közösségek tagjai elveikben és a mindennapi gyakorlatukban is nagy mértékben – ámde nem teljesen – azonosulnak.

9. A katolikus családos közösségek családjában a magyar átlagnál lényegesen több gyermek születik, aminek az oka a vallásosságban, a házasságok stabilitásában és a családok felépítésében keresendő.

10. A katolikus családos közösségek hálózata hozzájárul a társadalmi anómia csökkentéséhez.

11. A katolikus családos közösségek tagjai reményteljesebbek és koherensebbek az átlag népességnél.

2. A kutatás módszertana

2.1. A szerző helye a kutatásban

A társadalomtudományok esetében gyakran nagy dilemmát jelent, hogy hol helyezkedik el, hol helyezkedhet el a kutató a kutatás tárgyához képest. Mennyire érdemes közel kerülnie a megfigyelt jelenségekhez, csoportokhoz, emberekhez? Hol van az a nézőpont, amelyik már elég közel van ahhoz, hogy jól lásson, és még elég távol helyezkedik ahhoz, hogy képes legyen tárgyilagos maradni. Egyáltalán lehet-e, kell-e tárgyilagosnak maradnia, ha nem tárgyakat, hanem embereket és a belőlük szerveződött társadalmat kutatja?

A költő mondhatja, „Szeretni akarom, hogy megismerhessem, és meg akarom ismerni a világot, hogy szerethessem.” (PILINSZKY János) Az antropológus szintén leírhatja: „Az a baj az objektív megközelítéssel, hogy az ember így nem sok mindent ismer meg. Az indiánokat csak az értheti meg, aki törődik velük, elnyeri szeretetüket és megbecsülésüket.”³⁰ (WILHELM, 2007:218)

Mindezek után talán bevallhatom, hogy kamaszkorom óta számos különböző keresztény közösség tagja lehettem, számos barátságot, a családomat, a hivatásomat, a világképemet köszönhetem nekik. Így nem volt könnyű dolgom, amikor elhatároztam, hogy tudományos vizsgálat tárgyává teszem ezeket a közösségeket. Igyekeztem becsületesen és korrekt módon eljárni a teljes munka során, de természetesen kívülállóvá nem tudtam és nem is kívántam válni.

Azért is választottam éppen a katolikus csoportokat a kutatás tárgyául, mert nem vagyok katolikus, így, bár nem ismeretlen, de eleinte idegen volt számomra ez a közeg. Később, ahogyan a közösségek életében egyre inkább részt vettem, egyre több emberrel beszélgettem, egyre több eseményük részesévé váltam, ahogy egyre jobban megismertem, valóban egyre jobban meg is szerettem őket. Hol van hát a helyem a kutatásban? Ha lehet, egyszerre teljesen kint és bent. Többször jártam úgy, hogy egy-egy interjú közben annyira lekötött az interjúalany élete, személyisége, az általa vezetett közösség varázsa, hogy megfeledkezve szerepemről és feladatomról beszédbe elegyedtem vele. A ló másik oldalán ugyanúgy gyakran azon kaptam magam, hogy egy egyébként magával ragadó,

---

³⁰ A kérdésnek természetesen kiterjedt szakirodalma van, amelynek a részletes ismertetése nem témája ennek a dolgozatnak, csak utalni kívántunk a probléma összetettségére. Például Ruth Benedict ír az Élő Kultúra tanulmányozásáról (1955:43), fél évszázaddal később Geertz a „verstehen” és az „einfühlen” viszonyáról. (2001: 228-269)

érzelmekre ható szertartás közepén teljes tárgyilagossággal az éppen jelen lévők hálózatának sajátosságain tűnődöm. Meggyőződésem, hogy mindez egyszerre volt gátja és hajtóereje az egész munkának, egyrészt bizonyára leárnyékolta, ugyanakkor erősen ki is tágította a kutatás horizontját. Kérem olvasóimat, hogy mindezt figyelembe véve és egyszerre elfelejtve, a dolgozat tudományos módszereire és eredményeire összpontosítva olvassanak tovább!

2.2. A hálózatkutatás módszerei

Ebben a fejezetben először sorra vesszük azokat az eszközöket, amelyek alkalmasak a hálózati elemzésre. A rövid bemutatáson túl megvizsgáljuk, hogy hogyan alkalmazhatók a családok csoportokra. Miután ezeket az eszközöket egyenként végignéztük, a továbbiakban arra keresünk választ, hogyan illeszthetők az egyes vizsgálandó szintekhez. Először tehát a módszereket, majd az egyes vizsgálandó szinteket vesszük sorra, végül ezekhez keressük meg az illeszkedő és alkalmazható vizsgálati eszközt.

2.2.1. Közösségtanulmány

A közösségtanulmány bemutatásakor már utaltunk arra, hogy bár önálló tudományágként is létezik, számunkra inkább kutatási módszerként használható. A közösségtanulmány alapja mindig a terepkutatás, a kutatott csoporttal minél intenzívebb együttlét. Ezt egészítik ki a spontán beszélgetések, az interjúk, a kérdőívek, a forráselemzések adatai. A lényeg azonban a részvétel, a közösséggel, a közösségben, szinte közösségi tagként való együttes tevékenység. Ez hasznos módszer lehet az egyes közösségek feltérképezésére, arra, hogy a kapcsolatrendszerekről, az uralkodó értékekről és normákról általános képet kapjunk.

Összességében három mozgalom különböző alkalmain vettünk részt megfigyelőként. A Piros mozgalom egy teljes hétvégés rendezvényén, körülbelül tizenkettő kisközösségi alkalmon és egy területi találkozón. A Lila mozgalomnak egy egyhetes tematikus táborába kapcsolódtunk be, a Kék közösségnek pedig nyolc egyenként két-három napos családok tematikus programján lehettünk jelen. A résztvevő megfigyelésekbe mindig csoporttagként kapcsolódtunk be.³¹

---

³¹ Erről részletesen ld. a 2.1. fejezet megfontolásait.

2.2.2. Szociometria

A szociometriai vizsgálat azért tűnik ígéretesnek, mert ez pontosan a zárt hálózatok vizsgálatára, a meglévő kapcsolatok, alcsoportok, csomópontok, központok feltárására alkalmas. A szociometriai felmérés kidolgozója MORENO. (1974) Az ő tapasztalatait felhasználva dolgozta ki Mérei Ferenc a többszemponútú szociogramot és az ehhez kapcsolódó mutatókat (MÉREI, 1996:132-274), amelyek alkalmasak egy adott csoporton belüli kapcsolatok feltérképezésére. Az így kapott eredmények alapján az egész csoportra érvényes következtetések vonhatók le, például a csoport sűrűsége, a kapcsolatok erőssége és viszonzottsága, a csoportkohézió vonatkozásában. E módszerrel fény derülhet azokra a finomságokra, ahogyan a családon belüli kapcsolatok kiegészülnek a csoport más tagjaihoz fűződő kapcsolatokkal, vizsgálhatók a barátságok, a klikkek stb. A nehézség azonban ott kezdődik, amikor egy családnak a más irányú kapcsolatait is figyelembe kívánjuk venni. Reménytelenné válik a kutatás véghezvitele azokban az esetekben, ha több, egymáshoz lazán kapcsolódó csoportot kívánunk vizsgálni, ugyanis a gyakorlatban megvalósíthatatlan ilyen méretű szociometriai vizsgálat.³² A szociometria tehát a kisközösségi méret esetén hasznos eszköz lehet, azonban az egész hálózatra vonatkozó adatok ennek a segítségével nem gyűjthetők.

2.2.3. Kontaktometria

A kontaktometria módszerét FONYÓ Ilona dolgozta ki (1967), a lényegét összefoglalva MÉREI Ferenc ismertette. (1996:99-105) A szociometriával ellentétben itt nem egy adott csoporton belüli összes kapcsolat, hanem egyetlen egyén összes kapcsolata a vizsgálat tárgya. Interjúk során feltérképezik egy személy teljes társas mezőjét úgy, hogy az összes interaktív kapcsolatának megvizsgálják az intenzitását és a jellegét. (pl. család, munkatárs) Az a lehetőség is adott, hogy az egy csoportban elkészített szociometria kiegészíthető az egyes tagokkal felvett kontaktometriával. Így egyszerre láthatók az egyes tagoknak a csoporton belüli és azon kívüli kapcsolatai. Világossá válik, hogy milyen szerepet játszik a csoporthoz kötődés az egyes tagok kapcsolathálózatán belül. Ahhoz azonban, hogy valódi következtetéseket vonhassunk le, mindezt több csoportban is el kell végeznünk. Ekkor azonban megjelenhetnek az egyes csoportok

---

³² Szociogramot, illetve szociomátrixot legfeljebb néhány száz emberrel reális készíteni. „Az első nagyszabású szociometriai vizsgálatot, az ún. Hudson-vizsgálatot Moreno végezte el. Azt a megbízást kapta, hogy vizsgáljon meg egy nagy kiterjedésű léányintézetet, tegyen javaslatot az intézet szervezetének esetleges módosítására, pedagógiai munkájának átalakítására.” A szociogramokat 435 lány válasza alapján 1993-ban szerkesztették meg. (MÉREI, 1996: 79-89)

közötti gyengébb kötések. Ezen a ponton viszont már átléptük a szociometria és a kontaktometria kereteit, hiszen ha az egyes csoportok közötti kapcsolatokat is figyelembe akarjuk venni, megjelennek az alcsoportok, amelyekből felépülnek a nagyobb, majd azokból a még nagyobb egységek, így egy egész társadalmat átszövő rendszerhez érkezőnk, amely hálózatként értelmezhető.³³ Meleg Csilla és Vastagh Zoltán a több szempontú szociometria és a kontaktometria módszerét ötvözve és továbbfejlesztve, tartalomelemzéssel kiegészítve dolgozott ki egy olyan összetett eljárást, amellyel az iskola mint hálózat kapcsolatrendszere kutatható.³⁴ (MELEG, 2006:155-162) Ezt tekinthetjük hálózati kutatásnak, más megközelítésből közösségtanulmánynak. A szociometria és a kontaktometria tehát olyan eszközök, amelyek akár egymást kiegészítve jól alkalmazhatók a családok csoportok kutatása során. A kontaktometria alkalmas az egyének kapcsolatainak a feltérképezésére, mivel az egyén összes kapcsolatáról kaphatunk átfogó képet. A szociometria segítségével pedig egy közösségen belüli összes kapcsolatot mérhetjük fel.

---

³³ Ezt a kérdést feszegeti Mérei is, amikor a szociogram-készítés határaitól ír: „Az iskolapszichológus például nem próbál egy 600 vagy 800 tanulólétszámú iskolát egyetlen hálózatban vizsgálni. ez megoldhatatlan lenne, már csak azért is, mert a tanulók nem ismerik egymást. Az iskola vizsgálatát osztályonként végezzük el. Az iskolapszichológus, ha minden áron ki akar lépni az osztályok merev keretéből, olyan intézményes egységeket hoz létre, amelyekben különböző osztályok tanulói együtt vannak, s így készíti el például >...< az iskolai énekkar vagy egy több osztályra kiterjedő szakkör szociogramját” (MÉREI, 1996: 78). Éppen ez az a pont, ahol markánsan megjelenik a szociometrikus és a hálózati keret közötti különbség. Annak ellenére, hogy Mérei használja a hálózat kifejezést, nem veszi figyelembe az egymásba ágyazott, több szintű hálózatokat. Hiszen, ha ezekben gondolkodunk, akkor vizsgálhatjuk például az egyes osztályok közötti kapcsolatot. Feltérképezhetjük például a két osztályt összekötő gyenge és erős kapcsolatokat anélkül, hogy egy időben egy helyen jelen lenne mindkét osztály összes tanulója. Ilyen vizsgálatot végzett Meleg Csilla és Vastagh Zoltán, amikor az Egész-ség program keretében az osztályok közötti kapcsolatokat és erősségüket térképezték fel. (MELEG, 2006:155-162)

³⁴ A diákokkal olyan kérdőívet töltettek ki, amelyekben a hagyományos szociometriai kérdések mellett az osztályon belüli, osztályközi és iskolán kívüli kapcsolataikra is rákérdeztek. (MELEG, 2006:214-216) Feltárták a nyolcadik osztályos tanulók és szüleik iskolával kapcsolatos pozitív és negatív élményeit, és vizsgálták a tantestületi attitűdöt. (MELEG, 2006 117-142) Így vizsgálható volt az iskola mint közösség, mint kapcsolati háló. Vastagh Zoltán kutatásaiban a szociometriai felmérést többféle módszerrel kiegészítve az iskolai osztályokat közösségként vizsgálta. „A szociometriai vizsgálatokhoz szervesen kapcsoltuk a csoportos és egyéni interjúkat, a kutató pedagógusok rendszeres megfigyeléseit, az iskolai dokumentumok elemzését, és minden esetben feltérképeztük a szocio-demográfiai hátteret.” (VASTAGH, 1991:158)

2.2.4. Az egyénpontú és a teljes hálóra irányuló vizsgálatok

A kapcsolatok elemzésének alapvetően két módszere van: a kutatás során vagy a teljes hálót, vagy az ego-hálót elemezzük.³⁵ LETENYEI (2005:203) a teljes háló elemzését a kapcsolatháló-elemzéssel, az ego-háló felőli megközelítést pedig a kapcsolatitőke-kutatással azonosítja. A teljes háló feltérképezésére a családi közösségek esetében két hálózati szinten nyílik lehetőség. Vizsgálható az egyes közösség mint hálózat, amelynek pontjai a hozzá csatlakozott személyek vagy családok; valamint vizsgálható a közösségekből álló országos hálózat. A második kutatási módszer során az ego-hálót, a hálózatból kiválasztott egyes pontok összes kapcsolatát vizsgáljuk. Az ego ebben az értelemben nem csak egy személy, hanem bármilyen csoport, szervezet is lehet. A családi közösségek esetében gondolhatunk az egyes emberekre, a családokra, a közösségekre vagy az ezeket összefogó mozgalmakra. PESCOSOLIDO (2006:213-217) ezzel szemben négy különböző hálózatkutató megközelítést nevez meg:

A teljes háló (full network) felőli megközelítés esetében a hálózat egészére fókuszálunk, a háló minden egyes pontjának a háló minden egyes pontjával fennálló kapcsolatát feltérképezzük. Ez a módszer lehetőséget kínál arra, hogy a hálózat egészéről, például a sűrűségéről (density), alrendszeiről (subgroups) és ezek egymáshoz viszonyulásáról tegyünk megállapításokat. A feltárt összefüggéseket szociomátrixon vagy szociogrammal ábrázolhatjuk. (PESCOSOLIDO, 2006:214; MÉREI, 2000:309-310) Ennek a módszernek a határait a létszám jelenti, jelen kutatás esetében legfeljebb egy-egy kisközösség esetében alkalmazható.

Az egyénpontú (ego-centered) megközelítés során az egy személyhez szorosan kapcsolódó személyek csoportját mérik fel, majd az így felsorolt személyeket kérdezik barátaikról. Ezt a módszert ebben a formában a jelen kutatás során nem használtuk, azonban más egyénpontú módszer hasznosnak tűnt. A tagok számára legfontosabb erős kötések, a társadalmi beágyazottság, a külső, a közösségen kívüli kapcsolatrendszer ilyen fajta vizsgálattal mérhető fel. A tervezés során a legizgalmasabb feladat annak a kérdéscsoportnak a megtalálása, amiktől azt reméljük, hogy a kérdezettek a kutatás szempontjából jelentős kapcsolatokat fogják megnevezni.³⁶ Az egyik legrégebben használt generátort az 1985-ös Egyesült Államokban végzett GSS-vizsgálat során próbálták ki

³⁵ LETENYEI (2005) részletesen bemutatja a két különböző megközelítésmódot.

³⁶ Ahogyan Marsden fogalmaz: „A felméréssel végzett hálózati adatgyűjtés egyik központi kérdése a specifikus kapcsolati tartalom vagy kötéstípus megválasztása, hogy ennek alapján a válaszolók megadják a partnereik neveit. A névválasztó eszköz operacionális határok közé szorítja az interperszonális környezetet, és a különböző tartalom befolyásolhatja a hálózatot alkotó kapcsolatok formáját.” (MARSDEN, 1987:354)

(MARSDEN, 1988:74) és a mai napig használják. Ez szerepelt például a 2001-es nemzetközi ISSP-vizsgálaton.³⁷ A kérdés arra vonatkozik, hogy a válaszoló az elmúlt fél évben kivel beszélte meg a számára fontos kérdéseket. A felsorolt személyeknek kérdezik a nemét, korát, és azt, hogy milyen kapcsolat fűzi őt a kérdezetthez (pl. házastárs, szomszéd, alkalmi ismerős). Ez alkalmasnak tűnik arra, hogy felmérjük a családos csoportok tagjainak a szoros baráti és családi hálózatát, figyelembe véve, hogy mely kapcsolatok a közösségen belüliek, és melyek azon kívüliek. A teljes társadalmi háló feltérképezése is történhet egyéni-központú módszerrel, ez esetben egy szempont alapján valamennyi ismerősre, vagy az adott társadalmi csoporthoz tartozó ismerősökre érdemes kérdezni, például azoknak a számára, akikkel az egyén köszönőviszonyban áll, vagy az összes egy nemzetiséghez tartozó ismerősére stb.

A szociális támogatás vizsgálata (social support) szintén az egyén megkérdezésével valósulhat meg, ezért sorolja LETENYEI (2005) például az ego-háló elemző módszerek közé. Ebben az esetben az egyes embereket - lehetőség szerint a vizsgálni kívánt hálózatból reprezentatív módon kiválasztott csoport tagjait - arról kérdezik, hogy különböző élethelyzetekben kiktől várhatnak segítséget. Úgy is fogalmazhatunk, hogy az egyes személyeket körülvevő, pontosabban az általuk észlelt szociális hálót kutatják. A családos közösségekben is érdemes rákérdezni, hogy egy-egy esetben kiktől várnak a megkérdezettek segítséget.

Végül a negyedik a colemani értelemben vett társadalmi tőke vizsgálata, amely módszertanilag szintén egyén-központú eljárásnak tekinthető. Ennek során feltárható a civil szervezeti tagság, a társasági élet vagy egyes magas presztízsű csoporthoz tartozó ismerősök száma. Ez a módszer szintén jól alkalmazható a családos csoportok esetében, hiszen nagy jelentősége lehet, hogy a közösségi tagok milyen kapcsolatokkal rendelkeznek. Hasznos a hálózattudományban szokásos kérdéssorok mellett azt a kérdést is feltenni, hogy az említett kapcsolatok közül melyek a közösségen vagy a csoporton belüliek és melyek azokon kívüliek. Ide tartozhatnak továbbá a családon belüli kapcsolatok és a házasság minőségére és tartósságára vonatkozó mérések.³⁸

---

³⁷ Társadalomkutatási Informatikai Egyesülés – TDATA-E82: TÁRKI Omnibusz 2001/8 - ISSP 2001. Társadalmi kapcsolatrendszer II. magyar adatok. adatlap. Verzió: 2009-04-09

³⁸ A házasságokban lévő kötés erősségét, a bizalmat számos kutató vizsgálta. (pl. ALBERT – DÁVID, 2005:108-109)

2.2.5. Interjú

Valamennyi vizsgált mozgalom vezetőjével strukturált interjút készítettünk, a Barna és a Piros mozgalom részéről két vezetővel is, egy helyi és egy országos felelőssel.

Az interjúk kapcsán mindig igyekeztünk a vezetőkön keresztül hozzájutni a mozgalmak adatait tartalmazó adatbázisokhoz vagy bármilyen, nyilvános információt tartalmazó írásos anyaghoz.

2.2.6. Kérdőív

Kidolgoztunk egy kérdőívet, amelynek segítségével a különböző szintű hálózati kötések és a közösségi tagok attitűdjét, társadalmi beágyazottságát vizsgáltuk.³⁹ A kérdőívet összesen öt mozgalom tíz közösségéből 117 fő töltötte ki. A Piros mozgalomból három csoport, a Lilából kettő, a Zöldből három, a Barnából egy, és a Kékből szintén egy, amely azonban öt kisebb alcsoportból áll. Úgy választottuk ki a mintát, hogy a nagyobb, összetett struktúrával rendelkező közösségi hálózatok és a lényegesen kisebbek is képviseltessék magukat. Törekedtünk arra, hogy mindig teljes kisközösséget kérdezzünk annak érdekében, hogy elkerüljük a kevésbé aktív, esetleg kisebb kapcsolati hálóval rendelkező tagok kimaradását. A csoportok között voltak budapestiek, pécsiek, illetve egy Baja környéki több települést összefogó közösség. Minden esetben valamennyi taghoz eljuttattuk a kérdőívet, ha lehetett személyesen, vagy olyan személy útján, aki ismerte a kutatást. A visszajuttatott kérdőívek aránya közösségenként nagyon különböző volt, 30 és 100 százalék között változott, az átlag 80 százalék körüli. A kutatás mindezek következtében természetesen nem reprezentatív⁴⁰, azonban tendenciák jelzésére alkalmas.

2.2.7. Dokumentumelemzés

A mozgalmak felépítéséről, külső és belső kapcsolatairól további információkat szerezhetünk saját adatbázisaik, kiadványaik alapján. Valamennyi szervezetnek tanulmányoztuk a számítógépes honlapját, és amelyeknek volt, a saját kiadványaikat, szórólapjaikat, folyóirataikat. Felhasználtuk a családokra és a kisközösségekre vonatkozó hivatalos katolikus egyházi dokumentumokat, a pápai enciklikákat és a Magyar Katolikus Püspöki Kar dokumentumait.

---

³⁹ Id. 2. melléklet

⁴⁰ Hálózatos kutatások esetében egyébként gyakran jellemző, hogy első kutatásként nem túl nagy elemszámmal dolgoznak. HILL és DUNBAR például az azóta számos helyen idézett képeslapos kutatást egy mindössze 43 fős mintán végezte. (2003:57)

2.2.8. Más kutatások eredményeinek másodelemzése

Mivel kontrollcsoportos vizsgálatot nem végeztünk, felhasználtuk azokat az országos felméréseket, amelyek kapcsolatrendszerket, családokat és házasságokat vizsgáltak. (EVS, 2008; Fordulópontok, 2001; Hungarostudy, 2002; Hungarostudy, 2006; TÁRKI, 2000; TÁRKI, 2001; és a TÁRKI, 1998)

2.3. Az egyes szintek vizsgálata

A fentiekben sorra vettük azokat a módszereket, amelyekkel hálózati kutatások végezhetőek. A következőkben azt vizsgáljuk, hogy az egyes szintek esetében ezek közül melyek és hogyan alkalmazhatók. Mivel jelen kutatás során azt tűztük ki célul, hogy a hálózatot egyszerre több szinten elemezzük, az egyes szintek mérete és jellege alapján szintenként különbözőképpen választottuk ki a vizsgálati eljárást.

A kutatás elején mindig tisztázandó, hogy pontosan melyik hálózatot tervezzük vizsgálni. (LETENYEI, 2005:203) Ehhez világosan meg kell határozni, hogy miket tekintünk pontoknak, és hogyan definiáljuk a közöttük fennálló kapcsolatot. Ugyanazon a pontthalmazon többféle kapcsolati háló is értelmezhető, például adott emberek között ismeretség, barátság, rokonság, segítségnyújtás is lehet az éppen vizsgálni kívánt kötés. A kapcsolat lehet szimmetrikus (pl. rokonság) és aszimmetrikus (pl. segítségnyújtás), ahol az egyik fél az adó és a másik a fogadó.

A fenti szempontok figyelembevételével a családok közösségei hálózatát négy szinten vizsgáltuk. A legkisebb vizsgálandó egység az egyes emberekből álló család(1), illetve ezen belül a házasság. A következő szint az egyes családokból szerveződő közösség(2). A harmadik szint a közösségekből és a mozgalmakból felépülő hálózat(3), végül a negyedik a hálózat társadalmi beágyazottsága(4). A második és a harmadik szint között található az országos összefogások, amelyek egy mozgalom csoportjait tömörítik(2+). Ilyenek például a Lila vagy a Piros mozgalom magyar hálózata, amelyek az összes, az adott mozgalomhoz tartozó közösséget összefogják, alrendszerbe szervezik. (További vizsgálódási terület lehetne a magyar közösségeknek a külföldi hasonló jellegű testvérszervezetekhez kötődése, azonban ez már egy annyira szerteágazó területet érintene, amely túlmutat a jelen kutatás keretein.) Az adott szinthez minden esetben olyan eszközt választottunk, amely lehetőség szerint nemzetközi szinten is elismert, többször ellenőrzött. A nemzetközi ismertség és kipróbáltság mellett legalább olyan fontos, hogy a használt módszerek mindegyikét hazai körülmények között is legalább néhány esetben kipróbálták és lehetőleg az elmúlt évtizedben használták magyar

kutatások során. Mivel kontrollcsoportot nem vizsgáltunk, országos reprezentatív minta biztosítja az összehasonlítási alapot. Valamennyi szinthez sikerült a feltételeknek megfelelő módszert találni, azonban mindegyiket alapvetően más jellegű vizsgálatban használták. Tudomásom szerint korábban más nem tett kísérletet ezeknek a módszereknek ilyen egymásra épülő kombinált felhasználására egy adott hálózatra vonatkozóan. Ezért tettük kutatási kérdéssé azt is, hogy ez a módszer-együttes alkalmas-e a családi közösségek hálózatának elemzésére, illetve használható-e a jövőben más, átfogó vizsgálathoz. Mivel ennyire új módszertan bevezetéséről van szó, amelynek használhatósága a második kutatási kérdés, ezért igyekeztünk a választás indoklását alátámasztani. Ezek sokszor részletes szakirodalmi hivatkozásokat tartalmaznak. Annak érdekében, hogy ez a szöveget ne akassza meg, ezeket a magyarázatokat lábjegyzetben közöljük.

2.3.1. Család és házasság mint hálózat (1)

Ezeket a hálózaton belüli legkisebb egységeket a kutatási kérdésnek megfelelően abból a szempontból vizsgáltuk, hogy milyen erős kötések tartják össze őket, illetve, hogy milyen kapcsolatokkal illeszkednek más, körülöttük élő családokhoz és házaspárokhoz. A robusztusságot a házasság minőségére vonatkozó egyéni központú kérdésekkel igyekeztünk mérni, illetve felhasználtuk a vezetők által szolgáltatott családi adatokat. Összehasonlításként a reprezentatív kutatások eredményeit használtuk. Az egyház tanítása során a II. Vatikáni Zsinat záródokumentumaira (*Gaudium et spes*, 1965; *Lumen Gentium* 1964, *Apostolicam Actuositatem*) és az azóta megjelent pápai megnyilatkozásokra (VI. PÁL, 1968; VI. PÁL, 1975; II. JÁNOS PÁL, 1982) támaszkodtunk, a társadalom által elfogadott normák családon belüli megjelenését pedig a 2008-as Európai Értékrend Vizsgálat (EVS) és a TÁRKI 1998-as adatfelvételére támaszkodva vettük figyelembe. Megkérdeztük a házaspár tagjait a nő szerepéről, az abortuszról, a válásról, a házasság előtti és a házasságon kívüli szexuális kapcsolat és az élettársi viszony elfogadhatóságáról. Ezeket az EVS 2008-ban feltett kérdéseivel mértük. Rákérdeztünk a fogamzásgátlásról vallott nézetekre, mert itt a katolikus egyház álláspontja merőben eltér az egészségügy, az oktatásügy és a média által képviseltétől. Ezzel a családban kialakult normarendszert kívántuk feltárni, hogy megállapíthassuk, hogy a közösségek képviselnek-e saját normákat. Amellett, hogy rákérdeztünk a felsorolt kérdésekről hangoztatott véleményekre, kitértünk arra is, hogy mi a kérdezettek gyakorlata.

2.3.2. A családos közösség mint hálózat (2)

Az egyes kisközösségekről első sorban a résztvevő megfigyelések során nyertünk információkat. Az általunk kidolgozott kérdőívvel⁴¹ vizsgáltuk a csoporton belüli kötések, azt, hogy a közösség mennyire nyújt biztonságot, mennyire járul hozzá ahhoz, hogy a tagok azt érezzék, érdemes és értelmes tenniük a többiekért. Ezzel tehát az Antonovsky által vizsgált koherencia-érzetükre kérdeztünk rá. (ANTONOVSKY, 1987. idézi JEGES – VARGA, 2008:43), A mozgalmi vezetőktől minden esetben érdeklődtünk a közösség felépítéséről, a tagokról és kapcsolataikról rendelkezésre álló információkról.⁴² Mivel az egyes közösségek zárt hálózatok, azaz a tagok valamennyien ismerik egymást, a bennük lévő kapcsolatok ábrázolhatók szociogrammal. Bár a szociometria hagyományosan egyénekből álló csoport kapcsolathálózatának vizsgálatára létrehozott módszer, kísérletként megpróbáltuk családokból álló közösségben alkalmazni⁴³ úgy, hogy a választás során a családnak kellett közösen meghoznia a döntést és választani is mindig teljes családot kellett. A kitöltés során nem volt jelen egyszerre valamennyi választható család, arra azonban törekedtünk, hogy az egyes választásokat a teljes család – már az óvodáskorú gyermekeket is beleértve – hozza meg. Mivel nem volt megoldható, hogy egyszerre jelen legyen minden választható család, így a kérdőívhez mellékelünk egy listát, amely az összes választható családot tartalmazta. A kritériumok⁴⁴ között szerepeltek rokonszenviék, funkcióra és a közösség által képviselt értékekre vonatkozóak. Ez utóbbiaknál a választás indoklását is kértük⁴⁵. Ez a módszer mindenképpen kísérleti jellegű, célul azt tűztük ki, hogy szociogram segítségével ábrázolhatóvá váljon egy olyan teljes hálózat, amelynek elemei nem személyek, hanem csoportok, nevezetesen családok.⁴⁶ Így szemléletessé váltak a csoporton belüli diádok, triádok, csillagok, klikkek, a központi szereplők. A legnehezebb feladat olyan kritériumok kiválasztása volt, amelyek alapvetően megfelelnek a szociometria szabályainak, és amelyeket a teljes családra

---

⁴¹ ld. 2. melléklet

⁴² A vezetői interjúvázlat a 3. mellékletben található.

⁴³ A családos közösségek vizsgálatára szolgáló felmérést az 5. mellékletben található.

⁴⁴ A szociometriai felmérés során feltett kérdéseket kritériumoknak nevezzük. Ezek kiválasztása mindig a csoport sajátosságai figyelembe vételével történik.

⁴⁵ Az alkalmazott módszert MELEG és VASTAGH (MELEG, 2006:214-216) dolgozta ki. A hagyományos többszemponú szociometriai kérdőív egyes kérdéseit kiegészítették egy „miért?” kérdéssel.

⁴⁶ Az ezzel a módszerrel készített felmérés annyit bizonyított, hogy a szociometria használható lehet nem személyekből, hanem családokból álló csoportok vizsgálatára. Mivel a kontrollcsoportot nem vizsgáltuk, az eredmények nehezen értelmezhetőek. A részletes elemzést nem tartalmazza ez a dolgozat.

vonatközöleg lehet értelmezni.⁴⁷ Mivel nem ismert olyan kutatás, amely során hasonló közösségekre dolgoztak volna ki kritériumokat, így egyedi kritériumokat alkalmaztunk.⁴⁸ Felhasználtuk FEHÉR István és V. BINÉT Ágnes kritériumait, amelyeket szintén MÉREI (1996: 138-147) ismertet. Törekedtünk arra, hogy a rokonszenvi kritériumok tartalmazzák a Moreno által megjelölt három kört, az együttélést, az együtt dolgozást és az együttes társas létet. Minden esetben legfeljebb három családot lehetett választani.⁴⁹

2.3.3. Egyes mozgalmak országos hálózatai (2+)

Az országos hálózatok felépítését a legkiterjedtebb hazai mozgalmak, a Piros, a Lila és a Barna mozgalmak vezetőivel készített strukturált interjú és a szervezetek nyilvántartása alapján vizsgáltuk. Mivel ezek több száz főt magukba foglaló rendszerek, regionálisan és országosan szervezett struktúrával működnek. Ezen a szinten nem a rejtett hálózatokat térképeztük fel, hanem a tudatosan felépített struktúrát mutatjuk be. A kérdőívvel vizsgáltuk, hogy az egyes személyek hány személyt ismernek a teljes mozgalmukon belül.

2.3.4. Családos közösségekből felépülő hálózatok (3)

Ezen a szinten az egyes közösségek, illetve mozgalmak teljes hálózatát, az egyes mozgalmak egymáshoz kapcsolódását vizsgáljuk. A hálózat csomópontjait a tizenhárom mozgalom alkotja, a kötések a köztük lévő kapcsolatok jelentik. Ehhez az szükséges,

---

⁴⁷ A Moreno-féle szociometria (MORENO, 1974) kizárólag rokonszenvi választásokat tartalmaz. Mérei Ferenc dolgozta ki a több szempontú szociometriát, amely sokkal tágabb értelmezést tesz lehetővé. Így ír erről a módszer atyja: „Más típusú szociometriát kerestünk. Olyant, amely valóban a közösséget méri fel; nemcsak az egyén helyét mutatja meg benne, hanem magát a közösséget is jellemzi, és lehetővé teszi egy emberi konglomerátumnak mint szociálpszichológiai egységnek a meghatározását >...<, hogy a közösséget szerkezetével, kohéziójával, hierarchiájával, differenciálódásával, normáival jellemezzük, s megtudjunk valamit arról a többlétről, amelynek révén a csoport más, mint tagjainak az összessége.” (Mérei, 2000: 323.330) A szociomátrix segítségével kiszámítható például a csoport sűrűsége, a szerepindexek és a centralitás. A szociometriát korábban leggyakrabban konkrét pedagógiai célokhoz kapcsolódóan végezték. (MÉREI, 2000:328) Később azonban egyre többször kutatások során is használták, így MÉREI (1996:57) már külön gyakorlati javaslatokat tesz arra, hogy a többszempontú szociometria hogyan használható pedagógiai és tudományos célokra.

⁴⁸ Figyelembe véve MÉREI (1996:53-54) általános útmutatásait és az általa idézett Maisonneuve-javaslatot (1965:217-270), miszerint a konkrét kritériumok mellett szerepeljen „néhány globális, az általános beállítódás vizsgálatára alkalmas” kérdés

⁴⁹ A kötött számú választást Mérei, Moreno és a Riverdale-iskola is javasolja, első sorban a feldolgozhatóság érdekében. (Mérei, 1996: 57)

hogy valamennyi kapcsolódást megtaláljunk, aminek a legegyszerűbb módja a szervezetek egy-egy képviselőjével kitöltetett felmérőív,⁵⁰ aminek az adatait pontosítja, árnyalja a vezetőkkel készített strukturált interjú.⁵¹ A kapcsolódások háttérének elemzése érdekében az egyes mozgalmak történetére, tagságára, tevékenységére vonatkozó legfontosabb adatokat kérdeztük. A legfontosabb természetesen a többi szervezethez való kapcsolódás jellege, iránya és intenzitása. A közösségek hálózatán többfajta kapcsolatot vizsgáltunk: hallott-e a másiktól, ismerik-e egymást személyesen, volt-e már közös programjuk, együttműködnek-e, segítik-e egymást rendszeresen. A „hallott róla” és a „segítés” lehet egyirányú, a többi kapcsolat szimmetrikus, tehát irányultságáról nem beszélhetünk. A „segítés” fogalmát a vezetők nem tartották értelmezhetőnek, így ennek az elemzésétől eltekintettünk. Az „együttműködés” és a „közös program” kategóriákat végül összevontuk, mert a konkrét esetekben a köztük lévő különbségek nehezen voltak értelmezhetőek. A különböző jellegű kapcsolódásokat intenzitás alapján is jellemezhetnénk, azonban a feldolgozás során nem különböző erősségű és hasonló jellegű, hanem különböző jellegű kapcsolatokként vettük figyelembe. (LETENYEI, 2005:208) A mozgalmak között szövődő hálók elemzése során figyelembe vettük azokat a kérdőíveket is, amelyeket az egyes közösségek tagjai töltöttek ki, és amelynek során a más közösségi tagságra, és a más közösségekhez csatlakozott ismerősök számára kérdeztünk rá. A két közösséghez egyszerre tartozó emberek megtalálására nagy hangsúlyt helyeztünk, hasonlóan törekedtünk arra, hogy feltérképezzük, vannak-e olyanok, akiknek barátai egy másik közösségnek tagjai. Ez a két csoport amiatt jelentős, mert ők híd-szerepet töltenek be az egyes mozgalmak között. Ez a híd-szerep azt jelenti, hogy kapcsolatot létesítenek a különböző mozgalmak között, tehát stabil hálózattá szervezik a vizsgált közösségek halmazát.⁵²

⁵⁰ A vezetőkkel készített felmérőív a 4. mellékletben található.

⁵¹ Ezt a módszert javasolja LETENYEI (2005:207), hozzátéve, hogy az elemzést jelentősen megkönnyíti, ha a munka során sikerül dichotóm változókat kidolgozni. (LETENYEI, 2005:208) Ennek a szintnek a vizsgálati módszerét az említett tanulmány elméleti javaslatai alapján állítottuk össze. A szerző elsősorban települési és vállalati kapcsolatháló-elemzésekről ír, de megemlíti a nonprofit szervezeteket is. (LETENYEI, 2005:204-206) Korábbi kutatások során hasonló módszerekkel vizsgálták többek között felsőoktatási intézmények (BATÁR-LETENYEI, 2002), települések (Letenyei, 2005:209-234), a hulladékgazdálkodás szereplői (FUTÓ-FLEISCHER: 2004) és szakkollégiumok kapcsolati hálóját. (FAZEKAS-SÍK, 2007) Méretében és jellegében a mozgalmak kapcsolati hálójához leghasonlóbb egy 2007-es, a szakkollégiumok kapcsolathálóját elemző vizsgálat (FAZEKAS – SÍK, 2007:42-55, 129-152), amely a választott vizsgálati módszerek szempontjából mintául szolgálhatott.

⁵² A társadalom érték- és bizalom-szigetei felbecsülhetetlenül fontosá válnak bármely válságos időszakban. Mindez azonban nem elég. A szigetek építése és őrzése mellett ki kell törni a jelenlegi

2.3.5. A családos közösségek társadalmi beágyazottsága (4)

A családos közösségek társadalmi beágyazottságának két különböző megjelenési formáját vizsgáltuk. Az egyik az egyes mozgalmak mint társadalmi képződmények kapcsolódása a külvilághoz (a közösségek kifelé nyitása a katolikus és más egyházak, különböző civil szervezetek felé vagy bármilyen olyan csoportosulás irányába, amelyek nem tartoznak a vizsgált mozgalmakhoz). A másik a közösségeken belüli kisebb alrendszerek társadalmi beágyazottságának kutatása (a családok és az egyes személyek külső, közösségen kívüli kapcsolatai).⁵³ A mozgalmak kifelé (nem más katolikus családos mozgalmak felé) irányuló kapcsolatait a vezetőkkel készített interjúk és az egyes tagokkal készített kérdőívek alapján térképeztük fel. A tagok társadalmi beágyazottságát, külső, a közösségen kívüli kapcsolatrendszerét pedig az egyes emberek kapcsolatrendszerére összpontosítva, a GSS-kérdéssor (MARSDEN, 1987:356) segítségével kívántuk feltárni. A kérdés arra vonatkozik, hogy a válaszoló az elmúlt fél évben kivel beszélte meg a számára fontos kérdéseket. A felsorolt személyeknek kérdezzük a nemét, korát, és azt, hogy milyen kapcsolat fűzi őt a kérdezethez (pl. házastárs, szomszéd, alkalmi ismerős). Ezt a generátort használtuk a közösség tagjai kapcsolati hálójának a feltérképezése során. Az eredeti amerikai felmérésnek megfelelően rákérdeztünk, hogy a vizsgált személyek teljesen idegenek, ismerik egymást vagy különösen közel állnak egymáshoz.⁵⁴ Mivel ezt a generátort évtizedek óta rendszeresen használják és magyar összehasonlításhoz szolgáló eredménnyel is rendelkezünk, ezért alkalmasnak tartottuk az erős kapcsolatok kutatására.⁵⁵ Alapvetően az ISSP-vizsgálat kérdését tettük fel azzal a kiegészítéssel, hogy

---

kapcsolati rendszerünkben, és meg kell találni a következő szigetet. (CSERMELY-KOVÁCS-MIHALIK-NÁNÁSI-PALOTAI-RÁK-SZALAY, 2009:1388)

⁵³ A beágyazottság jelentőségét jól megvilágítja Pusztai Gabriella hallgatói csoportok körében végzett vizsgálata, amely megmutatta, hogy „a célok, normák, magatartásminták környezetben uralkodó interpretációi erősebb hatással vannak a hallgatókra, mint az egyéni társadalmi státus és az intézményi környezet szülői iskolázottság szerinti kompozíciója.” (PUSZTAI, 2011:256)

⁵⁴ Az eredeti amerikai vizsgálatban „további kérdések vizsgálták a válaszoló kötődését az egyes partnerekhez a közelség, a kapcsolatok gyakorisága, az ismertség időtartama és a szerepviszonyok vonatkozásában.” (MARSDEN, 1987:356) Ezek a szempontok a 2001-es, hazánkban is elvégzett vizsgálat során már nem szerepeltek, de egy 1987-es (szintén országos reprezentatív) vizsgálatban igen. (ANGELUSZ-TARDOS, 1998:243)

⁵⁵ Elterjedt módszer még a Fischer-féle névgenerátor, amelyet többek között az 1987-es ISSP hálózat-vizsgálat során használtak. Ennek azonban csak azokat a kérdéseit alkalmaztuk, amelyek valamilyen formában a 2008-as Európai Értékrend Vizsgálatban is szerepeltek, azokat is igen leegyszerűsítve. Az eljárás lényege, hogy a személy megnevezi azokat, akik segítségére bizonyos

említés-szinten nem korlátoztuk a felsorolható személyek számát és rákérdeztünk a megnevezettek között ismeretségi szintre is. A kapcsolati hálóval összefüggésben feltettük a Hungarostudy 2006-os (KOPP, 2008:36-37), az élet értelmét vizsgáló skálájának és a Reménytelenség Kérdőívnek a kérdéseit. Ezen felül összehasonlításként alkalmaztuk az Európai Értékrend Vizsgálatnak (EVS, 2008) az egyházhoz tartozásra vonatkozó részeit valamint rákérdeztünk a civil szervezeti tagságra.

2.4. Összegzés

A kutatás tárgyát tehát azok a katolikus családos közösségek jelentik, amelyek az egyházon belül lelkeségi mozgalommá szerveződtek. Ezeket hálózatos értelmezési keretben vizsgáljuk, amelynek során választ szeretnénk kapni arra a kérdésre, hogy milyen struktúrával rendelkeznek ezek a közösségek, bizalmi csoportokként működnek-e, létezik-e saját érték- és normarendszerük és szervesen kapcsolódnak-e a társadalom egészéhez, azaz az általánosan felismert hálózati tulajdonságok értelmében ezek a közösségek hozzájárulhatnak-e a társadalmi anómia csökkentéséhez. Elsődleges kutatási kérdésünk, hogy a társadalmi csoportokat hálózatként értelmezve új eredményekhez jutunk-e. A katolikus családos csoportok tehát a kutatás tárgyát képezik, de a róluk tett megállapítások csak eszközként szolgálnak ahhoz, hogy a hálózatos értelmezési keretet vizsgálhassuk. Mindehhez olyan módszeregyüttest kerestünk, amely alkalmas lehet a különböző jellegű és szintű kapcsolatok kutatására. Kutatási kérdésünk az is, hogy ez valóban használható, eredményre vezető eszköz-e, amivel egy összetett társadalmi hálózat egyszerre több szinten vizsgálható.

---

helyzetekben számíthat (pl. anyagi segítség, bizalmas barát). Miután megnevezte ezeket a személyeket, valamennyit besorolja (pl. szülő, házastárs, barát, szomszéd) kategóriákba.

3. A katolikus családos lelkeségi mozgalmak gyökerei

Ahhoz, hogy a katolikus családos mozgalmakat vizsgáljuk, szükségesnek tartjuk annak rövid összefoglalását, hogy e közösségek honnan eredeztethetők, hol találhatók gyökereik saját narratívájuk és a hálózatkutatás szempontjából.

Intézményesült keresztény családos közösségek először Európában jöttek létre. A francia Abbé Caffarel 1938-ban létesítette az első Equipes Notre Dame családcsoportot Párizsban. Az Egyesült Államokban 1944-ben alakult meg az első ilyen jellegű csoport, a Házasság Hétvége pedig 1967-ben került át Spanyolországból az USA-ba, és onnan indult világhódító útjára. (TELEKI, 2001:209) Dél-Amerikában az 1950-1960-as években jelentek meg először katolikus kisközösségek, ezen belül családos közösségek a francia, belga és spanyol megújult egyházi élet kezdeményezései mintájára. (BENKŐ, 1981:26)⁵⁶

A kisközösségek létrejöttét magyarázhatja a vallásszociológia intézményelmélete, amely azt állítja, hogy valamennyi intézmény folyamatosan fejlődik, hanyatlik, megújul, majd újra fejlődik, hanyatlik és megújul. (TOMKA, 2011) Ahhoz, hogy betöltse funkcióját, rögzített szabályokra, szervezetre van szükség, amely azonban egy idő után rugalmatlanná válik, nem képes a megváltozott kör megváltozott kérdéseire választ adni. Ekkor vagy megszűnik az egyház, vagy megújul. A kisközösségeket tekinthetjük ilyen egyházon belüli újító kezdeményezésnek.

A vallási piac elmélete szerint is magyarázhatjuk a számos családos mozgalmat, és általában véve a kisközösségek terjedését. (IANNACCONE, 1992) Ezek a csoportok a népegyházzal szemben – más megfogalmazásban éppen azon belül – éppen azt kínálják a XX-XXI. század embere számára, amit a vallásban megtalálni kíván: a személyes kapcsolatokat. Mivel a kínálat gazdag, az egyes személyek és családok élethelyzetüknek és életstílusuknak megfelelően válogathatnak a különböző mozgalmak között. A kutatás során azt tapasztaltuk, hogy bár az egyes mozgalmaknak léteznek területi csoportjai, a csoportok általában nem területi alapon jönnek létre, a családok gyakran nem a legközelebbi közösséget választják, sőt többen beszámoltak a fordított jelenségről, miszerint előfordul, hogy a közösség szerepet játszik a lakóhely megválasztásában. Ahogyan STARK és BAINBRIDGE (1980) empirikus vizsgálatai rámutattak, az egyházi

---

⁵⁶ A dél-amerikai közösségek története már csak azért is említésre méltó, mert bár néhány évtizeddel később, az európai mintát átvéve alakultak, később gyakran mintaként állítják őket, sőt a paphiány következtében pl. Brazília egyes vidékein ez a katolikus egyház legjellemzőbb működési formája. (BENKŐ, 1981: 34-37)

csoportok sokkal inkább hálózatszerűen, a meglévő kapcsolatok mentén szerveződnek. Éppen ezért lehet alkalmas a közösségeket és a belőlük építkező mozgalmakat hálózatként vizsgálni.⁵⁷

Vannak, akik párhuzamot látnak az őskeresztény gyülekezetek, a harmadrendek és a mai egyházon belüli kisközösségek létrejöttének körülményei között. Ezen elképzelés szerint az individualizálódó, a városiasodás, az elidegenedés teremtenek olyan hiányt, amiben automatikusan megjelennek azok a csoportok, amelyek keresik a közösséget és a kereszténység megújítására törekcszenek. (NEMESHEGYI, 2011; RICHARD, 2003)

A különböző szerzők egyetértenek abban, hogy a keresztény egyházban születése pillanatától jelen voltak azok az egymással kapcsolatban álló – fogalmazhatjuk úgy is, hogy hálózattá szerveződő – kisebb csoportok, amelyeknek tagjai megújulásra törekedtek, és keresztény meggyőződésük mindennapjaikat, közösségi viszonyulásukat meghatározták.

A családos közösségek tekinthetők olyan mozgalmaknak, amelyek célul tűzték ki, hogy a katolikus egyház keretei között megmaradva adjanak válaszokat a mai ember kérdéseire. Ez megmagyarázza azt is, hogy a közösségek létrejöttükkor sokszor keresik az eredeti gyökereket, a tiszta jézusi tanítást. Saját narratívájuk szerint eredetüket az őskeresztény gyülekezetekben látják. Hálózati beágyazottság szempontjából, az egyházhoz kapcsolódást figyelembe véve a szerzetesrendek, pontosabban a harmadrendek tekinthetők a mozgalmak előzményeinek, de nem feltétlenül elődeinek. Ha a hálózat társadalmi beágyazottsága, működése és kapcsolathálózata felől közelítünk, akkor talán leginkább a faluközösségek a mai családos közösségek ősei. A következőkben ezt a három lehetséges előzményt mutatjuk be.

3.1. Az őskeresztény gyülekezetek mint kisközösségek

A mai katolikus mozgalmak – és itt nem csak a családos közösségekről van szó – saját narratívájuk szerint gyakran az ősegyházban találják meg eredetüket. (SZABOLCS,

---

⁵⁷ A kisközösségek létrejöttét magyarázhatja az individualizációs elmélet, miszerint a megváltozott egyén-közösség és egyén-társadalom viszonyban az egyén szabadabban választhatja meg az egyénisége szempontjából legmegfelelőbb közösséget. (TOMKA, 2011) A közügy-vallás elméletből kiindulva megállapíthatjuk, hogy a rendszerátalakulás előtti Magyarországon a kisközösségek képezték az egyetlen, az államhatalom által nem ellenőrzött vallási hálózatot. CASANOVA (1995) a közösségi vallás erősödését tartja valószínűnek. Ennek hozadéka lehet a közösségi normák társadalmi szintű megjelenése és a szolidaritás növekedése. (A normák szerepéről és a zárt hálózatokban megjelenéséről az 5.4. fejezet szól részletesen.)

2008:64) Nobilis Márió arról ír, hogy az egyházon belüli közösségek egyidősek a kereszténységgel. (NOBILIS, 2006:9) Ezek a szerzők, akik egyrészt kutatók, másrészt maguk is valamelyik mozgalom tagjai, arról beszélnek, hogy a katolikus egyház belső megújulására törekednek, a kétezer évvel ezelőtti első gyülekezetek kereszténységét keresik.⁵⁸

A mozgalmak alapítói és vezetői ezt a párhuzamot még erősebben hangsúlyozzák. Egy közösségi vezető szerint az első családos közösség Kornéliusz és házanépe. (Apostolok cselekedetei 10. rész; GOROVE, 2011) PÉNZES Péter (2011) lelkészként úgy látja, hogy Péter apostol a családjával együtt kapcsolódott a tanítványi körhöz, amely „családos közösség” tovább kapcsolódott a Jézus köré szerveződött tanítványi körhöz. Így vált lehetővé, hogy „Jézus elment Jakabbal és Jánossal együtt Simon és András házába.” (MÁRK evangéliuma, 1,29-31)

Úgy tűnik, hogy a közösségek számára igen fontos a folytonosság hangsúlyozása, a legitim előd megtalálása. Tevékenységüket, sőt gyakran létüket egyházon belüli megújulásnak, az eredeti, igazi ősegyházhoz visszatérésnek tekintik.⁵⁹ Ezáltal megtalálják azt az utat, amelyen keresztül alhálózatként kapcsolódnak a kétezer éves egyetemes egyház hálózatába. A mozgalmak számos esetben hangsúlyozzák, hogy Jézus tanítása

---

⁵⁸ „E fiatalok... egy dologban közösek...: szellemi-lelki közösségre vágytak, élményszerűen, elevenen akarták megélni a kereszténységet, az ősegyház módjára, többet akartak, mint ünnepnapokon templomba elmenni, s ott disztinívált távolságtartással szentmisét hallgatni, miközben mellettük ülő testvérükhöz nem sokkal több közük volt, mint utastársaikhoz a buszon.” (KOVÁCS, 1995) „Kisközösségeknek nevezzük azokat a 10-20 katolikus hívőből álló, viszonylag állandó jellegű csoportokat, melyeknek tagjai az első keresztény közösségek mintájára, az egyház keretein belül maradván és az egyház tanítását mindenben követve, egymással szoros személyes kapcsolatban állva, a hitben egymást kölcsönösen erősítve, közösen akarják megélni keresztény hitüket, együtt akarnak növekedni a krisztusi életben, együtt akarnak szolgálatokat vállalni a nagyobb egyházi közösségben.” (DOBOS, 1996)

⁵⁹ „A XXI. század világa megdöbbentően hasonlít a késői római társadalom világához. Most is magányos emberek tömegei nyüzsögnek, elnyűtt arccal az utcákon, most is a szex és az erőszakosság szórakoztatja a blazírt közönséget... A családok szétesése és az erkölcsi züllés is egyaránt jellemzi az ókori római birodalmat és a mai világot (NEMESHEGYI, 2011)

Szilás a megújítási törekvések mellett hangsúlyozza a hálózati jelleget is: „Kis csoportokról volt szó, melyeknek mégis nagy befolyásuk lett. Azért, mert igazi keresztények fogtak itt össze, akik az egyház igen nehéz korszakában nem álltak meg a siralmas állapot leírásánál, a bajok felsorolásánál és ostorozásánál, hanem példát mutatónak a megújulást, az igazi reformot önmaguknál kezdték el. Jelentőségük még világosabb lesz, ha tekintetbe vesszük, hogy tudtak egymásról, ismerték egymást és a többieket is, akiknek szintén szívügyük volt az egyház megújítása.⁵⁹ ... A kiscsoportok mindig az egyházat élik meg közösség formájában. A keresztény vallás sohasem volt 'magánügy', lényegéhez hozzátartozik, hogy közösségben nyilvánul meg. Ezt élték és élik meg ma is a kisközösségek.” (SZILAS, 1981:110-111)

alapján, az őskeresztény irányelvek szerint kívánnak élni, hogy a közösségekhez csatlakozás segítséget jelent a kereszténység mindennapi megéléséhez.

A szakirodalomban megtalálható azonban az a nézet is, hogy a mai kisközösségek nem hasonlíthatók az őskeresztény gyülekezetekhez.

„a mai 'kisközösségek' feltételezik, hogy van 'nagy közösség' is, amely az egyház első századaiban teljesen hiányzott. Az egész egyházi élet a kisközösségek keretében folyt le. ... Helyzetadta kizárólagosságuk és szervezetük miatt a mai kisközösségek nem hasonlíthatók hozzájuk. ... A későbbi korok szerzetesrendjei eredetükben, szellemükben és lelkiségükben már sokkal több hasonlóságot mutatnak a mai kisközösségek életformáival.” (SZILAS, 1981:104-105)

Az őskeresztény gyülekezeteket és a mai családos közösségeket hálózatként tekintve megállapíthatjuk, hogy mindkét esetben zárt, több generációs és családokból álló csoportokról van szó. Az egyes közösségek egymáshoz kapcsoltsága, az egyházba és a társadalomba ágyazottság szempontjából viszont egészen különböző szerveződéseket látunk, hiszen az első századokban a mai értelemben vett egyházszerkezet még nem létezett és a kereszténység egy üldözött, kisebbségben lévő egyház volt.

3.2. A harmadrendek mint a családos közösségek előfutárai

Szervezetileg, egyházjogilag, az egyházi struktúrában betöltött szerepüket illetően a mai családos közösségek őseinek talán leginkább a harmadrendeket, más néven világi rendeket tekinthetjük. Ezek valamely szerzetesi közösség által pápai jóváhagyással alapított közösségek, amelyek tagjai házas emberek is lehetnek. Tehát ezek a rendek nem szerzetesrendek, hanem világi rendek, tagjaik világiak vagy papok, de a férfi és a női rendekhez hasonlóan a szerzetesi közösséghez tartoznak. (ERDŐ, 1993:304) Az egyházi törvény szerint „azokat a társulásokat, amelyeknek tagjai a világban valamely szerzetesi intézmény szellemében, ugyanennek az intézménynek a felsőbb irányítása alatt apostoli életet élnek és a keresztény tökéletességre törekcsenek, harmadrendeknek nevezzük vagy más megfelelő névvel illetjük.” (CIC, 1983:303) Az első ilyen rend a XII. század elején jött létre,⁶⁰ ezt követően több szerzetesi rendhez kapcsolódóan alapítottak

⁶⁰ „Szent Norbertnek a premontrei világi harmadrend megalapítására Tibold champagne-i grófnak az a kérése adott alkalmat, hogy vegye fel fehér ruhás rendjébe. Hosszú megfontolás után a szent rendalapító helyesebbnek találta, ha a gróf a világban marad és családot alapít. Tibold belenyugodott ebbe, de arra kérte Norbertet, hogy ha már nem lehet a premontrei rend tagja, legalább adjon neki irányelveket és szabályokat, amelyek követése által a világban élve is szoros lelki kapcsolatot tarthat fenn a renddel. Szent Norbert örömmel teljesítette kérését: elkészítette a kért szabályokat. ... Így lett Szent Norbert az első világi harmadrend alapítója, Tibold gróf pedig az első premontrei világi harmadrendi.” (KERESZTESY, 1945:9)

harmadrendeket. Talán legismertebb az Assisi Szent Ferenc által száz évvel később alapított világi rend.⁶¹ Szent Ferenc 1221-ben „Memoriale propositi” címmel írta meg a reguláját ezeknek a világi embereknek, amely ma is a ferences világi rend szabályzatának az alapját jelenti. A harmadrendek olyan, a katolikus egyházon belüli csoportok, amelyek tagjai többségükben szentségi házasságban élő családos emberek. A rend célja, a családos mozgalmakhoz hasonlóan az egyház belső megújítása, a kereszténység mélyebb megélése. (SZILAS, 1981:104-105)

A harmadrendek a családos közösségekhez hasonlóan hálózattá szerveződtek. Kialakulásuktól kezdve egy-egy szerzetesi rendhez kapcsolódtak, ezzel betagozódtak az egyházi szervezetbe. Ezen kívül a világi rendek egy-egy országon belül is kapcsolatban állnak egymással és a különböző országok harmadrendjei nemzetközi szinten is összefognak. A Ferences Világi Rend regulája például így rendelkezik:

„A Ferences Világi Rend különböző szintű testvéri közösségekből áll: helyi, regionális, nemzeti és nemzetközi csoportokból, amely testvéri közösségek mindegyike erkölcsi személynek számít az egyházon belül. Az ebben a Regulában és a Konstitúciókban előírt normák szerint kapcsolódnak egymáshoz, és alkotnak egységet a különböző szintű testvéri közösségek” (Ferences Világi Rend, 2008)

Vannak olyan harmadrendek, amelyek ma Magyarországon családos közösségként működnek. Ők úgy tartják, hogy mostani tevékenységük - a mögöttük álló 800 éves hagyománnyal - szerves folytatása a Szent Ferenc által alapított rendnek. Így vall erről a magyar Ferences Világi Rend 1998 és 2004 közötti családos eljárója:

„Ferencességünk megélésének elsődleges helye a család. Ez a területe az elkötelezettség megnyilvánulásának, az imádságnak, Isten szavának és a keresztény hit tanulásának. Az anyaszentegyház legkisebb sejtje a család.” (WOLSKY, 2005)

---

⁶¹ Így olvashatunk erről a Szent Ferenc életét bemutató XIV. századi olasz forrásból: „Maga mellé vette Masseo és Angelo testvért, ezt a két jámbor lelket, s olyan buzgalommal indultak neki, hogy nem néztek se utat, se ösvényt, és így jutottak el Cannario városkájához. Szent Ferenc itt mindjárt prédikálni kezdett a népnek, de előbb megparancsolta a fecskéknek, hogy hallgassanak, míg el nem mondja beszédét. Azok azonnal engedelmessé váltak, ő meg olyan hévvel beszélt, hogy a férfiak és az asszonyok mindnyájan ott akarták hagyni otthonukat, hogy kövessék őt. Szent Ferenc erre így szólt hozzájuk: - Ne hamarkodjátok el a dolgot, maradjatok csak itt; én majd előírom nektek, mit kell tennetek lelketek üdvéért. - Akkor határozta el, hogy minden ember üdvösségére megalapítja a harmadik rendet” (Fioretti, 16. fejezet). A ferences világi rend és a harmadrendek általános bemutatásakor WOLSKY (2005) tanulmányára támaszkodom.

3.3. A családos közösségek és a faluközösségek kapcsolata

A családos közösségek egyértelműen nem a faluközösségekből szerveződtek, ugyanakkor elkerülhetetlen a kettő közötti párhuzam. Kiindulhatunk abból, hogy mindkét társadalmi képződményben a családok egymással életközösséget alkotnak, azaz egymást segítik a mindennapi feladatokban, közös a világképük, közösek a céljaik, az érdekeik és az értékrendjük.

„Minden falubeli életét olyan szorosan követik, hogy szerelem, impotencia, lopás, betegség, nehézség, barátság vagy gyűlölet, egyszóval semmi nem maradhat sokáig rejtve mások előtt. Mindent tudni a szomszédunkról korántsem szégyenletes dolog, inkább felelősség, a közösség egységének és jólétének lényeges tényezője. ... Mindezt persze nem valami szeszély, hanem a szükség hozta így. Ennek a nehezen megművelhető, embertelenül hideg telek által keményre fagyasztott, és a Kárpátok méltóságteljes fenyvesei közé szorult földnek a lakói ma is a kölcsönös munkára és gazdasági rendszerre építik fel az életüket. Az életben maradáshoz béke és válságok idején egyaránt szükségük van egymás segítségére. Aki nem vesz részt a kölcsönös szívességeknek és a segítségnyújtásnak ebben a hálózatában, az jólétének, sőt fennmaradásának esélyeit ássa alá, és hamarosan a közösség peremén találja magát.” (BARABÁSI, 2010:238)

A hosszabb gondolatot azért idéztük szó szerint, mert részletesen bemutatja a közösségi normarendszer hatásmechanizmusát. Mivel a falu zárt hálózat, lehetőség nyílik arra, hogy az egész közösség figyelemmel kövesse az egyes személyek cselekedeteit, ügyelve a mindenki által elfogadott normák betartására. A szerző rámutat arra is, hogy ez a munka hatékonysága érdekében szerveződött így, valamint hangsúlyozza, hogy ez a javak cseréjén alapuló hálózatos forma volt. A normák ellen vétés egyértelműen a közösség peremére kerülést vonta maga után.

Létezik egy olyan elképzelés, miszerint a mai „mesterséges”, tervezetten létrehozott közösségek éppen annak az űrnek a betöltésére jönnek létre, amely a falvak hanyatlása következtében alakul ki amiatt, hogy megszűntek ezek a normákat előíró, ellenőrző és a megszegésüket szankcionáló közösségek. Hálózati értelmezésben a falu biztosította a zárt, az emberi agy számára befogható méretű kapcsolatrendszert. A zártságot itt is a COLEMANI (2006:118-119) értelemben használom, tehát az, hogy a falu zárt közösség, annyit jelent, hogy a falun belüli emberek ismerték egymást⁶². Ráadásul a falvakban megvalósul a generációk közötti zártság (COLEMAN, 2006:118), mivel a kortárs csoportot alkotó gyermekek szülei is zárt csoportot alkotnak. Ez nem jelenti azt, hogy a középkori, vagy akár a XX. század eleji falvak lennének az ideális települési formák.⁶³ Jelen kutatás

⁶² Természetesen, ezen felül mindig léteztek a faluból kifelé mutató kapcsolatok is.

⁶³ „A települési rendszer ugyanis a gazdasági, társadalmi struktúra egyik vetülete, s mint ilyen, természetesen folyamatos átalakulásban van: Ebből következően nem tekinthető ’örökvérnyűnek’

szempontjából az játszik szerepet, hogy a falvak méretének köszönhetően léteztek ezek a normarendszereket generációkon átadó és képviselő közösségek⁶⁴, amelyek mára megszűntek. Az effajta normarendszert átadó és a normaszegést szankcionáló közösségek hiánya pedig hozzájárul a koherencia-érzet csökkenéséhez és a társadalmi anómia növekedéséhez. (SKRABSKI és mtsai, 2006:152)

Érdeemes közelebbről megvizsgálni, hogy mit mond a néprajz a falvak társadalmi hálózatáról. A falvakban közös volt nemcsak a vallás, de a hiedelmek is; nemcsak az írott, hanem az élet minden területét meghatározó íratlan szabályok is. Az egyes ember számtalan szalon kapcsolódott a családjához, a rokonsághoz, a vele egykorúakhoz, a szomszédsághoz és az egész településhez. A különböző szerzőktől származó, különböző céllal és különböző időszakokban készült tanulmányok nagyjából egységes képet mutatnak a XIX. század végi, XX. század eleji falvak és szórványok társadalmi hálózatáról. Bár egyik mű sem hálózati elemzés, mégis elég részletes képet festenek a kapcsolatokról ahhoz, hogy általános következtetéseket tehessünk. Szabó László ezeket a beszámolókat tanulmányozva vonta le azt a következtetést, hogy ezek a szerzők

„nem kellő tudatossággal ugyan, de a harmincas évek falukutatói szemléletétől indítatva olyan belső leírását adták a közösségnek, amely éppen ezt a Tönnies, F. hangoztatta természetességet, valóságos és szerves életet jelenítette meg munkáiban akkor, amidőn leírták a paraszti társadalmat vagy annak bizonyos vonatkozásait.” (SZABÓ, 1993:62)

Az előzőek alapján a következő három, a jelen kutatás szempontjából releváns állítás fogalmazható meg a faluközösségekről:

1. A nagy közösségen belül léteztek a kisközösségek, a családi, korosztályi alapokon szerveződő hálózatokon belüli alhálózatok. Minden egyes ember születése

---

egyetlen településtípus sem. (KOVÁCS, 2004) Márpedig az aprófalú eredetileg a tradicionális, azaz döntően önellátó mezőgazdaság adekvát településformája volt. A nemzetközi gazdasági kutatások egybehangzó tanúsága szerint a tradicionális agrotechnika mellett a középkor végéig a lakóhelytől legfeljebb 4 km ... távolságig volt racionalitása az intenzív (szántóföldi) művelésnek... Ezért szerte Európában 100-200 fős falutelepülések, s hozzájuk tartozóan 100-200 hektáros faluhatárok alakultak ki leggyakrabban (HOFER, 1974), vagyis az aprófalú (és a szórvány) volt a gazdaságilag leghatékonyabb településforma. Ez a helyzet az újkori mezőgazdaság technológiai, üzemszervezési és piaci fejlődésének következtében fokozatosan változott meg ... A motorizáció és a mezőgazdaság gépesítése, s végül a mezőgazdaság foglalkoztatási szerepének a falusi terekben is bekövetkező visszaszorulása aztán végérvényesen felszámolta az aprófalvas gazdálkodási-település mód előnyeit, ellenben a kapitalizálódó és modernizálódó világban egyre több hátrányát hozta felszínre.” (KISS, 2008:30-31)

⁶⁴ „Az embernek születésétől kezdve (nem kis részben épp születése által) meghatározott kötelességei vannak. Abban az esetben azonban, ha kötelezettségeinek nem tesz eleget, nem csupán a jogait veszti el, de a közösség az élethez fűződő jogait sem ismeri el.” (MOLNÁR, 2009:128)

pillanatától fogva kapcsolódott első sorban a vér szerinti családjához,⁶⁵ a család pedig egészében kapcsolódott nagyobb csoportokhoz, például a rokonsághoz, amely gyakran az együtt dolgozó emberek csoportját is jelentette. A család része volt továbbá a szomszédságnak is.⁶⁶ A gyermekek kapcsolódtak a nemük szerinti kortárscsoportokhoz, amely csoportok évtizedeken át megmaradtak, az idős emberek is számon tartják, kikkel „egyívásúak”. A rokonság, a szomszédság és a korosztályi csoportok egyben együtt dolgozó, egymásért felelősséget vállaló közösséget is jelentettek.⁶⁷ Az egyes csoportok között sok volt az átfedés, és mindegyik egészében része volt a faluközösségnek. Ez azt jelenti, hogy a teljes rokonság, a teljes baráti kör, a teljes szomszédság a falu része volt. Nem jelenti azonban azt, hogy lazább szálakkal nem kapcsolódtak volna más településekhez.⁶⁸ Egyes szerzők szerint a honfoglalástól, sőt az azelőtti időktől is a magyarság családokból álló, szigorú struktúra szerint, egyre bővülő, egymásba ágyazott alhálókból álló hálózatként szerveződött.⁶⁹ A falu hálózata tehát olyan alhálózatokból állt,

---

⁶⁵ „A parasztember sohasem mint egyén jelenik meg a tágabb faluközösség előtt, hanem mint valamely család képviselője. Nem azt kérdezik a faluhelyen rosszat tevő vagy dicsérendő gyermektől, hogy hova hívnak, hanem azt, hogy ki fia, lánya vagy.” (SZABÓ, 1993:67)

⁶⁶ pl. . „Minden családnak kialakult a maga szomszédi köre, ... akikkel összejártak, s számon tartották, kin van a szomszédolás sora. A sűrűn beépült, szinte utcászerű tanyasorokon az is előfordult, hogy nyári vásárnapokon a dűlőút melletti gyepre ültek ki beszélgetni.” JUHÁSZ (1973:134)

⁶⁷ „A baráti közösségek kialakulása már az iskolában megkezdődött. A vallási és vagyoni helyzet ezt nem akadályozta. A közösség kialakulásában az egy falurészben lakás játszott szerepet. Ezeknek a közösségeknek nagy szerepük volt az erkölcsi normák betartásában, betartatásában. Jobban vigyáztak egymásra, mintha a legnagyobb szülői felügyelet alatt lettek volna. Ezek a baráti közösségek nemcsak a szórakozásban tartottak össze, hanem a munkában is. Ha valahová napszámba hívták valamelyiküket, szölt a társainak is, s rendszerint együtt mentek munkába ... A legénysorba kerülő fiú egy nagyobb közösség tagja lett. ... Ebben a nagyobb közösségben, a legények közösségében még tiszteletben kellett tartani az idősebbek akaratát. Csak a kisebb, a szűkebb baráti közösség volt az, ahol jogai egyenlők voltak a közösség többi tagjának jogaival. Ez a szűkebb közösség az egyívásúak közössége volt, amely még az iskolában kialakult ugyanúgy, mint a lányoké. Itt sem a vagyoni és a vallási helyzet határozta meg a közösség kialakulását, hanem a lakás. Vagyis az egy falurészben vagy utcában lakók szerveződtek baráti közösséggé.” (NAGY, 1990:16)

⁶⁸ „A szomszéd falvak fiatalsága tartotta egymással a kapcsolatot, bár a lányok kapcsolattartása egy-egy rokoni látogatásra, búcsúra, lakodalmi meghívásra, illetve részvételre szorítkozott. A fiúk kapcsolata szélesebb körű volt. Egy-egy csapat legény a bálba is elment a szomszédba, s ha ott barátságot kötöttek egy ottani legénycsapattal, még táncolhattak is.” (NAGY, 1990: 21)

⁶⁹ „A nyelvészeti, településtörténelmi és régészeti eredmények tehát összeértek egy pontba: a magyar település eredeti formája a nagycsalád települése volt. ... Falvaink, sőt városaink is egybetelepült s zárt tömbben maradó nagycsaládokból keletkeztek. ... Az ág kisebb uradalom, elvileg tíz ilyen faluközösség. A törzs száz faluközösség.”⁶⁹ (MOLNÁR, 2009:114-116)

amelyekben egymáshoz még szorosabban kötődő személyek vagy családok álltak. Ezek az alhálózatok gyakran egymásnak is részhalmazai voltak, illetve egymásba metszettek. A mai családos közösségekben ehhez hasonlóan az egyes személyek kapcsolódnak a vér szerinti rokonaikhoz, majd családként alkotnak együtt dolgozó és ünneplő közösséget. Több esetben – a faluközösséghez hasonlóan – a közösségen belül korosztályonkénti csoportok is szerveződnek.

2. A kapcsolatok több dimenziósak voltak. A családtagok, a barátok, a munkatársak, a szomszédok nem különálló halmazokként jelentek meg, hanem sok közös elemet, metszetet tartalmaztak. Két személy egymásnak egyszerre volt rokona, szomszédja, munkatársa. A gyermekek esetében is gyakran átfedés volt az iskolatársak, közeli barátok, rokonok, családi ismerősök között. A munka, az ünnep, a tanulás, a születés és a gyász ugyanabban a közösségben zajlott.⁷⁰

A családos közösségek is gyakran ezt a mintát követik, a kitűzött célok között szerepel több esetben is, hogy a tagok minél több szállal, minél több területen kapcsolódjanak egymáshoz. A szomszédsági dimenzió azonban csak kevés esetben valósul meg.

3. A faluban elfogadott értékrend mindenki számára megkérdőjelezhetetlen volt, a szabályok áthágása szigorú büntetést vont maga után. Ezek a szabályok a családi életre is vonatkoztak: a fiúk-lányok ismerkedésére,⁷¹ a párválasztásra, gyermekszülésre, a konfliktusok megoldására, a férj és a feleség, az apa és az anya szerepkörére stb. A

---

⁷⁰ „Lényegében a napi tevékenység lebonyolítására, az élet megszervezésére különböző, az egész faluközösséget tagoló kisebb közösségek, munkatársulatok, együtt szórakozó felnőtt csoportok tagolják a közösséget, általában hat-tíz-tizenöt főből álló csoportokra, illetve mivel egyének nem léteznek, három-négy együttműködő család közösségére.”⁷⁰ (SZABÓ, 1993:68)

⁷¹ „Egyes falvakban szinte minden korosztálynak külön fonója volt. A lányok a hét 5 napján /szombat és vasárnap kivétel/ este 4-5 órától 9-10 óráig fontak a fonóházban. Minden lánycsapatnak megvolt a maga fiúcsapata is, amelyik az estéit rendszerint a fonóházban töltötte el a lányok mellett. Amelyik fiúnak már volt szeretője, az a fonóban a szeretője mellett ült”, „A fonóházból a lányok együtt mentek haza, a legények is csoportosan kísérték őket. Csak a lány kapujában maradt le a fiú a lány csapatától, s a lánnyal ott beszélgethetett, de ott sem sokáig, mert egyébként megszólták volna a lányt. Különben is a fiú cimborái füttyengetni kezdtek, ha a fiú tovább volt a lány mellett, mint az illendő lett volna.” „A lakodalomban, a bálban sem maradhattak négyszemközt, mert a tánc után a lánynak vissza kellett menni a barátnőihez, ha nem akart felesleges szóbeszédet. Ez a rend az 1950-es évek közepétől szűnt meg.” „Komoly kapcsolat a két fiatal között régen akkor kezdődött, amikor a fiú már a lány házához is bemehetett. Ez azonban csak rövid idővel a lakodalom előtt következhetett be.” (NAGY, 1991:18-20)

normákat tehát a családoknak el kellett fogadniuk, de ez az elfogadás természetes volt, nyilvánvalóan a szocializáció folyamán átvett normarendszer részévé vált.⁷²

A jelen kutatás tárgyát képező XXI. századi magyar családok közösségei számtalan esetben szintén előírják szabályokat, amiknek áthágását akár a közösségből kizárással is szankcionálnak.⁷³ A szabályok egy jelentős része nincs se kimondva, se leírva, gyakran nem is tudatosul, azonban az egyes családok értékrendszerében tetten érhető.⁷⁴

Talán nem túlzás mindezek alapján azt mondani, hogy a faluközösségek számos szempontból családok közösségként működtek. A kutatásunkban vizsgált közösségek azonban semmiképpen sem tekinthetők ezen faluközösségek szerves folytatásának, hiszen hiányoznak a közbülső láncszemek. A modern családok közösségei talán éppen a felbomlott hagyományos közösségek helyén támadó új betöltésére jöttek létre. Létezik ugyanakkor ezeknek a csoportoknak egy olyan irányzata, amelyben a családok közösen egy faluba költöznek és ott élnek keresztény életközösségben.⁷⁵ Hasonló kezdeményezések nem csak falvakban, hanem városokban is találhatóak.⁷⁶ Ezekben az esetekben a hagyományos faluközösségek tekinthetők a modern családok közösségek őseinek, hiszen itt ugyanígy életközösségben, jóban-rosszban, születésben, halálban, munkában és ünnepben osztoztak az emberek.

3.4. A II. Vatikáni Zsinat szerepe a kisközösségek szempontjából

A fentiek alapján elmondhatjuk, hogy sem a szakirodalom, sem a közösségek hivatalos dokumentumai, sem a közösségek saját narratívái nem egységesek abban a kérdésben, hogy mit tekinthetünk a családok közösségek gyökereinek. Több, fent említett forrás nevezi meg az őskeresztény gyülekezeteket, azonban nem úgy, mint ahonnan szervesen eredeztethetők a mai közösségek, hanem példaképként. A fellelhető források szinte mindegyike utal a II. Vatikáni Zsinatra (1962-1965) és az ezt követő pápai

---

⁷² „A család, amely egy faluban élt, nem alakíthatta úgy az életét, ahogy éppen akarta, hanem tekintettel kellett lenni bizonyos szokásokra, amelyek hosszú idő alatt alakultak ki, s váltak uralkodóvá. Már maga az is, hogy egy családon belül egy-egy tagnak milyen joga, kötelessége van, egyáltalán nem a családtól függött, hanem az évszázadok során, illetve alatt kialakult szokásoktól. ... S érdekes módon ez ellen senkinek sem jutott eszébe lázadni. A családtagok ezt természetesnek vették, mivel más családoknál is így volt.” (NAGY, 1991:11)⁷²

⁷³ A vezetői interjúkban erre több utalás történt például a Barna és a Piros mozgalmak esetében.

⁷⁴ ld. 5.4 Értékek és normák a családok közösségeiben

⁷⁵ pl. Máriaalom, Nagyszékely, Páty, Visnyeszéplak, Nagykovácsi

⁷⁶ Például Pécssett egy keresztény közösség tagjai közösen építettek egy sorházat. Szintén Pécssett egy városzéli utcában egymás melletti lakóházakba költöztek katolikus családok.

megnyilatkozásokra, amelyekben az egyház nyomatékosan elismerte a család evangelizációs jelentőségét,⁷⁷ valamint a világiak és közösségek jelentős szerepét.⁷⁸ XVI. Benedek ugyanakkor arról is beszél, hogy ez a folyamat kétirányú volt, azaz nem csak a II. Vatikáni Zsinat ösztönözte a kisközösségek terjedését, hanem a kisközösségek létrejötte volt az egyik oka a zsinat összehívásának.⁷⁹ A különböző kisközösségek már évtizedekkel a zsinati megnyilatkozások előtt léteztek, a családok közösségek gyökerei is megtalálhatók voltak. A II. Vatikáni Zsinat, valamint az ezt követő pápai és egyéb megnyilatkozások tehát feltételei és segítői voltak a mozgalmak ilyen nagy arányú elterjedésének, de választ nem adnak az eredetükre.

Talán legvalószínűbbnek az a feltételezés tűnik, hogy jelen volt a társadalomban az igény (REZSŐHÁZY, 2011), és mivel az intézményes lehetőségek a II. Vatikáni Zsinat utáni változásoknak köszönhetően biztosítottak voltak, sorra terjedtek, bővültek és számos esetben világméretű hálózattá váltak ezek a mozgalmak. A II. Vatikáni Zsinat – amikor a

---

⁷⁷ „A világiak apostolságáról szólva, lehetetlen nem gondolni a családok evangelizáló szerepére. Az egyház történelme során a családot szépen határozták meg e kifejezéssel: „ecclesia domestica”, „család-egyház”. A II. vatikáni zsinat is átvette ezt a kifejezést [106], amely azt jelenti: minden keresztény családban az egész egyház tükröződik vissza. A család is, miként az egyház, az evangelizálás területe, amelyben az evangéliumot továbbadják, és ahonnan az evangélium szétsugárzik.” (VI. PÁL, 1975: 71)

⁷⁸ „A mai viszonyok között nagyon szükséges, hogy a világiak tevékenységének területén megerősödjék az apostolkodás közösségi és szervezett formája, mert csak az erők szoros összefogásával érhető el a mai apostolkodás minden célja, és védhető meg eredményei.” (Apostolicam Actuositatem, 1965:18) „A világiaknak, mivel részesei Krisztus papi, prófétai és királyi feladatának, aktív szerepük van az Egyház életében és működésében. Az Egyház közösségein belül annyira szükséges a munkájuk, hogy nélküle a legtöbb esetben nem lehet teljesen eredményes a lekipásztorok apostolkodása” (Apostolicam Actuositatem, 1965: 10). II. János Pál így ír a bázisközösségekről: „Itt a keresztényeknek olyan csoportjáról van szó, akik családi körben vagy kisebb közösségekben találkoznak, imádkoznak, olvassák a Szentírást, hogy elmélyítsék hitbeli tudásukat, emberi és egyházi problémákról tárgyaljanak, és így megjelölhetik a közös feladatokat. Ők az Egyház életrevalóságának jelei, a nevelés és az evangelizálás eszközei, továbbá magja lehetnek egy új közösségnek, amely a "szeretet civilizációjára" épül. >...< Gyökeret eresztenek városi és vidéki területen, ahol a keresztény élet és az elesettekről való gondoskodás, valamint a társadalmi változásokkal kapcsolatos kötelességek kovásjai. Bennük az egyes keresztény ember közösséget talál, önmagát tevékeny elemnek tudja, és biztatást nyer, hogy vegyen részt a közös munkában. Ilyen értelemben a bázisközösségek az evangelizálás és az első hirdetés eszközei, valamint új szolgálatok elindítói.” (II. JÁNOS PÁL, 1990: 51).

⁷⁹ „Az egyházi mozgalmak és új közösségek jelentik az egyik legfontosabb újdonságot, melyet a Szentlélek a II. Vatikáni Zsinat megvalósítása érdekében létrehozott az Egyházban >...< Ezek ugyanis már akkoriban tanúságot tettek arról, hogy milyen nagy öröm, mennyire ésszerű és szép dolog kereszténynek lenni, és életükkel kifejezték hálájukat, hogy ahhoz a titokzatos közösséghez tartozhatnak, amely az Egyház.” (XVI. BENEDEK, 2008)

kisközösségek mellé állt – bizonyára az egyházon belüli nyomásnak is engedett és ugyanakkor igyekezett visszatérni az egyházi hagyományokhoz. Valószínűleg az egyes résztvevők motivációi is különbözőek voltak. A jelen kutatás szempontjából az a hangsúlyos, hogy az egyház, amely főhálózatként tartalmazza a mozgalmakat, a kisközösségek mellé állt, és ez a plébániai szintekig számos esetben érezhető volt. Az, hogy a katolikus egyház elismerte a világiak szolgálatának fontosságát és arra buzdította őket, hogy az egyház keretein belül hozzanak létre különböző egymással is kapcsolódó csoportokat, nagy lendületet adott a különböző mozgalmak, köztük a családi közösségek fejlődésének.

„Alig elképzelhető, hogy az egyetlen elv szerint szerveződő, egyetlen hierarchia által összetartott egyházszerkezet képes lenne a differenciált és sokféle világ számtalan dimenziójával, alrendszerével és csoportjával való kapcsolattartásra. Mivel pedig erre – saját meggyőződése szerint is (Lumen gentium 33) – képtelen, kikerülhetetlen az egyházszerkezet átalakítása. Ennek lényege a piramisszerű felépítés megszüntetése és a világi hívek szerepének a megnövelése. ... A hívő közösség (mint az egyház nem hivatalos, hanem közösségi dimenziója) strukturálisan is ráhangolódik a társadalom szerkezetére és igyekszik saját közösségi hálózatát azon belül megvalósítani.” (TOMKA, 2006:177-178)

3.5. A családi közösségek gyökerei - összegzés

Témánk szempontjából tehát ebben a megközelítésben támpontnak tekintjük a következőket: A családi közösségek saját narratívájuk szerint eredetüket az őskeresztény gyülekezetekig vezetik vissza, ezeket példaképüknek tekintik, azonban struktúrájukban, hálózatként betöltött szerepükben ezeket egészen különböző csoportosulásoknak kell tekintenünk és a folytonosság sem állapítható meg. Az egyházon belül világiakból szervezett intézményesült közösségek a XII. századtól máig működő harmadrendek, amelyek egyes csoportjai a XX. század végén családi közösséggé szerveződtek. Hálózati szempontból, az egyházi struktúrában betöltött szerepükre koncentrálna ezeket a harmadrendeket tekinthetjük a mai családi közösségek előfutárainak. A hagyományos faluközösségek felépítésük, működésük és kapcsolatrendszerük szempontjából a családi közösségek előképeinek tekinthetők, de őseinek nem. A dolgozat értelmezése szerinti családi közösségek a II. Vatikáni Zsinatot követően terjedtek el és szerveződtek világméretű hálózattá. A következőkben azokat a magyarországi folyamatokat tekintjük át, amelyek a hazánkban létrejövő közösségek hátterét képezték.

3.6. A családos közösségek magyarországi megjelenése

3.6.1. A magyarországi katolikus közösségek 1945 és 1989 között

Az egyházi mozgalmak között voltak olyanok, amelyek elsődlegesen politikai céllal jöttek létre, vagy történetük során olyan helyzetbe kerültek, hogy politikai szereplővé váltak, elsődleges céljukként politikai feladatok megvalósítását fogalmazták meg.⁸⁰ Ez a kutatás nem ezeknek a közösségeknek a vizsgálatát tűzte ki célul, ugyanakkor a második világháború és az 1990-es rendszerátalakulás közötti magyarországi időszokról nem lehet a nélkül bármit is kijelenteni, hogy figyelembe ne vennénk az akkori politikai hátteret, az egyházüldözést, a pereket, a szerzetesrendek feloszlását és más tényezőket. „A magyar katolikus egyesületi élet a 40-es években európai viszonylatban is fejlett volt, összesen kb. egymillió taggal rendelkezett.” Az egyesületeket az Actio Catholica fogta össze. (TOMKA, 2007:1-2) „1948-ban a katolikus egyháznak még 7522 hitbuzgalmi egyesülete működött 708 584 taggal.” (BALOGH–GERGELY, 1996:195) A különböző szerzők különböző indulattal és kommentárokkal, de egységesen és tényekkel alátámasztva számolnak be arról, hogy az 1940-es évek végi teljesen nyílt vallásellenességet később felváltotta a látszólagos vallásszabadság, ami valójában az egyház templomi keretek közé szorítását és az egyházi szervezet teljes állami felügyeletét és irányítását jelentette (ehhez a „békepapok” eszközként szolgáltak). Ennek összefogására hozták létre 1951-ben az Állami Egyházügyi Hivatalt.

„Köztudott a kommunista állam törekvése. Először a vallás megsemmisítésén dolgozott. Aztán belátta, hogy ez nem megy. Akkor szolgáljává akarta tenni az egyházszervezetet. Propagandája eszközeként kívánta lobogtatni a 'vallásszabadságot'. Ám ugyanakkor – a vallást magánügynek nyilvánítva – az egyházat kizárni igyekezett a közéletből.” (TOMKA, 2006:317)

⁸⁰ A kisközösségek és a politika összefonódása illetve függetlenedése más országokban is dilemmát jelent. Létezik például olyan tipológia, miszerint a bázisközösségek kifejezetten politikai támogatással és célokkal működnek. Itt olyan francia és olasz mozgalmakról van szó, amelyek az 1968-as párizsi események hatására alakultak. Eszerint a nem politikai céllal létrejött közösségekre nem is használható a bázisközösség név. „ezek a mozgalmak ... ellentétben a bázisközösségekkel, nem tekintik feladatuknak, hogy a társadalom intézményes alkatát megőrizzék vagy megváltoztassák, tehát egyáltalán nincs politikai jellegük. Természetesen vallják, hogy a keresztény embernek feladata, hogy teljesítse állampolgári kötelezettségeit, tehát vegyen részt hazája politikai életében, de ez az egyes hívők feladata marad, annyira, hogy az elsősorban politikai érdeklődésű bázisközösségek tagjai nem egyszer a politikai feladatok alóli kibúvással, az <<intimizmusba >> való szökéssel vádolják az utóbbi mozgalmak követőit.” (ALSZEGHY, 1981:72-79)

Érthető, hogy a kisközösségek – amelyek az egész időszak alatt folyamatosan működtek – már létükkel zavarták a rendszert, akkor is, ha konkrét politikai tevékenységet nem végeztek. Működésük egyébként törvényellenes is volt.⁸¹ Ezen felül bármilyen egyházi vagy civil szervezet létrehozása is törvényellenes volt. „1949-re minden katolikus szervezetet felszámoltak Magyarországon” (SZABÓ, 2000), tehát ezt követően minden mozgalom – egészen az 1989-es új egyesületi törvény megszületéséig és az Állami Egyházügyi Hivatal felszámolásáig – illegálisan működött.

Több szerző beszél arról, hogy ebben az időszakban mindenfajta – nemcsak a vallási – közösség üldözendő volt, mert a diktatúra egyik természetes ellenségének tekintették.

“Ez a korszak mélyen közösségellenes volt. ... Nagyönis tisztában voltak a közösségek erejével, s azt igyekeztek minden vonalon felszámolni, legyen az család, munkahely, egyesület, falu, etnikai vagy egyéb közösség. Az emberek állandó álmozgásban tartása (munkahelyváltások, kiemelések, előreléptetések stb.) épp azokat az emberi kapcsolatokat igyekezett felszámolni, majd ellenőrizhetővé tenni, amelyek a közösség kialakulásában vagy továbbélésében elengedhetetlenek voltak. A rendszer ajánlotta közösségnek nevezett társadalmi alakulatok mind kívülről szerveződtek, s épphogy mélyen közösségellenesek voltak (szülői munkaközösség, osztályközösség, hivatali, munkahelyi közösség stb.) Az ilyen közösségek élére kinevezett vagy irányított választással került emberek ... feladata éppen az volt, hogy minden alakuló természetes kapcsolatba beleszóljanak, ellenőrizzék és természetellenes irányba tereljék a spontán folyamatokat.” (SZABÓ, 1993: 60)

Az egyházi közösségek tiltása és üldözése ellenére folyamatosan működtek különböző keresztény kisközösségek. A magyar alapítású Regnum Marianum mozgalom keretei között például Budapesten gyermekekkel és fiatalokkal foglalkoztak, több plébános szervezett helyi csoportokat az egyházi vezetés tiltása ellenére. Hasonló kezdeményezések folyamatosan jelen voltak más keresztény egyházakon belül is.

Ebben az időszakban a katolikus világegyházon belül megújulás zajlott, amelyet a II. Vatikáni Zsinat fémjelez. A zsinati dokumentumok és az ezt követő pápai megnyilatkozások, valamint az ezek szellemében tevékenykedő mozgalmi személyek Magyarországra is eljutottak, ami lendületet adott a hazai hasonló mozgalmak számára. Ugyanakkor az államhatalommal együttműködő hivatalos egyházi szervezet is tisztában volt azzal, hogy ezek azok a csoportok, amelyek – bár nem ez az elsődleges céljuk –

⁸¹ “Ugyanis a Helsinkii Egyezmény törvénybe iktatása előtt - tehát 1976-ig – mindenki, aki az Állami Egyházügyi Hivatal előzetes tudta, beleegyezése, megbízása nélkül bármilyen vallási tevékenységet folytatott, államellenes összeesküvést követett el. Ha egy kis csoportnak a szobámban lelkigyakorlatot tartottam, miséztem, gyóntattam, az már összeesküvés volt.” (LÉNÁRD – TÍMÁR – SZABÓ – SOÓS, 2006:61)

lényükből fakadóan mégis a diktatúra ellen dolgoznak. A kisközösségek 1989-ig az egyház részeként, mégis rejtetten működtek. Folyamatos feladatuk, életben maradásuk feltétele volt, hogy tevékenységüket titokban tartsák. Ezzel a befelé fordulással, egyfajta zártsággal párhuzamosan azonban a nyitottság is jellemezte őket. A II. Vatikáni Zsinat szellemében próbáltak új utakat mutatni a tagjaik számára. (ILLYÉS, 2008:68) Mindezt az államilag ellenőrzött egyházi vezetés világosan látta, egyes esetekben elnézte, máskor minden eszközzel próbálta ellehetetleníteni. Így ír erről egy akkori kisközösségi vezető későbbi kutatóként:

„Miklós Imre⁸² – kinek rendelkezésére állt a világegyházra vonatkozó minden információ – felismerte, hogy magyar viszonylatban az egyház számára a megmaradásnak és a megújulásnak az adott körülmények között egyetlen életképes forrása lehet a kisközösségek léte. ... A templomi kereteken kívül működő kisközösségek kicsúsztak az ÁEH⁸³ ellenőrzése alól. Ezer szállal kapcsolódtak a társadalomhoz, mozgásuk kevésbé volt ellenőrizhető, és mindez veszélyt jelentett a diktatórikus államhatalomra. Ezért 1978-ban külön megvizsgálták a báziscsoportok működését és a velük való politikai foglalkozás lehetőségét.” (LÉNÁRD és mtsai, 2006:211-212)⁸⁴

Az egész időszak alatt zajló perekről és bebörtönzésekről részletesen beszámolnak a már idézett kutatók, akik hosszas és alapos levéltári és más, ezt kiegészítő kutatómunka során igyekeztek megírni a katolikus egyházon belüli 1945 és 1989 közötti üldözések történetét. (LÉNÁRD és mtsai, 2006) Itt most csak egyetlen perre térünk ki, amely éppen hálózati szempontból különösen figyelemre méltó. 1961-ben a „Fekete hollók” nevű akció során „több mint ezer házkutatást tartottak. 45 felszentelt szerzetest és papot és 38 civil személyt tartóztattak le.” (LÉNÁRD és mtsai, 2006:390) Ezt követte egy persorozat⁸⁵, amelynek első tagja az úgynevezett ’tejföl-per’ volt, amelyben az egyes csoportok vezetőit hallgatták ki és ítélték el. Hálózati szempontból igen megfontolt volt az eljárás, hiszen pontosan úgy lehet egy hálózatot hirtelen gyengévé tenni, hogy a legtöbb

⁸² az Állami Egyházügyi Hivatal akkori elnöke

⁸³ Állami Egyházügyi Hivatal

⁸⁴ A vizsgálat eredménye így szerepel az ÁEH anyagában: „Arra kell ösztönöznünk a püspöki kart, hogy tegyen meg mindent azért, hogy ezek [a kisközösségek] működési tere bekerüljön a templomok falai közé. Helyes, ha a jövőben is az egyház belső ügyének tekinti a báziscsoportok működését. Nekünk arra kell vigyázni és megelőző intézkedéseket tenni, hogy a reakciós személyek nehegy beépüljenek és a közösségek hangadói legyenek. Bulányi⁸⁴ esetében megfontolandó, vajon egyházi keretbe való visszavétele az ellenőrzés és a fegyelmezés szempontjából nem lenne-e ésszerűbb.” (LÉNÁRD és mtsai, 2006:212)

⁸⁵ „A koncepciók perben 81 személyt ítélték el, köztük 39 papot. A Belügyminisztérium a ’szervezkedés’ vezetői közül 248 fő ellen indított eljárást, és további 50 pap ügyét a püspöki karnak adta át” (LÉNÁRD és mtsai, 2006:390). A persorozatról közölt valamennyi információt ebből a forrásból idézem.

kapcsolattal rendelkező csomópontokat eltávolítjuk⁸⁶. Lénárd Ödön, aki vádlottként vett részt a perben, így számol be erről: „minden csoport fejét leválasztották csoportjától, nehogy azok szokott vezetőjük magatartását kövessék, és magukra hagyatva lehetőleg megzavarodjanak.” (LÉNÁRD és mtsai, 2006:61) Pontos leírását kapjuk annak is, hogy hogyan épült fel ez az „összeesküvő” hálózat: „Ebben a perben voltak barátaim is, akikről tudtam, de nem volt kapcsolatom velük, és voltak olyanok, akiknek létéről sem hallottam. Ők természetesen pontosan így voltak velem”.⁸⁷ Itt a szerzetesi közösség vezetője pontosan azt fogalmazza meg, hogy a hálózaton belül egyesekkel a GRANOVETTERI (1982) értelemben használt erős kötés kapcsolta össze (barátok), másokkal közvetett, de gyenge kötés (akiket ismert), megint másokkal pedig nem állt közvetlen kapcsolatban, mégis ugyanannak a hálózatnak a részei voltak.⁸⁸

Láthattuk tehát, hogy ezek a közösségek folyamatosan működtek, és önkéntelenül is a politika szereplőivé váltak. (TOMKA, 2006: 318) Ez a folyamat azonban nem ért véget a perek lezárultával, és 1977-ben sem, amikor az utolsó pap szabadult a börtönből.

---

⁸⁶A hálózat kutatás egyik alapfogalmává vált a „csomópont”, a későbbiekben erre még visszatérünk. „Felfedeztük például, hogy számos hálózatot – a world wide webtől a sejt anyagcsererendszerén át a hollywoodi színészekig – viszonylag kisszámú csomópont ural, amelyek erősen kapcsolódnak más csomópontokhoz. Ezek a fontos csomópontok, a 'közepontok' nagymértékben befolyásolhatják egy hálózat általános viselkedését, például figyelemreméltóan szilárdá tehetik véletlen hibákkal, azonban rendkívül sebezhetővé összehangolt támadásokkal szemben” (BARABÁSI, 2006, 1299).

⁸⁷Hálózati szempontból igen érdekes egyébként a belügyi jelentés ide vonatkozó anyaga is. A vádak egy része nem más, mint annak felsorolása, hogy az „összeesküvők” ki mindenkivel álltak kapcsolatban. Talán fogalmazhatunk úgy, hogy az összeesküvés nem más, mint egy cél érdekében hálózat létesítése. „1961-ben csapást mértünk a Magyar Népköztársaság rendje ellen szervezkedő illegális erőkre. >...< A szervezkedés célkitűzése a Magyar Népköztársaság megdöntése és helyébe 'Keresztény Köztársaság' létrehozása volt. E cél érdekében kapcsolatban álltak az olasz, francia és osztrák követségekkel, valamint vatikáni és bécsi központjukkal. Kapcsolataik útján beszámolókat küldtek ki, utasításokat és anyagi támogatást kaptak. >...< Előterbe helyezték az ifjúság és értelmiség közötti illegális munkát. >...< A szervezkedés tevékenységét megkönnyítette az, hogy beépült a klerikális reakció félillegális és legális mozgalmába és általában a római katolikus egyház szervezetébe. >...< A felszámolt klerikális szervezkedés az összreakciós erők vezetésére törekedett, és kapcsolatban állt más illegális csoportokkal, volt horthysta tisztekkel, fasisztákkal, nacionalista értelmiségiekkel” (CSAPODY, 2006)

⁸⁸A per során egyébként nem vált világossá, hogy mi alapján határozták meg, hogy kit tekintenek a hálózat részének. Az elítéltek kérdésére „az volt a felelet, hogy ez egy rafinált szellemi összeesküvés”, amelynek „a jellegét az bizonyítja, hogy valamennyiünk könyvespolcán ugyanazokat a pápai enciklikákat találták meg”. Ezt tekinthetjük felháborítóknak, elkeserítőnek, megmosolyogtatóknak, ironikusnak, de ha elgondolunk rajta, pontos leírását adja a helyzetnek. Mert feltehetőleg pontosan a II. Vatikáni Zsinat utáni, a kisközösségeket és a civileket biztató enciklikák lehettek ezek, amelyek valóban a magyarországi hálózatot a nemzetközi katolikus közösségek hálózatába kapcsolta.

(LÉNÁRD és mtsai, 2006:61) A kisközösségek a rendszerátalakulásnak is – akarva, akaratlanul – szereplői lettek.

„1988-ban, a rendszerváltás küszöbén történelmi találkozóra került sor Budapesten: az ismertebb megújulási mozgalmak képviselői közös tanácskozást tartottak a Magyar Katolikus Püspöki Karral. Sok aggodalom és kételkedés előzte meg a találkozót, hiszen a javarészt külföldről érkezett mozgalmak csak névtelenül s rejtve, személyes kapcsolatokon s az engedélyezett egyházközségi pasztoráción keresztül működhettek. A cél az volt, hogy a magyar egyház vezetői és a mozgalmak vezetői kölcsönösen megismerhessék egymást, elosztatva evvel sok bizalmatlanságot és féltreértést. >...< Az előadások után a jelenlévő kilenc mozgalom mutatkozott be: a Fokoláre, a Neokatekumenátus Útja, a Katolikus Karizmatikus Megújulás, a Hit és Fény, a Comunione e Liberazione, a Taizéi Közösség, a Ferences Család, a Regnum Marianum és a Házasság Hétvége.” (LUKÁCS, 1999)

1990 után a többszörösére nőtt a mozgalmak létszáma, a szervezett programok száma, létrejöttek az országos hálózatok, egyre több pap és civil bekapcsolódásával.

3.6.2. Az első magyarországi katolikus családos mozgalmak létrejötte – magyarországi katolikus mozgalmak 1945 és 1989 között

Feltehetően a legelső magyarországi családos csoport 1945-48-ban jött létre, miután egy Rómából álnéven érkezett jezsuita szerzetes meggyőzte a későbbi Sárga közösség alapítóját, hogy „olyan idők következnek ránk, melyekben az egyház csak úgy tudja teljesíteni küldetését, ha a föld alá megy, és átalakul házanként összejáró kisközösségekké.” (BULÁNYI, 2005:67) Ez volt a későbbi Sárga mozgalom első csoportja, amely 1950-ben hat családból álló közösségként működött, (BULÁNYI, 2005:107), 1973-ban pedig sok kis csoportból álló hálózatként. (Sárga közösségi vezető) A szintén magyar alapítású Barna mozgalomban az 1970-es években jelentek meg az első családos közösségek. Eredetileg csak 18 év alattiakkal foglalkoztak, azonban a közben felnőtté és szülővé váló tagok igényelték a csoportok együtt maradását, ami gyakran családcsoporttá szerveződést jelentett. Illegálisban, elszórta az 1960-as évektől az országban több helyen működtek családcsoportok, (GÁL és mtsai, 2009:15) azonban ezek formálisan nem szerveződhetek mozgalommá.

A világméretű katolikus családos mozgalmak az 1980-as években jelentek meg először Magyarországon. A hazai családos közösségek többsége egy-egy olasz, osztrák, német vagy francia mozgalom „importjával” jött létre. Általában úgy, hogy egy-egy magyar házaspár vagy pap megismerkedett külföldön egy közösséggel, és hazatérve megalapította az első itthoni csoportot. A közösségi vezetők saját narratívája szerint ezek Istentől vezérelt emberi találkozások voltak. Ezek a találkozások olyan élményt

jelentettek a résztvevők számára, amely eredményeképpen elhatározták, hogy a külföldi mintára közösséget hoznak létre Magyarországon. A Kék mozgalom például 1985-ben alakult Németországban. Gorove László így számol be a közösség budapesti létrejöttéről:

„Mi 1998 húsvétján egészen különleges módon, meggyőződésünk szerint a Lélek vezetésén keresztül kerültünk kapcsolatba a Közösséggel. Hosszas mérlegelés és imádkozás után döntöttünk úgy, hogy 1999 januárjában csatlakozunk a Közösséghez, és egyben – a vezetőkkel egyetértésben – lehetőséget adunk egy magyarországi testvérközösség megalakulására.” (GOROVE, 2006:37)

Hasonlóan emlékeznek vissza az Új életet a családoknak vezetői:

„Családszolgálatunk alapjait Németországból kaptuk ... Németországi „anyacégünk” áldásos munkájának gyümölcseit két magyar házaspár tapasztalhatta meg 1995 szeptemberében az ausztriai Stadlban. Éreztük Isten hívó szavát, és elindultunk az úton: 1996 márciusában Ménfőcsanakon megvalósult az első Házasszeminárium Magyarországon.” (HORÁNSZKY, 2006:128)

A fellelhető írásos dokumentumok alapján 1981-ben alakult meg formálisan három házaspárból az első magyarországi családos közösség a Lila családmozgalom keretében. 1984 áprilisában pedig elindult útjára az első Piros csoport. (GÁL és mtsai, 2009:15) Úgy tűnik, hogy családcsoportok az 1950-es évek elejétől lassan növekvő számban működtek, az 1970-es évek elejétől már hálózattá formálódva, mozgalommá pedig először az 1980-as évek elején szerveződtek⁸⁹. Jelenleg a legnagyobb tagsággal, országos hálózattal éppen az elsőként külföldről hazánkba érkezett két szervezet rendelkezik, a Piros és a Lila mozgalom. A többi családos közösség a rendszerváltást követő években kezdte meg magyarországi tevékenységét. Kivételt képez ez alól a Barna és a Narancssárga mozgalom. Ezek abban közösek, hogy korábban is jelen voltak hazánkban, tartoztak is hozzájuk családok, de nem volt még kifejezetten családos közösségük. A Barna⁹⁰ és a

⁸⁹ Akkor tekintek egy szerveződést mozgalomnak, amikor eléri azt a szervezettségi szintet, hogy több csoportja van, valamilyen szervezeti formát ölt, kezd kialakulni valamilyen struktúrája, keresi a kapcsolatot más mozgalmakkal. A mozgalmak kialakulását magyarázó okokat MELEG Csilla és REZSŐHÁZY Rudolf foglalja össze. (2000) A kutatási eredményeket ismertető fejezetben az egyértelműség kedvéért mozgalomként csak a kutatás tárgyát képező 13 egyházilag elismert lelkesítést nevezem.

⁹⁰ A szervezet létrejötté saját beszámolója szerint így történt: „A Regnum Marianumot világi katolikus papok egy csoportja indította a XIX. század végén, Budapest egyik (akkor még) külső kerületében. Ezek a papok többnyire hittant oktattak a környező iskolákban, és különös figyelmet fordítottak a szegény gyerekekre. A Regnum Marianum hivatalos megalapítása 1902-ben történt, amikor Rómában bejegyezték "Mária-kongregációként. ... A Regnum Marianum eredetileg világi papok közössége volt, akik 10-18 éves fiúk tanításával és nevelésével foglalkoztak, Néri Szent Fülöp és Don Bosco elvei szerint.” 1951 és 1989 között tevékenységét tiltották, de folyamatosan működött. Családos közösségei a rendszerváltás után terjedtek el. (A Regnumról, www.regnum.hu)

Sárga mozgalmak azért érdemelnek külön figyelmet, mert az összes többi eddig tárgyalt közösséggel szemben nem külföldi példa nyomán jöttek létre, hanem magyar alapításúak.

A Narancssárga például „a XX. század közepén, 1943-ban az olaszországi Trento városában született lelkeségi mozgalom ... Hazánkba az 1960-as években érkezett⁹¹... A közeli országok, az NDK, Jugoszlávia, Ausztria, Csehszlovákia, Lengyelország fokolárjainak szeretete által kialakuló személyes kapcsolatok lassan-lassan közösséget teremtettek.” (HORÁNSZKY, 2006: 83-84) Összefoglalva az eddigieket azt állapíthatjuk meg, hogy Magyarországon az 1980-as évektől léteznek formálisan is családos közösségek, amelyek kettő kivétellel külföldi mozgalmak mintájára jöttek létre.

---

⁹¹ Az 1960-as években azonban – a mozgalom jelenlegi vezetőjének tájékoztatása szerint – még csak a kapcsolatfelvétel kezdődött meg a környező országok csoportjaival.

4. Családos közösségek a hálózatok értelmezési keretében

Ebben a fejezetben bemutatjuk és a családos közösségekre vonatkoztatjuk a különböző hálózati tulajdonságokat. Ezek a kisvilágság, az egymásba ágyazottság, a skálafüggetlenség, a gyengekapcsoltság, a modularitás, a hierarchia, a törzsháló létezése, a perkoláció és az önszerveződő kritikus állapot. A jellegzetes társadalmi hálózatokra jellemző tulajdonságok pedig a konferenciaviselkedés, az összeválogatódás (asszortativitás) és a csoportképződés. (CSERMELY, 2005: 186-189)

Az egyes tulajdonságok elemzése során először hálózattudományi definíciót adunk, majd a jelentését összevetjük más társadalomtudományi fogalmakkal. Ezt követően megvizsgáljuk, hogy az adott tulajdonság jellemző-e a családos közösségekre. Az esetek egy részében egyértelműen igazolható egy-egy tulajdonság megléte, máshol sejtéseket tudunk csak megfogalmazni. Az általános hálózati törvényszerűségeknek köszönhetően, ha egy tulajdonság jellemző egy hálózatra, az a hálózat egészéről is elárul valamit. A fejezetek végén összefoglaljuk, hogy az adott tulajdonság (valószínűsíthető) jelenléte milyen következményeket von maga után. Ezek összességében modellvonások lehetnek, amelyek egymást sokszorozva hozzájárulhatnak a családos közösségek sajátos társadalmi szerepéhez.

A fejezetben bemutatott és elemzett tulajdonságok közül több hozzájárul ahhoz, hogy a hálózat robusztus legyen, azaz a véletlenszerű támadásoknak ellenálljon. Ez az ellenállóképesség, a hálózati stabilitás azért kulcsfontosságú a dolgozat szempontjából, mert ha sikerül megmutatni, hogy a családos közösségek hálózata robusztus, abból egyrészt következik az, hogy az alhálóit – az egyes családokat és személyeket – is stabilizálja, illetve az őt tartalmazó nagyobb háló – a társadalom – stabilitásához is hozzájárul. Erről részletesen a fejezet végén szólunk.

A vizsgálandó tulajdonságok között vannak olyanok is, amelyeket később, a további elemzések során már nem használunk. Három ok miatt mégis indokoltnak tartjuk, hogy ezekre is kitérjünk. Az egyik, hogy ezek végiggondolása és a családos közösségekre vonatkoztatása sokat elárulhat a kutatott csoport és a hálózat jellegzetességeiről. A másik ok, ami miatt ezeket a tulajdonságokat is elemezzük, az, hogy ha sikerül megmutatni, hogy a családos közösségek hálózatán ugyanazok az összefüggések érvényesülnek, amelyek a korábban, mások által kutatott társadalmi és egyéb hálózatok esetében, akkor ezzel világossá válik, hogy az ezekből levont következtetések is igazak. Sőt valószínűsíthető, hogy a hálózat összes többi jellemzője – a melyeket csak sejtteni tudunk,

de megfogalmazni nem – is megfelel a korábbi hálózatos megfigyeléseknek. A harmadik szempont, amiért ilyen nagy számú hálózati tulajdonságot megvizsgálunk, hogy jelen kutatás a világméretű hálózat kutatások hálózatába kíván bekapcsolódni, és szeretnénk ezeket a kapcsolódási lehetőségeket kiaknázni.

4.1. Fogalmak, jelölések

Egy hálózat mindig csomópontokból áll, amelyek egymással gyengébb vagy erősebb kapcsolatban állnak. A csomópont, pont és elem szavakat szinonimaként használok.⁹² Társadalmi hálózatok esetében a csomópontok emberek vagy emberek csoportjai lehetnek. A közöttük lévő kapcsolat lehet például ismeretség, barátság, egy közösséghez tartozás, rokonság, közös munka. A kapcsolat, a kötés, és az összeköttetés kifejezéseket is szinonimaként használok. Egy hálózat jellemzésekor mindig az a kiindulási alap, hogy meghatározzuk, mit tekintünk csomópontnak és mit kapcsolatnak, ezt követően tudunk a hálózatról bármit is mondani. Ezek a fogalmak erősen összefüggnek a colemani elképzeléssel, miszerint a társadalom a személyekből és az őket összekötő kapcsolatokból épül föl. (COLEMAN, 1988) A különbség annyi, hogy a hálózattudományban a csomópontok nem csak egyes személyek, hanem csoportok is lehetnek. Ebben az esetben a csoportok közötti kötések jelentik a kapcsolatokat. Például mondhatjuk azt, hogy két csoportot akkor tekintünk egymással összekapcsoltnak, ha vannak rendszeres programjaik, vagy ha van közös tag a két csoportban, vagy ha ugyanahhoz a mozgalomhoz tartoznak. A Moreno-féle szociometriát tekinthetjük olyan hálózati elemzésnek, amelyben a csomópontok mindig személyek és a kapcsolat mindig a rokonszenv. MÉREI Ferenc (1996) és VASTAGH Zoltán (1991) elemzéseiben a csomópontok szintén mindig személyek, azonban a kapcsolatok vizsgálata során a rokonszenven kívül figyelembe veszik például a bizalmat, vagy azt is, ha az egyik személy a másikat valamilyen feladatra alkalmasnak tartja.

A szociometriai elemzésekben szerepel a csillagalakzat, ami azt jelenti, hogy a csillag központjában álló sztár-személynek különösen sok barátja⁹³ van, azonban a központi személy barátai egymásnak nem barátai. Sőt gyakran a hálózathoz kizárólag a

---

⁹² A hálózati szakirodalomban előfordul, hogy a „csomópont” kifejezést csak a sok kapcsolattal rendelkező pontokra használják. Ebben a dolgozatban azonban nem így járunk el, itt az ilyen sok kapcsolattal rendelkező pontokat erősen vagy sűrűn kapcsolt csomópontnak nevezzük. (BARABÁSI,2006:1298)

⁹³ Az egyszerűség kedvéért használjuk a „barát” fogalmat, valójában kölcsönösen egymást rokonszenvi kritériumok alapján választó személyekről van szó.

sztárszemélyen keresztül kapcsolódnak. A közösség szempontjából ennek inkább bomlasztó, mint építő hatását figyelték meg. (MÉREI, 2002) Ezzel szemben a sűrűn kapcsolt csomóponttal kapcsolatban álló személyek a skálafüggetlen, kisvilágként viselkedő hálózatokban gyakran egymással is kapcsolatban állnak. A sűrűn kapcsolt csomópont a szociogram alakzatai közül inkább a központi zárt alakzat valamelyik pontjának feleltethető meg, mint a csillagalakzat központjában lévő sztárszemélynek. A szociometriában használatos csillagalakzat egyébként megjelenik a hálózattudományban is. A csillagháló a központi sűrűn kapcsolt csomóponttal jellemzően válsághelyzetben jelenik meg és a társadalmi hálózatokban a diktatúrára emlékeztet. (CSERMELY, 2005:65)

Jelen kutatásban családos (kis)közösségi szintű hálózatként az olyan egymással rendszeresen és szabályozottan kapcsolatot tartó emberek csoportját értem, ahol a csoportot többségében családok alkotják, és a kapcsolatuk többdimenziós, azaz több területen is kapcsolódnak egymáshoz.⁹⁴ Ezen csoportok a dolgozatban közösség, kisközösség, csoport vagy bázisközösség néven szerepelnek. A részletes elemzés azonban nem tér ki valamennyi családos közösségre, csupán azokra, amelyek eljutottak az intézményesülésnek arra a szintjére, hogy csatlakoztak a Magyarországi Katolikus Egyház által nyilvántartott lelkiségekhez vagy mozgalmakhoz⁹⁵. Az egyes mozgalmakhoz általában több kisközösség tartozik, de vannak olyan esetek, amikor egyetlen közösség jelent egy magyarországi mozgalmat.

A hálózati kutatáshoz szükséges, hogy pontosan definiáljuk, mit tekintünk csomópontnak és mit kapcsolatnak. Mivel több szintű elemzést folytatunk, az egyes elemzések során más és más jelenti a csomópontokat és a köztük lévő kötések. Az egyes kisközösségek vizsgálatakor csomópontként a személyeket, esetleg a házaspárokat vagy a családokat értelmezzük. A mozgalmak (amelyek több közösségből épülnek föl) elemzésekor a csomópontokat a mozgalmakon belüli közösségek, a családok, a házaspárok vagy az egyének jelentik. A teljes hálózat elemzésekor csomópontok lehetnek az egyes mozgalmak, az ezeken belüli közösségek, családok vagy személyek⁹⁶. A kapcsolatot a szó köznapi értelmében értelmezzük, azaz két ember akkor áll kapcsolatban egymással, ha személyesen ismerik egymást, és ha valamilyen rendszerességgel találkoznak egymással.

---

⁹⁴ Ennek alapján például azok a családok, amelyeknek gyermekei egy csapatban sportolnak, nem tekintendők családos közösségnek, még akkor sem, ha a mérkőzéseken rendszeresen az egész család együtt szurkol, mert ez egydimenziós kapcsolat, a sporthoz kötődik. Ha azonban a családok a sporttól függetlenül is csoportként működnek, rendszeresen és szabályozottan találkoznak, akkor családos közösségnek tekintem őket.

⁹⁵ Erről részletesen ld. az 1.1. fejezetet.

⁹⁶ A többféle értelmezési és elemzési lehetőség bemutatása a 4.3. fejezetben szerepel.

A közösségek kapcsolódását jelenthetik a közös programok, a közös tagok, vagy egyszerűen az, ha néhány tag ismeri egymást. Az elemzés során mindig meghatározzuk, hogy éppen melyik hálózatot vizsgáljuk, azaz, hogy melyik csomópontok halmazán melyik kötésről beszélünk. A teljes vizsgált hálózatba, a családos közösségek hálózatába beletartoznak mindazok a személyek, akik valamelyik (a fenti értelemben vett) közösség tagjai.

4.2. Jellemző kapcsolattartási formák

A kisközösségeket általában 4-10 egymást jól ismerő házaspár alkotja. Tágabb értelemben nem csak ők, hanem a gyermekeik is a csoporthoz tartoznak, de ezek már általában határozottan gyengébb kötések. Ezek a közösségek mindenképpen többdimenziós érték-közösségek.⁹⁷ Általában a csoportok a mozgalmaknak köszönhetően jönnek létre, tehát egymást korábban nem, vagy csak felületesen ismerő egyénekből állnak. Ugyanakkor nem ritka az sem, hogy egy már meglévő érték-közösség, például plébániai csoport csatlakozik egy-egy mozgalomhoz.

Általában éveken át ugyanazok a személyek tartoznak az egyes közösségekhez, bár költözések, újonnan csatlakozók és a csoportot elhagyók színesíthetik ezt a képet. Meghatározott időközönként rendszeresen találkoznak egymással. A vizsgált közösségek többsége havonta, kéthetente vagy hetente néhány órát tölt együtt, a gyakoriságot sok esetben a csoport szabadon döntheti el, de például a Zöld, a Lila és a Ciklámen mozgalmakban gyakorlatilag előírás a havonkénti találkozás. A helyszín a legtöbb esetben egy-egy résztvevőnek a lakása, akár váltakozva, akár az egyéni helyzetekhez alkalmazkodva. Ritkábban, de előfordul, hogy iskola vagy plébánia biztosítja a helyszínt. Általában két-három órát töltenek együtt, de nem ritka az öt-hat óra, és különösen Barna csoportok esetében többször számoltak be arról, hogy havonta egy egész napot vannak együtt, amin a gyermekek is részt vesznek. Az általános azonban az, hogy esti időpontban találkoznak, gyakran este nyolc óra után, amikor a kisebb gyermekek már ágyban vannak.

Természetesen minden szervezetnek megvan a saját profilja, léteznek hangsúlybeli eltérések, mégis figyelemre méltó, hogy szinte valamennyi esetben hasonló forgatókönyv szerint zajlanak ezek az összejövetelek. Általában egy „Mi történt veled, hogy vagy?” – körkérdéssel nyitnak, amire mindenki viszonylag őszintén és személyesen

---

⁹⁷ A többdimenziós érték-közösségek nevelésszociológiai aspektusát Pusztai Gabriella mutatja be átfogóan, a nemzetközi szakirodalom felhasználásával a tökeelmélet értelmezési keretében. (PUSZTAI, 2009:37-39; PUSZTAI, 2011:96-98)

beszámol a legutóbbi találkozás óta vele történekről. Ez az egymáshoz és a közösséghez minél erősebben kapcsoltság szempontjából igen jelentős szerepet tölt be, hiszen ez a kör biztosítja, hogy minden tag tud az összes többi életében bekövetkező valamennyi lényeges eseményről, a másikat nyomasztó gondokról és az őt ért örömeiről. Ezt követi általában egy valamilyen vezérfonal szerinti közös tanulás, elmélkedés, beszélgetés, amely például a Ciklámen közösségekben országosan egységes tematika szerint zajlik, a Piros és a Lila mozgalom ajánlásokat fogalmaz meg, a Barna és a Sárga csoportok pedig teljes mértékben maguk döntenek. Általában ez úgy zajlik, hogy a közösségnek valamelyik tagja alaposan előkészíti ezt a részt. Kezdődhet fölolvassal, elmélkedéssel, és gyakran a beszélgetés során a résztvevők megfogalmazzák, hogy az elhangzottak hogyan vonatkoznak az ő mindennapjaikra. Ez után általában együtt imádkoznak, majd közös evés-ivás és kötetlen beszélgetés zárja a találkozót. A közös ima hálózati szerepe mindenképpen jelentős, de igen nehezen elemezhető.⁹⁸ Ha Istent létező személynek fogadjuk el (ahogyan a kérdőív tanulsága szerint a tagok 98 százaléka teszi)⁹⁹, akkor ez olyan tevékenység, aminek kapcsán közvetlen kapcsolat jön létre a világ teremtőjével, valamint a többi, a világon imádkozó személlyel. A másokért mondott imádság szintén kapcsolódási lehetőség egymáshoz és a közösséghez. Ha semmilyen hittételt nem fogadunk el, akkor is nyilvánvaló, hogy közel hozhat embereket az, ha személyes örömeiket és kéréseiket egymás előtt fogalmazzák meg, ha gondolnak egymás nehézségeire. Ezeken a heti-kétheti-havi rendszerességű alkalmakon közösségenként változóan a tagok 50-100 százaléka vesz részt, az egyes mozgalmakon belül is nagy eltérések lehetnek az egyes csoportok között. A Világoskék vezető így fogalmazott: „Van, ahol elő se fordul hiányzás. Nem előírás, hanem szeretik egymást, összetartoznak. Van, ahol hol ez, hol az hiányzik. Egyéni történeteken múlik.” A legmagasabb rendszeres részvételi arányról (90%) a Kék és a Sárga közösség számolt be. A rendszeres találkozókon kívül szinte minden közösségnek vannak egyéb programjai, szervezett találkozási alkalmak. Ilyen például a nyári tábor, amely lehet az egész mozgalom vagy csak egy kisközösség programja. Itt mindig a gyermekek is részt vesznek. Ezen kívül túrák, lelki gyakorlatok, Mikulás-ünnepség, kerékpártúra stb. erősítheti a kisközösségi összetartozást. Vannak, akik akár havi rendszerességű, mások évi egy-két ilyen jellegű programról számoltak be.

⁹⁸ A manifeszt és latens funkciók bemutatására a hopi indiánok esőért imádkozását mutatja be Merton, amikor is az ima latens funkciója az, hogy a csoporttal való azonosulást erősíti. (MERTON, 1980:226-227)

⁹⁹ 24. kérdés

Több vezető a saját mozgalma bemutatásakor kifejezetten utalt arra, hogy ez egy hálózat, néhányan ezt a kifejezést is használták. A vezetők elsődleges feladata például sokszor a régiós vagy országos felelősökkel és a többi kisközösségi felelőssel való kapcsolattartás. Amikor a tagságról, a küldetésükről, a céljaikról, a csatlakozás vagy a vezetővé válás feltételeiről beszéltek, igen gyakran szóba került a kapcsolódás erőssége. Lila kisközösségi vezető például csak olyan személy lehet, akinek élő kapcsolata van az országos központtal és legalább három éve egy csoport aktív tagja. Ez azt mutatja, hogy az egyes kisközösségek legalább a vezetőkön keresztül egymással és az országos központtal is kapcsolatban állnak, tehát hálózatban működnek.

Összefoglalva tehát elmondhatjuk, hogy a kisközösségek tagjai olyan házaspárok, akik egymással több dimenziós kapcsolatban állnak. Legalább heti-havi rendszerességgel találkoznak, tudnak egymás örömeiről és gondjairól, bizalmi háló alakult ki közöttük.

4.3. Egymásba ágyazottság

Egymásba ágyazottságon azt értjük, hogy a hálózat egyes csomópontjai maguk is hálózatok. Ha „messziről” nézünk rájuk, csupán alkotóelemeknek tűnnek, közelről azonban láthatóvá válik a szerkezetük, kiderül, hogy bármelyik csomópont valójában egy komplex hálózat. Ezeket az alkotóelemeket alrendszerek olyan speciális formájának tekinthetjük, ahol az alrendszerek a főrendszerhez hasonló felépítésűek. Szemléletesen látszódik mindez például az iskolák struktúráján. Az egyes osztályokat tekinthetjük hálózatoknak. Ekkor a hálózati elemek a tanulók, elemezhetők az ő kapcsolataik, például szociometria vagy kontaktometria segítségével. Az osztályok a nagyobb iskolák esetében az évfolyamokba ágyazódnak bele,¹⁰⁰ az évfolyamok az iskola szervezetébe. Ha tovább haladunk a még kiterjedtebb hálózatok felé, akkor tekinthetjük az iskolákat elemeknek és elemezhetjük a közöttük lévő kapcsolódásokat, együttműködési lehetőségeket, alá- és fölérendeltségi viszonyukat, szakmai együttműködési lehetőségeiket, elemezhetjük őket átjárhatóság szempontjából. Az iskolák hálózata a közoktatás, az oktatási rendszer hálózatába ágyazódik bele. Mindez oktatáspolitikai kérdéseket is érint. Ha az osztályok hálózatától nem a nagyobb, hanem a kisebb egységek felé indulunk, akkor az osztályon belüli klikkekhez vagy baráti közösségekhez érkezünk. Tekinthetjük ezeket is hálózatoknak, ami már a szociálpszichológia területeire vezet el.

---

¹⁰⁰ Az évfolyamok hálózatát vizsgálta Meleg Csilla és Vastagh Zoltán az Egészség program keretében. (MELEG, 2006:155-162)

Az egymásba ágyazottság a családos közösségek esetében úgy valósul meg, hogy ha a csoport elér egy bizonyos létszámot, akkor több alközösséggént működik tovább. A kisebb, általában 8-16 fős csoportok képeznek egy-egy alhálót, amelyekből összeáll a nagyobb főháló. Egészen nagy szervezetek esetében a nagy országos hálózat kisebb alközösségekre, az alközösségek további al-alközösségekre, esetleg al-al-alközösségekre tagozódnak. Ezek alkotóelemei - az egyes házaspárok vagy családok - szintén hálózatnak tekinthetők. A sor természetesen folytatható tovább, egészen a sejtek, molekulák és az atomok szintjéig, ez azonban már nem ennek a kutatásnak a területe. Az egymásba ágyazottság azonban „kifelé”, a vizsgált közösségeknél tágabb hálózatok felé is teljesül. Számos közösség kapcsolódik nemzetközi szervezetekhez, léteznek különböző családos közösségeket tömörítő nagy országos vagy nemzetközi szintű hálózatok. Valamennyi vezető hangsúlyozta, hogy szervesen kapcsolódnak a katolikus egyházhoz, amely mindenképpen világméretű, hierarchikus hálózatnak tekinthető.

A vizsgált közösségek esetében az országosan szervezett alcsoportos rendszer határozottan a 100-200 fős összlétszámnál kezd megjelenni, függetlenül attól, hogy milyen a csoportok földrajzi elhelyezkedése. A vizsgált közösségek nagyságrendjét az 1. táblázat és az 1. ábra mutatja.

1. táblázat

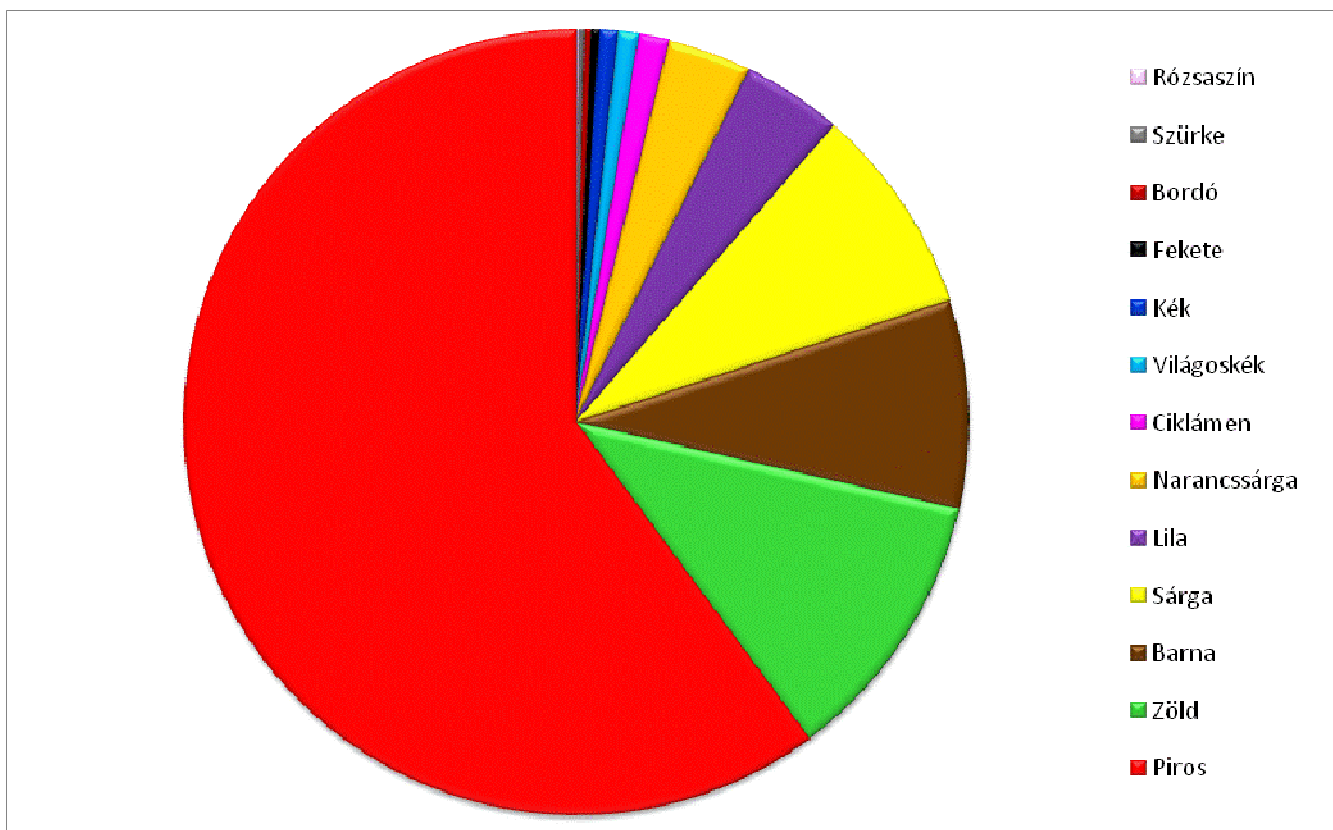
Az egyes mozgalmak létszáma, a hozzájuk tartozó családok és a működő kisközösségek száma¹⁰¹

	Aktív tagok száma	Családok száma	Kisközösségek száma
Rózsaszín	20	5	2
Szürke	20	10	1
Bordó	30		2
Fekete	40	18	3
Kék	90	43	6
Világoskék	100		10
Ciklámen	146	68	10
Narancssárga	400	200	19
Lila	480	240	37
Sárga	1000		100
Barna	1000	500	60
Zöld	1320	660	110
Piros	7000	3500	600
Összesen	11646		960

¹⁰¹ Forrás: Az egyes mozgalmak saját nyilvántartása; a legtöbb esetben a vezetők által becsült adat. Egyedül a Kék közösség tudta egészen pontosan megmondani a tagság létszámát, a többi mozgalom erről ilyen formában nem vezet nyilvántartást.

1. ábra

A közösségek mérete a vezetők által becstült adatok alapján

Egyedül a 20 fős Szürke közösség az, amelyik egyetlen csoportból áll, amely egyébként csak évi néhány alkalommal tart találkozót, a tagok az ország távoli részeiből érkeznek. Ez a mozgalom a közösségépítést nem is tekinti céljának, csupán a munkatársak tartoznak egy olyan közösségbe, amelynek egyik elsődleges szerepe a közös feladatok megbeszélése, koordinálása. „Olyan, mint a szerviz. Nem a közösség, hanem a házasság rendbetétele a cél”. (Szürke közösség korábbi vezetője) A Fekete, a Világoskék és a Ciklámen közösségek esetében már egyértelműen látszódik ezen a szinten az egymásba ágyazottság: több egymáshoz kapcsolódó helyi csoportból állnak, amelyek általában havonta egyszer tartanak egy vagy két találkozót, egyébként a csoportok önállóan működnek, egymással lazább, de folyamatos kapcsolatot tartva. A Rózsaszín közösség olyan szempontból más, hogy kizárólag Budapesten működik. Feltehetően ennek is köszönhető, hogy bár három külön csoportjuk van, nem kisközösségi találkozót tartanak, hanem havonta egy közös alkalmon együtt vesznek részt valamennyien.

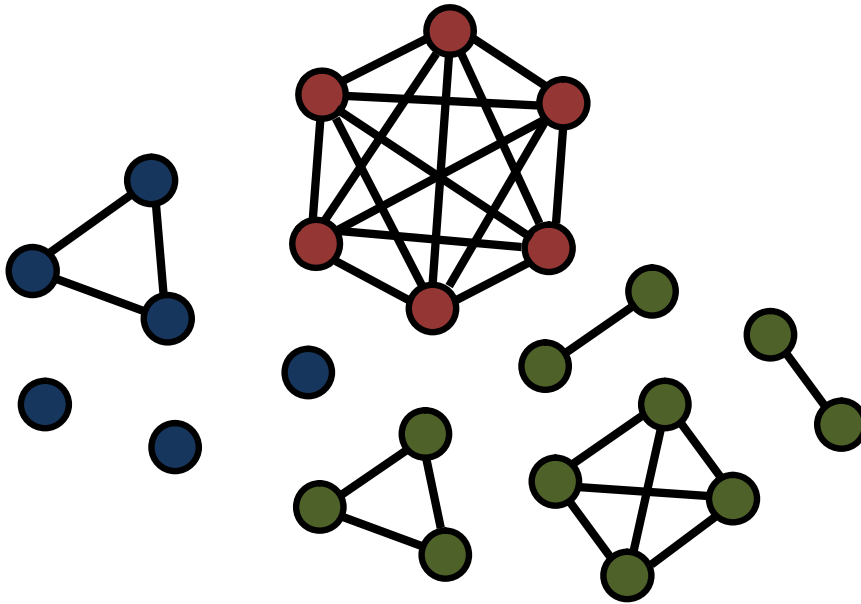
A Kék közösség is csak a fővárosban, illetve a környékén működik. Kiscsoportjait évről évre újra sorsolják, és lényegileg nem különülnek el egymástól. A havi találkozón mind a 90 tag egyszerre vesz részt, csupán egy egyórás beszélgetésre válnak külön a kiscsoportok. Az év során azonban néhány alkalommal szerveznek kifejezetten kiscsoportos találkozót is. Ugyanennél a közösségnél más jellegű egymásba ágyazottság is megfigyelhető. 45 fő ígéretet tett tag van, 45 fő pedig érdeklődő. Tekinthetjük úgy, hogy a teljes közösség alhálóját alkotják az ígéretet tettek, akik számára van néhány külön találkozási alkalom, és akik több önként vállalt kötelezettséget teljesítenek. Ekkor az ígéretet tettek szorosabbra szőtt hálójá része az érdeklődők nagyobb hálózatának. Mivel ennek a közösségnek sajátossága, hogy évente néhány hétvégét szervez a hozzájuk lazábban kötődő családok számára, a 90 fős háló része ennek a kb. 500 fős még szélesebb hálónak, amelynek a létezését egyébként egy viszonylag intenzív számítógépes levelező lista is kézzelfoghatóvá teszi.

Úgy tűnik, hogy körülbelül 200 fő körül jutnak el a mozgalmak arra a szintre, amikor már több szintű, szervezett és irányított struktúrával rendelkeznek. Elképzelhető, hogy ez összefügg a dunbari 150-ös határszámmal, a „falu” létszámával, nevezetesen azzal, hogy 150 fő fölött már az egyén számára nem tartható számon a teljes csoport, mert ez az agyi kapacitását meghaladja. (HILL-DUNBAR, 2002:69) Ha nem csak a felnőttekkel, hanem a gyerekekkel is számolunk, akkor ez a létszám már mindenképpen meghaladja az 500 fős „klán” méretet is. (CSÁNYI, 1999: 151-152) A Sárga, a Lila, a Narancssárga, a Zöld és a Barna mozgalmak mindegyikére jellemző, hogy az egyes 8-16 fős kisközösségek általában földrajzi elhelyezkedésük szerinti helyi vagy regionális csoportokba szerveződnek, és a régiókból áll össze az országos hálózat. Példaként részletesen bemutatjuk a legtöbb tagot számláló Piros közösség hálóját és a legösszetettebb hálózati struktúrával, saját irodával és egységes adminisztrációs rendszerrel rendelkező Lila közösségét.

A teljes magyarországi Piros hálózat tíz tartományból áll, a tartományok régiókból, a régiók területekből. Egy-egy területhez néhány kisközösség tartozik. Olyan is van azonban, hogy az egyes közösségek nem szerveződnek területekbe, hanem közvetlenül a régióhoz csatlakoznak.

2. ábra

A Piros mozgalom egy tartományának struktúrája

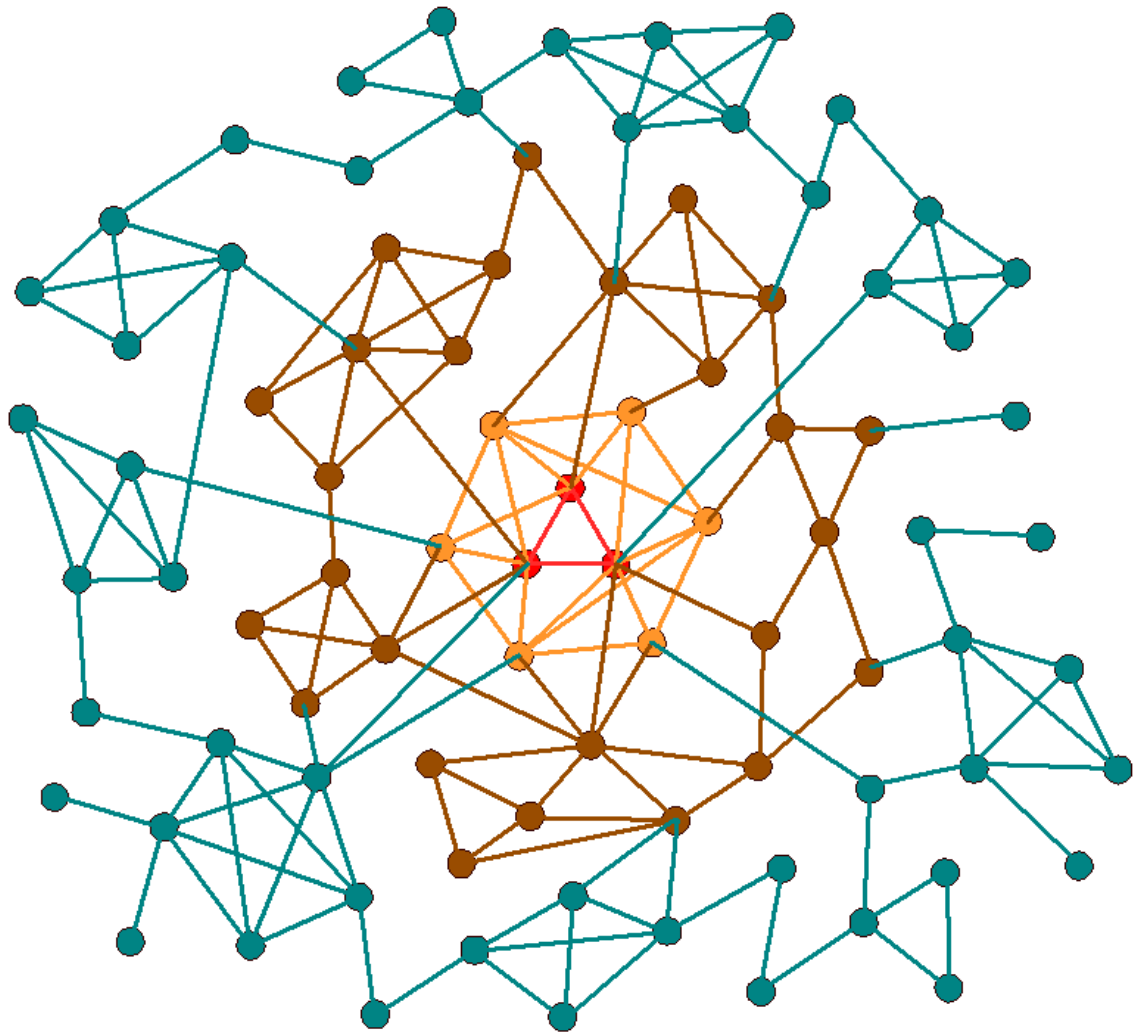

A 2. ábra olyan tartományt mutat be, amely három régióból áll, a különböző régiókat különböző színek jelzik, az egyes színes körök jelentik a kisközösségeket. A piros régió hat közössége közvetlenül a régió alá tartozik, a régión belül nem szerveződik területekbe. A kék régióban található egy három csoportból álló terület, a zöld régió pedig négy területre tagozódik. Ez különösen nagyobb távolságok, rosszabb közlekedési feltételek mellett szokott előfordulni. A teljes hazai hálózat tíz tartománya tartalmazza a határainkon túli magyarlakta területek közösségeit is, mert a Piros mozgalom nem országhatárokon, hanem nyelvi határokon gondolkodik.

A Piros mozgalom vezetője a nemzeti team, amely mindig egy házaspárból és egy általuk felkért papból áll. Bár a dolgozatnak nem célja a világméretű szervezetek bemutatása, itt mégis érdemes megemlíteni, hogy a nemzeti teamekből áll az Európa-tanács, amely évente három alkalommal ülésezik. Ők nevezik ki az Európa-teamet, amely földrészünket a világtanácsban képviseli. A 2. ábra és az eddigi értelmezés úgy mutatja be a Piros hálózatot, hogy az egymással gyakran találkozó, egy helyi csoporthoz tartozó házaspárokból állnak a kisközösségek. Ezek a kisközösségek ágyazódnak be a területekbe és a régiókba. Ezekből a régiókból épülnek föl a tartományok, végül mindezek a teljes mozgalom hálózatába ágyazódnak be.

A Kék közösséghez hasonlóan itt is eljárhatunk úgy, hogy az együtt dolgozó, egy vezető csoporthoz tartozó tagok alhálózatából indulunk ki. Más megfogalmazás szerint ez a felelősségi szintek hálózatát jelenti. Ebben az esetben a hazai egymásba ágyazott hálózat a következőképpen ábrázolható:

3. ábra
A Piros mozgalom felelősségi struktúrája

Ezen az ábrán közepén piros színnel a nemzeti team rajzolódik ki, körülötte a nemzeti kisháló (narancssárga), mindezt a nagyháló (barna) tartalmazza. A nemzeti team dönt az országos horderejű kérdésekről. A nagyhálóban (barna) 160 olyan házaspár és 30 pap található, akik egy-egy részterületért felelősek, és akik évente egyszer találkoznak és többek között az országos mozgalomért felelős teamet választják. Közülük többen egy-egy régióvezetőt segítő kisháló tagjai. Körülöttük található valamennyi olyan házaspár, akik valamelyik helyi közösség tagjai. Végül a mindezeket tartalmazó hálózat (kék) a teljes magyarországi Piros mozgalom, beleértve a jelenleg nem aktív tagokat is. Látható, hogy a kisháló zárt hálózat, a tagok rendszeresen találkoznak egymással. A nagyháló is számos szállal kapcsolódik a kisháléhoz, azonban ez már lazább kapcsolat, a teljes nagyháló évente csak egy alkalommal találkozik, már csak a szervezés bonyolultsága miatt is, hiszen 350 emberről van szó. Valamennyi aktív tag természetesen része a hálózatnak, legalább a saját kiscsoportjához kapcsolódik. A helyi, rendszeresen találkozó házaspáros közösségek – amelyeket a 2. ábra mutat – területi alapon szerveződnek, a

nagyháló és a kisháló (3. ábra) pedig a felelősségi szintek alapján. Így lehet például, hogy egy kék, barna, narancssárga és piros pontok jelölte személyek közösen alkotnak egy közösséget.

A nemzetközi Lila mozgalom szervezeti felépítését a 4. ábra mutatja.

4. ábra

A Lila mozgalom szervezeti felépítése¹⁰²

A magyar alapítású Sárga és Barna közösségeket kivéve valamennyi vizsgált mozgalom több országot átfogó nemzetközi hálózat részeként működik, a vezetők gyakran beszámoltak arról, hogy a külföldi testvérszervezetekkel több évtizedes személyes kapcsolatot ápolnak, közös programjaik vannak, írásos anyagokat fordítanak le egymás számára, és több közösség esetében nagy jelentőséget tulajdonítanak a rendszeres világtalálkozóknak, ahol lehetőségeik szerint részt vesznek.

¹⁰² Forrás: A Lila közösség honlapja: <http://csaladok.schoenstatt.hu/Kozossegek.html>

„Nagy lendületet ad a résztvevő házaspároknak és az egész magyarországi mozgalomnak. Megerősíti a kapcsolatot az egész mozgalommal. ... Fontos részt venni ilyen találkozókön, hogy a magyarországi END közösség kapja meg ezt az univerzális lelket.” (Ciklámen vezető)

Ezen az ábrán nem csak a családmozgalom van feltüntetve, hanem valamennyi, a Lila mozgalomhoz tartozó közösség¹⁰³. A nép- és zarándokmozgalomba tartozónak tekintik mindazokat, akik „újra meg újra elzarándokolnak Schönstattba vagy valamelyik Schönstatt-központba és merítenek a lelkiesség gazdagságából, megmerítkeznek a természetfölötti légkörben és megerősödve - vagy éppen megszelídülve - térnek vissza mindennapjaikba.” (GÓDÁNY – GÓDÁNY, 2005:1) Eszerint ehhez semmilyen ígélet, feltétel, kisközösségi tagság nem társul, a Lila mozgalom hozzátartozónak tekinti mindazokat a családokat, akik alkalmanként felkeresik valamelyik központot, ily módon egy laza, de rendszeres kapcsolatot tartanak fenn vele. Tehát mindenki a mozgalom része lehet, ha bármilyen gyenge kapcsolatot fenntart a központtal. A Család-Ligához azok a családok taroznak, amelyek havi rendszerességgel részt vesznek egy helyi közösség életében. Ma Magyarországon több mint 200 ilyen család van. Közülük többen csatlakoztak egy Családszövetséghez. Hazánkban 1995-ben jött létre az első ilyen szövetség, a közelmúltban indult útjára a negyedik, szövetségenként körülbelül tíz családdal. A szövetségekhez később nem lehet csatlakozni, azaz, akik a létrejöttükor benne vannak, ők maradnak együtt a későbbiekben is. Magyarországon a 4. ábra belső szejletében ábrázolt Családkötelék nincs.

Az egymásba ágyazottság a Schönstatt mozgalom esetében a házaspártól kiindulva értelmezhető. A Schönstatt Családmozgalomban „a legkisebb és legfontosabb közösség a házaspár. Ők kapják az ösztönzést, hogy heti rendszerességgel üljenek le egymással és beszélgessenek saját magukról, kapcsolatukról, vágyaikról, lelki életükéről: egymással egymásról”. (GÓDÁNY – GÓDÁNY, 2005:3) A házaspárok (és a családok) alhálózatából állnak a közösségek, amelyekből mint alhálózatokból épül fel a magyarországi mozgalom. „Az osztrák, a cseh és a magyar Schönstatt együtt egy nagy közép-európai blokkot alkot.” (GÓDÁNY, 2001:3) A közép-európai alhálózat csatlakozik az európai hálózathoz, majd ez a világ minden földrészén jelen levő mozgalomhoz. Az előzőekhez hasonlóan a Lila hálózat is megrajzolható területi alapon: négy régióból áll, amelyekben a területi csoportok működnek.

---

¹⁰³ Ez az 1914-ben alapított szervezet eredetileg fiúk nevelésével foglalkozott, csak 1936-tól került tevékenységi körébe a családgondozás.

Ebben a fejezetben bemutattuk, hogy a családos közösségek egymásba ágyazott hálózatok. A kisközösségek házaspárokból vagy családokból állnak. A családok szerveződnek közösségekké, a közösségek nagyobb csoportokká, amelyek a mozgalmakba ágyazódnak. A mozgalmak a nemzetközi hálózatokba és a katolikus egyház világméretű szervezetébe tagozódnak be. Az egymásba ágyazottság jelentősen hozzájárul a hálózatok és környezetük stabilitásához. Ahhoz azonban, hogy ezzel kapcsolatosan következtetéseket vonhassunk le, még további elemzések szükségesek.

4.4. Kisvilág

A kisvilágság¹⁰⁴ azt jelenti, hogy a következő két feltétel egyidejűleg teljesül:

1. feltétel: Két elem közötti átlagos távolság meglehetősen kicsi.
2. feltétel: Nagy annak a valószínűsége, hogy egy adott elem két szomszédja egymásnak is szomszédja.

A kisvilág speciálisan hálózati fogalom, azonban kapcsolódnak hozzá olyan fogalmak, amelyeket más tudományágak használnak. Coleman felhívja például a figyelmet a zárt hálózatok szocializációs szerepére, továbbá rámutat, hogy az ilyen szülői háttér nagyban hozzájárulhat az iskolai sikerekhez. (COLEMAN, 2006) A zárt hálózatok gyakori jelenléte pedig éppen a definíció 2. feltételének teljesülését jelenti. Általában ez úgy valósul meg, hogy létrejönnek olyan csoportok, amelyeken belül (szinte) mindenki mindenkit ismer, sőt a csoporton belüli kötések többdimenziósak és igen erősek.

Az 1. feltételt úgy is értelmezhetjük, hogy az egymástól egyébként távol álló személyeknek is vannak közös ismerősei. Az egyén szempontjából megfogalmazva ugyanez az első állítás azt jelenti, hogy a vizsgált személyek szerteágazó kapcsolati hálóval rendelkeznek, hogy egyébként távol álló személyekkel is tartanak fenn kapcsolatot. Ez pedig éppen a társadalmi tőkeelmélet távolra nyúló, gyakran heterogén kapcsolatait jelenti. (PUSZTAI, 2011:93) Az olyan hálózatok tehát, amelyek úgy épülnek fel, hogy zárt vagy csaknem zárt közösségekből állnak, de a közösségek tagjai gyenge kötésekkel más, távoli közösségekhez is kapcsolódnak, kisvilágok. A két szemlélet közötti különbség abban áll, hogy míg az erős és a gyenge kötésekre épülő rendszerben a

---

¹⁰⁴ “Egy hálózatot akkor hívunk kicsiny világnak, ha az átlagos úthossza az Erdős-Rényi féle *random gráfok* meglehetősen kis átlagos úthosszához közel esik, ugyanakkor a hálózat csoporterősségi együtthatója a random gráfok együtthatójánál sokkal magasabb.” (WATTS, 1999) (CSERMELY, 2004:288) “A hálózat átlagos úthossza a hálózat tetszés szerinti két eleme között képezhető legrövidebb úthosszak átlaga.” (CSERMELY, 2004: 291) “A csoporterősségi együttható annak a valószínűségét mondja meg, hogy ... (egy adott hálózat elemének) ... két szomszédja egymásnak is szomszédjai lesznek-e.” (CSERMELY, 2004: 286)

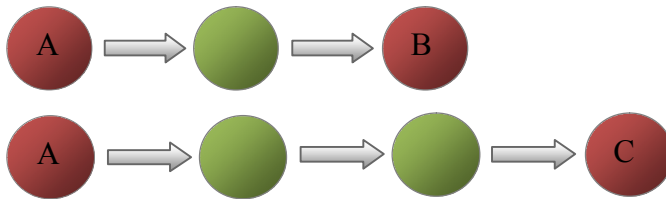
kiindulási alap az egyén és kapcsolatai, addig a hálózati megközelítés az adott hálózat egészéről tesz megállapításokat.

A családi közösségek esetében a definícióban szereplő két feltétel így fogalmazható meg:

1. Bármely két családi közösséghez tartozó személynek van közös ismerőse (egy lépés távolság), vagy ha nincs, akkor van mindkettőjüknek egy olyan ismerőse, akik egymást ismerik (két lépés távolság) vagy van köztüknek egy-egy egymást ismerő ismerőse (három lépés távolság). Ha ez bármely két személyre teljesül, az azt jelenti, hogy a családi közösségekben bármely két tag egymástól legfeljebb három lépésnyi távolságra van, azaz a hálózat átmérője három.

5. ábra

A két és a három lépés távolság

Az A és a B csomópontok közötti távolság két lépés, az A és a C csomópontok közötti pedig három. Ha teljesülne, hogy a mozgalmak hálózatának az átmérője három vagy négy, az meglehetősen rövid utat jelentene, hiszen a nagy társadalmi hálózatokon belül átlagosnak a hat lépés távolság mondható. (CSERMELY, 2005:14)

2. feltétel: Az egyes ember ismerősei ismerik egymást. Átfogalmazva: léteznek olyan csoportok, amelyeknek (szinte) minden tagja ismer (szinte) minden tagot.

Ha mindkét feltétel teljesül, akkor a családi közösségek hálózata kisvilág.

A második kérdésre egyértelműen igen a válasz, hiszen a kapcsolatok jellegénél és az egymásba ágyazottságnál láttuk, hogy a legnagyobb hálózatok is úgy épülnek föl, hogy 8-16, néha 40-50 fős olyan alhálózatokból állnak, amelyeken belül mindenki mindenkit ismer, sőt körülbelül havi rendszerességgel találkoznak egymással. Az első kérdésre sejthető, hogy igen a válasz, bár erre vonatkozólag pontos mérés nem készült. Bizonyítás helyett azonban hagyatkozhatunk a vezetők meglátásaira, személyes tapasztalataira. A legfeljebb 100 fős mozgalmak vezetői arról számoltak be, hogy valamennyi tagot személyesen ismernek, általában nem csak a nevüket tudják, hanem azt is, hogy mit dolgoznak, mik foglalkoztatják őket, hol tanulnak a gyermekeik stb. A csaknem 500 fős Lila mozgalom egyik kulcsembere névről szinte mindenkit ismer, és a tagok több mint felével rendszeres kapcsolatban áll. A Barna közösség vezetője szintén több száz emberrel

áll kapcsolatban, sokan közülük kisközösségi vezetők. A Piros mozgalom vezetője elmondása szerint a 190 fős nagyháló minden tagját személyesen ismeri nem csak ő, hanem sokan, bár hozzátette, hogy az új tagokra ez már nem mindig igaz. Ez magában biztosítja azt, hogy a teljes katolikus nagycsaládos közösségi hálózat felét lefedő Piros hálózaton belül két csomópont közötti maximális távolság 3 lépés. A Zöld és a Lila közösségre jellemző, hogy helyi csoportjaik tartanak össze úgy, hogy az egy mozgalomhoz tartozó, egy városban évek óta működő csoportok minden családja ismeri az összes többi csoporthoz tartozó családot is. Általánosságban az mondható el, hogy a tagok kapcsolatban állnak a helyi vezetőkkel, gyenge kapcsolat gyakran fűzi őket a regionális vagy az országos vezetőkhez is. A kisközösségi, regionális és országos vezetők általában szintén egy zárt hálózatot alkotnak.

Vizsgáltuk, hogy milyen lehetőségek adódnak arra, hogy az egy mozgalmon belüli, de egymástól távol élő, egymással munkakapcsolatban nem álló, felelősségi területtel nem rendelkező tagok kapcsolatba kerülhessenek egymással. A legszemélytelenebb, de talán legegyszerűbben hozzáférhető kapcsolattartási mód a számítógépes levelezőlista, illetve a nyomtatott és elektronikus körlevelek. A Kék, a Piros, a Lila, a Sárga és a Barna mozgalmaknál tudjuk, hogy ezek léteznek, rendszeresen használják őket. A többiek esetében erről nincs információnk. A Szürke mozgalmat kivéve mindegyiknek van legalább évi egy olyan – általában többnapos – családos rendezvénye, amelyen az ország összes kisközössége részt vehet. A Sárga nagytáborban például 400 körüli évenként a résztvevők száma, a Narancssárgában 140, a Barnában 300-400. Ebbe a létszámba a gyermekeket is beleszámolják, akik egyébként közösségi tagként általában nincsenek nyilvántartva. Ezek a többnapos, szabadidős és tematikus táborok lehetőséget biztosítanak a régi kapcsolatok felelevenítésére és újak létesítésre.

Ha tehát bizonyítani nem is tudjuk, feltehetően az egy mozgalmon belüli maximális távolság 3, az átlag mindenképpen 2 körül van. Kérdés még, hogy milyen a kapcsolat az egyes mozgalmak között. A kutatás során hat olyan területet találtunk, ahol a különböző katolikus mozgalmak egymáshoz kötődnek.

1. Az egyik ilyen a helyi szintű együttműködés. Például Pécsen már az 1980-as években a pécsi közösségek vezetői és papjai havi rendszerességgel találkoztak egymással. Beszélgettek a közösségi élet gyakorlati kérdéseiről, valamint összefogták a városi szintű közös programokat. Havonta egy közös misét tartottak, ahol valamennyi akkor működő közösség nagy létszámmal részt vett. Pécsi mintára később az országban több helyütt is megvalósult a papi-civil együttműködés. Több vezető beszámolt arról,

hogy például az adventi hajnali szertartásokon a városban működő különböző közösségek felváltva végzik a szolgálatot.

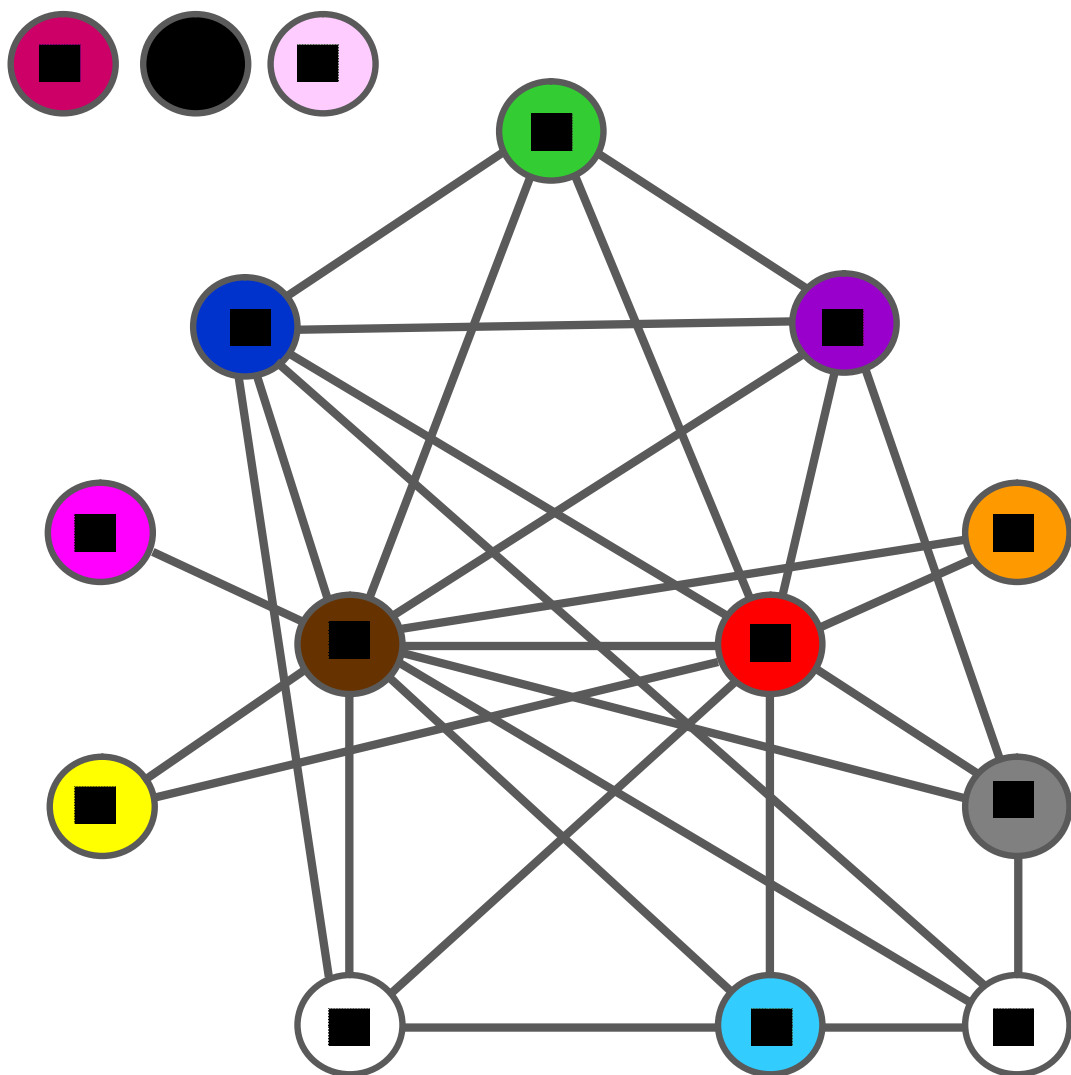
2. Kevésbé szervezett, de valószínűleg hasonló jelentőségű, hogy egy-egy városban számos olyan intézmény és program van, amelyek mindenki számára nyitottak, és amelyeket számos kisközösségbe járó család vonzónak tart. Ilyenek az egyházi iskolák, a családos misék, a cserkészfoglalkozások. Ezek mind találkozási és ismerkedési lehetőségek. Több vezető számolt be arról, hogy a különböző mozgalmak tagjai között ezen keretek között számos kapcsolat létesül.

3. A következő gyakori kötődési lehetőség az, hogy szinte minden kisközösségnek van olyan tagja, aki egy másik közösségben is tag, vagy aki korábban egy másik közösséghez tartozott. Ők lehetnek akár peremhelyzetű csomópontok is, hídszerepük mégis nagyon jelentős, mert összekapcsolják egymással a különböző mozgalmakat. A megkérdezett 117 személy közül 15 mondta, hogy három kisközösség aktív tagja. További 38-an pedig két különböző csoporthoz tartoznak. Így elmondhatjuk, hogy a vizsgált személyek 45%-a legalább két kisközösséghez tartozik, ami bizonyára hozzájárul a kisvilág kiépüléséhez. 32-en vesznek részt nem tagként, de rendszeresen valamilyen mozgalom, plébániai kör vagy egyéb kisközösség életében. Rákérdeztünk arra, hogy a válaszolók a vizsgált mozgalmak közül melyikeknek tagjai. A Barna mozgalom tagjának például 23 fő vallotta magát, holott ettől a mozgalomtól összesen öten töltötték ki a kérdőívet. A többi tizennyolc fő a Kék közösségnek is és a Barnának is tagja. Ennek oka lehet az, hogy a Barna csoportok gyermekkorban szerveződnek, és a család és a házasság bár értéként megjelennek, ezek a csoportok nem sorolhatók a kifejezetten házaspáros vagy családos közösségek közé. Sárga, Bordó és Narancssárga közösségek nem töltötték ki kérdőívet, mégis mindhárom mozgalom tagjai kerültek a mintába a Piros és a Kék megkérdezettek személyében. A kérdőívek és a vezetőktől kapott információk alapján ábrázoltuk azt a hálózatot, amelynek elemei az egyes mozgalmak, a kötést a közös tag jelenti. Ha egyetlen közös tagról tudomásunk volt, már jelöltük a kapcsolatot. A vizsgálat ezen részébe bevontunk két katolikus, de nem családos mozgalmat¹⁰⁵ is, ezeket fehér színnel jelöltük.

---

¹⁰⁵ Emmánuel Közösség, Neokatekumenális Út

6. ábra
Közös tagok hálózata

A körökbe írt számok a fokszámot (a kapcsolatok számát) mutatják. A hálózat egy része igen sűrűn szőtt, központi alakzata a Kék-Zöld-Lila-Piros-Barna zárt ötszög és a Piros-Világoskék-Fehér-Barna zárt négyzet. A Barna mozgalom minden egyes – az alakzathoz kötődő – csomóponttal kapcsolatban áll. Ennek feltehetően az az oka, hogy ezekhez a közösségekhez általában gyermekként kapcsolódnak, de gyakran felnőtt korukban is együtt maradnak. Valószínű, hogy többen felnőttként más közösséghez is csatlakoznak, de valamennyire továbbra is kötődnek a gyerekkori csoportjukhoz. Egy interjúalany így vallott a Barna és a Kék közösségekhez tartozásukról:

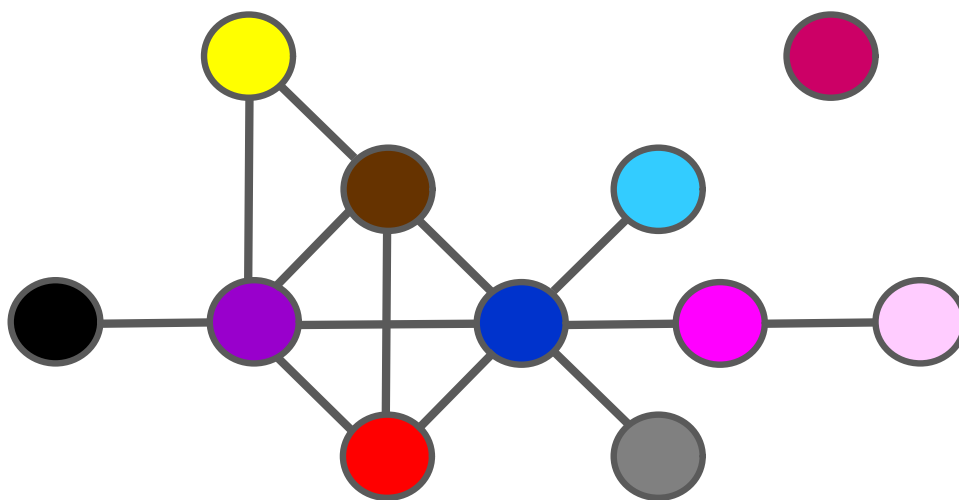
„Teljesen kiegészítik egymást. Azért talán ott (Barna) sem a baráti szálak dominálnak. Olyasmint egy plébániai kisközösség. A cél, hogy ne legyünk egyedül a világban sem a hitünkkel, sem emberileg. Számíthatunk egymásra és együtt próbálunk Isten felé is közeledni. ... (A Kékben) sokkal dominánsabb a lelkiiség, a Szentlélekre hagyatkozás, a kifelé szolgálat és a házasságunk szentségi megélése.”

Látható, hogy a nem családos Fehér körök szintén a hálózat részét képezik. Ez egyúttal azt is mutatja, hogy a családos közösségek hálózata a többi katolikus lelkiesség hálózatának szerves része. Érdekes, hogy a hálózat egészének sűrűn kapcsoltága mellett viszonylag magas (3) a peremhelyzetűek száma. A Rózsaszín vezető erről úgy vélekedett, hogy az ottani tagság olyan mértékű elköteleződést vár el, ami mellett nem kivitelezhető egy másik mozgalomhoz tartozás. Valószínűleg ez igaz a Fekete közösségre, amelynek szintén vannak életközösséget is vállaló tagjai. A Bordó közösség pedig zömében idős emberekből álló csoport, ahol a vezető elmondása szerint többek számára így is fizikailag is nehézséget okoz a kapcsolattartás.

4. A negyedik terület, ahol a mozgalmak egymáshoz kapcsolódását megfigyeltük, az egyébként is erősen kapcsolt csomópontok egymással való összeköttetése, például az országos vezetők együttműködése. Az Országos Lelkipásztori Intézet meghívására a mozgalmak vezetői évente találkozhatnak egymással. Bíró László, a Magyar Püspöki Kar családreferense személyesen is támogatja és erősíti a különböző mozgalmak közötti együttműködést. Valamennyi mozgalom vezetőjétől megkérdeztük, hogy melyik másik mozgalmakban van személyes ismerőse. Mindegyik vezető legalább három-négy másik országos vezetővel kapcsolatban áll, a legtöbben nyolc-tíz másik mozgalom vezetőjét ismerik.¹⁰⁶ Több vidéki vezető hangsúlyozta, hogy a Budapesten lakók számára lényegesen könnyebb a rendszeres kapcsolattartás. A 7. ábra szemlélteti a kölcsönös ismeretségeket. Tehát csak azokat a pontokat kötöttük össze egymással, ahol mindkét vezető beszámolt a személyes ismeretségről.

7. ábra

A vezetői ismeretségek hálózata

¹⁰⁶ Mivel néhány mozgalom esetében a felmérés nem országos, hanem regionális vagy helyi vezetővel készült, nem személyek kölcsönös ismeretségét térképeztük fel. Legalább ilyen jelentősége van azonban a hálózat szempontjából a bármilyen szintű vezetői kapcsolatnak.

A vezetői ismeretségi hálózatot a szociogramhoz hasonlóan ábrázoltuk, lényeges különbség azonban, hogy bár a kapcsolatok ismeretséget jelentenek, nem személyek kölcsönös ismeretségéről van szó, hanem mozgalmak vezetői szintű kapcsolattartásáról. A Piros-Lila-Barna-Kék négyzet olyan központ, amelynek valamennyi tagja az összes többivel kapcsolatban áll. Hozzájuk közvetlenül kapcsolódik a Sárga, a Világoskék, a Ciklámen, a Szürke és a Fekete, a Rózsaszín pedig a Ciklámenen keresztül. Kérdés, hogy a Bordó valóban peremhelyzetű-e. Egyirányú kapcsolat fűzi ugyan az erősen kapcsolt Piros és Lila mozgalmakhoz, tehát a Bordó vezetőnek vannak vezetői szintű kapcsolatai, azonban azt nem tudja, kik a jelenlegi országos felelősök, napi kapcsolatban nem állnak. Egyébként a Bordó mozgalom legtöbb tagja idős, a vezető úgy látja, hogy legkésőbb néhány évtized múlva Magyarországon meg fog szűnni.

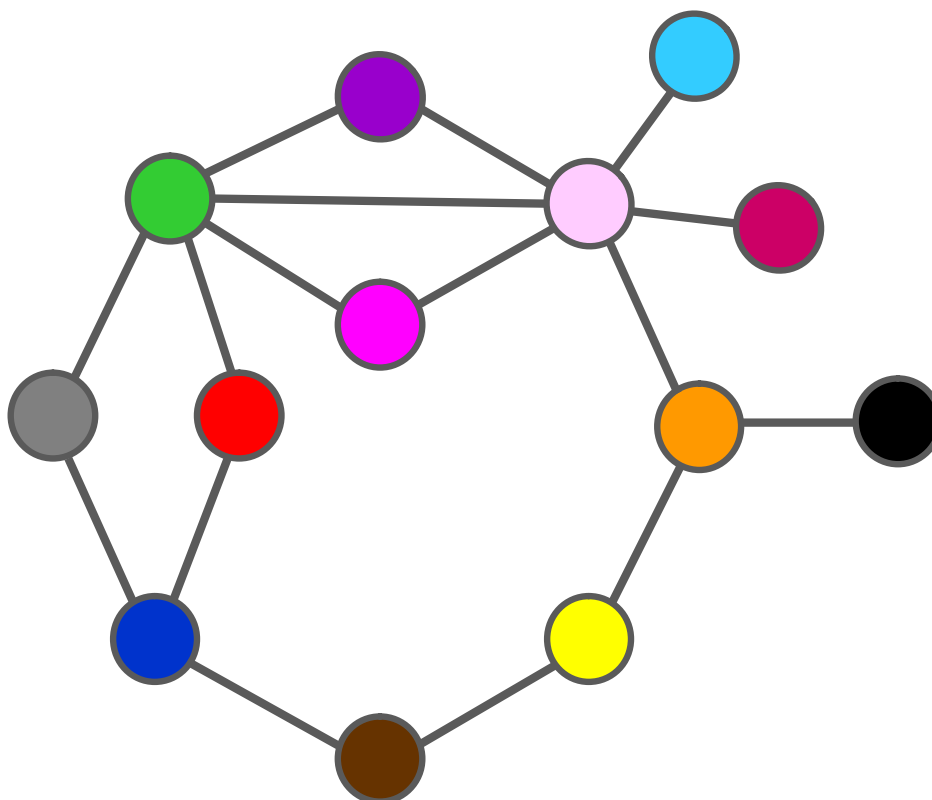
5. Az ötödik találkozási területet az országos szintű olyan rendezvények jelentik, amelyeken a különböző mozgalmak közösen vesznek részt. A 2012. évi Házasság Világnapja zárórendezvénye például olyan mise, amelyet Bíró László mutat be, és amelyen a Ciklámen, a Narancssárga, a Kék, a Zöld és a Piros mozgalmak tagjai közösen vesznek részt.

6. Végül megfigyelhető két-két mozgalom országosan szervezett együttműködése. A vezetői felmérőívek alapján összeállítottuk a közös programok, szervezeti szintű együttműködések hálózatát is. Ez abból a szempontból is tanulságos lehet, hogy ugyanazok a csomópontok máshogyan szerveződnek hálózattá, ha a kapcsolatot máshogyan definiáljuk. Mivel a felmérőívet interjú keretében töltöttük ki, így a közös tevékenységek kapcsán rákérdeztünk annak tartalmára, gyakoriságára. Ezt nem ábrázoljuk, de abból a szempontból segítséget jelent, hogy meggyőződünk róla, hogy valóban mozgalmi szintű közös tevékenységről van szó. Ez lehet egy helyiség közös használata, táborszervezés, előadások tartása stb. Ha bármelyik fél említette a kapcsolatot, akkor jelöltük. A kapcsolatokat a 8. ábra szemlélteti.

A 7. ábrához képest egészen különböző alakzatot kaptunk. A legszembeütőbb különbség, hogy az előbb a központhoz áttételesen kapcsolódó Rózsaszín itt sűrűn kapcsolt csomóponttá vált, a legnagyobb (6) fokszámmal rendelkezik. Ez azért is meglepő, mert a Rózsaszín a vizsgált mozgalmak közül a legkisebb. Itt a hálózat egyetlen összefüggő alakzatot alkot, többségük egy zárt nyolcszög része, a többi pedig a nyolcszög elemeihez kapcsolódik.

8. ábra
A mozgalmak együttműködési hálózata

Megmutattuk tehát, hogy a családi közösségek hálózata zárt alhálózatokból (közösségekből) épül fel, hogy az egymástól távoli közösségek között is létezik kapcsolat, tehát a vizsgált hálózat kisvilág. Mindez hozzájárul a hálózat robusztusságához és a társadalmi hatásához.

4.5. Modularitás és hierarchia

A következő két, egymással összefüggő tulajdonság a modularitás és a hierarchia. Ahogyan már a kisvilágoknál is láttuk, a hálózaton belül léteznek olyan csoportok, amelyek tagjai egymással szoros összeköttetésben vannak. Ezek a csoportok a modulok. „A modulokat egymással erős kölcsönhatásban lévő elemek alakítják ki, a modulokat egymással pedig gyenge kapcsolatok kötik össze.” (GIRVAN – NEWMAN, 2002; WHITE – HOUSEMAN, 2003. idézi: CSERMELY, 2008:188) Az élő hálózat moduljai tehát egymással összeköttetésben állnak, de ezek a kapcsolatok gyengébbek, mint a modulon belüliek. Az egymásba ágyazottságnál láttuk, hogy a hálózatnak léteznek különböző szintjei. A modularitás is megfigyelhető ugyanígy a különböző szinteken. Ezt nevezzük a hálózati hierarchiának. Ez a fogalom csak igen áttételesen függ össze azzal a hierarchia-elképzeléssel, amely társadalmi rétegekben gondolkodik, és amely a hierarchia csúcsára az elitet teszi. (UTASI, 1995:191) A társadalmi hálózat hierarchiájában nem arról van szó,

hogy egyes személyek vagy egyes csoportok más személyek vagy csoportok alá vagy fölé rendelődnek, hanem az egyes hálózati szintek állnak egymás fölött illetve alatt, még pontosabban fogalmazva ezek a szintek egymásba ágyazva állnak a hierarchia különböző szintjein. A katolikus egyház felépítése közismerten hierarchikus. Ezt köznapi értelemben úgy szokták magyarázni, hogy a papok fölött állnak a püspökök, a püspökök fölött az érsekek, legfölül pedig a pápa. A hálózati modulok felőli hierarchia-értelmezésben ezzel szemben az első szinten az elemek az egyes egyháztagok, az egyes személyek. Az ezen belüli modulok a kisebb-nagyobb csoportosulások, plébániai közösségek, vagy akár a kutatás tárgyát képező családos közösségek. A hierarchia egy magasabb szintje a püspökségek hálózata, az a hálózat, amelynek elemei az egyes püspökségek. Itt modulokat jelenthetnek például az egyes nemzetek püspökségei.¹⁰⁷

A modularitás számos szállal kötődik az integráció és az inklúzió fogalmához. Olyannyira igaz ez, hogy például egy amerikai iskolákban készült kapcsolathálózati felmérés adatait használva következtetéseket vontak le a különböző rasszokhoz tartozó gyermekek modullá szerveződéséről. A gyermekeket integráltan oktatják, mégis a kapcsolathálózatukban világosan elkülönülnek a fekete és a fehér diákok. (KOVÁCS és mtsai, 2007: 69.82)

A családos közösségek esetében kézenfekvő a családokat moduloknak tekinteni, amelyeken belül a kapcsolat a modul tulajdonságainak megfelelően erősebb, ekkor a különböző családok tagjainak az egymáshoz kapcsolódása jelenti a gyenge kapcsolatokat. Egy másik lehetőség, hogy a nagyobb közösségek modulaiként tekintjük az ezeken belül működő kisközösségeket. Ekkor a csomópontok lehetnek ugyanúgy az egyének, vagy akár az egyes családok is, amelyek a kisközösségeken belül szorosabban, azon kívül lazábban kötődnek egymáshoz. Mivel – mint láttuk – az egyes mozgalmak a nemzetközi szervezetekbe és a katolikus egyház világméretű szervezetébe ágyazottak, a sor folytatható, tehát a modularitás több szinten, hierarchikusan jelenik meg. Ezen a ponton egyébként kapcsolódik a hierarchia fogalma a szó általános jelentésével, hiszen a modulok egymással gyakran éppen a vezetőn keresztül kapcsolódnak. A hálózatos megközelítés szempontjából a vezetőnek az az egyik jelentősége, hogy erősen kapcsolt csomópontként kapcsolatban áll az általa vezetett csoport tagjaival, vagy ha abban még kisebb alcsoportok működnek, akkor azoknak a vezetőivel. Ezen kívül a vezető

---

¹⁰⁷ Egy hálózaton belül egyszerre különböző modulrendszerek léteznek. A püspökségeket feloszthatjuk akár területi alapon, az egyháztagok anyanyelve szerint, vagy egy bizonyos kérdésben vallott nézeteik szerint. A modulrendszerekről és modellezésükről bővebben ld. KOVÁCS-PALOTAY-SZALAY, 2007

együttműködik a vele hasonló szinten álló, hasonló pozíciót betöltő más vezetőkkel, és, ha van ilyen, akkor a felette lévő szinten lévő vezetővel.

Elmondhatjuk tehát, hogy a családos közösségek hálózata moduláris és hierarchikus. Mindez hozzájárul a kisvilág létrejöttéhez. Az egyes modulok stabilitása hozzájárul a hálózat stabilitásához, és fordítva: a hálózat is stabilizálhatja a moduljait. Így rész és egész magától értetődő egymásra utaltságban működnek. Ez figyelhető meg gyakran például a kisközösségek és a katolikus egyház viszonyában.

4.5.1. A közösségek és a katolikus egyház kapcsolata

Gyakran nyilatkozta mindkét fél, hogy feltétlen szüksége van a másikra. II. János Pál szerint:

„Az egyházi bázisközösségek (más néven is ismeretesek) gyorsan növekszenek a fiatal egyházakban. ... Itt a keresztyéneknek olyan csoportjáról van szó, akik családi körben vagy kisebb közösségben találkoznak, imádkoznak, olvassák a Szentírást, hogy elmélyítsék hitbeli tudásukat, emberi és egyházi problémákról tárgyaljanak, és így megjelölhetik a közös feladatokat. Ők az Egyház életrevalóságának jelei, a nevelés és az evangelizálás eszközei, továbbá magja lehetnek egy új közösségnek, amely a "szeretet civilizációjára" épül. Ezek tagolják és formálják a plébániai közösséget, amelyhez tartoznak. Gyökeret eresztenek városi és vidéki területen, ahol a keresztyén élet és az elesettekről való gondoskodás, valamint a társadalmi változásokkal kapcsolatos kötelességek kovászai. Bennük az egyes keresztyén ember közösséget talál, önmagát tevékeny elemnek tudja, és biztatást nyer, hogy vegyen részt a közös munkában. ... Krisztus szeretetétől késztetve nagyon sokat segíthetnek abban, hogy szakadásokat, törzsi ellentéteket, faji megkülönböztetést át tudjanak hidalni.”
(II. JÁNOS PÁL, 1990: 51)

Az egész idézet hálózatos gondolkodásban értelmezve éppen a kisközösségek modularitásáról és beágyazottságáról szól. Az utolsó mondat utal a modulok társadalmi stabilizáló erejére, amely a gyenge kapcsolatokon keresztül valósul meg. Az első néhány interjúalanytól megkérdeztük, hogy az általa vezetett közösségbe beleszól-e az egyház. Nagyon hamar kiderült, hogy a kérdés szerencsétlen és megválaszolhatatlan. Szakmailag azért, mert egyfajta értékítéletet sugallt, a válaszadók szempontjából pedig azért, mert az egyházzal folytatott párbeszédet nem „beleszólás”-ként élik meg. Ezt tapasztalva később az egyházzal való kapcsolatra kérdeztünk rá. Néhány vezető hangsúlyozta, hogy egyes tevékenységükhöz a püspök vagy az érsek engedélye szükséges, de ez soha nem jelentett nehézséget. (Ez minden esetben az 1990 utáni időszakra vonatkozik.) A Narancssárga vezető így fogalmazott: „Gyakrabban mi keressük a kapcsolatot az egyházzal és nem fordítva.” A vezetők úgy látják, hogy az egyház jóváhagy, elismer, támogat, keretet ad. Lényeges a vezetők számára, hogy az egyházon belül dolgoznak. Gyakran részt vesznek a

helyi plébánia életében, például jegyesoktatást végeznek. Ez kapcsolódás az egyházhoz, de egyúttal ablak a világ felé, hiszen jegyesoktatáson valamennyi párnak részt kell vennie, ha katolikus esküvőt szeretnének, függetlenül attól, hogy milyen szinten kötődnek az egyházhoz. Előfordult interjú során a helyi plébánossal való jó együttműködés vagy rossz viszony ecsetelése, de nem fordult elő egyetlen esetben sem az egyház kritizálása. Ugyanúgy nem fordult elő egyébként, hogy más közösségről, más felekezetről rosszat mondtak, vetélytársként beszéltek volna róla.

A közösségek számára az egyház és a személyes hit mindenhol kulcsfontosságú, mindannyiuk számára igen erős kötést jelent. Így számol be egy mai vezető arról, amikor 1945 márciusában csírájában megjelent az első Sárga közösség: „Elsődleges szándéka volt a katolikus hit, gondolkodás és gyakorlat átmentése a kommunista diktatúra és egyházüldözés idején.” A Barna mozgalom vezetője szó szerint megfogalmazta, hogy „a katolikus hit és erkölcs az alapja.” Célként azt határozta meg, hogy „egymást támogatjuk az istenkeresésben.” A Narancssárga mozgalom vezetője így fogalmazott: „Jézus közöttünk. Nem csak az Eukarisztiában és a Szentírásban, hanem ahol ketten vagy hárman összegyűlnek. Valóság. Működik.“ Számára azonban a Jézussal való kapcsolatból következik a közösségi tagokkal való más minőségű kapcsolat. A megkezdett gondolatot így folytatta: „Ez sokba kerül. Úgy a másikra figyelni... Amikor a másik mondja, ne azon gondolkodjam, hogy mit fogok válaszolni.” Ezek a közösségek elsőrendű küldetésüknek a keresztény hit megélését tekintik. A kifejezetten házaspáros közösségek, amikor a küldetésüket megfogalmazzák, a hit mellett mindig a házasságok erősítését is hangsúlyozzák: „A közösséget szentségi házasságban élő párok alkotják, akik elszántak az elmélyülő, imádságos életre, törekednek az Istenhez közeledő, boldog házasságra.” (Zöld mozgalom) A Rózsaszín mozgalom pedig az egység szolgálatát tartja elsődleges küldetésének: „Az egységet a családban, a személyiség, a népek, felekezetek közötti egységet. Akik eljönnek, mindezt keresztényként, Istennel végezzék.” Ezt akár fogalmazhatjuk úgy is, hogy a társadalmi hálózat minden szintjén a stabilitásra törekszenek.

Szinte minden szervezet személy szerint megemlítette Bíró Lászlót, aki a Magyar Katolikus Püspöki Konferencia Családügyi Bizottságának elnöke, maga is több családos mozgalom tagja. Ő az, aki országos szinten összefogja a különböző családokkal foglalkozó lelkiségeket és közösségeket, őt valamennyi interjúalany személyesen ismerte, többük rendszeres kapcsolatot tart vele. Az egyházra nem csak mint szervezeti keretre van szükségük, hanem a legtöbb közösség szempontjából kulcsfontosságú, hogy ők az egyházhoz és a hithez lelkileg kötődnek. Az eukarisztia, a mise, a lelkigyakorlatok és a

többé-kevésbé rendszeres papi jelenlét elengedhetetlen a közösségek működéséhez. Egyébként papok nem csak mint a szentségek kiszolgáltatói, hanem a többiekhez hasonló közösségi tagként is megjelennek például a Piros, a Narancssárga, a Fekete és a Ciklámen csoportokban. A Zöld mozgalomban egy kisközösség létrejöttének feltétele, hogy „legyen egy pap, aki a közösséget ismeri, magáénak érzi, és ha nem is tud minden összejövetelel részt venni, útmutatásával segíti, imádságával kíséri a családokat.” (Zöld vezető) A Piros mozgalom több vezetője is beszélt arról, hogy a házaspároknak küldetése van a papok felé abban az értelemben, hogy meglátásuk szerint a papjaiknak szükségük van őszinte, emberi kapcsolatokra, de nagyon nehéz kilépniük szerepükből, mert a híveik mindig a papot és nem az embert látják bennük. Ezen kívül azért is nehéz őszinte, mély barátságokat kötniük, mert ha a gyülekezetben kitudódik, hogy a papjuk akár egy nővel akár egy férfival közeli barátságba került, könnyen botrány lehet belőle. A Piros mozgalom úgy látja, hogy a házaspárjaik alkalmasak arra, hogy a papok barátaivá váljanak. Hálózati megfogalmazásban ez azt jelenti, hogy egy pap sem egy nővel, sem egy férfival nem létesíthet erős kötést, ami pedig ahhoz, hogy stabil elem lehessen, mindenképpen szükséges. Erős kötést létesíthet viszont egy házaspár-modullal. Így fogalmazott a Piros mozgalom két különböző vezetője:

„A házaspár kimehet éjféltkor egy plébánia kapuján, de egy nő nem, mert nő, egy férfi sem, mert férfi. A házaspár semleges.” „A katolikus papok jól érzik magukat ebben, hogy nem pap-szerepben vannak, hanem testvérként, nem állnak ott közvetítőként Isten és ember között. Beszélgetni, vacsorázni elmehetnek egy házaspárhoz.”

Összefoglalva az eddigieket megállapíthatjuk, hogy a vizsgált mozgalmak a katolikus egyház moduljainak tekinthetők. A hierarchia eggyel lejjebbi szintjén a kisközösségek jelentik a modulokat. Az egyház mint hálózat és a közösségek mint ennek moduljai kölcsönösen fölismerték, hogy egymás stabilitásához jelentősen hozzájárulhatnak.

4.6. Dinamikus hálózati tulajdonságok – törzsháló, perkoláció, önszerveződő kritikus állapot

Az élő hálózatoknak létezik törzshálója. Ez annyit jelent, hogy az egyes elemek kapcsolatban állnak a hálózat többi elemével. A szociometriában ez a központhoz csatlakozást jelenti akár közvetlen, akár közvetett formában. Valójában minden elem része a hálózatnak, ha csak egyetlen kapcsolattal is kötődik hozzá. A törzsháló jelenléte szükséges ahhoz, hogy működhessen a hálózaton belüli kommunikáció, hiszen a hírek csak a kapcsolatok csatornáján folyhatnak. (MÉREI, 1996:79-89) A legfontosabb hírek

hatékony terjedésének lehetősége, az információáramlás lehetővé tétele a perkoláció. Az önszerveződő kritikus állapot akkor áll elő, ha olyan szintű feszültség keletkezik, amely „robbanás”-hoz vezet. Tomka Miklós éppen ezt a jelenséget írja le az egyházakra vonatkoztatott intézményelméletben az újra és újra ismétlődő „fellendülés-intézményesülés-megmerevedés-hanyatlás-krízis” körforgásban. (TOMKA, 2011) A feszültség és a krízis tehát az intézményen, a hálózaton belül keletkezik, az ok nem a társadalmi környezetben, hanem az intézmény fejlődési szakaszainak, funkcionális és strukturális változásaiban keresendő. Éppen ezt olvashatjuk ki az önszerveződő kritikus állapot elnevezésben. A hálózati értelmezés szerint és az intézményelmélet szerint is ezek a krízisek bár megrázzák a hálózatot, magukban hordozzák a megújulás lehetőségét.

Valamennyi dinamikus tulajdonság jellemző a családos közösségekre. A közösségek lényegéből adódóan létezik törzshálója, azaz minden tag részt vesz a hálózat felépítésében, hiszen aki nem venne részt, az nem tagja a közösségnek. A perkoláció nem csak úgy véletlenszerűen, a felépítésből adódóan valósul meg, hanem számos esetben a rögzített célok közé tartozik, rendszeresen ellenőrzik és a javítására törekszenek. Önszerveződő kritikus állapot robbanásszerű megjelenése majd feloldása lehet például egy-egy vitanap, amikor a közösségben felgyülemlett konfliktusokat tárgyalják meg, vagy ilyen lehet egy hosszú idő óta gátolt, ámde szükséges megújulás bevezetése.

4.7. Skálafüggetlenség

A pontos definíció szerint egy hálózatot akkor nevezünk skálafüggetlennek,

„ha a hálózat fokszámának eloszlása hatványfüggvény szerint változik. Általánosságban bármilyen változó skálafüggetlen eloszlása esetén az eloszlást a $V = kT^{-\alpha}$ képlet határozza meg, ahol V a valószínűség, k egy állandó, T az adott változó és α a hatványfüggvény kitevője, exponense, azaz a skálafaktor.” (CSERMELY, 2005:290)

Közérthetőbben megfogalmazva ez annyit jelent, hogy a pontok többségének viszonylag kevés kapcsolata van. Található azonban kevesebb, éppen egy nagyságrenddel kevesebb olyan pont, amelynek egy nagyságrenddel több kapcsolata van. Hasonlóan léteznek még több kötéssel rendelkező csomópontok, azonban mindig egyre kisebb ezeknek a száma. „A legfőbb különbség a véletlenszerű és a skálafüggetlen hálózatok között a rengeteg kapcsolattal rendelkező, úgynevezett erősen kapcsolt csomópontok jelenléte az utóbbiakban.” (BARABÁSI, 2003)

A neveléstudományban eloszlásokat régóta vizsgálnak, legismertebb a normális eloszlás, amelyet grafikusan a Gauss-görbe (haranggörbe) jellemez.¹⁰⁸ Az alapvető, és a hálózatok szempontjából legfontosabb különbség a normális és a skálafüggetlen eloszlások között, hogy a normális eloszlás esetében az extrém értékek elhanyagolhatóan ritkák. Nincs olyan felnőtt ember, aki 60-as méretű cipőt hordana, holott ez az érték az átlagostól csak körülbelül 50 százalékkal térne el. Skálafüggetlenség esetében az átlagos értékek többszöröse, sokszorosa is előfordul. Minél szélsőségesebb egy érték, annál ritkábban, de nem nulla valószínűséggel fordul elő.

Az iskolai skálafüggetlenségre példaként említhetjük a demokratikus nevelői stílust, (LEWIN, 1975:339-407; CSERMELY, 2005:37-38) amelyben léteznek szabályok és tervek, de van lehetőség a vitára, a kivételre, a szabályok megegyezésen alapuló megváltoztatására. Az esetek többségében tehát a rend szerint folyik a tanítás. Viszonylag gyakran ettől kis mértékben el lehet térni, ritkábban nagyobb mértékben és egészen ritkán az iskola egész rendszere felfordulhat, például egy fordított nap vagy projektnap keretében. Egészen más a szabálytalan történések eloszlása az autokratikus és a laissez-faire érvényre jutása esetén. Az autokratikus légkörben egyáltalán nem lehet eltérni a normáktól, azaz nincsenek szélsőséges értékek. A laissez-faire nevelési stílus esetén pedig nincsenek világos szabályok, nincsenek legnagyobb többségében szabályosan bekövetkező események. Ez utóbbi felel meg a véletlenszerű (random) eloszlásnak.

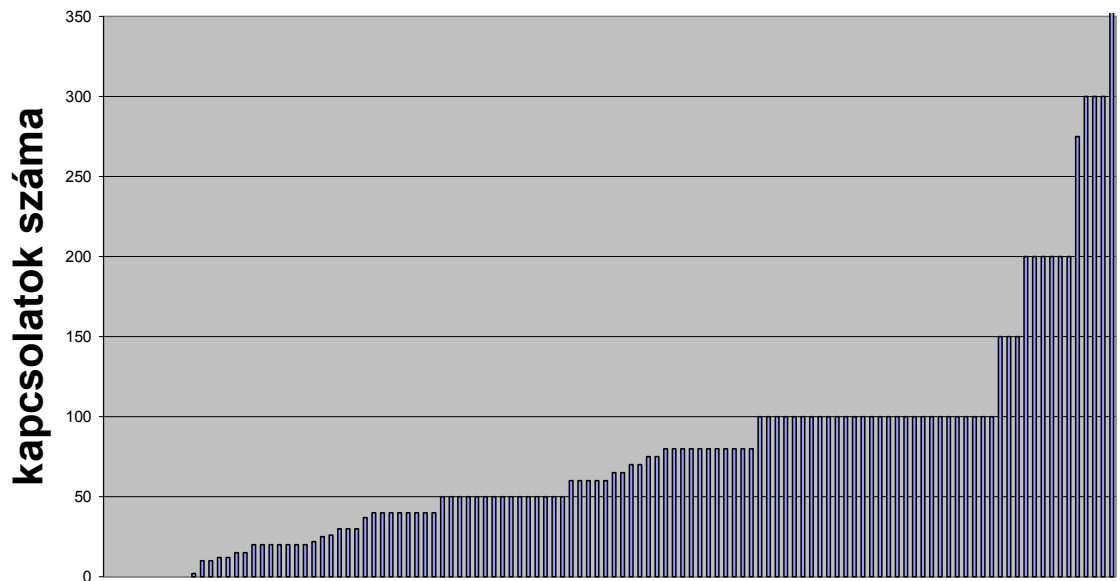
Ahhoz, hogy a családok közösségei fokszámeloszlásának skálafüggetlenségét vizsgálhassuk, pontos adatokkal kellene rendelkeznünk arra vonatkozólag, hogy az egyes közösségi tagok hány hálózaton belüli kapcsolattal rendelkeznek. Mivel ilyen pontos adat nem áll rendelkezésünkre, nem tudunk biztos választ adni arra a kérdésre, hogy a családok közösségei fokszáma milyen eloszlású. A vizsgált közösségekben rákérdeztünk arra, hogy hány személyt ismernek a saját mozgalmukon belül, hányat valamelyik másik mozgalmából, és összesen hány hálózaton belüli - bármilyen családok közösséghez tartozó – emberrel állnak köszönő viszonyban.¹⁰⁹ A válaszokat a következő grafikonok szemléltetik.

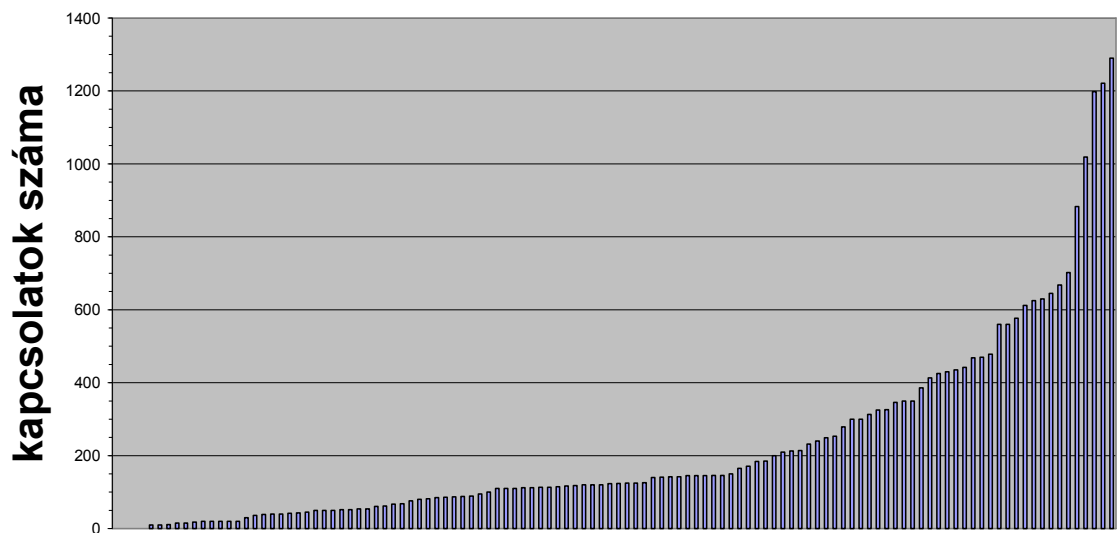
¹⁰⁸ Ezt például mérések és értékelések során a gyakorlatban is gyakran felhasználják, hivatkoznak rá, számos tanulmány született a haranggörbével kapcsolatosan (NEISSER és mtsai, 1996; CSAPÓ, 2002; VAJDA, 2003)

¹⁰⁹ 34-35. kérdés

1. grafikon

Saját mozgalmon belüli ismerősök száma

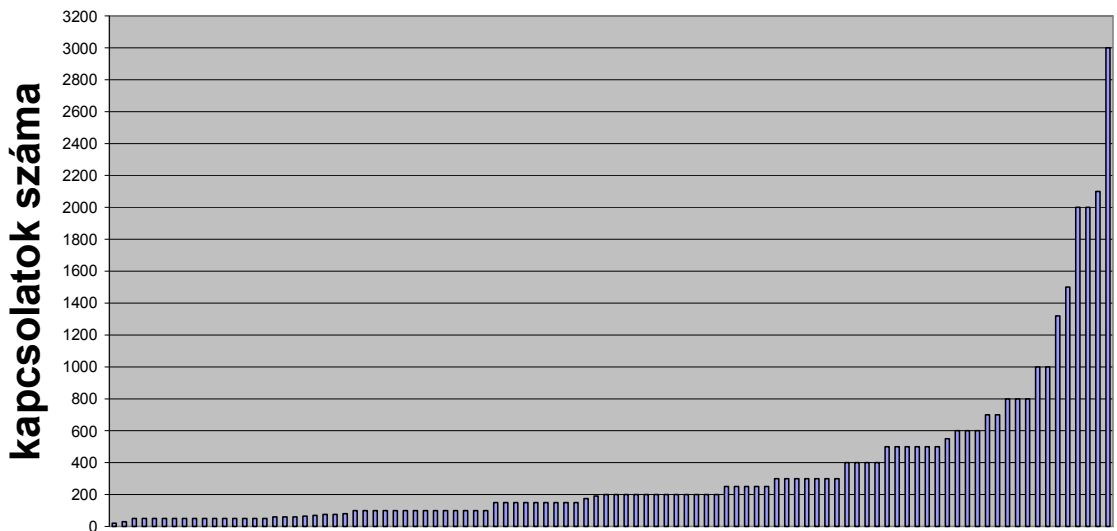
2. grafikon

Az egyes személyek valamelyik mozgalomhoz kötődő kapcsolatainak száma

3. grafikon

Hány hálózaton belüli emberrel áll köszönő viszonyban?

Mindhárom grafikonon egy-egy pont mindig egyetlen személynek az adott hálózaton belüli kapcsolatainak számát jelöli. Az 1. grafikon a saját mozgalmat veszi alapul, tehát minden személynél azzal a mozgalommal számoltunk, amelyikhez tartozó közösségnek ő aktív tagja. A számítás már csak azért sem teljesen korrekt, mert az egyes személyek esetében ez természetesen különböző méretű és struktúrájú mozgalmakat takar, például a Kék mozgalom egyetlen közösségének számos tagja írta, hogy valamennyi (kb. 100) tagot ismeri. A kérdés úgy szólt, hogy az adott közösségeken belül hány barátja vagy ismerőse van. Valószínűleg az egyes válaszadók különbözőképpen is értelmezheték a „barátja vagy ismerőse” fogalmat, ezért sem tekinthetők teljesen pontosnak az adatok. Mindemellett úgy látszódik, hogy a skálafüggetlenség jelei megmutatkoznak, létezik egészen kevés számú olyan személy, akik egészen sok ismerőssel rendelkeznek. Alátámasztja az összefüggést az is, hogy egyetlen ember 1000 ismerőst jelölt meg. Az a pont, amely ezt az értéket jelöli, azért nem került rá a grafikonra, mert ez nehézkesen leolvashatóvá tette volna a többi adatot.

A 2. grafikon nem csak a saját, hanem valamennyi – a kutatásban szereplő – mozgalomhoz fűződő kapcsolatot vizsgálja. A dunbari 150-es értéknél határozottan látszódik a sűrűsödés, és leolvasható, hogy az 500-as „klán-határ”-t már csak 14 fő haladta meg, ami egyébként még mindig elég magas szám, hiszen ez a válaszolók 12%-át teszi ki.

A 3. grafikon arra ad választ, hogy a megkérdezettek hány olyan személlyel állnak köszönő viszonyban, akik valamilyen keresztény, családi kisközösség tagjai. Itt számításba jöhetnek olyan csoportosulások is, amelyek egyébként nem képezték a kutatás tárgyát, mint például a plébániai közösségek. Az előző grafikonhoz hasonlóan itt is felfedezhető a 150-es sűrűsödés és az 500 fő fölötti erőteljes ritkulás. Szintén a skálafüggetlenségre utaló jel, hogy az első és a harmadik grafikonon található egy-egy, a másodikon pedig három kiugróan magas érték. Érdekes és talán meglepő, hogy ezt az öt kimagasló értéket öt különböző személy adta meg. Ezt úgy is tekinthetjük, hogy a vizsgált 118 személy közül legalább öten vannak, akik a hálózatnak különböző szempontokból kulcsfontosságú, erősen kapcsolt csomópontjai. Ezzel az is bizonyítottnak tűnik, hogy vannak olyan személyek, akik egy-egy mozgalmon belül rendelkeznek kiemelkedően sok ismerőssel, míg mások szerteágazóbban „halmozzák” a kapcsolatokat. Mindez következhet a hálózatok felépítéséből, a különböző mozgalmi struktúrákból, a különböző méretű helyi csoportok egymáshoz kapcsolódásából, valamint abból, hogy számos esetben egy személy több egymáshoz egyébként lazán kapcsolódó alhálónak a része.

Ezen adatok alapján sejtések megfogalmazhatók a hálózat fokszámoszlására vonatkozóan, azonban a skálafüggetlenség megléte sem nem bizonyítható sem nem cáfolható.¹¹⁰ Hiányoznak például azoknak a személyeknek az adatai, akik csak néhány ismerőssel rendelkeznek. Feltehetően ők nagyobb számban nem a megkérdezett aktív tagok közül, hanem az ő ismerőseik közül kerülnének ki. Mivel ezen személyekre nem vonatkozott a kutatás, így mindenképpen hiányzik a grafikonok „bal oldalán” számos érték. A fokszámoszlást akkor lehetne ábrázolni és elemezni, ha ennél lényegesen több adatunk lenne. Összefoglalóan a csomópontok fokszámoszlásáról annyit állapíthatunk meg biztosan, hogy a grafikonokról leolvashatóan a vizsgált hálózatban biztosan létezik néhány nagyon sűrűn kapcsolt csomópont.

Lehetőség van sejtések megfogalmazására abban a vonatkozásban is, hogy ezek a hálózatok több szempontból is skálafüggetlenek. Úgy tűnik például, hogy a közösségek létszáma skálafüggetlenül viselkedik. Tekintsük az egyes mozgalmakhoz tartozó kisközösségek és aktív tagok becsült számát, amelyet az 1. ábra és az 1. táblázat foglal össze.

Ahhoz, hogy az 1. táblázatot ebből a szempontból értelmezni tudjuk, figyelembe kell vennünk, hogy a dolgozat csak azokat a közösségeket vette górcső alá, amelyek már eljutottak az intézményesülésnek arra a szintjére, hogy valamelyik mozgalomhoz vagy

---

¹¹⁰ Megkíséreltem a rendelkezésre álló adatok alapján az α kitevő és a T állandót meghatározni, azonban nem jutottam eredményre.

lelkiséghez kötődnek. Ugyanakkor Magyarországon legalább százas nagyságrendű a plébániai családok közösségeinek száma. Ezt figyelembe véve az 1. táblázatot kiegészíthetnénk még néhány száz sorral, amelyek 6-20 fős közösségeket, esetleg két-három közösségből álló legfeljebb 50 fős csoportokat jelenítenek meg. Így elmondható, hogy a legtöbb közösség egyetlen csoporttal, 8-20 fővel működik. A több csoporttal, valamilyen szintű struktúrával, de még a dunbari 150-es létszám alatt található hat mozgalom. Az 500-as „klán”-határ alatt még kettő, 1000 körül három, és hazánkban egyetlen olyan mozgalom van, amely 7000 fővel működik, al- és alalhálózatokkal, komplex, szervezett rendszerben. Meg kell jegyeznünk, hogy a 150, 500 és 1000 körüli határvonal viszonylag önkényes, és a 150 fő fölötti mozgalmak esetében olyan kicsi az elemszám, hogy komoly következtetések aligha vonhatók le. Az azonban egyértelműnek tűnik, hogy sok kisebb, önálló csoport működik, de egészen kicsi számban megtalálhatók az egészen nagyok is.

A mozgalmak országos vezetőit megkérdeztük, hogy melyik más mozgalomban vannak ismerőseik, melyeknek a vezetőit ismerik személyesen. Ennek alapján készült a 7. ábra. Itt is viszonylag alacsony a csomópontok száma, messzemenő következtetésre ezért nincs lehetőség, de az látható, hogy megjelennek erősebben és gyengébben kapcsolt csomópontok. A Világoskék, a Rózsaszín, a Szürke és a Fekete elemeknek csak egy a fokszáma, a Ciklámennek és a Sárgának kettő, a Pirosnak három, a Barnának és a Lilának négy, és egyetlen elem rendelkezik a többihez képest kiugróan magas fokszámmal, a Kék, amelyé hat. Ez is skálafüggetlen fokszámeloszlásra utal. Hasonló megfontolásokat tehetünk a 6. ábra alapján, itt a legmagasabb foksám a 11, amelyből szintén csak egy található.

Feltételezhető még a skálafüggetlenség az egyes mozgalmak által elvárt elköteleződés fokáról. Erre is igaz, hogy nehezen mérhető és igazolható, de jól körvonalazott sejtések megfogalmazhatók. Az elköteleződési szint a teljes életközösségtől és az örök ígértől a havi egyszeri fakultatív találkozásig terjed. A legtöbb mozgalom a tagjaitól a házasság ápolásán¹¹¹ felül havi egy találkozón való részvételt vár el, tartónak. Ezt vállalja a Piros, a Zöld, a Sárga, a Lila és a Ciklámen közösségekben lévő több ezer

¹¹¹ A legtöbb mozgalom elsődleges céljaként jelöli meg a házasságok jobbá tételét, erre vonatkozóan tesznek ígértet a tagok: „Az alapelv megélése szerint a közösségi tagok elkötelezik magukat, hogy házasságukat folyamatosan a szeretet cselekedeteivel, nap mint nap történő udvarlással, a szerelem eszközeivel élően tartják és állandóan jobbitják.” (Kék közösség vezetője) „A magányos pár nem tud megmaradni az úton... Mi nem a közösségbe toborzunk embereket, hanem a párkapcsolat javítására. A közösség segít. A tüzet élesíti. A kályhára rak mindig egy darab fát.” (Piros közösség vezetője)

háaspár. A Barna mozgalom az egyes csoportokra bizza, de itt általános a heti rendszerességű találkozó, ezt körülbelül 500 család vállalja, bár éppen itt hangsúlyozták, hogy pontos számokat nem tudnak mondani. Örök fogadalom a Világoskék, a Bordó és a Rózsaszín közösségekben tehető, teljes életközösséget csak a Rózsaszín kisközösség néhány családja vállal. A Sárga mozgalomban felmerült a gondolata, talán néhány család gyakorolja is. Tehát igaz az, hogy a legtöbben egy viszonylag alacsony szintű alkalmazkodást vállalnak, és elvétve bár, de található olyan, aki az egészen magas fokú elköteleződési szintre mond igent. Természetesen nagy egyéni különbségek vannak, általában nem szigorú előírásokról, hanem önként meghozott döntésekről, vállalásokról van szó. „A szabadság nagyon fontos. Szeretni csak szabad személyiség tud. A döntés az egyéné legyen, és ne a közösségé.” (Lila közösségi vezető) Így fogalmaz a Kék közösség vezetője a három évre tett ígéretről:

„Az ígéretet tett házaspár adott lehetőségeit és körülményeit figyelembe kell venni, és felelősségteljesen azok szerint kell cselekedniük. Senki nem kíván a körülményektől és lehetőségektől független, abszolút teljesítést. Bátran mondhatjuk, hogy nincs olyan tagja a Közösségnek, aki mindig, minden pontot teljesíteni tudna. A Közösség ereje éppen abban rejlik, hogy a sok tag együtt alkotja testet.”

Az elköteleződés mértéke tehát valószínűleg skálafüggetlen jellegű. Feltételeztük, hogy szintén felfedezhető a skálafüggetlenség, ha azt vizsgáljuk, hogy a megkérdezetteknek mekkora hányada ismeri az egyes mozgalmakat. Arra kerestük a választ, hogy a családos közösségek hálózatán belül mekkora az ismertsége a különböző mozgalmaknak. Értelemszerűen az egyes mozgalmak saját tagjainak választát nem értékeltük. Az eredményeket a 2. táblázat szemlélteti.¹¹²

A felsorolásban szerepelt egy valójában nem létező mozgalom, amelyet 23% megjelölt, ez mindenképpen óvatosságra int az adatok értelmezésekor. Feltehetően a 30% alatti érték igen alacsony ismertséget takar. Ha mindezt összevetjük az 1. ábra és az 1. táblázat adataival, akkor semmi meglepőt nem tapasztalunk¹¹³, a legnagyobb létszámú mozgalmak a legismertebbek, a legkisebb létszámúak a nem létező mozgalommal azonos ismertségre tettek szert. A legnagyobb mozgalom 93%-os ismertsége igen magas.

¹¹² A Rózsaszín mozgalom tévedésből nem szerepelt a listán.

¹¹³ Ez esetleg az adatok valódisága mellett lehet egy érv.

2. táblázat

A mozgalmak ismertsége a vizsgált hálózaton belül

Mozgalom	Ismertség ¹¹⁴
Bordó	18%
Ciklámen	20%
Kék	21%
Nem létező mozgalom	23%
Szürke	23%
Fekete	26%
Világoskék	38%
Sárga	63%
Lila	71%
Barna	75%
Narancssárga	79%
Zöld	87%
Piros	93%

A skálafüggetlenség az a tulajdonság, amely a további következtetések szempontjából igen fontos, azonban a teljes bizonyításához nagyobb elemszámú, más jellegű vizsgálatokra volna szükség. Megfogalmazzuk, hogy a skálafüggetlen fokszámeloszlás a családos közösségek esetében azt jelenti, hogy a legtöbb személynek viszonylag kevés, a vizsgálatunk alapján 50-100 közötti hálózati kapcsolata van (1-3. grafikonok). Egy jelentős kisebbség esetében ez a szám eléri a 150-200-at, és vannak néhányan, akik több ezer kapcsolattal rendelkeznek. A kutatás alapján a hálózat skálafüggetlen fokszámeloszlása igen valószínűnek tűnik, azonban a pontos matematikai alátámasztáshoz nem rendelkezünk kellő mennyiségű adattal. A fokszámeloszláson kívül vizsgáltunk más tulajdonságokat is, például az elköteleződés mértékét, az egyes mozgalmak méretét és ismertségét. A skálafüggetlen jelleget bizonyítani ezekben az esetekben sem tudtuk, de valószínűsítettük. A skálafüggetlenség meglétét az ebben a fejezetben tárgyaltak mellett megerősíti az is, hogy az előzőekben számos más hálózati tulajdonságot sikerült kimutatni, amelyek mind összefüggenek a skálafüggetlenséggel. Ilyenek a például a kisvilág, az egymásba ágyazottság és a modularitás. Mindezek alapján elfogadjuk azt az állítást, hogy a családos közösségek hálózata skálafüggetlen.

¹¹⁴ Minden az adott mozgalomban tagsággal nem rendelkezők körében vizsgáltuk az ismertséget

4.8. A konferenciaviselkedés, a csoportképződés és az összeválogatódás

Az általános hálózati tulajdonságok mellett léteznek kifejezetten a társadalmi hálózatokra jellemző tulajdonságok. Ezek a konferenciaviselkedés, a csoportképződés és az összeválogatódás. (CSERMELY, 2005:187-189) A konferenciaviselkedést a fejezet végén tárgyaljuk részletesen. A csoportképződés azt jelenti, hogy nagy a csoporterősségi együttható, azaz, hogy egy elem két szomszédja nagy valószínűséggel egymásnak is szomszédja. Egyszerűen megfogalmazva ez annyit tesz, hogy a hálózaton belül léteznek olyan alhálózatok – kiscsoportok – amelyeken belül a tagok többsége ismeri a csoport tagjainak a többségét. Ez a csoportképződés pontosan azt jelenti, hogy a hálózatokon belül léteznek a Coleman-féle zárt alhálózatok (COLEMAN, 1988), illetve szociometriai megközelítésből úgy fogalmazhatunk, hogy a csoport számos tagja kapcsolódik a központhoz, a tömörszerkezet jellemző. (MÉREI, 1996)

Az összeválogatódás (aszortativitás) pedig annyit jelent, hogy a hasonló elemek kapcsolódnak egymáshoz nagyobb valószínűséggel. Ez megegyezik a szociológiában használatos homofília-fogalommal.

A csoportképződés és az összeválogatódás jól megfigyelhető a családi közösségek hálózatán. Már a létrejöttükből is adódik, hiszen ezek a közösségek sokszor úgy épülnek fel, hogy a tagok hívják a barátaikat, az újak ismét az ő barátaikat stb. Mivel a barátok sokszor hasonló emberek, a családi közösségek – ugyanúgy, mint más társadalmi hálózatok – hasonló emberekből állnak. „A meghívás merítési >populációja< a keresztény, házasságban élő, templomba járó, jövő-felelős párok.” (Piros vezető) Ezt a sejtést megkíséreltük vizsgálati eredményekkel is alátámasztani¹¹⁵. Először a vallásosság és felekezeti hovatartozás szempontjából figyeltük meg az összeválogatódás mértékét.

A megkérdezett 117 ember közül 101 vallotta magát katolikusnak, 13 reformátusnak, egy ortodoxnak és ketten nem válaszoltak. A vizsgált kisközösségek közül az egyik kifejezetten református, ez valószínűleg torzította az eredményeket, hiszen a többi nyolc közösségben összesen 10 nem katolikus tag van. A vezetők 90 és 100% közöttre becsülték a mozgalmakon belül a katolikusok arányát, és gyakorlatilag 100%-ra a keresztények arányát, ezt a fentiek szerint az adataink is alátámasztják. Ha ezt összevetjük a teljes népességre vonatkozó adatokkal, igen jelenős különbséget tapasztalunk. A 2008-as EVS vizsgálat szerint például a lakosság 41%-a vallotta magát katolikusnak, 13%-a pedig reformátusnak, valamilyen keresztény felekezethez tartozónak

---

¹¹⁵21., 22., 24. és 25. kérdés

ezen felül legfeljebb 3%¹¹⁶. Ez az eredmény természetesen nem meglepő, hiszen kifejezetten katolikus közösségek tanulmányozása volt a cél, azonban fontos lehet tudni, hogy ez nem csak előírás vagy vezetői elképzelés, hanem valóban valamennyi tag keresztény és túlnyomó többségük katolikus. A megkérdezettek 97%-a hisz abban, hogy „van egy személyes Isten.”, ami a teljes lakosság esetében csupán 41%. Mindezeket az adatokat a 3. táblázat foglalja össze.

3. táblázat
A családok közösségek tagjainak vallásossága

	átlagnépesség (%) ¹¹⁷	családok közösségek (%)
katolikus	41	85
protestáns	13	11
személyes istenben hisz	47	97
hetente legalább egyszer templomba jár ¹¹⁸	9	96
hetente legalább egyszer imádkozik ¹¹⁹	33	94
naponta imádkozik	16	77

Rákérdeztünk a tagok családi állapotára. A megkérdezettek közül egy elvált, egy házas, de nem él együtt a férjével, az összes többi válaszoló házas és együtt él a házastársával. Így a vizsgált közösségekről elmondható, hogy a tagok 98%-a házas. A hálózati elemzés szempontjából egyáltalán nem elhanyagolható a „maradék” 2%, az a két személy, akik teljes jogú tagként tartoznak ezekhez a közösségekhez, és hidat jelenthetnek a társadalom más rétegei felé. Hozzájárulhatnak a közösségek nyitásához, más csoportok eléréséhez, tágabb értelemben a társadalom stabilitásához.¹²⁰ Hasonlóan igaz ez a 10% alatti protestánsokra, és azokra, akik nem hisznek egy személyes isten létezésében.

Megállapíthatjuk tehát, hogy a családok közösségek tagjai többségükben házas és katolikus emberek, de a hálózaton belül jelen vannak nem házasok valamint más felekezethez tartozóak, vagy Istenben nem hívő, illetve templomba nem járó személyek is. A kutatott hálózat tagjai tehát vallásosság és családi állapot szempontjából (amely két szempont a hálózat definíciójának is része) meglehetősen, de nem teljesen homogén.

¹¹⁶ EVS, 2008 alapján saját számítás

¹¹⁷ Forrás: EVS, 2008 alapján saját számítás

¹¹⁸ Esküvőktől, temetésektől és keresztelektől eltekintve mostanában milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson?

¹¹⁹ Milyen gyakran imádkozik Istenhez misén, istentiszteleten kívül?

¹²⁰ Ezzel a kérdéssel az 5.2. fejezet foglalkozik részletesebben.

Az összeválogatódás azonban nem csak a vallásosság és a családi állapot vonatkozásában, hanem az iskolai végzettséget és az életkort tekintve is jellemző az egyes közösségekre. A Barna csoportok például kifejezetten életkor szerint még gyermek- vagy kamaszkorban szerveződnek. A Sárga közösségeknél ez nem tervezetten, de a vezető beszámolója szerint így alakult. Több közösségben található vegyes és viszonylag homogén korosztályú csoportok is. Általánosságban az mondható el, hogy jellemzően a néhány éve házasodott, kisgyermekes családok válnak aktív tagokká, azonban ezek a csoportok sokszor évtizedeken át együtt maradnak, nem ritkák a szinte kizárólag 60 év felettiekből álló csoportok. Iskolai végzettség egyik mozgalom esetében sem előírás, nem feltétel, még csak ajánlásokat sem fogalmaznak meg, azonban mindenhol felülreprezentáltak a magas iskolázottságúak.

4. táblázat

Az 1960 és 1985 között született népesség és a családos közösségek tagjainak iskolai végzettsége

	1960 és 1985 között születettek végzettségi aránya %-ban ¹²¹	családos közösségek tagjainak végzettsége %-ban
8 általános iskolánál kevesebb	1	0
általános iskola 8. osztálya	12	0
szakiskola és szakmunkásképző	30	1
érettségi	35	10
felsőfokú szakképzés, felsőfokú technikum	2	4
főiskola	14	22
egyetem	6	51
posztgraduális	0 ¹²²	12
Összesen	100	100

Mivel a megkérdezett személyek 1960 és 1985 között születtek, ezért az iskolai végzettséget az erre a korosztályra vonatkozó országosan reprezentatív adatokkal vetettük össze. A 4. táblázat adataiból leolvasható, hogy a vizsgált közösségekben erősen fölülreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek, sőt a megkérdezettek 12%-a posztgraduális végzettséggel is rendelkezik, miközben ez a teljes lakosság mindössze 0,1%-ára teljesül.

¹²¹ Forrás: EVS, 2008 alapján saját számítás

¹²² Az egy tizedesjegyre kerekített arány 0,1%.

Itt megint jelentősége lehet annak, hogy bár a családos közösségekben túlnyomórészt értelmiségiek vannak, található olyan személy, aki szakmunkásképző iskolát végzett. Elképzelhető, hogy ő is egy összekötő személy más hálózatok felé.¹²³

A konferenciaviselkedés meghatározását Csermely Péter Dunbar kutatásaira alapozza, miszerint „5, 15, 35, 80 és 150 ember koncentrikus köreiben éljük életünk.” (DUNBAR, 1998; HILL –DUNBAR, 2003)

A tudományos konferenciáknak „ha 35 résztvevője van, akkor ez inkább egy baráti összejövetel, ahol a kezdetek után mindenki mindenkit ismer, mindenkivel beszél, vitázik, eszmét cserél. Ha 80 fős, akkor egy workshop, ahol még mindenkit egészen jól megismersz, és a konferencia végére már vagy beszéltél is vele, vagy legalább tudod, hogy ki ő, és mivel is foglalkozik. Ha a konferencián 150-nél lényegesen többen vesznek részt, akkor elvesztél. (...) 150 ember felett jó esélyed van arra, hogy azokkal fogsz beszélgetni, akiket már korábban is ismertél, és a konferencia kedves, de nagyrészt haszontalan turistaúttá változik át.” (CSERMELY, 2005: 189)

Úgy tűnik, hogy a családos közösségeknél is megjelennek a körülbelül 5, 15, 35, 80 és 150 fős körök, ahol a 2-7 fő a családot, 15 a kiscsoportot, 35 a családok alkotta közösséget, 80 és 150 pedig egy területi, városi stb. összefogást jelent. Létezik azonban egy jelentős különbség a dunbari körök, a konferenciacsoportok és a családos közösségek körei között, mégpedig az, hogy Dunbar az egyes emberek kapcsolathálóját vizsgálta, tehát nem tért ki arra, hogy a háló tagjai egymást ismerő emberek-e, tehát a csoportterösségi együtthatót, a csoport átmérőjét nem vizsgálta. A családos közösségeket éppen azért tűnik érdemesnek a hálózatok értelmezési keretében vizsgálni, mert olyan egymásba ágyazott hálózatokról van szó, amelyekben a 15 és a 35, de sokszor még a 80, de elképzelhető, hogy a 150 fős körök is teljes hálózatok, azaz minden csomópontpár össze van kapcsolva. Ez egészen egyszerűen fogalmazva annyit jelent, hogy vannak olyan családokból álló 80 vagy akár 150 fős csoportok, amelyekre teljesül, hogy közülük bármelyik kettő egymással kapcsolatban áll. A Barna mozgalomban van például egy tizenegy családból és két egyedülállóból álló, összesen 55 fős közösség. Havonta egy teljes napot és évente egy szűk hetet együtt töltenek, ezen kívül az anyák és gyermekeik havi egy délelőtti és csak az asszonyok havi egy estét együtt vannak. Egészen biztos, hogy itt sokdimenziós, erős kapcsolatok jelentik a közösség alapját. (PERNECZKI, 2008) A Kék közösség 45 ígéretet tett tagja családotól évente együtt tölt egy egész hétvégét és két fél napot, azonban megkérdezésemre arról számoltak be, hogy teljes hálózat csak a 45 fő körében alakul ki, mert ez ahhoz kevés, hogy a teljes családok megismerjék egymást.

---

¹²³ Id. 5.2.5.1 fejezet

„Csak azok a gyerekek ismerik egymást, akik a három fix közösségi programon kívül is találkoznak. Például, ha egy plébániára járnak, együtt játszótéreznek... Az enyéme max. 15 gyereket ismernek szerintem. A régi jegyespárjaink gyerekeit például elég jól számon tartják. A felnőttek közül szintén kb. 15-öt ismernek, leginkább azért, mert külön is találkoztunk.” (Kék közösségi tag)

A családos közösségek esetében tisztázandó kérdés, hogy ha két család egy-egy tagja közelebbi kapcsolatban áll egymással, akkor tekinthetjük-e úgy, hogy mindkét család minden tagja kapcsolatban áll egymással. DUNBAR úgy tekintette (2003:56), hogy igen, amit logikusnak tűnik elfogadni, különösen a családos közösségek esetében, hiszen ha nem egyének, hanem családok a tagok, akkor feltehetőleg, legalábbis időnként, közösen vesznek részt a rendezvényeken. Ezen felül, ahogyan Dunbar is érvel, ha két ember rendszeresen találkozik egymással, közeli munkatársi vagy baráti viszonyba kerülnek, akkor életszerű megállapításnak tűnik, hogy egy idő után a családjaik is megismerik egymást. (DUNBAR, 2003:56) Ehhez kapcsolódó másik kérdés, hogy egy családos közösség esetében az egyes emberek, vagy a családok számát vegyük-e figyelembe. A dilemmát talán részben feloldja, ha a családokat moduloknak tekintjük, amelyen belül az egyes tagok erős kölcsönhatásban állnak egymással.

A társadalmi hálózatokra általánosságban nem jellemző az, hogy 15-80 fős olyan teljes hálózatok jönnek létre, amelyek több éven át közel ugyanazokkal a csomópontokkal, több dimenziós kötésekkel működnek.¹²⁴ Sokkal inkább jellemzőek a rövid ideig tartó, egydimenziós kapcsolatok, és a legfeljebb 15 fős (a második dunbari kör) teljes hálózatok. A modern ember számos különböző hálózathoz kötődik, a családja, a rokonsága, a baráti köre, a munkatársa, a szomszédsága gyakran egészen különböző, egymással gyenge kapcsolatban álló körök. Ez a jelenség már gyermekkorban megfigyelhető. Az iskolások számára a rokonság, az osztálytársak, az utcabeli gyerekek, a szakköri tagok gyakran világosan elkülöníthető, csak gyenge kapcsolatokkal csatlakozó modulokat alkotnak. Az egyén kapcsolatrendszere tehát nem koncentrikus körökből, hanem koncentrikus pontthalmazokból áll. Nem egymást ismerő emberek csoportjai jelentik az ismerősök összességét. Éppen ez adta azt az ötletet, hogy ne csoportként, hanem hálózatként tanulmányozzák a társadalom szövedékét, tulajdonképpen ez a jelenség hozta létre a hálózattudomány társadalomkutató ágát. (CSERMELY, 2005:186) Tanulságos végiggondolni, hogy a modern társadalmaknak miért szükségeszerű velejárója a kapcsolatburjánzás. A XX. század elejéig a kapcsolatok jellemzően többdimenziósak voltak. A rokonság, a munkatársak, a szomszédság, az iskolatársak és a baráti kör

---

¹²⁴ Id. 1.2.7. fejezet

egymással igen jelentős átfedésben voltak A dunbari, már idézett 5, 15, 35, 80 és 150 fős köröket Csermely Péter család és legjobb barát (5), közeli barát (15), munkatársak és közeli ismerősök (35), távoli ismerősök, akikkel rendszeresen találkozunk (80) és falu (150) elnevezéssel illeti. (CSERMELY, 2005:188-189) A kapcsolatháló faluja és a hagyományos falu között azonban lényeges különbségek vannak. Egy 150 fős faluban gyakorlatilag mindenki mindenkit ismer, azaz minden csomópont szinte minden csomóponttal összekapcsolódik, tehát a csoportterösségi együttható megközelíti maximális értékét, az 1-et. Ezen kívül a legszorosabb kör - a család és a legjobb barátok - a munkatársak és közeli ismerősök körének részalmazát jelentik, és ez igaz a további körökre is, azaz alapvetően a falu hálózata alhálózatként és al-alhálózatként tartalmazza a baráti köröket, a munkatársakat¹²⁵, a családokat. Ezzel szemben a mai ember kapcsolatburjánzása¹²⁶ abban jelenik meg igen szembeütően, hogy a „falujában” nem egymást ismerő emberek laknak, és igen gyakori a „lakók” ki-és beköltözése, ami nem csak a 150 fős teljes kapcsolati hálóra igaz, hanem gyakran a belsőbb körökre, akár a legbelsőbbekre is, például válás esetén. A családos közösségekre ugyanakkor a csoportterösségi együttható értékéből úgy tűnik, hogy igaz, hogy hálózati szempontból hasonlítanak a hagyományos falvakra. Kérdés, hogy ezek a hálók bizalmi körként, érték- és normaközvetítőként is működnek-e.

A kapcsolatok boldogságát vizsgálva Utasi Ágnes megállapította:

„a tradicionális közösségek célja normális esetben az, hogy közösségük tagjai boldogan éljenek. A szükséges anyagi javak mellett a biztonságot, értelmes életcél, perspektívát, az emberi élethez nélkülözhetetlen önbecsülés perspektíváit is biztosítani kívánják. ... Az ipari forradalmat követő(en) ... a nagyobb gazdagság legmagasabb ára éppen az volt, hogy a tradicionális közösségek széttöredeztek, vele együtt csökkent az innen származó >szereket<-forrás, megszűnt a korábbi elveken működő társadalmi integráció.”
(UTASI, 2002:68)

Kérdés, hogy honnan pótolható ez a szeretetforrás, ami a boldogságérzethez feltétlenül szükséges. Tekinthezők-e a családos közösségek olyan tradicionális közösségeknek, amelyek megadják azokat az értékeket, amelyeket korábban a faluközösség nyújtott? Krómer István hasonló gondolatokból indulhat ki, amikor azt javasolja, hogy a falvakban az egyház a meglévő struktúrára építsen, míg a városokban

¹²⁵ A hagyományos falusi gazdaságok munkatársaiként érthetjük pl. az együtt szüretelőket, az együtt építkezőket stb. csoportját, ami értelemszerűen tartalmazza a családtagokat és a közeli barátokat.

¹²⁶ A kapcsolatburjánzás következménye a kapcsolatok gyakori egydimenzióssá, felületessé válása, ugyanakkor a kapcsolatok nagy száma, és éppen a távoli pontokat összekötő volta számos előnyt is hordoz magában.

elengedhetetlenül szükségesnek tartja az újfajta, „mesterségesen” létrehozott kisközösségeket:

„Kistelepüléseken, ahol a személyes kapcsolatok még elevenek, továbbra is megfelelők lehetnek a hagyományos struktúrák ... Városokban viszont, ahol az egyén lassan a tömeg magányos atomjává válik, sokkal lényegesebb szerepe lehet a bázisközösségi modellnek. A formák különbözősége mögött azonban a hitnek és a hitből fakadó szeretetnek azonosnak kell lennie.” (KRÓMER, 1995:757)

A vizsgált közösségekről elmondhatjuk tehát, hogy jellemző rájuk az összeválogatódás, többségében katolikus, értelmiségi, házasságban élő emberek alkotják ezeket a közösségeket. A mozgalmak felépítéséből és működéséből adódóan jellemző a csoportképződés, minden esetben legalább 10-12, de inkább legalább 40-50 fős zárt hálózatokból épülnek fel. A néhány főből álló család beágyazódik a kisközösségbe, a kisközösség gyakran egy nagyobb csoportba. A dolgozat következő fejezeteiben térünk ki arra, hogy ez a felépítés hogyan járul hozzá a stabilitáshoz és az anómia csökkentéséhez.

4.9. Erős és gyenge kötések

A stabil hálózatok fontos tulajdonsága, hogy a kevés, megbízható, változatlan, erős kapcsolat mellett az egymástól távolabb lévő elemeket és modulokat gyenge kapcsolatok fűzik össze. Ezek a gyenge kapcsolatok teszik a hálózatot stabillá és kiszámíthatóvá.

„A gyenge kapcsolatok szükségesek ahhoz, hogy a társadalomban összetartás, szolidaritás és bizalom legyen. A gyenge kapcsolatok stabilizálják a társadalmat, a társadalom túlélőképességének egy fontos elemét képezik, és részei a társadalmi tőkének.” (CSERMELY, 2005:157)

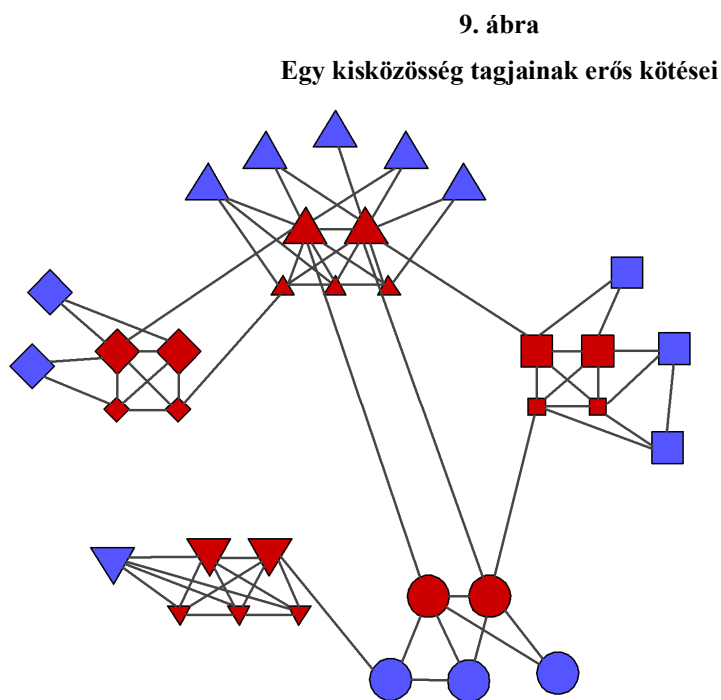
Ugyanakkor az erős kapcsolatok határozzák meg a hálózat alapját és jellegét, így azt mondhatjuk, hogy a stabil, élő hálózatoknak mindig van kevés számú, tartós erős kötése, és a távolabbi elemeket összekötő, nagyobb számú gyenge kötése.

A gyenge kapcsolatok jelentőségére először GRANOVETTER (1982) hívta föl a figyelmet. A társadalmi tőkeelmélet szempontjából COLEMAN (1988) tanulmányozta az erős és a gyenge kötések hatását. Pusztai Gabriella a nemzetközi szakirodalmat áttekintve összefoglalta a különböző erősségű kötések hatását az iskolai pályafutásra. (PUSZTAI, 2008:21-22)

Gyakran nehéz meghatározni, hogy mit tekintünk erős és mit gyenge kapcsolatnak, hiszen az elemeket, esetünkben a személyeket, a családokat vagy a csoportokat nem kétféle, hanem sok-sok féle ismeretség, kötődés fűzi össze, amelyek erőssége egy folyamatos skálán változik. (CSERMELY, 2005b) A gyenge kapcsolat definícióját először Berlow adta meg: „akkor gyenge egy kapcsolat, ha eltüntetése után a hálózat válaszainak

átlag nem változik meg, de a válaszok változékonysága, szórása nő.” (BERLOW, 1998; idézi CSERMELY, 2005b) Az erős kötések, például az anya-gyerek kapcsolat, a házasság, a család vagy a barátságok jelentősége, kialakulása és szerepe a pszichológia és a szociálpszichológia területei. Hálózati szempontból azt vizsgáljuk, hogy egy kapcsolat fennáll-e, ha igen, akkor milyen intenzitású és hány dimenziós.

Ahhoz, hogy a kapcsolatok intenzitásáról mondhassunk valamit, fontos tudnunk, hogy éppen melyik szintű hálózatról beszélünk, hiszen lehet, hogy két ember között fennálló viszony az egyik hálózaton gyenge, míg egy másikon erős kötést jelent. Tekintsük például azt a hálózatot, amelyben a csomópontokat a személyek jelentik, a kapcsolatot a szó hagyományos értelmében használjuk. A 9. ábra olyan hálózatnak a részletét mutatja, amely egy öt házaspárból álló kisközösség tagjait és erős kapcsolataikat ábrázolja.

Az azonos síkidomok jelentik az egyes családok tagjait, a nagyobb méretűek a felnőttek, a kisebbek a gyermekek. Piros színűek a közösség tagjai. Az áttekinthetőség kedvéért csak az erős kapcsolatokat ábrázoltuk. Például a $\triangle$ családban van két szülő és három gyermek. Ők egymáshoz mindannyian erősen kapcsolódnak. $\triangle$ - családban van két élő nagyszülő, az apa egyik testvére, és két barát, akikhez szintén szoros kapcsolat fűzi a legtöbb családtagot. $\triangle$ -apa jó barátja $\square$ -apa és $\circ$ -apa, és $\triangle$ -anya jó barátja $\diamond$ -anya és $\circ$ -anya. Az egyik $\triangle$ -gyerek padtársa $\diamond$ -gyerek, ők edzésre is együtt járnak, ő közöttük is erős a kapcsolat. A $\triangle$ -család a ∇ -családdal nem egy településen lakik, ők

egymással csak a havi rendszerességű közösségi alkalmakon találkoznak, így köztük gyenge kapcsolat áll fenn. Természetesen ez az ábra még az erős kapcsolatoknak is csak egy részét mutatja, hiszen pl. a nagyszülőknek további barátai, testvérei lehetnek. A pirossal jelölt közösségi tagok mind ismerik egymást, hiszen havonta találkoznak, sőt az egyéb programoknak köszönhetően feltehetően a gyerekeik között is létezik valamilyen gyengébb kapcsolat.

Képzeljük el, hogy eltávolítjuk valamennyi gyenge kapcsolatot, tehát mindazokat, amelyeket a 9. ábra nem jelöl. Ez praktikusán többek között azt jelentené, hogy a kisközösség megszűnne. A gyengén kapcsoltság definíciója szerint, ha ezek valóban gyenge kapcsolatok voltak¹²⁷, akkor a hálózat válaszai átlagban nem változnak. Tehát, ha például az iskolába, ahova a legtöbb gyermek jár, új tanító érkezne, a szülők átlagos véleménye változatlan lenne. Csakhogy a szórás és a változékonyság nőne meg jelentősen. Ha a családok nem beszélnek egymással, sokkal hamarabb előfordulhat, hogy az egyik szülő a pedagógussal kapcsolatosan szélsőséges véleményt képvisel. Míg, ha a gyenge kapcsolatok fennállnak, és a közösségi összefüggésen szóba kerül az új tanító, akkor valószínű, hogy a vélemények különbözőek lesznek, és kialakul egy konszenzusos vélemény. Akkor sem fogja mindenki ugyanazt gondolni, de kisebb lesz a szórás, tehát a hálózat stabilabb képet mutat.

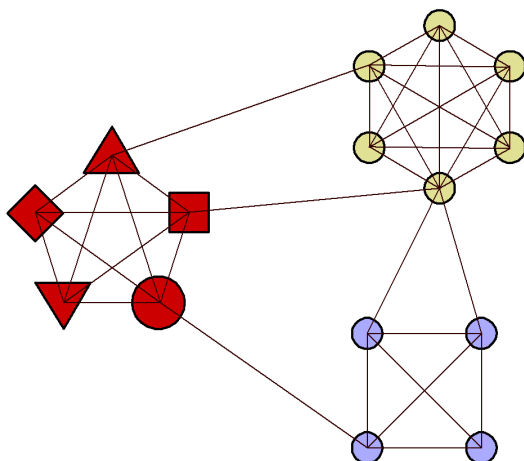
A 9. ábra tehát a személyek közötti erős kapcsolatokat mutatja. Egészen más ábrát kapunk, ha nem az egyes személyeket, hanem a belőlük felépülő családokat tekintjük a hálózat csomópontjainak. A 9. ábrát kissé „távolabbról” szemlélve a 10. ábra piros részét kapjuk. Itt a síkidomok már nem az egyes személyeket, hanem a családokat jelölik. Itt is csak az erős kötések ábrázoltak. Ekkor már, ahogyan a 10. ábra szemlélteti, minden család szorosan kapcsolódik a többihez. Az egyes családok alrendszerek vagy modulok a családok hálójában. Az előbbi hálózaton értelmezett gyenge kapcsolatok itt már erősekké válnak, hiszen családként ezeket a családokat egymáshoz a többi hasonló kapcsolathoz képest szoros kötés fűzi.

---

¹²⁷ Abban egészen biztosak lehetünk, hogy lehetetlen, hogy mind a tíz közösségi tag folyamatosan 15-20 erős kapcsolatot ápol, márpedig, ha minden közösségi tagot a többiekhez erős kapcsolat fűzné, az ezt jelentené.

10. ábra

Családok erős kapcsolatai három kisközösségben

A csomópontok az egyes családok, az egyes kisközösségeken belül mindenki mindenkihez kapcsolódik. Az egyes színek a különböző kisközösségeket jelentik. A piros a 9. ábra részletesen ábrázolt kisközössége, ezen kívül itt látható még két másik közösség, amelyek szintén egyenként zárt hálózatok. Lehetnek például egy település kisközösségei, ahol egy-egy család egymással szorosabb kapcsolatban áll, bár különböző kisközösségek tagjai. Léteznek más családok, akikkel az itt pirossal ábrázolt családok szintén kapcsolatban állnak, például más településeken a mozgalmon belül, vagy ugyanazon településen, de más mozgalomhoz kapcsolódóan. Ezek azonban már általában gyengébb szálak. Ha a még összetettebb hálózatok felé haladunk, ahol már az egyes csomópontok a kisközösségek, akkor megint máshogyan értelmezhetjük az erős és a gyenge kapcsolatokat. Erős kapcsolat lehet például, ha egy mozgalom régióon belüli két alcsoportjáról van szó, vagy ha a két csoportnak alkalmanként van valamilyen közös rendezvényük, vagy ha a vezetők ismerik egymást. Ennél gyengébb, de határozottan látható a kölcsönhatás, ha a különböző közösségek egy településen működnek és a gyermekeik túlnyomórészt egy iskolába, esetleg egy cserkészcsapatba járnak, vagy ha van egy közös tag. Gyenge kapcsolat például, ha a két közösség egy-egy tagja ismeri egymást.

A következőkben megvizsgáljuk először a hálózaton belüli gyenge és az erős kötéseket, mindkét elemzés során a hálózatközpontú (network-centered) megközelítést alkalmazzuk. A gyenge kötéseknél a teljes hálózatot vesszük figyelembe, így az egyes mozgalmak közötti és az azokon belüli kapcsolatokra is kitérünk. Az erős kötéseket első sorban a családokon belül vizsgáljuk, a házastársi kapcsolatra koncentrálna.

A hálózatközpontú elemzéseket követően egyénközpontú (ego-centered) módszerekkel feltérképezzük a családosi közösségi hálózat tagjainak erős majd gyenge kötéseit. Itt már – a módszer jellegéből adódóan – nem csak a családosi közösségeken belüli, hanem az azokon túlmutató kapcsolatokra is kitérünk. Az adott hálózati személyek

összes kötődésére kérdezzük rá, amik közül számos a hálózaton belüli, számos pedig azon túlmutató. A hálózaton kívüli egyéb társadalmi kötések és ezek összefüggéseit részletesen az 5.2. fejezet tárgyalja.

4.9.1. Gyengén kapcsoltság a családi mozgalmakban

Gyakran említették a vezetők, hogy két, egymástól földrajzilag távol lévő közösség mégis tud egymásról, mert van egy család, amelyik például költözés miatt korábban az egyikbe járt, most pedig a másikhoz tartozik. Tekinthetjük a kutatás tárgyát képező egész hálózatot, amelyen például értelmezhetjük a különböző mozgalmak közötti gyenge kapcsolatokat. Ilyen lehet például az, ha egy személy több mozgalomnak is tagja, vagy akár az is, ha nem tag, de ismeri az adott mozgalmat. Rákérdeztünk a felmérésben, hogy a megkérdezettek melyik családi mozgalmakat ismerik. A kutatásban szereplő 13 mozgalmon kívül szerepelt még három, amelyeknek ugyan nincsenek kifejezetten családi csoportjai,¹²⁸ de felépítésükben, jellegükben, céljaikban hasonlóak a vizsgált mozgalmakhoz. A válaszolók közel háromnegyede legalább hét mozgalomról már hallott, ami azt jelenti, hogy a felsoroltaknak több mint a felét valamennyire ismeri. A vizsgált személyek valamivel több mint egynegyede egyszerre több mozgalomnak is tagja, sőt 1 személy három, 3 személy négy, 1 személy pedig hat különböző mozgalomnak is tagja. Természetesen itt is alapvetően kevés adatunk van, de valószínűsíthető, hogy az összefüggés skálafüggetlen-jellegű. Fontos még azt megemlíteni, hogy bár az egyes szintű hálózatok külön is értelmezhetők, az egyes alrendszerek stabilitása erősen befolyásolja az egész rendszer stabilitását és fordítva: A hálózati stabilitás hozzájárul a csomópontjai stabilitásához. (CSERMELY, 2005:208-209)

A gyenge kapcsolatok segíthetnek akkor is, ha valamilyen „zaj” zavarja meg a hálózatot. „Zajnak azokat a hatásokat (hálózatzavarokat) tarthatjuk, amelyek a hálózat eredeti állapotát meg akarják változtatni.” (CSERMELY, 2005:47) Két valóban megtörtént eset szemléletesen mutatja, hogy a gyenge kapcsolatok hogyan segíthetnek a zavar elhárításában.¹²⁹ Sztrájk miatt a vizsgaidőszak alatt néhány napra megbénult a Budapest-Pécs közlekedés. Erre a zajra, ha a gyenge kötések nem lettek volna, átlagosan az egyének válasza viszonylag kis átszervezés lett volna. Az „átlagosan viszonylag kicsi” azt jelenti, hogy (maradjunk a 9. ábra közösségénél) a legnagyobb Δ -gyermek, akinek Budapesten

¹²⁸ Communio de Liberazione, Regnum Christi Apostoli Mozgalom és a Neokatekumenális út

¹²⁹ A történetek 2010 és 2011-ből valók, egy pécsi családi kisközösségből. Kissé leegyszerűsítve és összevontan, de hálózati szempontból korrekt módon ismertetem

kellett vizsgáznia, nagyon izgatott lett volna, éjszaka sem nem aludt, sem nem tanult volna, mert még a sztrájk előtt hazautazott, és bizonytalannak tűnt a visszajutása. Végül Δ -apa lemondta volna a fontos munkahelyi programját, és elvitte volna autóval Budapestre a fiát. Ugyanakkor a hálózat összes többi eleme minimális válaszreakciót mutatott volna. Tehát átlagosan nem volt jelentős, a Δ -családban azonban igen nagy zavar keletkezett. A valóságban az történt, hogy Δ -apa írt egy üzenetet a közösségi levelező listára, és kiderült, hogy $\star$ -apa éppen aznap ment Budapestre, neki nem okozott lényeges nehézséget egy órával korábban indulni. $\bigcirc$ -anya is foglalkozott az üggyel, mert ő két nappal később tervezett a fővárosba utazni, és megpróbálta átszervezni a programját, hogy elvihesse a Δ -gyermeket. Így többeket érintett, mert pl. az egy órával korábbi indulás miatt $\star$ -anya vitte a gyerekeket az óvodába, amit egyébként $\star$ -apa tett volna meg. Tehát az egész három család legalább hat tagjának bizonyos válaszreakciójával járt, amiknek az átlaga ugyanannyi, azonban sokkal kisebbek a szélsőértékek.

Egy másik példa egy nehézségekkel küzdő családba érkezett ikergyermekek születésére adott közösségi válasz. Az asszonyok hónapokig fölváltva főztek, vigyáztak alkalmanként a nagyobb gyerekekre. Ha a család magára marad, az átlagos hálózati válasz valószínűleg ugyanez marad, de annak a néhány személynek bizonyára sokkal szélsőségesebb lett volna a reakciója. A példákat összefoglalva úgy is fogalmazhatunk, hogy a hálózat kapcsolatainak és stabilitásának köszönhetően a zavar nem torlódott föl, nem tett tönkre egy elemet, hanem végig tudott menni a hálózaton, a hálózat levezette.

Megállapítottuk, hogy a kapcsolatok erőssége folyamatos skálán mozog. (CSERMELY, 2005b) Ez azonban nem csak azt jelenti, hogy minden fajta erősségű kapcsolat megtalálható, hanem azt is, hogy az egyes kapcsolatok intenzitása változó. Egy közösségbe soha nem úgy kerülnek be a tagok, hogy egyik napról a másikra taggá válnak. A közösség „bűnvalló mélységű közösség. Nehéz bekerülni. Személyes barátságok, sok-sok beszélgetés után lehet. Nem várható el őszinteség ott, ahol nem tudod, hogy a másik tartja-e a te titkodat.” (Sárga vezető) „Felnőttként nehézkes belépni. De van ilyen, akár barátokon keresztül. Vagy a gyerekein keresztül.” (Barna vezető) „Aki már volt a közösség valamelyik programján (lelkigyakorlat), vagy hozzánk járt jegyesoktatásra, az szeptemberben vagy októberben csatlakozhat érdeklődőként” (Kék vezető) Összefoglalóan azt mondhatjuk – és erről a többi vezető is így nyilatkozott – hogy mindig először gyenge kapcsolattal lehet a közösséghez tartozni, és csak ezt követően lehet taggá válni. A gyenge kapcsolat lehet a nyilvánosság számára meghirdetett közösségi programokon való részvétel, vagy az egyes tagokhoz fűződő baráti viszony. Számos mozgalom megkülönböztet két vagy három szintű tagságot. Például a Narancssárga

mozgalomhoz tartoznak szimpatizánsok, követők és elkötelezett tagok. A Lila mozgalom megkülönbözteti a zárandokmozgalmat, a ligát és a szövetséget. (ld. 4. ábra) A fokozatos csatlakozás jelenti tehát a kapcsolat intenzitásának növekedését, a fokozatos vagy hirtelen kilépés pedig az intenzitás csökkenését. A mozgalmak vezetői kivétel nélkül azt mondták, hogy ha az adott személy igényli, akkor ők nyitottak arra, hogy a kilépést követően is tartsák a kapcsolatot. A legtöbb vezető úgy látja, hogy elenyésző azok száma, akik (költözést kivéve) elhagyják a közösséget. Egyedül a Piros mozgalom vezetője számolt be ennek az ellenkezőjéről. Lehet, hogy ez összefügg a mozgalom méretével?¹³⁰

„Elmaradnak sokan. Családi okok, idős szülők és akinek >nem jött be<. Költözés, halál. Lustaság. A megélhetéshez kapcsolódó elfoglaltság annyira nagy, hogy az időpontegyeztetés nagyon nehéz. Életvitel is gátja minden közösségnek. Időt csak a szabadidejéből és lelki életéből tudja elvenni...”

A kilépetteket időnként keressük. Levélben például a csoportvezetők.”

A Világoskék vezető azt hangsúlyozta, hogy ők a „mélyülést” – hálózati szempontból fogalmazva, az egyre erősebb és több dimenziós kapcsolatokat – fontosabbnak tartják a bővülésnél.

A gyenge és az erős kötések vizsgálatát azzal a megállapítással kezdtük, hogy a kapcsolat intenzitása egy folyamatos skálán változik. A szakirodalomban ennek ellenére nem találtam olyan elemzést, ahol a kapcsolatokat intenzitás alapján kettőnél (erős és gyenge) több kategóriába sorolták volna. A már említett „5, 15, 35, 80 és 150 fős koncentrikus körök”¹³¹ szakirodalmát összefoglalja DUNBAR, (2003) és ezek alapján intervallumokat határoz meg. Eszerint a körök létszáma pontosan $3,8 \pm 2,29$; $11,3 \pm 6,19$; $37,7 \pm 16,8$ és $147,8 \pm 45,8$. A $\pm$ jel az intervallum nagyságát adja meg, tehát azt, hogy a megadott értéktől ennyivel fölfelé és lefelé is eltérhetnek az egyes mért értékek. Például a teljes szociális háló átlagos mérete, a korábban megadott kb. 150 helyett kb. 147,8, de mértek ennél 45,8-del kisebb és ugyanennyivel nagyobb értéket is. Mindezekből az is következhetne, hogy a társadalmi hálózatok esetében nem elegendő gyenge és erős kötések megkülönböztetni, hanem szükséges legalább öt különböző szintű kapcsolódás között különbséget tenni. Eszerint igen szoros kapcsolat fűzné a személyeket 2-7 emberhez, a közvetlen családtagjaikhoz és a legjobb barátaikhoz. Ez optimális esetben

¹³⁰ A vizsgált mozgalmak közül a Piros egyértelműen a legnagyobb mértékben intézményesült. Méretében is a többinél lényegesen nagyobb, helyi, területi és regionális szerveződési szintjei vannak. A dolgozatnak nem része, hogy vizsgálja egyéb szinten az intézményesülés mértékét, de felmerül annak a lehetősége, hogy itt már bizonyos szempontokból megjelent az intézményesülés hátránya, a megcsontosodás, a hanyatlás, a megújulás szükségessége. (TOMKA, 2011)

¹³¹ ld. 4.8. fejezet.

olyan hálózatot jelent, amelynek tagjai egymáshoz mindannyian erősen kötődnek, amelyik hosszú távon fennmarad, amelyben magától értetődő a bizalom és az elfogadás. Az ilyen család-hálózat stabil modulként épülhet be a nagyobb hálózatokba. A következő 5-17 fős kör jelenti a közeli barátokat. Ők is még olyan emberek, akikhez erős kötéssel kapcsolódunk, de már nem annyira szerves részét képezik az életünknek. Ilyen kör lehet a családos kisközösség, vagy akár egy nagycsalád nagyszülőkkel és unokatestvérekkel. Van ereje annak, ha ez is valóságos kör tud lenni, tehát zárt hálózat, amelynek minden eleme az összes többivel kapcsolatban áll. Ez hozzájárul ugyanis a közös értékek és normák átadásához, megszilárdításához. (SKRABSKI és mtsai, 2006:152; TOMKA, 1991:29) A harmadrendű kapcsolatokat tartalmazó 21-54 fős kör a munkatársakat és a közeli ismerősöket tartalmazza. A hagyományos falusi társadalomban ez jelentette az egész nagycsaládot, a szomszédságot és az „egyívásúak” csoportját. A családos közösségek esetében ebben a létszámban nem csak a házaspárok, hanem a résztvevő 5-10 család gyermekei is benne vannak (5 fős családokkal számolva ez éppen 25-50 embert jelent). A 102-194 fős negyedrendű ismeretségi körben már olyan személyek is vannak, akikkel nem mindennapi a kapcsolatunk, de ismerjük és számon tartjuk őket.

Annak érdekében, hogy képet kapjunk a vizsgált csoport gyenge kapcsolatainak összességéről, megkérdeztük a közösségek tagjait, hogy összesen hány személlyel vannak köszönő viszonyban, és ezeket az adatokat összevetettük a teljes népességre vonatkozó adatokkal. Mivel a közösségi mintában a 26-50 éves korosztály képviseltette magát, és az életkor és a kapcsolatok száma között bár gyenge, de szignifikáns kapcsolat mutatkozik¹³², ezért az országos mintából is csak ezt a csoportot vettük figyelembe¹³³. Ilyen jellegű országos felmérés utoljára 1988-ban készült¹³⁴, így ezek az adatok szerepelnek a táblázatban. Az eredményeket az 5. táblázat tartalmazza.

¹³² TÁRKI, 1988 alapján saját számítás. A korrelációs együttható 0,251.

¹³³ Az iskolai végzettség és a kapcsolatok száma között nem volt kimutatható a kapcsolat (TÁRKI, 1988 alapján saját számítás), így – bár a családos közösségi mintában erősen felülreprezentáltak az értelmiségiek – valamennyi végzettségű személy adatait figyelembe vettük.

¹³⁴ Nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy ez a felmérés 1988-ban készült, hivatalosan még a rendszerátalakulás előtt. Ugyanakkor mégis értelmezhető az adatok, hiszen ekkorra már szerveződnek a különböző körök, a civil társadalom kezdi megmutatni magát.

5. táblázat

A 26-50 éves magyar lakosság és a családos közösségek tagjainak összes ismerőse¹³⁵

	Magyar lakosság (1988) % ¹³⁶	Kumulatív %	Családos közösségek tagjai (2011) %	Kumulatív %
50 embernél kevesebb	3	3	1	1
50-100 ember	8	11	5	6
100-200 ember ¹³⁷		11	7	13
200-300 ember	19	30	11	25
400-500 ¹³⁸ ember	17	47	18	43
600-1000 ember	16	62	18	61
egy-két ezer ember	23	86	20	81
több ezer ember	14	100	19	100
Összesen	100		100	

A legjelentősebb eltérés a főső két sorban mutatkozik, azon személyek esetében, akik legfeljebb 100 emberrel állnak köszönő viszonyban. Ez mindenképpen kapcsolatszegénységként értelmezhető. Figyelembe kell azt is venni, hogy az ismeretséget itt a „köszönő viszony” határozta meg, ami azt jelenti, hogy az egészen laza kötődések is a kapcsolatok közé kerültek. Az 50 alatti kapcsolati hálóval rendelkezők a teljes lakosságon belül 3%-ot érnek el, ami magasnak mondható. Egyébként a családos közösségekben az 1% (ami a minta méretéből adódóan egy személyt jelöl) is valószínűtlennek tűnik ahhoz képest, hogy ez a személy azt jelölte meg, hogy a saját mozgalmán belül 50 főt ismer. A kumulatív százalékokat vizsgálva azt mondhatjuk, hogy a többi sorban nem tapasztalható lényeges eltérés az országos és a most vizsgált minta között, bár a különösen sok kapcsolattal rendelkezők kissé többen vannak a családos közösségek tagjai között. A 150, vagy pontosabban 102-194 fős határ itt nem tapasztalható, feltehetően annak köszönhetően, hogy a köszönő viszony sokkal tágabb halmazt határol be, mint ahányan benne vannak abban a kapcsolati hálóban, amiben a számon tartott viszonyulások, rendszeres kapcsolattartás révén tartoznak a személyek.

¹³⁵ A pontos kérdés így hangzott: „Ön kb. hány emberrel van köszönő viszonyban?”

¹³⁶ Forrás: TÁRKI, 1988 alapján saját számítás

¹³⁷ A TÁRKI felmérésében nem szerepelt a 100-200 kategória, azonban a dunbari 102-194 kategória miatt ezt a jelen kutatásban külön mértük.

¹³⁸ Ennél a kategóriánál a TÁRKI felmérésében 400-500, jelen kutatásban 300-600 ember szerepelt.

Több szerző felhívja a figyelmet a körülbelül 500 fős klánokra. (CSÁNYI, 1999:151-152) Az egy klánhoz tartozó személyek között már nincs feltétlenül rendszeres kapcsolat és érzelmi kötődés, de gyenge kapcsolatként mégis érdemes őket számon tartani. A családi közösségek esetében ez jelentheti például egy kisvárosban az összes közösséghez tartozó embert, akik például évente egy alkalommal találkoznak, valamennyire tudnak egymásról. Az 5. táblázatból az olvasható le, hogy az emberek többsége (53%, ill. 57%) 500-nál is több emberrel tart fenn valamilyen jellegű kapcsolatot.

Talán érdemes lenne a hálózati elemzések során ezek alapján nem csak kétfajta – erős és gyenge – hanem akár első-, másod-, harmad- stb. rendű kapcsolatokat megkülönböztetni. A gyenge kapcsolatok definíciójának mintájára érdemes lehet végiggondolni, hogy mi történik, ha különböző intenzitással kapcsolódó elemek kötődései hirtelen megszűnnek a hálózattal. A legszorosabb hálózatban ez lehet egy válás, egy gyermek elköltözése a szülői háztól vagy egy haláleset. Ezek természetesen megrázzák az egész család életét, a terminológiát használva az egész hálózatot átrendezik, igen erős válaszreakciókat váltanak ki, a hálózat összes alrendszerének működésében jelentős zavart okoznak. Ezek az erős kapcsolatok megszűnésének következményei. Ha mindez egy viszonylag közeli barátunkkal történik, akkor is talán hosszú idő, amíg feldolgozzuk, de az egész rendszert nem borítja föl. Hasonlóan továbbgondolható az 500, de akár a több ezer fős ismeretségi körig. Elképzelhető, hogy a személyiség és a társadalom egészséges felépüléséhez és fejlődéséhez szükségesek az első, a másod- a harmad és a negyedrendű kapcsolatok is; különböző feladat- és jelentéskörrel. A családi hálózatok esetében ez azt jelentené, hogy a legerősebb kötődést a házasságon és a családon belüli kapcsolatok jelentik, ennél eggyel gyöngébb a kisközösség, majd a települési vagy a mozgalmi hálózat, végül a teljes hálón belüli ismeretségi kör.

Feltételezéseink szerint a családi közösségek hálózata¹³⁹ kiterjedtségében, a kapcsolatok számában sokszorosa az ismerősök számának a gyenge kötések bizonyos értelemben tranzitív voltának köszönhetően. Ha ugyanis teljesül, hogy a gyenge kötés tranzitív, akkor, ha egy személy 150 másik személlyel áll kapcsolatban, akkor ez 150^2 , azaz 22500 kapcsolatot jelentene. Természetesen az összeválogatódás következtében ez ennél lényegesen kisebb szám, de mindenesetre több ezer főt kell, hogy jelentsen. Ha például egy közösségi tagnak van egyetlen ismerőse egy – a mozgalomhoz tartozó – távoli településen, akkor ez azt jelentené, hogy azon a településen is nem egy személyre, hanem egy egész hálóra számíthat, az ismerősének a településen lévő teljes közösségi kapcsolati hálójára.

¹³⁹ Feltehetően ez számos más társadalmi hálózatra is igaz.

Ennek vizsgálatára igen kis mintán, azonban talán elgondolkodtató eredménnyel végeztünk egy kísérletet. A kísérleti személy telefonon felhívta egy (szintén beavatott) ismerősének közösségi társait, sőt olyanokat is, akikkel az ismerőse nem tartozik egy kisközösséghez, csak egy mozgalomhoz. Elmondta, hogy igazolványtartóját otthon felejtette, itt van éppen az ő településükön, egész kevés benzinje van és tankolni szeretne. 10.000 Ft-ot kért kölcsön. A telefonáló hivatkozott az ismerősére, nevezzük referenciaszemélynek, de magáról nem mondott semmit, nem állította, hogy ő bármilyen közösség tagja lenne. Így “tőkeként” egyedül azt használta, hogy ő egy közösségi tagnak, a referenciaszemélynek az ismerőse. Valamennyi felkeresett személy meglepően segítőkész volt. Néhányan megkérdezték a telefonálót, hogy honnan ismeri a referenciaszemélyt, de mindegyikük készségesen hajlandó volt pénzt kölcsönadni. Többen felajánlották, hogy személyesen elmennek a benzinkútra. Egyikük a munkahelyéről nem tudott eljönni, ő a felesége telefonszámát adta meg. A telefonbeszélgetést követően elmondtuk a résztvevőknek, hogy egy kísérlet részesei voltak, és megkérdeztük őket, miket gondoltak a beszélgetés során, minek alapján hozták azt a döntést, hogy telefonhívás alapján egy idegen személynek 10.000 Ft-ot kölcsönadjanak. “Ha Te ismered, már nem idegen, akkor ismerős” – hangzott az egyik válasz. Tehát a mozgalmi ismerős ismerőse a hálózathoz tartozik, mégpedig a bizalmi háló része. Az egyik válaszoló ezt mondta:

“Bennem nem merült fel, hogy hazudna, talán mert elég kerek volt a történet ....Azért azt is férfiasan be kell vallanom, hogy ha nem a közösségből hivatkozik valakire, talán nem vagyok ennyire készséges.”

Tehát a bizalom annak volt köszönhető, hogy a telefonáló egy közösségi emberre hivatkozott. Elég volt a hivatkozás. Néhány felkeresett személy egyébként ahhoz kötötte, hogy ad-e kölcsön, hogy meg tudja-e kérdezni közben telefonon a referenciaszemélyt. A kísérlet mellett egyébként a kutatás során számos olyan természetesen előállt helyzettel találkoztunk, számos olyan történetet hallottunk, ami a gyenge kapcsolatok ilyen módon való kiterjesztését valószínűsíti. Községi emberek ismeretleneknek saját lakásukban szállást adnak, lerobbant autókat vontatnak, munkahelyet keresnek¹⁴⁰, gyerekruhát gyűjtenek, karácsonyi csomagot állítanak össze. Természetesen mindez nem csak a vizsgált célcsoport tagjaira igaz, számos hasonló eset fordul elő a társadalomban, ezek azonban most nem képezik a vizsgálat tárgyát.

¹⁴⁰ A gyenge kapcsolatok egyik első és azóta számos helyen számos módszerrel megismételt empirikus vizsgálata éppen a munkahelykeresés során kapott segítségeket térképezi föl. (GRANOVETTER, 1982: 375-377)

Egy másik, ehhez hasonló jelenséget is megfigyeltünk, amit talán egy lépés-hozzáállásnak, vagy ismeretlen közösségnek nevezhetünk. Első sorban a több ezres Piros mozgalomban, de néhány esetben máshol is tapasztaltuk, hogy függetlenül az ismeretségtől, ha valaki tagja a mozgalomnak, akkor „jár” neki az ezzel járó bizalom, elég akár egy matrica az autóján. Például akár telefonon, a kor- és rangkülönbségektől függetlenül rögtön tegeződnek és anélkül, hogy a másik egyetlen mondatot elárulna magáról, természetesnek tekintik, hogy az éppen megismert beszélgető partner szereti a feleségét, minden vasárnap jár templomba, tudni vélik a politikai beállítottságát stb. Mintha a személyes ismeretségtől független lenne az, hogy közösségi tagként viszonyulnak-e egymáshoz. A szociálpszichológia ezt a jelenséget holdudvar-effektusnak nevezi. (ARONSON, 2008)

Összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy a családi közösségek hálózatát számos gyenge kapcsolat stabilizálja. Ezek összekötik az egyes személyeket, az egyes kisközösségeket és az egyes mozgalmakat is. A kapcsolatok intenzitása egy folyamatos skálán változik, a legerősebbek a családi, ennél gyengébbek a kisközösségi, még gyengébbek az ezen kívüli hálózati kapcsolatok. Felvetettük annak a lehetőségét, hogy a szakirodalomban használatos erős és gyenge megkülönböztetés helyett – legalábbis a társadalmi hálózatok esetében – érdemes lenne legalább ötféle intenzitású kapcsolatot megkülönböztetni. Megmutattuk, hogy a gyenge kötések tranzitív voltának köszönhetően a hálózat tagjai nem csak saját gyenge kapcsolataikra, hanem ezeken keresztül valójában egy kiterjedt hálózat támogatására számíthatnak.

4.9.2. A közösségi családokon belüli erős kötődések

Számos szerző hangsúlyozza a gyenge kötések erejét és stabilizáló hatását, de mindig hozzátézik, hogy mindez akkor működhet, ha az elemek rendelkeznek néhány stabil, állandó erős kötéssel is. Ezekből nem szükséges sok, azonban a meglévő néhánynak a társadalmi hálózatok esetében éveken, évtizedeken át megbízhatóan fenn kell állniuk.

„A kapcsolaterősségek rugalmassága és szabályozhatósága mellett is teljesen világos, hogy az állandóan változó gyenge kapcsolatok teljesen kiszámíthatatlanná teszik a hálózat működését, ha néhány igazán erős kölcsönhatás nem biztosít a kapcsolat-kavalkád és kapcsolatszétmosás mellé egy biztos hátteret. Az erős kölcsönhatások iránti vágy (az erős kölcsönhatások hiánya a legtöbb „modern”, egygenerációs, félszülős, tört családban, és ezzel párhuzamosan a spirituális kötődés erős kölcsönhatásainak lebomlása) számos válaszhoz vezet.” (CSERMELY, 2005: 171)

Ebben a fejezetben kifejezetten a közösségi családokon belüli kötések vizsgálatát vizsgáljuk, csak érintőlegesen szólnunk az ezen kívüliekről. A családi kötések közül is első sorban a házaspár viszonyára helyezük a hangsúlyt.

Az első megválaszolendő kérdés tehát, hogy léteznek-e megbízható, szoros kapcsolatok a vizsgált családokon belül. Erre a kérdőív egyes kérdéseire adott válaszokból következtethetünk. Rákérdeztünk, hogy a közösségek tagjai mennyire elégedettek a házasságukkal,¹⁴¹ illetve ezen belül a háztartási munkák megosztásával, a pénzügyek kezelésével, a szexuális életükkel, a közeli hozzátartozókkal fenntartott kapcsolataikkal és azzal a figyelemmel és szeretettel, amelyet a táruktól kapnak¹⁴². A kérdések a TÁRKI, 2000 vizsgálatból származnak, így lehetőséget kínál arra, hogy az adatokat összevessük igaz, hogy 10 évvel korábbi, de országosan reprezentatív mérési eredményekkel¹⁴³.

Minden egyes esetben azt mutatják az eredmények, hogy a családi közösségek tagjai lényegesen elégedetlenebbek a házasságukkal, mint az átlagos 26-50 éves házaspárok. A legszembetűnőbb a szexualitással és a hozzátartozókhoz való viszonytal kapcsolatos kérdésekben megmutató eltérés volt. A családi közösségek tagjai közül a teljesen elégedettek fele annyian sincsenek, mint a kontrollcsoportban. Befolyásolhatta a kérdeztetteket a kérdezőbiztos jelenléte, de mindez nem adhat magyarázatot ekkora eltérésre. A különbség egyik lehetséges oka lehetne a magas gyerekszám. Az 1970-es és 1980-as években ugyanis több vizsgálat eredményéből azt a következtetést vonták le, hogy a gyerekek léte csökkenti a házasság minőségét, bár a gyerekek száma ezt nem befolyásolja. Ugyanakkor később bebizonyosodott, hogy ennek valódi oka a kohorszhatás vagy a kapcsolattartam hatása. (GÖDRI, 2002:99-100) Saját számításaink azt is megmutatták, hogy ha az iskolai végzettségnek és a család jövedelmi helyzetének a hatását kiküszöböljük, akkor az összefüggés bár fennáll, de lényegesen kisebb. Ha pedig csak az érettségizett nők csoportját vizsgáljuk, akkor az összefüggés egyik változó

---

¹⁴¹ 10. kérdés

¹⁴² 11. kérdés

¹⁴³ Mivel a kutatás során két kivételtől eltekintve együtt élő házaspárok vettek részt, így az országos mintából is csak ezt a populációt vettük figyelembe. A kutatás mintájában felülreprezentáltak a felsőfokú végzettségűek és a vallásosak, azonban mivel a vallásosság és az iskolai végzettséggel is csak igen kevésbé függ össze, (mindenhol negatív, legfeljebb 0,066 erősségű korreláció) a saját házasságukkal való elégedettség (TÁRKI, 2000 alapján saját számítás), így eszerint nem szűrtük az adatokat. Így lényegesen több adatot vehettünk figyelembe. Az életkor azonban 0,06 és 0,18 között, tehát gyengén, de szignifikánsan befolyásolja a házasság jószágának megítélését, ezért csak a 26-50 éveseket vettük figyelembe az országos mintából.

esetében sem áll fenn. Mindezeket végiggondolva elvethető az a hipotézis, hogy a magas gyerekszám okozná a családos közösségekben mutatkozó házassági elégedetlenséget.

6. táblázat

Házassággal elégedettség a 26-50 éves házások és a hálózat tagjai körében¹⁴⁴

		egyáltalán nem elégedett				teljesen elégedett	átlag	N
Mennyire elégedett a házasságával?	Családos közösségek	2	3	9	43	44	4,25	115
	26-50 éves házások	1	1	11	26	62	4,46	960
Mennyire elégedett a háztartási munkák megosztásával?	Családos közösségek	3	2	16	45	35	4,09	116
	26-50 éves házások	5	2	15	19	59	4,25	962
Mennyire elégedett a pénzügyek kezelésével?	Családos közösségek	3	2	10	28	58	4,38	115
	26-50 éves házások	2	2	11	20	65	4,44	962
Mennyire elégedett a szexuális kapcsolatukkal?	Családos közösségek	3	4	24	38	31	3,91	115
	26-50 éves házások	1	1	9	20	68	4,53	909
Mennyire elégedett a közeli hozzátartozók al fenntartott kapcsolatukkal?	Családos közösségek	2	3	18	53	25	3,97	116
	26-50 éves házások	2	2	15	25	57	4,33	957
Mennyire elégedett azzal a figyelemmel és szeretettel, amelyet a társától kap?	Családos közösségek	1	4	11	39	45	4,22	114
	26-50 éves házások	1	1	9	22	67	4,51	961

Természetesen a kérdésekre adott válaszok meglehetősen szubjektívák, nem tudhatjuk, hogy a válaszolók mihez képest osztályozzák a házasságukat.

„Az elégedettség az egyéni szükségletek, vágyak, a kapcsolattal és a társsal szemben támasztott elvárások teljesülésének fokát mutatja, és függ a kapcsolat tényleges minősége mellett az egyén igényszintjétől, elvárásaitól, aspirációitól, amelyek viszont az értékrend, a különböző preferenciák függvényei, s így nagyon különbözőek lehetnek.” (GÖDRI, 2002: 95)

¹⁴⁴ A 26-50 évesekre vonatkozó adatok forrása: TÁRKI, 2000 alapján saját számítás

Így előfordulhat, hogy egy szigorúbb osztályzás annak a tükre, hogy az egyének magasabbak az elvárásai, amit többek között erősen befolyásolhat egy házaspáros közösség. Az 1983-as vizsgálatok során arra a következtetésre jutottak, „hogy minél magasabb az ötös osztályzatok aránya egy területen, annál valószínűbb, hogy már a hármas (sőt olykor a négyes) osztályzat mögött is erős elégedetlenség, illetve frusztráltság húzódik meg.” (PATAKI–S. MOLNÁR 1983; GÖDRI, 2002:95) Ez összefügghet azzal, hogy „a házasság a magyar társadalomban az emberek többsége számára >tabu-téma<, az az intim szféra, amelyről nem illik rosszat mondani.” Tehát feltehetőleg erősen „fölfelé” osztályozhattak a megkérdezettek. A családi közösségekre feltehetően kevésbé vonatkozik a házasság „tabu-téma” volta. Ezt direkt módon nem vizsgáltuk, azonban ezen közösségek egyik alappillére a rendszeres találkozó, ahol a legtöbb alkalommal egy-egy házassággal kapcsolatos kérdés kerül terítékre. Ezek között kivétel nélkül szerepelnek a kérdőívben fölített kérdések.

Mind az 1983-as, mind a 2000-es kutatás elemzői végül arra az álláspontra helyezkedtek, hogy érdemes az 1-3 osztályzatot adókat „elégedetlen”-nek, és a 4-5-re értékelőket „elégedett”-nek tekinteni. (GÖDRI, 2002: 95-99) Ha eszerint vonjuk össze az adatokat, a 7. táblázatban összefoglalt értékekhez jutunk.

Itt már igazán lényegi különbség csak a szexuális kapcsolat vonatkozásában mutatkozik. Ez talán annak tudható be, hogy ez a kérdés még inkább tabu, erről árulkodik az országos vizsgálat során a választ megtagadók magas (6%-os) aránya. Pontosan a kérdés intim volta miatt jelentős különbséget okozhatott az is, hogy jelen kutatás során önállóan és névtelenül, míg az országos reprezentatív felmérés során kérdezőbiztos jelenlétében kellett választ adni. Összefoglalva tehát azt állapíthatjuk meg, hogy a kérdőíves felmérés ezen kérdéssorozata nem szolgáltatott információt arra vonatkozólag, hogy milyen a vizsgált házasságok minősége. Annyit tudunk megállapítani, hogy a vizsgált csoport tagjainak a házassággal szemben támasztott elvárásai igen magasak, kritikusak a saját kapcsolatukat vizsgálva és a házasságukon belül a legkevésbé a szexuális kapcsolatukkal elégedettek.

7. táblázat

Házassággal elégedettség a 26-50 éves házások és a hálózat tagjai körében – összevont kategóriákkal¹⁴⁵

		Elégedetlen (1-3 osztályzat) (%)	Elégedett (4- 5 osztályzat) (%)	N
Mennyire elégedett a házasságával?	Családos közösségek	13	87	115
	26-50 éves házások	13	87	960
Mennyire elégedett a háztartási munkák megosztásával?	Családos közösségek	20	80	116
	26-50 éves házások	22	78	962
Mennyire elégedett a pénzügyek kezelésével?	Családos közösségek	14	86	115
	26-50 éves házások	15	85	962
Mennyire elégedett a szexuális kapcsolatukkal?	Családos közösségek	30	70	115
	26-50 éves házások	12	88	909
Mennyire elégedett a közeli hozzátartozókkal fenntartott kapcsolatukkal?	Családos közösségek	22	78	116
	26-50 éves házások	19	81	957
Mennyire elégedett azzal a figyelemmel és szeretettel, amelyet a társától kap?	Családos közösségek	17	83	114
	26-50 éves házások	12	88	961

A kérdőívben szerepelt a Rövidített Házastársi Stressz Skála¹⁴⁶, amellyel szintén a vizsgált házasságok minőségéről igyekeztünk képet nyerni. A teszt értékelésekor 0 és 5

¹⁴⁵ A 26-50 évesekre vonatkozó adatok forrása: TÁRKI, 2000 alapján saját számítás

¹⁴⁶ 17. kérdés. A skálát a Semmelweis Egyetem Magatartástudományi Intézete és a Gottsegen György Országos Kardiológiai Intézet dolgozta is és tesztelte. Követésez vizsgálat során megállapították, hogy a teszt pszichometriai jellemzői megfelelőek. (BALOG és mtsai, 2006)

közötti értéket kapunk, ahol az alacsonyabb érték jelenti a stresszmentesebb, a magasabb érték a stresszesebb házasságot. 2009-ben a Hungarostudy-vizsgálat során az elért átlagpontoszám a 26-50 éves házasság körében 0,52 volt, míg ha közülük csak azoknak az adatait vizsgáljuk, akik a vallásukat rendszeresen az egyházon belül gyakorolják, akkor ez az adat 0,28, ami igen jó eredmény, bár hozzá kell tennünk, hogy ez a szűréseket követően összesen 75 fő adatait tartalmazza. Ezekhez képest a családos közösségeken belül ennél sokkal magasabb, 0,85-ös értéket mértünk. Ha megvizsgáljuk egyesével változókat, akkor azt találjuk, hogy igazán lényegesen eltérő válaszok egyetlen kérdésre születtek, amely azt vizsgálta, hogy korábban voltak-e komolyabb problémák a házasságban. A közösségi tagoknak 39%-a, a 26-50 éves házasságoknak csak 21%-a, míg a vallásukat rendszeresen az egyházon belül gyakorlóknak mindössze 9%-a felelt igennel. Ez azt is jelentheti, hogy a családos közösségek a korábban rossz házasságban élők gyűjtőhelye, vagy akár azt is, hogy a közösségben megélt házasságuk fényében a korábbi kapcsolatuk problematikusabbnak tűnik. A Hungarostudy feldolgozásakor Székely András észlelt hasonló jelenséget: „A legfiatalabb korosztályban ... a ritkán vagy rendszeresen vallásgyakorlók körében a vallásosság növekedése együtt jár a házastársi stressz magasabb szintjével.” A szerző lehetséges okokként a nehezen összeegyeztethető családi és vallási kötelezettségeket, valamint a házasságok között gyakran fennálló hitbeli különbségeket nevezi meg. Végül arra a megállapításra jut, hogy az összefüggést alaposabban elemezni kell. (SZÉKELY, 2008:380)

Mindenesetre elgondolkodtató, hogy két különböző vizsgálatban is az az eredmény született, hogy a családos közösségek tagjainak házassága egyértelműen rosszabb az átlag magyarországi népesség hasonló adatainál. Ez egyrészt abból a szempontból elgondolkodtató, hogy valamennyi vizsgált közösség legfontosabb céljai között jelöli meg a házasságok jobbítását, valamint a vezetői interjúk tanúsága szerint a közösségi tagok házassága messze jobb a magyar átlaghoz képest. Ha valóban igaz, hogy ezek a házasságok stresszesebbek és a házasságok kevésbé elégedettek, akkor viszont az igen alacsony válási arány érdemel még nagyobb figyelmet. A jelenség magyarázataként elképzelhető, hogy a rendszeres házasságról és családi életről szóló előadások, közösségi és házastársi beszélgetések növelik a közösségi tagok elvárását, így a kapott eredmények csak az elvárások elemzésével együtt lehetnének értelmezhetők. Elképzelhető ugyanakkor egy olyan magyarázat is, hogy a vizsgált közösségek házasságai valóban nem stresszmentesebbek és semmilyen szempontból nem jobbak, mint az átlag magyar házasságok, hanem a közösségi norma írja elő a válás mint lehetőség helyett a folyamatos házasságépítést. Ezt a kérdést mindenképpen érdemes lenne alaposabban megvizsgálni.

Megkérdeztük arról is a közösségi tagokat, hogy milyen gyakorisággal beszélgetnek, illetve pihennek együtt házastársukkal.¹⁴⁷ Az eredmények itt is azt mutatják, hogy a családi közösségek tagjai kevesebbet beszélgetnek egymással és kapcsolódnak ki kettesben, mint a hasonló korú átlag magyar népesség.

8. táblázat

26-50 éves házások és a közösségi tagok házastárssal kettesben beszélgetés és kikapcsolódás gyakorisága

		soha	havonta néhányszor	hetente egyszer- kétszer	hetente többször	naponta	átlag
Beszélgetnek egymással (%)	26-50 évesek N=1081 ¹⁴⁸	1	2	3	7	88	4,79
	családos közösségek N=117	0	6	12	26	56	4,32
Kettesben kikapcsolódnak (%)	26-50 évesek N=1080 ¹⁴⁹	3	20	14	16	47	3,83
	családos közösségek N=117	4	44	27	21	3	2,74

A beszélgetések átlagánál a napi rendszerességű beszélgetés lényegesen gyakoribb az átlag népesség esetében. Ez az eredmény mindenképpen meglepő, ha figyelembe vesszük, hogy az egyes mozgalmak mekkora hangsúlyt helyeznek a rendszeres házassági beszélgetések fontosságára. A Ciklámen mozgalom „Éberség órájának” nevezi a havonkénti „kötelező” házastársi beszélgetéseket. A Kék közösség javasolja a „heti este” megtartását kettesben, a Piros mozgalom első hétvégén tulajdonképpen minden arról szól, hogy a házaspárt hozzásegítse ahhoz, hogy egymásra figyelve, egymást megértve beszélgethessenek. A kettesben beszélgetés később is valamennyi csoportos találkozó elengedhetetlen eleme. A Lila mozgalom Magyarországért felelős papja az egyik első hazánkban elhangzott előadásában, 1984-ben már hosszasan beszélt a heti egy beszélgetés fontosságáról, mikéntjéről, és az ezzel kapcsolatos egészen hétköznapi feladatokról és nehézségekről.

„Mit tegyünk gyakorlatilag? Kitűzünk egy időpontot. Másodszor: ne hagyjuk magunkat senkitől se zavarni... A beszélgetés egy nagyon nehéz dolog. Ha ma elhatározzák magukat, akkor kb. három év múlva lesznek képesek rá.” (TILMANN, 2002:22-23)

¹⁴⁷ 9. kérdés (fölső két sor)

¹⁴⁸ Forrás: TÁRKI, 2001 alapján saját számítás

¹⁴⁹ Forrás: TÁRKI 2001 alapján saját számítás

Valószínűsíthető, hogy ezeknek a beszélgetéseknek semmi közük nincs azokhoz a megbeszélésekhez, amelyekre a válaszolók gondoltak, amikor azt felelték, hogy naponta beszélgetnek házastársukkal. Valószínűleg, ha a házasság lényegét érintő információt szeretnénk szerezni, akkor célzottan, a mélyebb, személyesebb beszélgetésre kellene rákérdezni. A kérdőívnek ez a kérdése tehát inkább további kutatások lehetőségét vetette fel, minthogy hozzájárult volna a jelen kutatás eredményeihez. A kérdések között szerepelt azonban egy másik, amely alkalmas lehet a házastársak bizalmas beszélgetéseinek mérésére¹⁵⁰. Az erős kapcsolatok feltérképezését ugyanis az 1985-ben az USA-ban kidolgozott GSS-vizsgálat alapján végeztük, (MARSDEN, 1987:356) és ennek során kiderült, hogy a legfeljebb 5 olyan személy között, akivel a kérdezett az elmúlt fél évben a számára fontos dolgokat megbeszélte, szerepel-e a házastársa. 2001-ben a 26-50 éves házasságok 76%-a felelte azt, hogy a számára fontos dolgokat megbeszéli a házastársával is¹⁵¹, míg a családos közösségekben ez az arány 91%. Ez az adat egészen másról szól, mint az előző három elemzett kérdéssor, hiszen itt nem a házasság egy-egy aspektusát kellett az ember saját elvárásaihoz képest értékelnie, hanem a házastársával való viszonyát besorolni a számára legfontosabbnak tartott néhány kapcsolat közé. Ez az adat azt fejezi ki, hogy a házastárs a legfontosabb öt bizalmas beszélgetőpartner között van-e. Elképzelhető, hogy ennél a válasznál nem kellemetlen a házastársat nem említeni, míg a kifejezetten házasságra vonatkozó kérdéseknél „illik” azt felelni, hogy a házassággal elégedett a kérdezett, a fent említett indokok miatt. Úgy tűnik, hogy bár lehet, hogy a családos közösségek tagjai ritkábban néznek közösen tévét, vagy ritkábban beszélgetnek kettesben, nagyobb arányban osztják meg házastársukkal a számukra legfontosabb, személyes gondolataikat.

A családon belüli hosszan tartó, erős kötések vizsgáltuk a mozgalmakon belüli válások számával. Erről adatokat egyrészt a vezetői interjúk, másrészt a mozgalmak adatbázisai alapján igyekeztünk szerezni. Egyértelmű, hogy a vezetők nyilatkozata erősen szubjektív. Mérhető, objektívebb adat a közösséghez csatlakozók válási arányszáma. Néhány mozgalom a nyilvántartása és a személyes ismeretségek alapján egészen pontos adatot tudott szolgáltatni, mások inkább tendenciaszerűen számoltak be. A Narancssárga mozgalom vezetője szerint a tagok közül az elmúlt 10 évben három házaspár vált el. A Kék közösség 'ígéretet tett' 22 és 'érdeklődő' 23 házaspárja közül egyetlenegy sem vált el, az 'érdeklődők' között van 1 jelenleg krízisben lévő házaspár. A 250 családból álló Lila mozgalom vezetője országosan három válásról tud. A jelenleg 54 házaspárból álló

---

¹⁵⁰ 38. kérdés

¹⁵¹ TÁRKI, 2001 alapján saját számítás

Ciklámen mozgalomban 2005 óta nem volt válás, de két házaspár külön költözött. A Zöld mozgalom vezetője úgy fogalmazott, hogy „elenyésző számban történik”, a Barna közösség vezetője 5% alá becsüli a válási arányt. Pontosabb arányt egy olyan településről tudtak mondani, ahol körülbelül 100 család tartozik a mozgalomhoz. Ebben a körben a több mint húsz év alatt két válás volt. Ugyanakkor megfogalmazta, hogy azért nehéz pontos számokat adni, mert gyakran, amikor valakinek a házassága elkezd romlani, ezzel párhuzamosan a közösségi kapcsolatait is felszámolja. Emiatt érdekes adat, hogy a 600 házaspár közül, akik a Kék jegyesoktatásra jártak, ami tehát nem feltételen jelent közösséghez tartozást, mindössze 10 házasság végződött válással. Ez a szám azért is figyelemre méltó, mert ebben az esetben nem lehetett lemorzsolódásról szó, nem volt olyan, aki házassága megromlása előtt „kikerült a nyilvántartásból”, hiszen az adatbázisban valamennyi jegyesoktatáson részt vett pár szerepel. Mindeközben hazánkban 1997 óta folyamatosan évenként 1000 lakosra 2,3 - 2,5 válás jut, (KSH, népmozgalmi adatok¹⁵²) a válási arányszám 2009-re elérte a 45-öt, azaz a 2009-ben kötött házasságok feltehetően 45%-a végződik válással. (PONGRÁCZ, 2011:24) Nem adatszerű, mégis szolgáltat információt, hogy amikor a Kék közösség vezetőjének a felesége - aki középiskolai tanárként dolgozik - osztályfőnök lett, azt mondták a diákjai, hogy ez garantáltan 38 jó házasságot jelent.

Mindezekből az látható, hogy a családok közösségen belüli házasságok lényegesen stabilabbak a magyar átlagnál, azonban ezeknek a mérése igen nehéz, ez további kutatási területet jelenthet. Összefoglalóan azt mondhatjuk el a közösségeket alkotó családokról és házasságokról, hogy kvalitatív, a házasság minőségét vizsgáló módszerekkel nem sikerült kimutatnunk lényeges összefüggéseket. Ugyanakkor a vezetői interjúk, a tagokkal folytatott beszélgetések, a tanulmányozott mozgalmi folyóiratok¹⁵³ alapján a közösségeket alkotó családok stabilak, a bizalom és a hit léggömbre jellemzi őket.

4.9.3. A közösségi tagok erős kötése

Az előző alfejezet kifejezetten a közösségi családokon belüli erős kapcsolatokra koncentrált, most pedig a vizsgált csoportok tagjainak erős kötéseit vesszük számba függetlenül attól, hogy ezek a kapcsolatok a hálózaton belüliek vagy azon kívüliek. Az előző elemzések tehát a teljes háló, pontosabban annak alhálózatai felől közelített, az itt következő pedig egy egyénközpontú vizsgálat.

¹⁵² http://ksh.hu/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/i_wnt001b.html

¹⁵³ A Piros és a Lila mozgalom által kiadott negyedévente megjelenő folyóiratok

A tagok erős kötéseinek vizsgálatára az eredetileg Amerikában kidolgozott, de több magyar kutatás során is használt Burt-féle GSS-módszert használtuk. (MARS DEN, 1987:356) Ennek során a válaszolók azokat a személyeket sorolják fel, akikkel a számukra fontos dolgokat megbeszélnek¹⁵⁴. Egyes kutatók a válaszolókra bízzák, hogy hány személyt említenek, mások ötben maximálják a megnevezettek számát. A jelen kutatás során használt kérdőívben tetszőleges számú személyt lehetett felsorolni, azonban részletes adatokat (nem, kor, végzettség, közösségi tagság, a kötés jellege) csak az első öt személyről kértünk.

Az említett kapcsolatok számának megoszlását a következő táblázat tartalmazza:

9. táblázat

A megkérdezettek által említett kapcsolatok száma

Kapcsolatok száma	Hány fő említett ennyi kapcsolatot?
0	0
1	7
2	15
3	15
4	23
5	45
6	2
7	1
8	3
9	0
10	1
11	1
ÖSSZESEN	463

A 113 válaszoló összesen 463 nevet említett, ez átlagosan 4,10 kapcsolatot jelent. Nem volt olyan, aki egyetlen személyt sem nevezett volna meg, a legtöbb felsorolt kapcsolat 11 fő. A legtöbben 5 személyt neveztek meg, azonban ezt az is befolyásolhatta, hogy mivel önkitöltő kérdőív volt, látszódott, hogy a további kérdéseket csak öt főre vonatkozóan kell megválaszolniuk. 9 fő jelölt meg ötnél több kapcsolatot, azonban a nemzetközi gyakorlatnak megfelelően az összehasonlíthatóság kedvéért a részletesebb elemzésbe személyenként legfeljebb ötöt vontunk be. Az 1985-ös amerikai kutatásban a válaszolók átlagosan 3,01 személyt neveztek meg (MARS DEN, 1987:359), az 1997-es magyar felmérés során 2,23 főt (ANGELUSZ-TARDOS, 1998:245), míg 2001-ben a 26-50 éves házaspárok átlagosan már csak 1,87 személyt említtettek. Egy 2002-2003-ban Budapest

¹⁵⁴ 37-39. kérdés

III. kerületében készült – az adott területre vonatkozóan reprezentatív – felmérés 2,41-es átlagot mutatott¹⁵⁵. (SZABÓ, 2003:107) Ugyanakkor a családos közösségek tagjai 3,73 főt soroltak föl, ami messze meghaladja a korábban Magyarországon mért adatokat. Három fő felsorolta ugyan a személyeket, de a továbbiakban értékelhetetlen válaszokat adott, így a további elemzés 110 fő erős kapcsolatainak a hálózati struktúráját igyekszik föltárni.

Az említett személyek között az országos felmérések adatai alapján 1997-ben a rokonok aránya háromnegyed volt (ANGELUSZ-TARDOS, 1998:245), 2001-ben szintén körülbelül ennyi.¹⁵⁶ A családos közösségek esetében ez a rokonsági hányadosnak nevezett érték 49%, ami azt jelenthetné, hogy kevesebb rokonnal tartanak kapcsolatot. A valóságban azonban a vizsgált személyek az átlagnál több rokonnal tartanak kapcsolatot, a rokonsági hányados értéke azért alacsonyabb, mert igen nagyszámú más jellegű kapcsolattal rendelkeznek, ami feltehetőleg a mozgalmak hatásának is köszönhető.

10. táblázat

A kapcsolathálózat egyes jellemzői a családos közösségekre és a 26-50 éves házaspárokra vonatkozóan

	említette házastársát (%)	az EGO által átlagosan említettek száma (fő)	az EGO által átlagosan említett rokonok száma (fő)	rokonsági hányados
26-50 éves házaspárok (N=431) ¹⁵⁷	76	1,87	1,35	72
családos közösségek (N=112)	91	3,73	1,84	49

A 10. táblázatból leolvasható, hogy a közösségi tagok az átlagos magyarországi értékekhez képest kissé nagyobb arányban jelölik meg a házastársukat. Összesen csaknem kétszer annyi erős kötést sorolnak fel, tehát az őket körülvevő szoros kapcsolati háló lényegesen nagyobb. Az említett rokonok száma kissé magasabb, a kapcsolathálón belüli rokonok aránya lényegesen alacsonyabb.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy a családos közösségek tagjai lényegesen több erős kötéssel rendelkeznek, mint az átlagos 26-50 éves népesség, és ezt nagyrészt a rokonságon kívüli kapcsolatok jelentős száma okozza. Figyelembe kell azonban azt is

¹⁵⁵ A mintában az országos átlaghoz képest felülreprezentáltak voltak a magasabban iskolázott személyek, és értelemszerűen a budapestiek.

¹⁵⁶ TÁRKI, 2001 alapján saját számítás. A 26-50 éves házaspárok rokonsági hányadosa 72%.

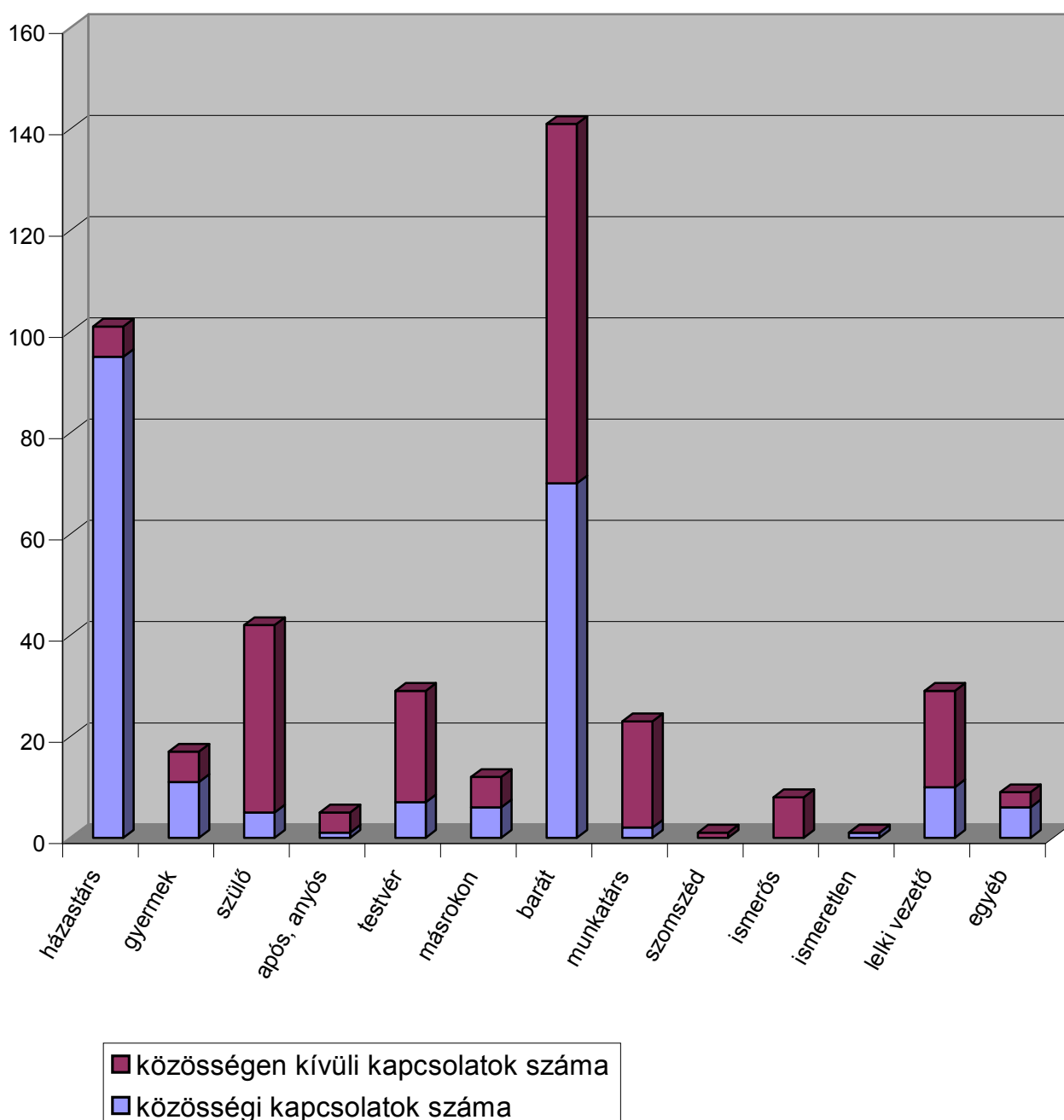
¹⁵⁷ Forrás: TÁRKI, 2001 alapján saját számítás

venni, hogy a közösségi tagok között fölültreprezentáltak az értelmiségiek és a városlakók, és több szerző egybehangzóan azt mutatta meg, hogy ezek a csoportok kiterjedtebb kapcsolati hálóval rendelkeznek. (ANGELUSZ-TARDOS, 1998:253; MARSDEN, 1987:364) Mindez azonban az ilyen arányú különbséget nem magyarázna.

Érdeemes megvizsgálni az erős kapcsolatok jellegét, a „Kije Önnek az említett személy?” kérdésre adott válaszokat. A 4. grafikonon látható, hogy a megkérdezettek a különböző jellegű kapcsolatokból hányat neveztek meg, és, hogy ezek közül mennyi a közösségen belüli és az azon kívüli kapcsolatok aránya.

4. grafikon

A családi közösségek tagjainak erős kapcsolatai – a kapcsolat jellege és a közösségen belüli kapcsolatok aránya szerint

Az nem meglepő, hogy a házastársak a közösséghez tartoznak, a gyermekeket a válaszolók két harmada szintén ide sorolta. További információkat szolgáltat a közösségi hálózat szerkezetéről, hogy az erős kapcsolatként megjelölt szülők, a házastárs szülei, testvérek és más rokonok közül is még 22 százalékuk a közösséghez tartozik. Ez azt jelenti, hogy a szűk családon kívüli, ámde nagyon közel álló rokonok egy ötöde egyben közösségi tag is, tehát a családos közösségekben, bár kis számban, de megjelentek a többgenerációs nagycsaládok. Elképzelhető, hogy ez a generációs zártság (COLEMAN, 2006) jelének tekinthető. A közeli barátoknak a fele közösségi tag, ami azt jelenti, hogy a közösségek hálóját erősen átszövik a baráti szálak, ugyanakkor nem jelenik meg a szekta-jelleg, mert a közösségen kívül is léteznek szoros, baráti kötődések, tehát a közösségi modul az őt körülvevő társadalmi hálóba beágyazottan él. Az eredeti felmérésben nem szerepelt a „pap, lelkivezető” kategória, azonban az első, tesztelőként kitöltő kisközösség több tagja ennek hiányát érezte, így a további kérdőíveken már szerepeltettük ezt a lehetőséget is. Ezek a szoros, egyházon belüli, ámde a közösségen kívüli kötések tovább stabilizálhatják a hálózat egészét.

Összevethető, hogy milyen arányban oszlanak meg a különböző jellegű kapcsolatok a családos közösségek hálózatán belül, és a hasonló korú, családos felnőttek kapcsolathálózatában. Háttérbe szorítja-e a közösségi kapcsolat a többi kötődést, vagy inkább gazdagítja azokat? A 11. táblázatban egyrészt feltüntettük a kapcsolatok megoszlását, amely azt mutatja, hogy milyen jellegű kapcsolatok mennyire meghatározóak, másrészt a különböző jellegű kapcsolatoknál szerepeltettük, hogy 100 megkérdezett hányszor jelölt meg ilyen jellegű kötődést.

Azt láthatjuk, hogy a közösségi tagok erős kapcsolatainak negyedét sem teszik ki a házassági kapcsolatok, míg ez az arány a 26-50 éves házások körében lényegesen magasabb, 41%. Ez az adat a 100 főre jutó kapcsolatok számával együtt értelmezhető, hiszen innen olvasható le, hogy míg a családos közösségek tagjai között 100 főből 93 említette a házastársát, az átlag népességnek csak 76%-a. A családos közösségekre jellemző alacsony rokonsági hányados a 10. és a 11. táblázat alapján nem az alacsony rokoni, hanem a magas más jellegű kapcsolatoknak köszönhető, hiszen a 100 főre jutó rokonok száma a családos közösségekben még magasabb is, mint a népesség egészében. Feltűnően magas a barátok száma, aminek egyrészt oka a sok közösségi barát, de a 4. grafikonnál leolvasható, hogy a közösségi tagok csak a barátok mintegy felét teszik ki, így a 2001-ben mért átlagos barátszámnál magasabb még a közösségen kívüli barátok száma is. A szomszédságot kivéve egyetlen kapcsolatjelleg sincs, ahol a családos közösségek tagjai lényegesen kevesebb kötődésről számoltak volna be, mint az átlag házaspár populáció.

Összefoglalva azt mondhatjuk, hogy a családok közösségei tagjainak az erős kapcsolatokból álló hálózata gazdag, a kötések nagyságrendileg felét teszik ki a közösségen belüli kötések. A közösségen belüli kötések nem az egyéb kapcsolatok helyett vagy azok hátrányára jelennek meg, hanem azok mellett.

11. táblázat

A családok közösségei és a 26-50 éves magyar lakosság erős kapcsolatainak megoszlása. A 100 főre jutó különböző jellegű kapcsolatok száma

	kapcsolatok megoszlása a családok közösségben (%)	100 főre jutó kapcsolatok száma	kapcsolatok megoszlása a 26-50 éves házások körében (%) ¹⁵⁸	100 főre jutó kapcsolatok száma ¹⁵⁹
1. házastársa, élettársa	24	93	41	76
2. gyermeke	4	16	9	17
3. szülője	10	39	13	23
4. apósa, anyósa	1	5	2	4
5. testvére	7	27	5	10
6. más rokona	3	11	3	6
7. barátja	34	129	21	40
8. munkatársa	6	21	4	7
9. szomszédja	0,2	1	1	3
10. ismerőse	2	7	0	1
11. ismeretlen, alkalmi ismerős	0,2	1		
12. papja, lelki vezetője	7	27		
13. egyéb	2	8		
Összesen	100	383	100	187
Rokonok összesen	49	189	73	136

Az erős kötések vizsgálatára még egy kérdéssort használtunk, rákérdeztünk a különböző rokonokkal, közösségen belüli és azon kívüli barátokkal való kapcsolattartás gyakoriságára.¹⁶⁰ A válaszokból következtetések vonhatók le a hálózat közösségi meghatározottságáról, és az adatok összevethetők a TÁRKI, 2001 országosan reprezentatív felvétellel. Mivel a megkérdezettek túlnyomó többsége együtt él a gyermekeivel és egy kivételével a házastársával, így ezekre a kapcsolatokra nem kérdeztünk rá. Utasi Ágnes – GRANOVETTER (1973) kutatására is hivatkozva – azt javasolja, hogy a legalább heti intenzitású családi köteléket tekintsük olyan erősnek, amely „biztosíthatja az egyének között a biztonságot jelentő mindennapi szolidaritást, a

¹⁵⁸ Forrás: TÁRKI 2001 alapján saját számítás.

¹⁵⁹ Forrás: TÁRKI 2001 alapján saját számítás.

¹⁶⁰ 40. kérdés

kölsönös emocionális támogatást, s végső soron a társadalmi integrációt.” (UTASI, 2002:40) A mintánkban szereplő személyek közül mindenkinek van legalább egy olyan rokoni vagy baráti kapcsolata, ami heti rendszerességű találkozást, beszélgetést vagy telefonálást jelent. Egynegyedüknek 2 ilyen kapcsolata van, és a megkérdezettek közel egyharmadának 3, másik egyharmadának pedig legalább 4 ilyen kötődése van. Ha ehhez a házastársat és az átlagosan 3 gyermeket is hozzászámoljuk, akkor azt mondhatjuk, hogy a tagok többségét egy legalább 6 fős állandó erős kötésű kapcsolati háló stabilizálja. Ha ezt összevetjük a 4.9.1. fejezetben bemutatott legszorosabb kapcsolati háló méretével, ami $3,8 \pm 2,29$, akkor azt kapjuk, hogy a családok közösségei tagjainak jelentős része a szakirodalom szerinti maximális számú erős kötéssel rendelkezik. Mindez a közösség védőhálóján kívül természetesen számos okra vezethető vissza, következménye lehet a csoportokra jellemző iskolázottságnak, családi állapotnak, életkornak stb. Utasi Ágnes vizsgálta, hogy mely társadalmi csoportok rendelkeznek a legkevesebb erős bizalmi kapcsolattal, és arra jutott, hogy a nyugdíjasok, a szociális segéllyel eltartottak, a munkanélküliek, az alkalmi munkából élők, az idősek és az alacsony iskolai végzettségűek. (UTASI, 2002:40-42) Mindezek a közösségi tagok túlnyomó többségére nem jellemzőek, feltehetően egymást sokszorozó hatásokról lehet szó.

„Az intenzív családi kapcsolattal élők az adatok szerint korántsem zárkoznak el a családon kívüli erős kapcsolatok, barátságok építésétől. Ellenkezőleg! Az intenzív erős kapcsolatok mintegy vonzzák egymást, halmozódnak, kumulatív jellegűek, s a baráti kötelék is nagyobb eséllyel alakul ott, ahol intenzív családi kapcsolattartás jellemző a válaszadó életvitelére.” (UTASI, 2002:41)

Vizsgáltuk, hogy a közösségi barátokkal való kapcsolattartás intenzitása milyen jellegű kapcsolatokhoz áll legközelebb. Itt nem általánosságban a közösséghez vagy a tagjaihoz fűződő viszonyt, hanem kifejezetten egy-egy azon belüli taggal fennálló szoros kötés erősségét néztük. Összevetettük a naponkénti, a hetenkénti és az ennél ritkább találkozások gyakoriságát a különböző jellegű rokoni és a baráti kapcsolatokkal. A gyakoriság mérőszámát viszonylag önkényesen úgy számoltuk, hogy a (szinte) naponta kategória 23-as, a hetente egyszer-kétszer 6-os, a havonta egyszer-kétszer pedig másfeles szorzóval számított be.¹⁶¹ Bár felnőtt, családok emberekről van szó, a szülőkkel való kapcsolattartás mindennél erősebb, a válaszolók 88%-a legalább heti rendszerességgel találkozik, beszélget vagy üzenetet küld a szüleinek.¹⁶²

¹⁶¹ Azért tartjuk elfogadhatónak ezt az értéket, mert a szorzókat más arányszámokkal, akár a 3;2;1 – gyel helyettesítve teljesen hasonló eredményekhez jutunk.

¹⁶² Nem ennek a kutatásnak a tárgya, de talán érdemes lenne megvizsgálni azt a tényt, hogy a házastárs szülei felé olyan gyakori a kapcsolattartás, mint a saját szülőkkel. Ez egyértelműen arra enged

12. táblázat

A családos közösségek tagjainak havonkénti kapcsolattartási gyakorisága a különböző rokonokkal és barátaikkal

	szülei	nagy-bátyja, nagy-nénje	unoka-testvérei	anyósa, apósa	sógora, sógornője	testvére	közösségi tagok	Közösségen kívüli barátai
havi kapcsolattartás gyakorisága	11,2	1,1	0,9	5,5	2,5	5,3	5,1	5,7

A hálózati vizsgálat szempontjából a leglényegesebb a közösségi tagokhoz kötődés erőssége, ennek aránya a többi kapcsolathoz viszonyítva. Az érték egyértelműen a legközelebbi barátok, a testvérek és a házastárs szülei értékéhez áll közel. Ez arra utal, hogy ezek a családos csoportok testvéri, illetve baráti közösséghez hasonló hálózatok. A testvériséget és a barátságot egyébként maguk a mozgalmak is számtalanszor hangsúlyozzák. A Kék közösség tagjai például ígéretet tesznek arra vonatkozólag, hogy egymást testvérként fogadják el.

„A Közösség egyedülálló lehetőséget ad arra, hogy a testvérek között baráti, közeli kapcsolatok alakuljanak ki. Ez számos területen nyilvánulhat meg, az együtt imádkozástól, a közös nyaraláson keresztül az egymásnak való segítségig. Ugyanakkor a Közösségnek nem feltétlenül csak olyanok a tagjai, akikkel nagyon szívesen, akár barátként vagy, mivel nem Te választod őket. Lehetnek olyanok, akikkel kifejezetten nehéz együtt lenned vagy egyetértened. Viszont ezek a közösségi tagok is ugyanazt a közösségi célt szolgálják, ugyanúgy a Közösség alapelvei szerint gondolkodnak (más alapelvekben viszont gondolkodhatnak homlok-ellentétesen). Ahogyan valamelyik testvéreddel nem értesz egyet, de segíted, szolgálod őt, mert a családtagod, úgy a közösségi testvéreddel is lehetsz ellenvéleményen, és ennek ellenére vagy érzéseid ellenére segíted őt, együtt dolgoztok, mert ugyanazon értékek érdekében növelitek Isten országát. ...Nem kell a számodra nehéz emberhez érzelmileg kötődni, de testvérként kell segíteni és támogatni, ahogyan a saját testvérednek segítesz, ahogyan a saját testvéredet támogatod. Hús-vér testvéredet azért, mert a véred, közösségi testvéredet azért, mert együtt építitek a Közösséget és Isten országát.”
(Kék közösség – alapelvek magyarázata)

„A csoportok úgy gondolják, hogy ma is meg lehet nyerni a hitetleneket Krisztusnak, ha olyan keresztény családokat látnak, amelyek egymást valóban szeretik, egymást

---

következtetni, hogy nem csak családtagként, hanem gyermekként is kötődnek a megkérdezettek a szüleikhez, a szülő-gyermek kapcsolat a házasságkötést követően is igen fontos marad. Hasonló összefüggés figyelhető meg a testvér-sógor viszonylatban.

kölcsönösen segítik, Istent keresik, és testvéreiknek szolgálnak. Így válik a testvéri szeretet a kölcsönös segítség által a világ előtti tanúságtétellé!” (Ciklámen házaspár-csoportok alapítóleveléből)

Úgy tűnik, hogy legalábbis a kapcsolattartás gyakoriságát illetően a közösségeknek sikerül megvalósítaniuk a baráti-testvéri összetartozás jelleget.

A közösségi tagok erős kötődéseinek egyéni központú vizsgálata során azt az eredményt kaptuk, hogy a tagokat egy átlagosan legalább 6 főből álló szoros kapcsolati háló veszi körül, aminek körülbelül a fele a közösségen belüli tagokból áll. Ez a háló nagyban hozzájárul az egyén stabilitásához.

4.9.4. A közösségi tagok gyenge kötése

Ebben a fejezetben azokat a gyenge kapcsolatokat vesszük górcső alá, amelyek a közösségi tagokat akár hálózaton belüli, akár azon kívüli személyekkel kötik össze. Ez tehát egyéni központú elemzés, amelynek során az ember-ember kötődéseket elemezzük, esetleg utalva a család-család jellegűekre, azonban más szinteket nem érintünk. A hálózaton kívüli gyenge kötések abból a szempontból jelentősek, hogy ezek járulhatnak hozzá ahhoz, hogy a családok közösségei hálózata az egész társadalomba szervesen illeszkedjen, arra hatással lehessen.

„A bizalom lehetővé teszi a számunkra, hogy az energiáinkat a hosszú távú, gyenge kapcsolatok építésébe fektethessük. A társadalmi bizalmat felfoghatjuk a gyenge kapcsolatok valószínűségeként, a modern társadalmi hálózat kifejlődésének valószínűségeként is.” (CSERMELY, 2005:211)

Szükség van tehát arra, hogy az egyén megbízzon az őt körülvevő személyekben és más megközelítésben szükség van, szükség lenne a társadalmon belüli bizalmi légkörre. Kutatásunk során most nem az egész társadalmat, hanem a családok közösségi hálózatot vizsgáljuk ebből a szempontból. Arra a kérdésre tehát, hogy léteznek-e ezeknek a személyeknek bizalmon alapuló gyenge kapcsolatai a családon és a közeli barátaikon kívül, egyrészt a közösségek szerkezete és szabályai adhatnak választ, másrészt a felmért kapcsolati hálójuk. A vezetői interjúk és a mozgalmak írásos anyagai arról tanúskodnak, hogy a közösségek sokat tesznek a „közepes” erősségű és a gyenge kapcsolatok építéséért és fenntartásáért. A mért adatok is azt mutatják, hogy a vizsgált személyek kiterjedt kapcsolati hálójukkal rendelkeznek a mozgalmakon belül és azokon kívül is. Erről részletesen szól a 4.7. és a 4.9.1. fejezet. A gyenge kapcsolatok mérésére használtunk még

két kipróbált eszközt, vizsgáltuk a segítségnyújtások¹⁶³ és a vendégségek¹⁶⁴ gyakoriságát. A következő táblázat összeveti a kapott eredményeket.

13. táblázat

Vendégségbe és szórakozóhelyre járás a 26-50 éves népesség¹⁶⁵ és a családi közösségek körében

		hetente (%)	havonta (%)	évente ¹⁶⁶ egyszer- kétszer (%)	ennél ritkábban, szinte soha (%)	átlag ¹⁶⁷
vendégségbe megy ¹⁶⁸	26-50 évesek (N=696)	16	46	40	14	1,81
	családosi közösségek (N=114)	15	53	29	4	1,79
vendéget fogad ¹⁶⁹	26-50 évesek (N=697)	22	29	38	11	1,62
	családosi közösségek (N=114)	25	52	21	3	1,99
barátaival szórakozó helyre jár ¹⁷⁰	26-50 évesek (N=694)	18	17	21	45	1,06
	családosi közösségek (N=113)	5	9	53	33	0,87

Az eredmények azt mutatják, hogy alapvetően a közösségi tagok más társadalmi rétegekkel hasonló mértékben vendégeskednek, de lényegesen kisebb azok száma, akik soha nem járnak vendégségbe és soha nem fogadnak vendéget. Ez arra utal, hogy az elszigetelt, ebben a formában kapcsolatot nem tartó tagok száma minimális, de vannak ilyenek.¹⁷¹ Feltűnő még, hogy a családi közösségek tagjainak túlnyomó része (86%)

¹⁶³ 45. kérdés

¹⁶⁴ 41-42. kérdés

¹⁶⁵ Forrás: TÁRKI 2001

¹⁶⁶ A kategóriák nem pontosan fedték egymást, de értelem szerűen megfeleltethetők voltak,

¹⁶⁷ Az átlagszámítás során három pontot kapott a heti, kettőt a havi, egyet az évi egy-két alkalom.

Tehát a magasabb átlag jelenti a nagyobb gyakoriságot.

¹⁶⁸ A feltett kérdés így szólt: Milyen gyakran megy Ön vendégségbe, látogatába?

¹⁶⁹ A feltett kérdés így szólt: Milyen gyakran vendég Önhöz, látogatja meg Önt valaki?

¹⁷⁰ A feltett kérdés így szólt: Milyen gyakran találkozik barátaival, ismerőseivel sörözőben, étteremben vagy más nyilvános helyen?

¹⁷¹ Azok a személyek, akik soha nem mennek vendégségbe, vendéget sem fogadnak és szórakozóhelyre sem járnak a közösségi mintában. Ha ezen személyeknek valamennyi adatát összevetjük, az egyértelművé válik, hogy magányosnak nem mondhatók, mindannyiuknak van legalább kettő heti intenzitású kapcsolata barátaikkal, rokonaikkal.

legfeljebb évi egy-két alkalommal jár szórakozó helyre. Ennek okait nem vizsgáltuk, de elképzelhető, hogy a közösségi találkozások és programok pótolják az ilyen jellegű igényeiket. Rákérdeztünk, hogy milyen gyakran látogatják meg egymást a közösségi tagok, illetve milyen gyakran járnak közösen szórakozóhelyre.

14. táblázat

A közösségi tagok vendégségbe és szórakozó helyre járásának gyakorisága – ezen belül a közösségi tagok látogatása, illetve közös szórakozóhelyre járás gyakorisága

		hetente (%)	havonta (%)	évente egyszer-kétszer (%)	ennél ritkábban (%)	átlag ¹⁷²
vendégségbe megy	közösségen kívüliekhez	15	53	29	4	1,79
	közösségi tagokhoz	2	29	52	17	1,16
vendéget fogad	közösségen kívülieket	25	52	21	3	1,99
	közösségi tagokat	4	29	50	17	1,21
barátaival szórakozó helyre jár	közösségen kívüliekkel	5	9	53	33	0,87
	közösségi tagokkal	3	4	27	65	0,44

Az előző gondolatot folytatva azt láthatjuk, hogy közösségi tagokkal együtt már csak a megkérdezettek 7%-a jár havi gyakorisággal szórakozó helyre, tehát ez nem jellemző formája a közösségen belüli kapcsolatok ápolásának. A közös vendégeskedés egy harmadukra jellemző. Mivel a heti-havi közösségi alkalmak jelentős része is egy-egy családnál van, elképzelhető, hogy ez a forma és a „mennyiség” a többség igényét kielégíti. Bizonyára ezek a számok a közösségi szervezett találkozásokon túli meghívásokat takarnak, hiszen egyébként lényegesen többször kellene vendégségbe menniük, mint vendégeket fogadniuk. Ha az átlagértékeket vizsgáljuk, akkor az látható, hogy a vendégeskedésnek nagyságrendileg kétharmada a közösségi tagokkal végzett tevékenység, azonban a heti rendszerességükénél minimális a közösségen belüli arány. Ez arra utal, hogy a tagok hálózatának egy jelentős részét meghatározza a közösségi kötődésük, de vannak ezeken kívüli számottevő kapcsolataik is.

Számos gyenge kapcsolat építhető a különböző civil kezdeményezéseken keresztül. A civil szerveződések tekinthetjük egy közös cél érdekében létrehozott társadalmi kapcsolathálóknak. Kutatások mutatták ki, hogy ezek a hálózatok hozzájárulnak a

¹⁷² Az átlagszámítás során három pontot kapott a heti, kettőt a havi, egyet az évi egy-két alkalom.

kormányzatiság erősödéséhez, az iskolázottság javulásához, a bűnözés csökkenéséhez azáltal, hogy kapcsolati- és normarendszereket hoznak létre, valamint erősítik a társadalmi bizalmat. (PUTMAN, 1995:65-67) Maguk a vizsgált mozgalmak is ilyen szerveződések, azonban kíváncsiak voltunk arra, hogy az ezekben résztvevő tagok mennyire aktívak más jellegű civil kezdeményezésekben. Rákérdeztünk, hogy a közösségek tagjai milyen intenzitással vesznek részt a különböző civil csoportosulások tevékenységében,¹⁷³ és ezt összevetettük az országos adatokkal.

15. táblázat

Civil szervezeti aktivitás a családos közösségek és a 26-50 éves népesség körében¹⁷⁴

		tag; évi 3 vagy több alkalommal részt vett (%)	tag; évi egy vagy két alkalommal vett részt (%)	tag, de nem vett részt (%)	nem tag (%)	átlag ¹⁷⁵	N
politikai párt, szervezet	26-50 évesek	0	0	0	99	0,02	696
	családos közösségek	2	3	2	94	0,12	118
szakmai szervezet, egyesület	26-50 évesek	1	2	3	94	0,11	696
	családos közösségek	12	15	10	62	0,77	117
sportklub	26-50 évesek	3	1	1	95	0,11	696
	családos közösségek	5	3	3	89	0,25	118
hobby vagy szabadidős klub	26-50 évesek	3	2	1	95	0,13	694
	családos közösségek	10	4	0	86	0,39	118
játékonysági szervezet	26-50 évesek	1	1	0	98	0,05	696
	családos közösségek	4	3	1	4	0,21	117
vallási közösség, szervezet	26-50 évesek	3	2	3	93	0,16	696
keresztény, családos közösség	családos közösségek	88	8	0	4	2,79	117
szomszédsági, lakóhelyi egyesület	26-50 évesek	1	2	0	97	0,06	696
	családos közösségek	2	6	1	92	0,18	118

Azt láthatjuk, hogy minden sorban a közösségi tagok értéke magasabb, tehát a családos közösségi tagok nem csak a vizsgált közösségekben vesznek részt, hanem a civil

¹⁷³ 33. kérdés

¹⁷⁴ A 26-50 éves népességre vonatkozó adatok forrása: TÁRKI, 2001 alapján saját számítás.

¹⁷⁵ Az átlag számításánál az évi legalább három alkalmat 3-as, az egy-két alkalmat 2-es, a részvétel nélküli tagságot 1-es szorzóval vettük figyelembe.

élet minden területén az átlagnál aktívabbak. Az országos átlaghoz képest a legnagyobb eltérést a szakmai szervezeti tagságnál mértük, itt hétszeres a vizsgált személyek aktivitása. Ez összefügghet az értelmiségiek magas arányával. A sportklubokban való kétszeres részvételt magyarázhatja esetleg a nagyszámú iskolás gyermek a családokban, a jótékonyági szervezeti tagságot az egyházi kötődés. Itt azonban most első sorban nem az a cél, hogy ezeknek a különbségeknek az okát keressük, hanem a közösségi tagok gyenge kapcsolatainak a feltérképezése. Megállapíthatjuk, hogy az egészen különböző jellegű civil szerveződések esetében is az országos átlaghoz képest lényegesen aktívabb a vizsgált csoport.

4.9.5. A közösségi tagok erős és gyenge kötése – összegzés

A családok közösségek hálózatát sűrűn átszövik a mozgalmak és a közösségek, valamint az egyes családok közötti különböző intenzitású és jellegű kapcsolódások. A tagok legnagyobb része rendelkezik egy néhány főből álló családi és baráti erős kötésekkel tartalmazó hálózattal, valamint szerteágazó közösségi és egyéb civil kötésekkel, amelyeken keresztül egyrészt a családok közösségek hálózatába, másrészt a társadalom egészébe illeszkedik.

4.10. A családok közösségek hálózati jellemzői – összefoglalás

A 4. fejezetben hálózatként elemeztük a családok mozgalmait. Megállapítottuk, hogy a nemzetközi szakirodalomban ismert egyéb társadalmi hálózatokhoz hasonlóan jellemző rá az egymásba ágyazottság, a kisvilág, a modularitás, a hierarchia, a skálafüggetlenség és az erős és gyenge kapcsolatok rendszere. A hálózattudománynak köszönhetően tudjuk, hogy az ezen tulajdonságokkal jellemezhető hálózatok robusztusak, tehát stabilak és a véletlen hibáknak igen jól ellenállnak. (BARABÁSI, 2006:1298) Továbbá azt is tudjuk, hogy a robusztus hálózatok stabilizálják az alrendszeiket is és az őket körülvevő nagyobb rendszereket is. (ANGELUSZ-TARDOS, 1991; CSERMELY, 2005) Ebből az következik, hogy a családok közösségek hálózata hozzájárul az egyes közösségek, a családok, a házasságok stabilitásához, hiszen mindezek az elemzett stabil hálózatok részei. Továbbá a hálózat hozzájárul a társadalom stabilitásához is, hiszen ebbe ágyazódik bele.

Ezzel gyakorlatilag megválaszoltuk a feltett kutatási kérdéseket, hiszen hálózati érvrendszerrel megmutattuk, hogy a családok közösségek hálójának hozzájárul a társadalom stabilitásához. A következő fejezetben arra teszünk kísérletet, hogy ezt a megállapítást további összefüggésekbe helyezzük, példákkal támasszuk alá.

5. Családos közösségek a társadalom hálózatszerében

Az előzőekben megvizsgáltuk, hogy a családos közösségek hálózata milyen tulajdonságokkal, milyen kötésekkel rendelkezik. Ebben a fejezetben a hálózat társadalmi kapcsolódásait, beágyazottságát és hatásait tárjuk fel. Választ keresünk arra a kérdésre, hogy ez a fajta hálózat hozzájárul-e, hozzájárulhat-e a bizalmi szint növeléséhez, az anómia csökkentéséhez, végső soron az életminőség javulásához.

Magyarországon az amúgy is alacsony társadalmi tőke és a bizalmi szint csökken, míg az anómia, az értékvesztés és a jövőkép nélkülség növekszik. (CSERMELY, 2010; KOPP, 2008; MELEG, 2012; SKRABSKI, 2008; SPÉDER-KAPITÁNY, 2006) A Hungarostudy felmérése szerint 2006-ban a lakosság 81 százaléka egyetértett azzal az állítással, hogy „senki sem törődik azzal, hogy mi történik a másikkal.” (SKRABSKI, 2008:126)

Több kutató hívja fel arra a figyelmet, hogy ne az anómiás állapot boncolgatásával törődjünk, hanem az ebből kivezető utat keressük.

„A kérdés magától értetődik: hogyan lehet a jelenlegi helyzeten túllendülni, újrendezni, újraszőni a társadalmi hálózatot, azaz a társadalmi tőkeképződést erőteljesebbé tenni? Hogyan találhatnak egymásra ezen kérdés kapcsán kutatók és tudományterületek? Ha a válsághelyzetekre adott válaszokkal, az életképesség megőrzésével, a társas kapcsolatokkal foglalkozó kutatások tanulságait egységes keretben, mégpedig a *hálózatelmélet* értelmezési keretében szemléljük, akkor biztató kép vázolható fel... A társadalmi tőkét teremtő és fejlesztő közösségek élvezik a magasabb gazdasági növekedés, az alacsonyabb szintű bűnözés, a jobb lelki-egészségi állapot vagy a jobb iskolai teljesítmény előnyeit.” (MELEG, 2012)

Kopp Mária munkatársaival átfogóan, a különböző tudományterületek eredményeit ötvözve vizsgálta az életminőséget. Kutatásai eredményeképpen megállapította, hogy az életminőség szempontjából kulcsfontosságúak azok pozitív érzelmek, amiket összefoglalóan önazonosság faktornak nevezett. Ennek „összetevői a koherencia, az élet értelmébe vetett hit, erős társas kapcsolatok, bizalom, együttműködési készség, tolerancia, hatékony megküzdési készségek.” (KOPP- SKRABSKI, 2007)

Ebben a fejezetben azt vizsgáljuk meg, hogy a hálózati elemzés eredményeiből milyen következtetéseket vonhatunk le a családos közösségek társadalmi szerepére vonatkozóan. Hozzájárulnak-e társadalmi szinten az anómia csökkenéséhez, a koherencia-érzet és a bizalom növekedéséhez, mindezekon keresztül az életminőség javulásához? Ezeket az értékeket először a hálózaton belül vizsgáljuk, majd kitérünk arra, hogy ennek milyen, a hálózaton túlra is sugárzó társadalmi hatása lehet.

5.1. Bizalomszigetek

A nemzetközi szakirodalmat áttekintve SKRABSKI Árpád azt állapítja meg, hogy „a legtöbb meghatározás a bizalmat tekinti alapvetőnek a társadalmi tőke szempontjából.” (2008:122) Hozzáteszi, hogy ha a bizalom csak egy zárt csoporton belül létezik és nem jár együtt a kívülállók felé való nyitottsággal¹⁷⁶, akkor – mivel a társadalom egészségéhez nem járul hozzá – nem tekinthető társadalmi tőkének. (2008:122)

Csermely Péter és munkatársai a kutatási kérdés során megfogalmazott módon a fehérjék hálózatának elemzése kapcsán jutottak arra a következtetésre, hogy a társadalmi bizalmi szint szigetek felépítésén és egymáshoz kapcsolódásán keresztül állítható helyre. Így fogalmazzák meg a feladatot:

„Minden olyan ember mérhetetlenül nagy kincs a környezetünkben, akiben még maradt egy szikrányi bizalom, aki képes normális, őszinte, a kölcsönös elismerésen és tiszteleten alapuló emberi kapcsolatok építésére. Ha már megtaláltuk, szigetet kell képeznünk vele. ... Az együttműködők szigetei tartósan fenn tudnak maradni a nem együttműködők tengerében. (WANG és mtsai, 2008) A társadalom érték- és bizalom-szigetei felbecsülhetetlenül fontosá válnak bármely válságos időszakban. Mindez azonban nem elég. A szigetek építése és őrzése mellett ki kell törni a jelenlegi kapcsolati rendszerünkéből, és meg kell találni a következő szigetet.” (CSERMELY, 2009:1379)

Természetesen a közösségi bizalmi háló a csomópontok bizalmi szintjétől függ, és ez az összefüggés fordítottan is fennáll, ha egy hálózatban jellemző a bizalom, akkor az egyes moduljaira is jellemzőbb lesz. „Az egyének egymás közötti és bizalmon alapuló kölcsönös kapcsolatai alapozhatják csak meg az egymásra épülések szintjeit, hogy azután ezen kölcsönösségekből hálók, egymásba fonódásukból pedig hálózatok szövődjenek, amelyek a társadalmi tőke más alkotóelemeit, például a képzettségi szintet, az intézményes ellátottságot is integrálják.” (MELEG, 2012)

Jelen kutatás során tehát a bizalomra vonatkozóan azt kell megvizsgálnunk, hogy létezik-e a közösségeken belül és azok között szövődő bizalmi háló. Ha igen, akkor elmondhatjuk, hogy a családok közösségek hálózata bizalomszigetek hálózata. A következő kérdés, hogy épít-e hidakat, összekapcsolódik-e más, a hálózaton kívüli szigetekkel.

A közösségeken belüli bizalom szintjét direkt módon nem mértük, azonban a rendelkezésünkre álló adatok alapján következtetni tudunk rá. A 4.9. fejezetben bemutattuk a közösségeken belüli és az azok közötti bizalmi háló létezését és működését. Ha a családokat tekintjük szigeteknek, akkor már a közösség létrehozása is hídépítés az

¹⁷⁶ Ilyennek tekinti például a droghálózatokat és a maffiát (SKRABSKI, 2008:122)

egyes családok között. Ha az egyes közösségeket tekintjük bizalomszigetnek, akkor például a mozgalmon belüli – például különböző távoli települések közötti – kötések jelenthetik a hidakat. Ha az egyes mozgalmak a szigetek, akkor híd a köztük lévő együttműködés, aminek számos példáját láthatjuk. Az egyes településeken belül számos ilyen jellegű összefogás valósul meg, első sorban az egyházon belül. Az Országos Lelkipásztori Intézet és Bíró László, családreferens püspök hivatalosan is összefogja a mozgalmakat. Több vezető számolt be arról, hogy résztvevőként jelen volt a Piros szervezetnek egy-egy hétvégi programján, hogy gyerekei vagy saját maga gyerekkorában egy vagy több másik közösséghez kapcsolódott. Ritkábban, de előfordul két – egyébként egészen különböző – kisebb vagy nagyobb csoport összefogása. A Lila központban létrehoztak egy „Házaspárok útja” elnevezésű sétáló-meditáló-gondolkodó ösvényt. A Rózsaszín mozgalom elkészítette ennek a másolatát egy több száz kilométerre fekvő másik helyszínen. A Ciklámen éjszakai zarándoklatán részt vesz néhány Zöld közösség. A Sárga mozgalom pécsi vezetője beszámolt arról, hogy az 1970-es és 1980-as években, amikor még az egyházon belül is sokat támadták őket, a városban a helyi szervezeti együttműködésnek és a baráti szálaknak köszönhetően ők működhettek. „Az életünkkel bizonyítottuk, hogy nem ilyen szörnyű feketebárányok vagyunk.” Mindezek bizonyítják, hogy az egyes mozgalmak között is léteznek hidak, így a teljes vizsgált hálózatot tekinthetjük olyan bizalomsziget-csoportnak, amelyek egymással számos szállal összekapcsolódnak. Mindez szükséges, de nem elegendő feltétel azonban ahhoz, hogy társadalmi szintű bizalom-növelő hatást regisztrálhassunk.

A fentiek alapján a jelen kutatás szempontjából nem csak az a kérdés, hogy a vizsgált közösségek hálózatában jelen van-e a bizalom és a kölcsönösség, és, hogy a teljes magyarországi közösségi hálózat stabil-e, hanem az is, hogy vannak-e hidak a közösségeken kívüli egyes emberek és más közösségek felé. Más megfogalmazásban az a kérdés, hogy termel-e ez a hálózat társadalmi bizalmi tőkét. Úgy is fogalmazhatunk, hogy a társadalmi tőke három dimenziója közül (SKRABSKI, 2008:122 alapján) megmutattuk az első kettő, a családi és baráti erős kötések, illetve a távolabbi személyekhez fűződő gyenge kötések meglétét. Kérdés maradt, hogy fellelhető-e a harmadik dimenzió, az egyes csoportok között szövődő bizalmi háló. Mindezek összefüggnek, hiszen az képes egy közösség építő tagja lenni, aki képes a kapcsolatteremtésre, a stabil kötődésre. Hálózati nyelven ez azt jelenti, hogy stabil modulokból épülhet stabil hálózat, a különböző bizalmi szintek egymásra épülnek. A családok közösségek esetében ez azt jelenti, hogy stabil

személyiségek képesek stabil családot alapítani. Ezekből épülhet fel olyan közösség, amely jó esetben képes a társadalom hasznos építőelemévé válni.¹⁷⁷

A felsorolt három dimenzió közül az erős kötések a 4.9.2. és a 4.9.3., a gyenge kötések a 4.9.1. és a 4.9.4. fejezet elemzi. A harmadik dimenziót, a hálózaton kívüli csoportokhoz fűződő bizalmi kapcsolatok meglétét a következő fejezet vizsgálja.

5.2. A családos közösségek társadalmi beágyazottsága – a hálózat határain átívelő kapcsolatok

Úgy tűnik, hogy létezik a családos közösségeken belüli bizalmi háló, amely a társadalom anómiás tengerében szigetcsoporthoz tekinthető. A vizsgálandó kérdés, hogy kapcsolódik-e más szigetekhez, hogy bezárkózik, vagy nyit a külvilág felé. Eléri-e akár a nem vallásos, nem keresztény, nem konzervatív értékeket valló, nem sokgyermekes és nem házas, felsőfokú végzettséggel nem rendelkező társadalmi rétegeket? Ez akkor valósulhat meg, ha vannak olyan érték közvetítő hídemberek, akik képesek a csoporttöbbséget kifelé sugározni. A vezetőkkel készített interjúk sokszor arról tanúskodnak, hogy a mozgalmak tudatosan törekszenek a társadalom különböző rétegei felé hidakat építeni. A legtöbb esetben olyanok felé nyitnak, akik egyébként is érdeklődőek a közösségek tevékenysége iránt, illetve, akik később tagokká válhatnak. Ennek konkrét megvalósulása egészen különböző az egyes mozgalmak esetében, néhány példát érdemes említeni. A Sárga közösségek támogatnak néhány olyan falut, amelyben a lakosság többsége cigány. A „Halásznit taníts meg, ne halat adni” elv szerint igyekeznek segíteni. Játzóházakat szerveznek, mesekönyveket, élelmiszert, vetőmagot, kerti szerszámokat visznek. A legfontosabbnak azt tartják, hogy együtt legyenek. Az egyik

---

¹⁷⁷ A közösségek maguk is megfogalmazzák, hogy a saját családjuk építésén keresztül az egyetemes hit építéséhez kívánnak hozzájárulni. Az „egyetemes hit” kifejezés feltehetően igen hasonló ahhoz, amit a társadalmi bizalom alatt értünk. „Az alapelv megélése szerint a közösségi tagok elkötelezik magukat, hogy házasságukat folyamatosan a szeretet cselekedeteivel, nap mint nap történő udvarlással, a szerelem eszközeivel élően tartják és állandóan jobbítják. A házasságot az egyetemes, közösségi élő hit sejtjeivé tenni annyit tesz, hogy a házasság örömeit és boldogságát nem tartjuk meg magunknak, hanem magával a házasságunk ilyen formájú megélésével, valamint a boldogságunkból fakadó erővel építjük gyermekeink és az emberek Szentháromságba vetett élő hitét. Élő sejtjeiként építjük az élő hitet. Nem téglaként, változatlan alkatrészként, hanem folyamatosan változó és növekvő sejtjeiként leszünk része az egyetemes hitnek.” (Kék közösség vezetője)

faluban működik egy cigány nemzetiségi, katolikus, karizmatikus közösség, amelynek a három órás istentiszteletein vendégként néha részt vesznek a Sárga mozgalom erre vállalkozó tagjai. Élmény számukra például a szertartások zenéje, a keresztény szövegű, de számukra idegen dallamvilágú énekek. Beszámoltak családi kapcsolatok rendeződéséről, alkoholizmusból gyógyulásról. Itt egyértelműen két sziget összekapcsolódásáról van szó, hiszen a falubeli, többségében cigányokból álló közösség nem tartozik a Sárga mozgalomhoz, sőt a katolikus egyházhoz sem. Egyértelmű, hogy nem beágyazódás, alhálózat kiépítése, hanem két különböző gyökerű bizalmi sziget hidakon keresztüli összekapcsolódása történik.

A Barna mozgalom rendszeresen szervez táborokat a határainkon túl fekvő magyarlakta területeken. Nem céljuk, hogy ott is Barna csoportok alakuljanak, mégis fontosnak tartják a kapcsolatfelvételt, az egyes személyek között szövődő és éveken át fennmaradó szálakat. Mozgalmi szinten nem felügyelik és nem tartják számon ezeket a kapcsolatokat, de az egyes közösségek rendszeresen szerveznek erdélyi és kárpátaljai fiatalokkal közös tábort, és a vezetők érzékelik ennek a munkának a megtermékenyítő hatását, ezeken a területeken „felpezsdl az élet.”

Egy akkoriban 3000¹⁷⁸ fős Budapest melletti zsákfaluba 1987-ben kiköltözött egy, a Barna mozgalomhoz tartozó kisközösség, majd egyre többen csatlakoztak hozzájuk. Közben a település is jelentősen fejlődött, ma már a lakossága meghaladja a 7000¹⁷⁹ főt, és több mint száz család tartozik a helyi Barna csoporthoz. Többségükben nagycsaládok, így a lakosság csaknem 10%-át kiteszik. Ők aktívan részt vesznek a helyi plébánia és a község életében is. A farsangjuk például nyitott rendezvény, amelyen a résztvevők körülbelül fele nem tartozik a mozgalomhoz. Az általuk szervezett adventi vásáron részt vesz a helyi református közösség is, és hivatalos a település minden lakója. Beszámolójuk szerint a Karácsony előtti időszakban a kapcsolódó utcai és a templomi rendezvényeken is részt vesznek a legkülönbözőbb korú, végzettségű és értékrendszerrel rendelkező emberek. Szemléletesen mutatja ennek a helyi összefogásnak a példája az értékkörök (CSERMELY, 2008) felépítését és működését, a gyenge és az erős kötésekből felépülő hálózat jellegzetességeit és erejét.

Talán kettősségnek tűnik, hogy egyrészt ahhoz, hogy a társadalom stabilitásához hozzájáruljanak ezek a közösségek, az szükséges, hogy számos szállal kapcsolódjanak az értékkörön kívüli népességhez. Másrészt, hogy értékközpontként, bizalomszigetként

---

¹⁷⁸ Nagykovácsi, KSH népszámlálási adatai alapján

¹⁷⁹ KSH népszámlálási adatai alapján

működhessenek, ahhoz sűrű szövésű, számos stabil modullal rendelkező zárt hálózat szükséges. Ennek pedig feltétele a néhány stabil, erős kötés is.

„A társadalom erős kapcsolatok nélkül sem él. Ha nincsenek olyan alapstruktúrák, amelyek között közvetíteni érdemes, ha nincsen olyan szűk bizalmi kör, amely megalapozza az általános bizalmat, akkor a gyenge kapcsolatok légüres térbe kerülnek és hatásuk elveszik.” (CSERMELY, 2005:211) „A ’gyenge kötések ereje’ tehát olyan feltételek között jut elsősorban érvényre instrumentális vonatkozásban is, ahol az erős kötések kohézív makrohálózata, a társadalmi integráció kellő szintje valószínűsíti, hogy a gyenge kötésű kapcsolatokban rejlő erőforrások valóban organikus társadalmi alakzatok felé közvetítsenek. (ANGELUSZ-TARDOS, 1991) Azaz: a társadalmi bizalom hálójá Magyarországon is nélkülözhetetlen ahhoz, hogy az ország stabil, fejlődőképes és innovatív legyen. (CSERMELY, 2005:212)

Ebben a helyi kezdeményezésben az figyelhető meg, hogy létezik a településbe ágyazottan egy annak körülbelül 10 százalékát kitevő stabil bizalmi háló, amely szűkebb és tágabb környezetére is stabilizálható. A plébánia, az iskola, az önkormányzat, tehát az egész település profitál a benne szervesen élő bizalom sziget hatásaiból. Ennek a helyi összefogásnak az egyik vezetője a saját kapcsolatairól így vall:

„Csak a településen több mint 100 család tartozik valamilyen formában a csoporthoz. Ezen kívül az országos Barna mozgalomból is sok családot ismerek, így több már nem is igen férne bele a körbe...Sok baráti-családi szál is van ebben !! Nem bírom követni. Hiába lenne még kapcsolat. Ha végignézném a telefonomat, 100% csak közösségi és a plébániáról való.¹⁸⁰”

Négy gyermeke és családjának egy jelentős része is a mozgalomhoz kötődik. Ezt értelmezhetjük egyfajta bezártságnak, de felfoghatjuk úgy is, hogy azt a 150 kapcsolatot, amit egy ember agyi kapacitása határát elérve még fenn tud tartani, zárt csoporton belül építik ki. Ez pedig a korábban már elemzett módon hozzájárulhat a szocializációhoz.¹⁸¹ (CSÁNYI, 2006:75.126)

Először szükséges tehát az értékközpontok létrejötte, ezt követően lehet feladatuk a továbbadás, a kifelé sugárzás, ami – ahogy a fenti példából látható – ezen a településen meg is valósul.

Az egyes mozgalmak és közösségek nyitottságát vizsgáltuk abból a szempontból, hogy mennyire szigorúak abban a tekintetben, hogy ki válhat taggá, ki vehet részt a programokon. Vizsgáltuk a nem katolikusok, az elváltak, az élettársi kapcsolatban élők és

¹⁸⁰ A neveket átírtam, egyébként az idézet egy része a vezető kérésre küldött írásbeli összefoglalójából, más része az ezt követő interjúból származik

¹⁸¹ ld. 1.2.7. fejezet

az egyedülállók részvételének elvi és gyakorlati lehetőségét. Az összes elemzett mozgalom katolikusként definiálja magát, a házasság és családos közösségek pedig feltételnek szabják, hogy a tagok szentségi házasságban éljenek. Ezen pedig csak a katolikus szertartás szerint megkötött házasságokat értik. Ennek ellenére a legtöbb mozgalomban vannak nem csak vegyes, hanem tisztán református és evangélikus párok is, sőt ők közösségi vezetők is lehetnek. A Narancssárga vezető szerint a résztvevők körülbelül két százaléka nem katolikus.

A Barna vezető azt tartja jónak, ha mindegyik felekezet létrehozza a saját közösségeit, és utána egymással partnerként tudnak együttműködni, Ez az elképzelés nagyon közel áll a hidakkal összekapcsolt bizalomsgigetek modelljéhez. Ugyanakkor konkrét esetekben – becslése szerint egy százalék körül – mégis van kivétel: „Inkább fogadjuk el, mint, hogy ne járjon.” Nem keresztény emberek viszont nem léphetnek be.

A Kék közösség deklaráltan ökumenikus, de tagjai között Magyarországon csak katolikusok vannak. A legliberálisabbnak ebben a kérdésben a Szürke mozgalom mondható: „Felekezeti. Az itthoni munkatársak nagy része katolikus, de Németországban protestáns. Mi teológiával nem foglalkozunk. ... Volt már muzulmán résztvevő is... A tanítás a Biblián alapszik.” Egy református Piros kiscsoport vezetője így fogalmazott: „Testvérek lettünk. De látszanak az ökumené határai.” A Sárga közösség vezetője arról számolt be, hogy ők széles ökumenében gondolkodnak. Ő személy szerint egy nemzetközi szervezetben számos más vallásúval dolgozott együtt, ő volt a spirituális témakör vezetője. „Minden vallásban, minden felekezetben rengeteg ember van, aki a lelkiismeretét követve ugyanoda lyukad ki.... Nem feltétlenül a katolikusok a legjobb testvérek.” Több pécsi helyi vezető tagja egy ökumenikus házaspáros közösségnek, amely az 1970-es években jött létre, és azóta folyamatosan működik.

Mindezek alapján megállapíthatjuk, hogy a mozgalmak saját magukat katolikusként definiálják, ugyanakkor szinte minden közösségben megjelennek más felekezethez tartozó tagok. Számos csoport együttműködik más felekezeti, néhány esetben más vallású csoportokkal.

A Kék, a Ciklámen, a Piros, a Lila és a Zöld saját magát házasság vagy családos mozgalomként definiálja. A szabályok szerint papok és szerzetesek általában csatlakozhatnak, azonban egyéb esetben, alapértelmezés szerint nem házasság személyek nem. A Narancssárga csoportoknak csak egy része házasság közösség, a kutatás kizárólag erre a területre irányult. A többi mozgalom eredetileg más céllal jött létre, ebből adódóan kisebbségben bár, de tartoznak a csoportokhoz hajadonok, nőtlének, özvegyek, élettársi közösségben élők és elváltak. Olyan négyfős Barna csoport is működik, amelyet kizárólag

egyedülállókat alkotnak. A Barna mozgalom egyébként azért speciális, mert gyermekkor óta összetartozó közösségekből alakulnak ki a családi csoportok, így a legtöbbször tartoznak egyedülállóknak, de vannak csak házaspárokból állóak is.

A kérdés az, hogy mi történik konkrét esetekben, amikor az egyéni, személyes élettörténetek, kérdések követelik meg a közösségek választát, állásfoglalását. A Kék közösségnek van egy elvált tagja. A Rózsaszín közösség vezetője sem Magyarországon, sem a nemzetközi szervezetben nem hallott még arról, hogy valaki elváltan csatlakozott volna, vagy, hogy tagként elvált volna. Érdekes talán felidézni, hogy ez a „legszigorúbb” mozgalom. A Szürke vezető sem hallott hazánkban válásról, de a nemzetközi gyakorlatban ez nem kizáró ok. A Zöld mozgalomban az elváltak nem járnak a régi közösségükbe, lehetőségük van azonban egy elváltakból álló közösséghez csatlakozni. A Barna mozgalom vezetője így fogalmazott: „Éreztetni igyekszünk, hogy nem helyénvaló helyzet, de nem tudunk más helyett élni. Elmarni nem akarunk senkit. ...Irgalom, ami az alaphangot megadja.” A Piros és a Barna közösségben is volt olyan eset, amikor a házaspár vagy frissen elvált személy új élettársal kívánt a közösségbe járni. Ezekben az esetekben a csoport határozott úgy, hogy ehhez nem járul hozzá. Tehát nem a mozgalmi vezetők avatkoztak be, nem is a leírt elvek vagy szabályzatok alapján született meg a válasz, hanem a helyi közösség hozta meg azt a döntést, hogy a csoport sérülne, a számukra fontos normákat nem tudná hitelesen képviselni, ha az új élettársat minden további nélkül befogadná. Arra azonban több példa is van, hogy néhány év elteltével, miután a helyzet egyházjogilag is tisztázódott, és valamilyen formában emberileg is rendeződött, a válást követő házasságkötés után az új házastársak közösségi taggá válhattak. Ezt alátámasztja az az adat, hogy a megkérdezett közösségi tagoknak a nyolc százalékának korábban volt már házaspár- vagy élettársa¹⁸². A Lila mozgalomban előfordult, hogy egy elvált asszony a gyermekek között vállalt feladatot, de a régi közösségébe már nem járt.

Egészen más az özvegyek helyzete. Több vezető is megfogalmazta, hogy „a halál nem szünteti meg a házasságot”, így ők, ha szeretnének, továbbra is tagok maradhatnak, maguk mellett érezhetik a közösség támogatását.

A vizsgált közösségek többsége tehát házaspárokból, illetve családokból áll, a leírt szabályok ezt gyakran előírják, de a konkrét, egyéni élettörténetek kapcsán mégis előfordul, hogy nem családi emberek is a közösségek tagjaivá válnak.

Rákérdeztünk néhány vezetőnél, hogy milyen a kapcsolata az egészen másként gondolkodó, más értékrendszer szerint élő emberekkel. Legtöbbszörüknek a barátaik között nincsenek ilyen emberek, de a munkatársaikkal, szomszédaikkal igyekeznek jó viszonyt

---

¹⁸² 4. kérdés

fenntartani. Többször utaltak arra, hogy feladatuknak érzik, hogy a más értékrendszerű emberek gondolkodását formálják, változtassák. Ezek a kapcsolatok egyaránt fontosak az egészen nagy hálózat, annak alhálózatai és az egészen „kis” modulok szempontjából is.

„Egy olyan személyes kapcsolatrendszer, amelyben számos hosszú távú kapcsolat is van (azaz olyan barátok is szerepelnek benne, akik teljesen más szociális háttérrel rendelkeznek, ...) nemcsak a társadalom stabilizálásában fontos, mert kiépíti a modulokat összekötő ritka kapcsolatok egyikét, hanem a mikrokörnyezetünk stabilizálásában is kulcsszerepet tölt be.” (CSERMELY, 2005:160)

A kérdőívben szereplő egyik kérdés azt vizsgálta, hogy a közösségi tagok milyen kapcsolatban állnak különböző olyan jellegű társadalmi csoportokkal, amelyeknek a tagjai alapvetően nem tartoznak a katolikus családos közösségekbe.¹⁸³ A kategóriákat a személyes tapasztalatok alapján alakítottuk ki. Olyan vallási, nemzetiségi és egyéb csoportokat próbáltunk keresni, amelyekről feltételeztük, hogy vannak bizalomszigeteik, amelyek felé hidak (lennének) építhetők. Ezen felül olyan csoportokat próbáltunk választani, amelyek tagjai feltehetően alulreprezentáltak a vizsgált közösségekben, éppen azért, hogy a hidakat tanulmányozhassuk. Így a cigány, az evangélikus, a zsidó és az értelmi sérült személyekhez fűződő kötéseik jellegét vizsgáltuk.

Összesen 113 fő töltötte ki ezt a kérdéssort. Közülük 45 főnek semmilyen cigány ismerőse nincs. Ez mindenképpen társadalmi törésvonalra utal. Jelenleg Magyarországon körülbelül félmillió cigány ember él (CSERTI CSAPÓ, 2012:44-47), tehát nagyságrendileg minden huszadik állampolgár ehhez a nemzetiséghez tartozik. Külön megvizsgáltuk azon személyek teljes kapcsolati hálójának méretét, akik azt nyilatkozták, hogy nincs egyáltalán cigány ismerősük, vagy nem tudnak róla, hogy lenne. Két kivétellel ezen személyek legalább 100 emberrel köszönő viszonyban vannak, többségük pedig több mint 600 emberrel. Feltételeztük, hogy ha valakivel köszönő viszonyban van, akkor tudja róla, hogy az illető cigány-e. Ez azt jelenti, hogy ha random (véletlenszerű) hálózatokról lenne szó, akkor ezek a közösségi tagok legalább 5-30 cigány ismerőssel rendelkeznének. Annak a valószínűsége, hogy egyetlen cigány ismerőse sincs egy több mint 600 magyar embert ismerő személynek, kevesebb mint $1/10^{13}$ ¹⁸⁴. Hasonlóan meglepő eredményeket kapunk, ha számításokat végzünk a hazánkban élő több mint 120 000¹⁸⁵ zsidó emberre, illetve 26 000¹⁸⁶ értelmi sérült személyre vonatkozóan, mert a közösségi tagok közül 43-43 főnek nincs hozzájuk felszínes kötődése sem. Az világos, hogy a társadalmi hálózatok

¹⁸³ 43. kérdés

¹⁸⁴ 1 per tízezerszer egymilliárd

¹⁸⁵ Magyarországi Zsidó Hitközségek Szövetsége; www.mazsihisz.hu

¹⁸⁶ 2001. évi népszámlálási adatok www.ksh.hu

egyik jellemző tulajdonsága az összeválogatódás (ld. 4.8 fejezet A konferenciaviselkedés, a csoportképződés és az összeválogatódás). Ugyanakkor valamennyi csoporton belül szükség van a különböző emberek együttes jelenlétére is, hiszen „a diverzitás a rendszerek stabilitásának és túlélésének az alapja.” (CSERMELY, 2005:26) Ha az egyes társadalmi csoportok között híd nélküli határok húzódnak, az hosszú távon a hálózat széteséséhez vezet. „A gyenge kötések nélküli társadalmi rendszerek széttöredezettké és inkoherensekké válnak. Az új eszmék lassan fognak terjedni, a tudományos törekvések háttérbe kerülnek, és a faj, etnikum, földrajzi helyzet vagy más jellemzők alapján elkülönült alcsoportok nehezen fogják elérni a modus vivendit.” (GRANOVETTER, 1982:106) A cigányságra vonatkozva ezt a törésvonalat Forray R. Katalin egészen mély szakadéknak látja: „A cigányság jelentős része – a legszegényebbek – olyan mértékben van még ma is a társadalomból kitzasztva, hogy gyermekeik csak a családból és a közösségből való kiszakításuk árán találkozhatnak a társadalom legfontosabb intézményeivel.” (FORRAY, 2008:5) A fenti adatok azt is jelentik, hogy a családos közösségek számos tagjának egyáltalán nincs kapcsolata a roma és a zsidó közösségekkel, az értelmi sérült személyekkel. Kérdés továbbra is, hogy mindezek ellenére léteznek-e hidak. Vannak-e olyan családos közösségi tagok, akiken keresztül ez a hálózat kapcsolódhat például a cigány közösségekhez?

16. táblázat

A közösségi tagok kapcsolathálózatában a cigány, evangélikus, zsidó és értelmi sérült személyekhez fűződő kapcsolatokkal rendelkezők száma (N=114)

	roma/ cigány	evangélikus	zsidó	értelmi sérült
családtag, rokon	1	28	6	17
barát	6	37	17	7
munkatárs	13	16	20	1
közösségi tag	7	11	8	3
egyéb ismerős	51	46	48	44
nincs vagy nem tudja	42	16	41	39

A táblázat azt mutatja meg, hogy a válaszolók közül hány fő rendelkezik az adott jellegű kapcsolattal. Így, ha például egy személynek evangélikus családtagja és barátja is van, akkor mindkét sorban szerepel. Nem vizsgáltuk, hogy a megkérdezettek hány darab kapcsolattal rendelkeznek, csupán azt, hogy a meglévő kötések milyen jellegűek. Az evangélikusok csoportját azért vontuk be a kutatásba, mert ez a katolikus egyházhoz hittételeiben és vallásgyakorlatában viszonylag közel álló felekezet, tudomásunk szerint számos közösségben megtalálhatók a képviselőik. Magyarországon 2001-ben valamivel

több mint 300 000¹⁸⁷ fő vallotta magát evangélikusnak. Mindezzel együtt soknak tűnik, hogy a megkérdezettek huszadának egyáltalán nincs evangélikus ismerőse, további egy huszada nem tud róla, de ennek számos oka lehet. Itt a hidak megléte egyértelmű, hiszen a vizsgált kisközösségek közül ötben is van evangélikus tag, a megkérdezettek felének családjában vagy baráti körében is van evangélikus személy.

Nyolc fő válaszolta, hogy a közösségében is van zsidó személy, ez összesen négy különböző mozgalmat érintett. A megkérdezettek közel ötöde rendelkezik zsidó emberekhez fűződő rokon vagy baráti kapcsolatokkal, többségük azonban a budapesti Kék közösséghez tartozik, amelynek a felvett adatok alapján lehet egy zsidó tagja, akiről azonban a többség ezt nem tudja. A megkérdezettek több mint két harmadának van egyébként valamilyen legalább gyenge kötése zsidó személyekhez, tehát teljes szakadás nincs a két csoport között, de hogy léteznek-e valódi összeköttetést, együttműködést, párbeszédet jelentő hidak, ezt ez a kutatás nem tudta kimutatni.

Egészen más jellege van az értelmi sérült személyek felé induló hidaknak, hiszen rájuk kevésbé jellemző, hogy homogén hálózatot alkotnának, ugyanakkor a társadalom stabilitása szempontjából a többi csoporthoz hasonlóan szükséges lenne az ő bekapcsolásuk is, feltehetően a családjukon keresztül. Értelmi sérült közösségi tagot egyetlen mozgalom tagjai jelöltek. Többek családjában van viszont értelmi sérült ember, azonban rájuk keresztül egyelőre nem épültek valódi hidak, hiszen a közösség többi tagja általában nem is tud róla, hogy egyikük rokonságában van ilyen személy. Mivel a változóban együtt szerepelt a rokon és a családtag, így nem tudhatjuk, hogy ezek a fogyatékos személyek milyen viszonyban állnak a megkérdezettekkel, akár egészen távoli rokonok is lehetnek.

Mivel a vizsgált közösségek tagjai többségükben felsőfokú végzettségűek, az iskolázatlan emberek felé irányuló kapcsolataik is hidakat jelenthetnek. Az erős kapcsolatok feltérképezésénél¹⁸⁸ az öt legfontosabbként felsorolt személy iskolai végzettségére is rákérdeztünk. 391 személy végzettségére vonatkozóan kaptunk adatokat, közülük ketten gyermekek, az ő végzettségüket nem vettük figyelembe. A maradék 389 személy közül mindössze 1 volt, akinek legfeljebb általános iskolai végzettsége van és 5, akinek szakmunkásképző, a többiek mind legalább érettségivel rendelkeznek. A legfeljebb szakmunkásképzőt végzettek egyébként mind rokonok vagy munkatársak. Nem volt a megkérdezettek között olyan, akinek lenne érettségizetlen nagyon közeli barátja. A többi erős kötést jelentő személy érettségizett, és a legszorosabb kapcsolati hálóba tartozó

---

¹⁸⁷ Népszámlálás, 2001 www.ksh.hu

¹⁸⁸ 38. kérdés

személyek 86 százaléka felsőfokú végzettséggel rendelkezik. Ez mindenképpen azt jelenti, hogy az erős kötések tartalmazó kapcsolati háló iskolázottság szempontjából meglehetősen homogén. Ez megint egyrészt természetes következménye a minta homogén voltának és az összeválogatódásnak, mégis meg kell jegyeznünk, hogy a közösségek és a társadalom stabilitásához hozzájárulna, ha a tagok közül legalább néhány rendelkezne iskolázatlan közeli barátokkal.

Összefoglalóan elmondhatjuk, hogy vannak olyan több tíz- és százezer főt magába foglaló magyarországi társadalmi hálózatok, amiknek nem tudtuk a katolikus családos közösségekhez fűződő híd-jellegű kapcsolatait ezekkel a módszerekkel kimutatni. Ugyanakkor nem kizárt, hogy ezek a hidak egészen máshogyan és máshol már épülnek. A vizsgálatba bevontak közül a legbizonytalanabb a híd megléte a katolikus családos és a cigány közösségek között. Igaz, hogy hét személy is közösségi tagnak jelölt cigány személyt, de közülük hatan egyetlen viszonylag kis létszámú közösséghez tartoznak. A cigány barátok viszont öt különböző közösség tagjai, rajtuk keresztül esetleg épülhetnek hidak, azonban ezek egyelőre nem állnak, hiszen akkor nem állítaná a megkérdezettek több mint harmada, hogy nem tud egyetlen cigány ismerőséről sem. A Sárga mozgalom néhány kezdeményezése szerepel a fejezet elején. Hídépítés lehet például a katolikus cigánypasztoráció (DÚL, 2002), ez azonban már meghaladja a jelen kutatás kereteit.

Bizonyítottuk ugyanakkor, hogy a vizsgált hálózat kötődik más felekezetekhez, szerves része egy-egy településnek, egyházközségnek. Megmutattuk, hogy bár a hálózat elemei többségükben családos emberek, szinte minden mozgalomban részt vesznek özvegyek, elváltak, egyedül vagy élettársi kapcsolatban élők. Ennek alapján úgy tűnik, hogy a családos közösségek hálójának bizalomszigetei összeköttetésben állnak más jellegű szigetekkel, hidakat építenek más társadalmi csoportok felé, azonban ez feltehetően csak bizonyos társadalmi rétegeket érint. Egyéni kapcsolatok szintjén ugyanakkor gyakorlatilag minden társadalmi csoport felé találtunk hídembereket.

5.3. Boldogság

A boldogság-érzés ma már nem filozófiai fogalom, hanem az életminőség-kutatások fontos eleme, hiszen hozzájárul az egészség-érzethez, ezen keresztül az életminőség javulásához. (RYFF és mtsai, 2004) „A szubjektív boldogságérzés ... mind az egészségi állapot, mind a gazdasági fejlődés szempontjából alapvető.” (KOPP – SKRABSKI, 2008:73)

A World Value Survey vizsgálata alapján az országok boldogságindexét 80%-ban a következő hat tényező magyarázza:

a válások aránya

a munkanélküliségi arány

a bizalom szintje

a civil szervezetben való részvétel

a kormányzat minősége

a hívők aránya (LAYARD, 2007; idézi KOPP – SKRABSKI, 2008:73)

Ennek alapján feltételezhető, hogy a családos közösségek hozzájárulnak a boldogságérzet növeléséhez. A válások aránya minimális (ld. a 4.9.2. fejezetben). A munkanélküliségről nincsenek adataink. Kutatások alapján azonban azt feltételezhetjük, hogy a sok gyenge kapcsolat, amit a hálózat nyújt, csökkenti az esélyét a munkanélküliségnek. (GRANOVETTER, 1982,373:377) A bizalomszigetek létezéséről az 5.1 fejezetben olvashatunk. A kormányzat minősége ennek a dolgozatnak nem képezi tárgyát. A civil szervezeti tagságot a 4.9.4. fejezetben elemeztük részletesebben. A hívők magas arányát a 3. táblázat mutatja

A boldogságot elemezve Kopp Mária és Skrabski Árpád arra a megállapításra jutnak, hogy az esélyerősítés szempontjából négy fontos teendőnk van. (KOPP - SKRABSKI, 2008:77-78) Elsőként jelölik meg a családok stabilitásának támogatását. Ebben a vizsgált közösségek aktívan részt vesznek. A mozgalmon belüli családok erősítéséért kétségtelenül sokat tesznek. A Piros csoportok legfőbb, kimondott célja a házasságok javítása és erősítése, de szinte minden mozgalomnál az egyik legfontosabb célként szerepel, és a tevékenységük jelentős része is erre irányul. A Kék, a Ciklámen, a Piros, a Lila és a Zöld közösségek a havi találkozókra minden alkalommal valamilyen családdal vagy házassággal összefüggő témát dolgoznak föl. A Ciklámen mozgalom vezetője így fogalmazza meg a küldetésüket: „Házaspárok segítése, hogy házasságuk szentségét minél jobban megélik, illetve ennek szervezett keretek közötti biztosítása csoportos foglalkozás formájában.” A Szürke mozgalom első sorban nem a saját tagjaiért tevékenykedik, egyetlen munkatársi csoporttal működik. Az ő jelmondatuk: „Erős házasságok, egészséges családok és reményteljes gyerekek.” Ők rendszeres, nyilvános, egész hétvégés tematikus kurzusokat tartanak házasság előtt állóknak, ifjú házasoknak, házasoknak, anya-lánya, apa-lánya és apa-fia pároknak. Az utóbbiakra rendszeresen várólista van. A Piros Közösség is évi több tematikus, házasság- és jegyespároknak szóló hétvégét szervez. A Zöld Mozgalom pedig családi kapcsolatokról a házaspárokon és jegyes párokon kívül élettársi közösségekben élőknek, elváltaknak és özvegyeknek is rendez tematikus lelki gyakorlatot. A Lila mozgalom hangsúlyozza talán a legjobban, hogy a középpontban nem csak a házaspár, hanem mindig az egész család áll. Minden nyáron több tábort is

szerveznek a mozgalomhoz tartozó és azon kívüli családok számára. A felnőttek számára előadásokat és beszélgetéseket kínálnak, mialatt a gyermekekkel fölkészült foglalkoztatók játszanak, kézműveskednek. A hálózati törvényszerűségekből adódóan mindezek az eddig felsorolt programokon többségében olyanok vesznek részt, akik hasonlóak a már csatlakozottakhoz, hiszen a meghívás a legtöbb esetben baráti szálakon keresztül történik. Van ez alól is kivétel, például a Kék, a Piros, a Ciklámen, a Barna és a Szürke mozgalom részt vesz a jegyesoktatásban. Ezt többen missziós területnek látják, hiszen ezen a „tanfolyamon”, előadás- vagy beszélgetéssorozaton minden párnak részt kell vennie, aki katolikus templomi esküvőt szeretne.

Az esélyerősítés érdekében megteendő második feladat a társadalmi tőke erősítése, amiről a bizalomszigetek kapcsán az 5.1. fejezetben már sok szó esett. A harmadik teendő az élet értelmébe vetett hit közvetítése, amiért a vezetők beszámolója szerint a közösségek sokat tesznek, és erre utal a koherencia-érzés mérésének eredménye.¹⁸⁹ Negyedik fontos feladatnak pedig azt tartják, hogy az anómiás állapot csökkentése érdekében újra létrejöjjenek közös értékek, erkölcsi elveket, értékrendet és normakontrollt képviselő közösségek. A Hungarostudy vizsgálatai alapján ezek „megélése és betartása a társadalom összetartó ereje, az egyéni pszichés stabilitás alapja.” A hálózati összefüggésekből adódóan is elengedhetetlenül fontos a közös érték- és normarendszer.¹⁹⁰ A következőkben azt vizsgáljuk meg, hogy ezek mennyiben működnek a családi közösségek hálózatában.

5.4. Értékek és normák a családi közösségekben

Úgy tűnik, hogy ezeknek a mozgalmaknak, sőt az egész hálózatnak létezik saját érték- és normarendszere. Erősen hat rá a magyar normarendszer, valamint a katolikus egyház tanítása, azonban mindkettőtől helyenként eltér, egyes esetekben szigorúbb, máshol engedékenyebb. Bemutatjuk a felmérés azon eredményeit, amelyek alapján ezt megfogalmaztuk, majd a fogamzásgátlás és a gyermekvállalás példáján keresztül részletesen kifejtjük, amit a rendszer kiépüléséről és hatásairól tapasztaltunk.

---

¹⁸⁹ ld. 5.7. fejezet

¹⁹⁰ „A törvénytisztelet teszi a cselekedeteket és a világot kiszámíthatóvá az állandóan változó társadalmi háló körülményei között. ...A jogállam nem valami elvont polgári eszmény miatt központi kategória, hanem azért, mert nélküle előbb vagy utóbb szorongással, és paranoid tünetekkel az egész társadalmat a pszichiátriára lehetne bezsupponni. A törvénytisztelet erős kölcsönhatásként működik, és a viselkedési kód minimumának meghatározásával hatékonyan lecsökkenti a minket érő helyzetek kiszámíthatatlanságát.” (CSERMELY, 2005: 150)

Elsőként a családdal kapcsolatos normákat vizsgáltuk. Megkérdeztük a közösség tagjait, hogyan vélekednek a jó házasság feltételeiről.¹⁹¹ 1-5-ig terjedő skálán pontozhatták a hűségnek, a megfelelő jövedelemnek, a kölcsönös megbecsülésnek, a közös vallásos hitnek, az örömteli szexuális életnek, a titkok megosztásának és az egyéni célok megvalósításának a fontosságát. Ugyanezekre a kérdésekre adott válaszokat korábban országos reprezentatív mintákon ellenőrizték, ezekkel vetettük össze a vizsgálat eredményeit.

17. táblázat

Vélemények a jó házasság feltételeiről a családok közösségeiben és a 26-50 éves házaspárok között

Mennyire tartja fontosnak?		26-50 éves házaspárok között ¹⁹²	26-50 éves házaspárok, az egyház tanítása szerint vallásosak, nagyon fontosnak tartják az egyházi esküvőt és a keresztlőt ¹⁹³	családok közösségei
hűség	nagyon fontos (%)	83	91	95
	1-3 (%)	4	2	1
	átlag	4,78	4,89	4,94
megfelelő jövedelem	nagyon fontos (%)	49	48	4
	1-3 (%)	20	22	82
	átlag	4,26	4,22	2,92
kölcsönös megbecsülés, tisztelet	nagyon fontos (%)	88	92	84
	1-3 (%)	2	2	0
	átlag	4,86	4,90	4,85
közös vallásos hit ¹⁹⁴	nagyon fontos (%)	11	27	48
	1-3 (%)	69	64	17
	átlag			4,26
örömteli szexuális élet	nagyon fontos (%)	71	72	58
	1-3 (%)	6	7	7
	átlag	4,64	4,64	4,52
ne legyen titok	nagyon fontos (%)	53	61	38
	1-3 (%)	17	13	21
	átlag	4,31	4,46	4,09
saját, egyéni célok	nagyon fontos (%)	57	59	23
	1-3 (%)	17	13	28
	átlag	4,43	4,42	3,90
N		4709	448	117

¹⁹¹ 7. kérdés

¹⁹² Forrás: Fordulópontok, 2001 alapján saját számítás.

¹⁹³ Fordulópontok, 2001 alapján saját számítás.

¹⁹⁴ Ez a kérdés a Fordulópontok, 2001 kutatásban nem szerepelt. Az EVS, 2008 eredményeit közzétettük. Itt az „egyház tanítása szerint vallásos” helyett a „nagyon fontos számára a vallás kategória szerepelt. 26-50 éves népesség esetében N=340; a vallásosoknál N=36.

Az EVS, 2008 kutatás vezetőivel egyetértve az 1-3 osztályzatokat egyaránt „nem fontos”-nak értékeltük. Mivel ezek aránya mindenhol meglehetősen kicsi volt, a három kategóriát összevontuk, azonban az átlagban külön számoltuk. A hűség és a kölcsönös megbecsülés, tisztelet mindenhol a legfontosabb. Minden kérdezett csoportban 4% alatt volt azok száma, akik nem tartják fontosnak. Megemlítendő különbség, hogy míg a magyar házások között – ha nagyon kis számban is – szerepelt mindkét kérdésnél az egyes és a kettes osztályzat is, a családos közösségekben a hűség fontosságára a hármas, a kölcsönös megbecsülésre pedig a négyes volt a legrosszabb adott osztályzat. Itt figyelembe kell venni természetesen a minta méretét is. A megfelelő jövedelem lényegesen fontosabb az átlag magyar lakosság számára, mint a közösségek tagjainak körében. Az EVS, 2008-as mérés a táblázatban szereplő értéknél is magasabbat mutat, a teljes lakosság 66 százaléka, a házások 62 százaléka szerint nagyon fontos, a családos közösségi tagoknak csak négy százaléka tartja nagyon fontosnak és 17 százaléka adott négyes osztályzatot. Ennek oka lehet a közösségi norma, de erősen befolyásolhatta a megkérdezettek vagyoni helyzete is, amit a kutatás során nem vizsgáltunk.

A közös vallásos hit egyértelműen lényegesen fontosabb a családos közösségek tagjai számára. Ez olyan kérdés, amiről az egyháznak is és a közösségeknek is határozott tanítása, hogy a házasság feleknek keresztény hitüket közösen kell megélniük. Ennek ellenére a tagok ötöde kettes vagy hármas osztályzatot adott. Egyáltalán nem fontosnak közülük senki sem értékelte. Ebben a kérdésben ezek szerint erős befolyása van a közösségnek, de megjelennek az egyéni nézetek is.

Az örömteli szexuális életet a családos csoportok kevésbé értékelik fontosnak, mint a magyar átlag. Az EVS 2008-as kutatás szerint a 26-50 éves házások 77 százaléka szerint nagyon fontos, míg a családos közösségek tagjainak ezt csak 58 százaléka gondolja így. Ugyanakkor a közösségi tagok körében nem szerepel sem az egyes sem a kettes osztályzat, ugyanezek a teljes magyar lakosság körében 3,5 százalékot tesznek ki. A közösségek esetében tehát kisebb a szórás, azonban az átlag nem tér el lényegesen a lakosságétól. Ezt erősen befolyásolhatja a mozgalmak tanítása, amelyben gyakran hangsúlyozzák a házasságon belüli szexualitás fontosságát, ennek Istentől rendelt voltát. Ez egyébként a II. Vatikáni Zsinat óta az egyház tanításával is megegyezik¹⁹⁵, de az

---

¹⁹⁵ „E szerelem a házasság sajátos aktusában egyedülállóan kifejeződik és tökéletesedik. A bizalmas és tiszta házastársi egyesülés cselekményei tehát tiszteletreméltó erkölcsi értékek, és emberhez méltóan gyakorolva azt a kölcsönös önátadást jelzik és mélyítik el, mely által a lélek örömeivel és hálájával gazdagítják egymást.” (Gaudium et spes, 1965:50.)

egyházban erősen uralkodik még az előtte évszázadokon át elterjedt nézet, miszerint a szexualitás egy – a gyermeknemzés érdekében - szükséges rossz¹⁹⁶.

Azt, hogy semmiféle titok ne legyen a házastársak között, a közösségek tagjai kissé kevésbé értékelték fontosnak, mint az átlag népesség, de a körülbelül tíz százaléknyi különbség talán nem olyan jelentős, figyelembe véve, hogy a közösségi tagok csaknem fele négyesre osztályozta.

A saját, egyéni célok megvalósítását a közösségekben a válaszolók fele négyesre értékelte, csaknem negyede hármásra, illetve ötösre. Az ötösök ilyen csekély száma okozta első sorban, hogy az átlag határozottan kisebb lett, mint a többi házas ember esetében. Elképzelhető, hogy ez egyfajta általánosan jelen lévő, kevésbé individualista szemléletet tükröz. Ugyanakkor egyetlen közösségi tag sem tartja teljesen lényegtelennek ezt a szempontot.

A különböző értékek osztályozása bizonyára egymáshoz viszonyított sorrendet is kifejez. A felsorolt értékek közül legtöbbször egyértelműen a hűséget és a kölcsönös megbecsülést értékelik. Harmadik helyre az örömteli szexuális élet került. A közösségek esetében ezt követi a közös hit, majd a titok nélkülség és az önmegvalósítás, és mindezekről lényegesen lemaradt a megfelelő jövedelem. A közösség saját értékrendszere tehát egyértelműen tükröződik abban, hogy a házastársak közös vallásos hitét fontosnak, míg az egyéni célok megvalósítását nem olyan lényeges, de nem is elhanyagolható szempontnak értékelik. A mozgalmak hatásának tűnik még, hogy a hűség és a szexualitás esetében viszonylag kicsi a szórás, az egyes és a kettes osztályzat nem szerepel.

A házas népesség és a családos közösségek válaszait tartalmazó oszlopok között szerepel egy harmadik, amely azoknak az egyház tanítása szerint vallásos embereknek a véleményét mutatja, akik az egyházi esküvőt is és a keresztlőt is nagyon fontosnak tartja. Ezzel igyekeztük azt a csoportot megragadni, amelyben a leginkább vallásos meggyőződésű és vallásukat gyakorló keresztény emberek vannak.¹⁹⁷ Ennek köszönhetően következtetéseket vonhatunk le arra vonatkozólag, hogy az egyes értékeknél mennyire az egyház tanítása, és mennyire a közösségi hálózat befolyásolja a véleményeket. Azoknál a kérdéseknél tudunk érdemben következtetéseket levonni, ahol a családos közösségek

¹⁹⁶ „A nemi érintkezés, a házasságon belül is, természete szerint lealázó, valamiféle önkívület. Csak az a rideg tény, hogy nincs más út az emberi élet továbbadására „bocsátja meg” a házas érintkezést. ... Ágostonnal együtt pedig sokan még hozzáfűzték: „A házastársaknak még ebben az esetben sem szabad örülniök a nemi érintkezésnek. Csak mély sajnálattal süllyed (a házas ember) ennyire, mert hiszen annak az Ádámnak a büntetéséről van szó, akitől származunk.” (HÄRING, 1991:20-21.)

¹⁹⁷ Megvizsgáltuk a többi vallásosságra vonatkozó kérdést is, de ezek mutatták a leglényegibb eltéréseket.

tagjainak értékítélete lényegesen különbözik az átlagétól. Ide tartozik a megfelelő jövedelem, a közös vallásos hit, a titokmentesség és az egyéni célok megvalósítása. A közös vallásos hitet a vallásos emberek határozottan fontosabbnak tartják, mint az átlag populáció, de a közösségi tagok még náluk is sokkal lényegesebbnek ítélik meg. Ebben a kérdésben tehát erőteljesen érvényesül az egyház tanítása, de markánsan megjelenik a közösségek ezen felüli hatása is. A megfelelő jövedelem, a titokmentesség és az egyéni célok megvalósítása esetében nincs lényegi különbség a vallásos emberek és az átlag népesség véleménye között, azonban igen nagy az eltérés, ha a közösségek tagjainak adatait nézzük. Itt tehát egyértelműen érvényesül a közösségeknek az egyháztól függetlenül megjelenő hatása.

Vizsgáltuk, hogy mit gondolnak a nők és a férfiak családi szerepéről a felmérésben résztvevők. Az előző kérdéssorhoz hasonlóan állításokat osztályoztak egytől ötig abból a szempontból, hogy milyen mértékben értenek vele egyet.¹⁹⁸ A férjek szerepére egyetlen mondat vonatkozott: „A férfiakkal ugyanannyi felelősséget kell vállalniuk az otthonért és a gyermekekért, mint a nőknek. A kérdezettek kétharmada, hasonlóan az országos mintához¹⁹⁹ (EVS, 2008), teljesen egyetértett, az átlag 4,6.

Mivel az volt a sejtésünk, hogy a családos közösségekben az anyák nagy része nem dolgozik, amíg gyermekeket nevel, utána viszont munkába áll, feltettünk néhány, ezzel kapcsolatos más kérdőíveken is kipróbált kérdéseket. Azzal az állítással, hogy egy dolgozó anya éppoly meleg és biztonságot adó kapcsolatot tud kialakítani gyermekeivel, mint az, akinek nincs munkahelyi elfoglaltsága a családos közösségekben csak feleannyian (18%) értenek teljesen egyet, mint a teljes populációban (EVS, 2008: 36%; és TÁRKI, 2000: 40%). A többi osztályzatnál nincs nagyon lényeges különbség ezen kérdés vonatkozásában. A viszonylag alacsony számú teljesen egyetértőnek a háttérben feltehetően az lehet, hogy számos anya éveken át otthon van az egymás után születő gyermekekkel. Egy kisközösségi vezető, hatgyermekes anya így fogalmazott a Sárga mozgalomban szerzett tapasztalatokról:

„Az esetek nagy többségében otthon maradtunk, amíg a legkisebb gyerek is nagycsoportos nem lett. A mai napig azt gondolom, hogy gyermekeinknek ez az igazi hozománya: minden nap vártam őket haza meleg étellel, figyelő fülekkel. Bármi történt velük,

---

¹⁹⁸ 16. kérdés

¹⁹⁹ Mivel nem mutatkozott lényeges összefüggés sem az életkor, sem az iskolázottság, sem a házas vagy nem házas családi állapot között, ezért itt a teljes lakosság adataival végeztük az összehasonlítást. Tettük ezt azért is, mert így következtethetünk arra, hogy a kutatásba bevont személyek a társadalom egészéhez képest mennyiben vélekednek másképpen. A megkérdezettek 64 százaléka értett egyet teljesen, az átlag 4,6.

körülöttünk, azonnal tudunk beszélgetni róla. Valóban első sorban mi és nem az iskola nevelte őket.”

Úgy tűnik azonban, hogy ez már nem általánosan elfogadott hálózati nézet, mert a teljes népességhez képest határozottan kevesebben gondolják azt, hogy az óvodás gyermek megsínyli, ha az anyja dolgozik. Szintén kevésbé értenek egyet azzal, hogy a nőknek a család megélhetése érdekében dolgozniuk kell.

18. táblázat

Anyák munkavállalásával kapcsolatos nézetekkel egyetértők/egyét nem értők megoszlása a teljes népesség és a családos közösségek körében

		1 egyáltalán nem ért egyét (%)	2 (%)	3 (%)	4 (%)	5 teljesen egyért (%)	átlag	N
Egy óvodáskorú gyermek valószínűleg megsínyli, ha az anyja dolgozik.	Teljes népesség ²⁰⁰	12	10	23	25	31	3,54	3000
	családos közösségek	18	28	19	26	10	2,81	116
Manapság a nők többségének munkahelyet kell keresnie, mert csak így biztosítható a család megélhetése.	Teljes népesség ²⁰¹	0,9	0,8	5,5	13,4	79,4	4,70	3031
	családos közösségek	5,9	7,6	20	38,2	28	3,75	118

Ha az utóbbi három változót összefoglaljuk és általánosítjuk, szabadon megfogalmazva ilyesfajta összegzést kapunk: A családos közösségek tagjai szerint az anyák gyakran dolgozni kényszerülnek, de ez nem egy mindent meghatározó kényszer. A dolgozó anya és gyermekének kapcsolata kicsit rosszabb, mintha az anyának egyáltalán nem lenne munkahelyi elfoglaltsága, de azért alapvetően egy óvodás gyereknek már semmi baja nem lesz, ha az édesanyjának munkahelyi kötelezettségei is vannak. Ha a táblázat két kérdésére adott közösségi és osztársadalmi nézeteket összevetjük, abból az következik, hogy elképzelhető, hogy ez a kérdés kevesebb feszültséget okoz a hálózaton belüliek számára, hiszen kevésbé érzik a munkavállalás kényszerét és kevésbé gondolják, hogy ha mégis úgy alakul az életük, hogy ilyen irányú kötelezettségeik is lesznek, azt a gyermekük megsínyli. Lehet, hogy ez a nézet is egyik oka a magas gyerekszámnak, de ugyanígy az is elképzelhető, hogy a sok gyermek jelenlétéből adott helyzetben „praktikusan, a jókedvű túlélés érdekében” ezt gondolják.

²⁰⁰ TÁRKI, 2000 alapján saját számítás

²⁰¹ TÁRKI, 2000 alapján saját számítás

A házassággal és a családdal kapcsolatos attitűdöket vizsgálva összefoglalóan megállapíthatjuk, hogy több kérdésre vonatkozóan a családok közösségek hálózata kialakította a saját értékrendszerét. Ilyen például a házasságban a közös vallásos hit fontos, a megfelelő jövedelem és az egyéni célok megvalósításának kevésbé fontos volta. A családok közösségek tagjai a teljes népességhez képest kisebb arányban gondolják, hogy az óvodáskorú gyermek megsínyli, ha az édesanyja dolgozik. Ugyanakkor találtunk több olyan területet, amelyek esetében a kutatott hálózat tagjainak értékítélete lényegében megegyezik a teljes társadalomban elfogadottal. Ilyen például annak fontossága, hogy a férfiak is vállaljanak felelősséget a családjáért vagy a házasságon belüli kölcsönös megbecsülés és tisztelet. Ezen kérdések kapcsán csak a véleményeket kérdeztük, nem vizsgáltuk a megkérdézettek gyakorlatát, élethelyzetét.

A katolikus egyház több erkölcsi kérdéssel kapcsolatosan megfogalmaz olyan határozott álláspontot, amely lényegesen szigorúbb vagy elutasítóbb, mint a hatályos törvények és a közfelfogás. Ezek a szabályok jó lehetőséget teremtenek arra, hogy vizsgáljuk a családok közösségek hálózatának saját normarendszerét. Kérdés, hogy a közösségek által írásban vagy szóban képviselvek megegyeznek-e az egyház tanításával, továbbá, hogy mindezekkel a tagok azonosulnak-e. Ha azonosulnak, akkor még mindig kutatóknak, hogy elvi szinten, tehát meggyőződésükkel, vagy a gyakorlatban, a tetteikkel is követik-e az egyházi, illetve a hálózati normákat.

A vezetők véleménye szerint határozottan létezik a közösségi normarendszer, ami az egyház tanítására alapul. A interjú során egy Barna vezető arról beszélt, hogy megítélése szerint az elmúlt tíz-húsz évben a mozgalom elkezdett tisztulni.

„Akik lelkeséghez kötődnek, döntően értelmiségiek és nagycsaládosok... Erkölcsi tartás szempontjából elég erős, jó anyagból van... Aki ide akar tartozni, sok kötöttséggel jár, Hetente kell jönni, nem maradhat ki, havi kirándulás, évi két lelkigyakorlat, egy tábor. Itt az elkötelezettebb emberek maradnak meg. Minden mozgalom hitről szól, szeretetről, kapcsolatokról. Akik ezt tartják, azok igényesebb emberek, akik betartják az egyház szabályait.”

A normaszegő magatartás megítélését az Európai Értékrend Vizsgálat (EVS, 2008) nemzetközileg is többször használt kérdéseivel mértük.²⁰² Azokat a változókat vizsgáltuk, amelyek vagy a családi élettel függnek össze, vagy amelyekről a katolikus egyház markánsan szigorú, elutasító álláspontot foglal el, azonban a hatályos jogszabályok nem szankcionálják. Ez lehetővé teszi, hogy megvizsgáljuk, hogy mennyire érvényesül az egyházi előírások hatása. Ezen kívül használtuk még az adócsalás kérdését, amely viszont egyértelműen törvényszegést jelent. Az eredményeket a 19. táblázatban foglaltuk össze.

---

²⁰² 32. kérdés

Mivel a feltett kérdések esetében az iskolai végzettség nem játszik döntő szerepet, az életkor és a vallásosság viszont igen, (BOZSONYI-DARÓCZI, 2010:392-394) ezért az országos mintával összehasonlítás során ezeket a szempontokat vettük figyelembe. A válaszolóknak 1-10-ig terjedő skálán kellett megjelölniük álláspontjukat, ahol az egyes jelentette a teljes elutasítást, míg a tízes a teljes megengedést.

19. táblázat

A normaszegés elfogadásának mértéke a 26-50 éves népesség és a családos közösségek esetében

Megengedhetőnek tartja-e?		26-50 éves népesség ²⁰³	26-50 éves házások, akiknek a vallás nagyon fontos ²⁰⁴	családos közösségek
csalni az adóval, ha van rá mód	átlag	1,7	1,3	2,6
	soha (%)	75	85	35
házas emberként viszonyt folytatni	átlag	2,1	1,7	1,1
	soha (%)	64	77	92
homoszexualitás	átlag	3,7	2,8	1,8
	soha (%)	46	64	75
abortusz	átlag	5,1	3,3	1,5
	soha (%)	21	47	70
válás	átlag	6,2	4,2	2,3
	soha (%)	13	33	40
eutanázia	átlag	4,8	2,7	1,8
	soha (%)	29	62	68
alkalmi szexuális kapcsolat	átlag	3,7	2,4	1,3
	soha (%)	39	69	87
mesterséges megtermékenyítés	átlag	6,5	5,2	4,2
	soha (%)	17	34	17
N		629	50	117

Több kérdés esetében megállapítható, hogy a közösségeken belül más normák uralkodnak, mint az őket körülvevő társadalomban. A legtöbbször ez a normaszegésekkel szembeni fokozottabb elutasítást jelent, amit részben magyarázhat a vallásosság. A témával foglalkozó szerzőpáros arra az álláspontra jutott, miszerint „összességében az egyház tanítása szerint élők a legelutasítóbbak.” (BOZSONYI-DARÓCZI, 2010:392-394) Ez a fenti táblázatból is kitűnik, bár az elemszám viszonylag kicsi, minden sorában az átlagok és a teljesen elutasítók aránya is mutatja, hogy a vallásos emberek szigorúbb

²⁰³ Forrás: EVS, 2008 alapján saját számítás

²⁰⁴ Forrás: EVS, 2008 alapján saját számítás

normákhoz ragaszkodnak. A családok közösségek egyes esetekben ezt az irányt követik, többször még sarkosabb véleményt fogalmazznak meg, egyértelműen kivételt képez azonban az adócsalás kérdése. Ez két szempontból is figyelemreméltó. Egyrészt, a teljes 26-50 éves lakosság ezt a kérdést tekintve a legszigorúbb, míg a közösségek tagjai a mesterséges megtermékenyítést kivéve itt a legmegengedőbbek. Tehát, ami a közvélemény szerint a legelfogadhatatlanabb, azt a családok közösségeiben a legelfogadhatóbb közé sorolják. Másrészt ez az egyetlen olyan norma, aminek az esetében – bár általában a vallásos emberek szigorúbbak – a vizsgált személyek az általános nézetekkel szemben sokkal kevésbé állnak ki a szabályos adófizetés kötelezettsége mellett. Ez azt jelenti, hogy egy egyértelműen törvénytisztelő cselekedetet a családok közösségeiben csaknem kétszer annyian nem tartanak olyan súlyos vétkeknek, mint a hasonló korú, házasságos vallásos személyek általában. Az összes többi változónál az figyelhető meg, hogy a teljes lakoságnál elutasítóbbak a vallásos személyek, és a legelutasítóbbak a közösségi tagok. Ennek a jelenségnek a magyarázata mindenképpen alaposabb kutatást igényelne. Csak bizonytalan sejtéseket tudunk megfogalmazni. Elképzelhető, hogy a közösségi tagok számára a saját, a hálózat által képviselt normák olyannyira meghatározóak, hogy azokban a kérdésekben, amelyek esetében az egyház nem képvisel markánsan egy álláspontot, lényegesen megengedőbbek. Lehetséges, hogy a megkérdezettek munkájából, munkaviszonyából, adófizetési szokásaiból adódnak a különbségek.

A mesterséges megtermékenyítés esetében árnyalódik még a kép, itt az átlag szigorúbb, azonban a teljes elutasítás kevésbé jellemző a mozgalmakon belül. Érdekes a vizsgált csoportokra jellemző értékeket egymással is összehasonlítani, az egyes kategóriákat külön elemezni, az egyházi és a közösségi szabályozással összevetni. A legszigorúbb és legkevésbé polarizált véleményt a házasság viszony folytatása esetében fogalmazzák meg. Itt valamennyi válaszoló egyes vagy kettős értékelést adott. Ezt bizonyára erősen befolyásolja a mozgalmakon belül a szentségi házasság, a hűség, a kizárólagosság folyamatos hangsúlyozása. Kissé megengedőbbek, de alapvetően hasonló álláspontot fogalmazznak meg a megkérdezettek az alkalmi szexuális kapcsolatra vonatkozóan. Úgy tűnik, hogy esetükben a legsúlyosabb normaszegésnek a szexualitással kapcsolatos vétkek bizonyulnak. Mindkettő olyan norma, amelyeket egyébként a magyar törvénykezés nem büntet, és a lakosság jelentős része - bár nem kifejezetten helyesli – lényegesen kevésbé ítéli meg szigorúan. Az alkalmi szexuális kapcsolatot a megkérdezett korosztálybeliek negyede inkább elfogadhatónak, mint megengedhetetlennek tartja, hat százalékuk mindig egyetért vele.

Az abortusz általános megítélése a társadalmon belül a legpolarizáltabbak közé tartozik. (BOZSONYI-DARÓCZI, 2010:390) A vizsgált korosztályon belül a legjellemzőbb válasz (27%) a tízes skálán az ötös, tehát a teljes bizonytalanság, míg 21 százalék mindig ellenzi és 12 százalék mindig megengedhetőnek tartja. Mind az egyház²⁰⁵, mind a közösségek²⁰⁶ tanításában szerepel az abortusz minden helyzetben való teljes tiltása, ennek megfelelően a tagok nagy része ellenzi, de egy-egy fő hatosra, illetve hetesre osztályozta. Itt tehát a polarizáltság lényegesen kevésbé jellemző, mint az össztársadalomban, a közösségi és az egyházi tanítás befolyása erősen érvényesül, de nem olyan mértékben, mint ahol megegyezik az egyébként elfogadott össztársadalmi normákkal. Nagyjából hasonlóak mondhatók el a homoszexualitásra és az eutanáziára vonatkozólag.

A válasra ötnél nagyobb értéket egyetlen fő jelölt meg, tehát itt is erősen érvényesül a katolikus egyház tanítása, amely szerint a válasz nem megengedhető²⁰⁷. Ugyanakkor a közösségek megkérdezett tagjainak 12 százaléka a teljes bizonytalanságot jelentő ötös kategóriát jelölte meg. A lakosság körében egyébként ez is azok közé a normák közé tartozik, amelyekről a legpolarizáltabb vélemények születtek. (BOZSONYI-DARÓCZI, 2010: 388-390) Mindemellett még a vallást nagyon fontosnak tartó katolikusok körében is 24 százalék a teljesen bizonytalanok aránya. A 26-50 éves lakosságnak pedig a 23 százaléka mindig, 13 százaléka soha meg nem engedhetőnek értékelte. A legtöbben (26%) a bizonytalanok táborában vannak. Ezzel a nagyfokú polarizáltsággal szemben a közösségi tagok 81 százaléka a három legszigorúbb kategória közül választott. A bizonytalanok kisebb létszámban ugyan, de jelen vannak, megengedőek viszont nincsenek. Mindez azt mutatja, hogy a közösségek és az egyház véleményformáló hatása igen erősen érvényesül. Ha összevetjük a teljes népesség, a vallásosak és a közösségi tagok adatait, akkor azt látjuk, hogy a vallásosak határozottan elutasítóbbak az átlagnál, a közösségi tagok pedig az átlag vallásosaknál is. Ez azt mutatja, hogy érvényesül az egyház befolyásoló hatása az értékrendre, de létezik egy ezt erősítő közösségi hatás is.

A mesterséges megtermékenyítést illetően mind a teljes népességre (BOZSONYI-DARÓCZI, 2010:390), mind a vizsgált közösségekre jellemző, hogy megjelennek a szélsőséges vélemények. A különbség abban áll, hogy mindezzel együtt a közösségek

²⁰⁵ A házasságról szóló emberi és keresztény tanítás ezen alapeszméire támaszkodva újból ki kell jelentenünk, hogy mindenképp vissza kell utasítanunk ... a közvetlen abortuszt (még akkor is, ha gyógyítás céljából történt), mint a gyermekek számának törvényes szabályozási módját. (Humanae Vitae, 1968:8.)

²⁰⁶ „abortusz: egyértelműen gyilkosság, magyarázatra nem szorul. (a megtermékenyült petesejt örökölhet!)” A Kék közösség jegyeseknek szóló tematikus anyagából

²⁰⁷ Az egyházilag nem érvényes házasságokra ez nem ilyen szigorúan értendő.

tagjai szigorúbbak, köztük csupán minden huszadik tartja minden esetben megengedhetőnek, míg az össznépeségnek csaknem a harmada. A minden esetben elutasítók aránya ennél az egy kérdésnél megegyezik a vizsgált populáció és az átlag népesség körében. A családos közösségek esetében ennél az egyetlen kérdésnél volt viszonylag magas (20%) a bizonytalanok aránya, és ez az egyetlen olyan kérdés, ahol több közösségi tag bizonytalan, mint az országos mintában (14%). E norma esetében az általános közfelfogás és az egyház álláspontja szöges ellentétben áll egymással. Az állam kifejezetten támogatja, számos gyermek ennek köszönhetően születik meg, a katolikus egyház ugyanakkor egyértelműen tiltja²⁰⁸ A mozgalmaknak erre vonatkozó tanítása bizonyára létezik²⁰⁹, azonban lényegesen kevésbé hangsúlyosan, mint például az abortusz, a házassági hűtlenség stb. esetében. Úgy tűnik, hogy ezen norma kérdésében bár az egyház hatása kissé érvényesül, a közösség tagjai az általánosan elfogadott társadalmi normákkal azonosulnak.

Összefoglalóan azt állapíthatjuk meg, hogy a közösségi tagokra erősen hat az egyház tanítása is és az általánosan elfogadott társadalmi normák is. A mesterséges megtermékenyítés kivételével a megkérdezettek határozottan állást foglalnak, a normaszegéssel szemben alapvetően elutasítóak. Azon normaszegések esetében, amelyekről a katolikus egyháznak határozott állásfoglalása van – ilyen a házasságon kívüli szexualitás, a homoszexualitás, az abortusz és a válás – és ez nem kifejezetten áll szemben a kormányzati szándékkal, a vallásos meggyőződésű emberek elutasítóbbak a teljes népességnél. A családos közösségek tagjainak véleménye pedig a vallásos emberekénél is határozottan kevésbé elfogadó. Úgy tűnik, hogy kialakulóban van egy sajátos közösségi normarendszer, amely a magyar társadalmi közfelfogás és a katolikus egyház tanításán alapszik.

A kutatásnak kifejezetten politikai irányultsága nem volt, egyetlen ezt a témát érintő kérdést tettünk fel. Arra kértük a válaszolókat, hogy 1-10-ig terjedő skálán értékeljék, hogy politikai értelemben milyen mértékben sorolják magukat bal- illetve jobboldalra.²¹⁰ Ezt a kérdést azért tettük fel, mert a bal-jobb önbesorolást, mint értékbeli különbségek

---

²⁰⁸ A mesterséges megtermékenyítés különféle módoszatai is -- melyek látszólag az élet szolgálatában állnak, s nemegyszer pozitív szándékkal végzik -- valójában kaput nyitnak az élet elleni új támadásoknak. ... erkölcsileg elfogadhatatlanok, mert kiszakítják az életfakasztást a házastársi aktus emberi egészéből” (Evangelium Vitae, 1995:14)

²⁰⁹ A kutatás erre nem tért ki, és a rendelkezésünkre álló anyagokban nem található erre vonatkozó információ.

²¹⁰ 31. kérdés

meghatározóját kívántuk vizsgálni. Az eredményeket összevetettük az EVS, 2008 adataival.

20. táblázat

A családok közösségek tagjainak és a magyar népesség politikai értelemben bal-jobb skálán való önbesorolásának százalékos megoszlása

	teljes lakosság (%)	vallásos személyek ²¹¹ (%)	Családok közösségek
1 - bal	5	4	0
2	3	2	0
3	5	1	1
4	6	2	1
5	48	48	3
6	8	9	9
7	7	9	15
8	8	10	31
9	4	4	17
10- jobb	6	9	23
átlag	5,4	6,0	8,2
N	1357	206	115

Azért vizsgáltuk külön a vallásos személyek válaszait, mert „a jobboldali vagy konzervatív ideológiák hagyományosan szoros kapcsolatban állnak a vallással, a vallásossággal.” (ROSTA, 2010:434) A szerző megvizsgálta az 1999-es és 2008-as bal-jobb önbesorolás és a vallásosság összefüggését, és arra a következtetésre jutott, hogy „a vallásos pozíciók - a gyakori templomba járás, Isten nagyobb fontossága – a jobboldali attitűdökkel járnak nagyobb valószínűséggel együtt. A modellek alacsony és gyengülő magyarázó ereje azt mutatja, hogy a magyar politikai rendszer esetében is igaz a hagyományos szociokulturális törésvonalak visszaszorulása.” (ROSTA, 2010:436) Ugyanerre enged következtetni a 20. táblázat első és második oszlopának összevetése. Bár a második oszlopban kissé jobbra tolódnak a válaszok, az elmozdulás igen csekély mértékű, és feltűnően magas a 48 százalékos bizonytalanok aránya, ami megegyezik az összlakosságon belüli bizonytalanok arányával. Tehát a vallásos személyek egészen kis mértékben jobbra húznak, de ez a különbség nem jelentős mértékű. Ezzel szemben a családok közösségekben a két legbaloldalibb kategória teljesen hiányzik, minimális a határozatlanok száma és a megkérdezettek 96 százaléka inkább jobb-, mint baloldalinak vallja magát. Ennek megfelelően az átlagérték is lényegesen magasabb (8,2%), mint a lakosság egésze (5,4%), vagy akár a vallásosak esetében. Megállapíthatjuk tehát, hogy a

²¹¹ legalább havi rendszerességgel templomba járó, és magukat vallásosnak mondó személyek

vizsgált hálózat tagjai alapvetően jobboldali beállítottságúak, amit azonban nem magyaráz a vallásosság. Feltehetően ennek sokkal inkább oka a közösségek által képviselt értékek melletti kiállás. Ide tartozhat a kereszténység mellett a házasság, a hazaszeretet, a család, szemben a hagyományosan baloldali, liberális értékekkel.

A közösségi normarendszer része az egyházi szertartásokon való gyakori részvétel, a lehetőleg napi bibliaolvasás, valamint az egyéni, a családi és a közösségi imák rendszeressége. Ezt a vizsgált közösségek mindegyike az írásos anyagaiban és a szóbeli tanítások során is hangsúlyozza, valamint a közösségi találkozóknak is szinte elengedhetetlen eleme a közös imádság, és bár különböző rendszerességgel, de minden közösségnek vannak „saját” miséi. Például a Ciklámen mozgalom hat sarkalatos pontja közül az első három a „Napi személyes imádság”, a „Napi Szentírásolvasás” és a „Közös imádság a házastársunkkal, illetve ezt kibővítve – családi ima.” A Kék közösség írásba is foglalt irányelvei között szintén szerepel a naponkénti személyes ima és bibliaolvasás, a rendszeres misén és imatalálkozón részvétel. A vezetői interjúk ugyanezeket támasztották alá. A kérdőíves felmérés során rákérdeztünk a templomba járás gyakoriságára,²¹² és, hogy a házaspárok milyen gyakran imádkoznak közösen.²¹³ A megkérdezettek negyede naponta imádkozik közösen a házastársával, további 44 százalékuk legalább hetente, 21 százalék ennél ritkábban, és minden tizedik válaszoló úgy nyilatkozott, hogy gyakorlatilag soha. Tehát a házaspáros imádságra vonatkozó közösségi elvárást a tagok nagy többsége (ha nem is az elvárt gyakorisággal, de) teljesíti, van azonban egy olyan kisebbség, amelyik ennek egyáltalán nem felel meg. Arra a kérdésre, hogy egyházi szertartáson kívül milyen gyakran imádkoznak Istenhez, a tagok 77 százaléka azt a választ adta, hogy naponta, további 18 százalékuk hetente többször, és senki nincs, aki havonta legalább egyszer ne imádkozna. A megkérdezettek 96%-a legalább hetente részt vesz vallási szertartáson, ezzel vélhetően teljesíti az egyház által előírt heti rendszerességű miselátogatást. A vizsgált személyek közül mindössze egy fő volt, aki évente egyszer sem jár templomba. A 26-50 éves teljes magyar populációban 26 százalék a legalább hetente imádkozók aránya, a magukat vallásosnak mondók között 50 százalék²¹⁴ (a családok közösségeiben ez 98%), és minden huszadik ember vesz részt hetente vallási szertartáson.²¹⁵ A magukat vallásosnak mondóknak fele legalább hetente imádkozik és 11 százalékuk jár hetente

---

²¹² 22. kérdés

²¹³ 9. kérdés 3. sor

²¹⁴ EVS, 2008 alapján saját számítás

²¹⁵ EVS, 2008 alapján saját számítás

temploma²¹⁶ (a családi közösségekben 96%) Mindebből megállapítható, hogy a vizsgált hálózat tagjai a vallásos személyekhez képest is gyakran járnak templomba és gyakran imádkoznak. Ebben egyébként a szülői háttérnek is nagy szerepe lehet, hiszen a közösségi tagok háromnegyede már 12 évesen is heti rendszerességgel járt templomba,²¹⁷ míg a 26-50 éveseknek 29 százaléka, közülük a vallásosoknak csaknem fele. Azonban a szülői hatáson felül nyilván egyéb hatások is érvényesülnek, hiszen a többi csoport esetében 12 éves koruknál most lényegesen ritkábban vesznek részt vallási szertartásokon, míg a közösségekben ez éppen fordítva van. Mindezeket a következő táblázat áttekinthetővé teszi.

21. táblázat

A 26-50 éves népesség és a közösségi tagok vallásgyakorlása

	26-50 évesek ²¹⁸ (N=494)	26-50 éves, magukat vallásosnak mondók ²¹⁹ (N=299)	családi közösségi tagok (N=115)
hetente templomba járók (%)	5	11	96
templomba járás mediánja ²²⁰	ritkábban mint évente	csak bizonyos ünnepekkor	hetente
hetente imádkozók (%)	26	50	99
12 évesen hetente templomba járók ²²¹ (%)	29 ²²²	49	75
12 évesen templomba járás mediánja	csak bizonyos ünnepekkor	havonta	hetente

²¹⁶ EVS, 2008 alapján saját számítás

²¹⁷ 23. kérdés

²¹⁸ EVS, 2008 alapján saját számítás

²¹⁹ EVS, 2008 alapján saját számítás

²²⁰ A pontos kérdés így hangzott: Esküvőktől, temetésektől és keresztelektől eltekintve, mostanában milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartáson? A lehetséges válaszok: 1. hetente többször; 2. hetente, 3. havonta, 4. csak bizonyos ünnepekkor, 5. évente, 6. ritkábban, 7. soha, gyakorlatilag soha.

²²¹ A pontos kérdés így hangzott: Amikor 12 éves volt, esküvőktől, temetésektől és keresztelektől eltekintve, milyen gyakran szokott részt venni vallási szertartásokon? A lehetséges válaszok: 1. hetente többször; 2. hetente, 3. havonta, 4. csak bizonyos ünnepekkor, 5. évente, 6. ritkábban, 7. soha, gyakorlatilag soha. Tehát a kisebb átlag jelenti a nagyobb gyakoriságú templomba járást.

²²² Bár ennek a kutatásnak nem része, elgondolkodtató adat, hogy az 1959 és 1982 között születettek csaknem harmada 12 évesen hetente templomba járt. Kíváncsiságból megnéztük azoknak az adatát, akik közülük az 1989-es politikai fordulat előtt voltak 12 évesek. Közülük szintén 29 százalék hetente templomba járt, az átlaguk még kissé magasabb is, 4,62, ami még kicsit gyakrabbi templomlátogatásra utal.

Összefoglalva megállapítható, hogy a közösségi tagok – a mozgalmak normáinak megfelelően – lényegesen gyakrabban járnak templomba, mint a népesség (akár a vallásos népesség) egésze, és a 12 éves korukban megszokottnál is határozottabban többször vesznek részt vallási szertartásokon. Nem valószínű, hogy ez az összefüggés úgy áll fenn, hogy annak érdekében, hogy a közösség elvárásainak megfeleljenek, kötelességszerűen betartják az előírtakat, hiszen például a házaspáros imádság elvárásainak közel 10% nem felel meg. Az egyértelműen kitűnik, hogy a közösségi tagok legnagyobb része betartja a vallási szertartásokra vonatkozó elfogadott normákat. Ebben az esetben már határozottan hálózati normákról van szó, hiszen a heti miselátogatáson felül a katolikus egyház nem ír elő kötelező, rendszeres, szertartásos vallásgyakorlatot. A házaspáros imádság kifejezetten közösségi követelményének például a tagok többsége megfelel.

Tomka Miklós már több évtizede felhívta arra a figyelmet, hogy a nemzetközileg megfigyelt folyamatoknak megfelelően hazánkban is érdemes megkülönböztetni az egyházi vallásosságot és a közösségtől és intézményes hagyományoktól független, magánzó vallásosságot. (TOMKA, 1977) Utóbbi terjedése 1981 óta folyamatosan nő. Egyre többen mondják magukról, hogy hisznek Istenben és a halál utáni életben, vagy, hogy imádkozni szoktak. Ugyanakkor az egyháztagok és a rendszeres templomba járók száma csökken.²²³ (TOMKA, 2010) Ezt a kétfajta vallásosságot vizsgálta alaposabban Pusztai Gabriella, majd az elemzéseket követően arra a megállapításra jutott, hogy valójában nem kétféle, hanem többféle vallásosság mutatható ki. (PUSZTAI, 2009:188) Megkülönböztette az individuális, a közösségkereső, a rejtőzködő motivációval bírókat, valamint az inkonzisztens és a rituális vallásgyakorlókat. (PUSZTAI, 2009:185-188) A kutatási eredmények alapján a mintánkban szereplő személyek az egyház tanítása szerint is vallásosak és személyesen is kötődnek Istenhez. Hálózati szempontból ez úgy jelenik meg, hogy kapcsolódnak egy kisközösséghez, és ez az egész közösség kapcsolódik a nagy egyházhoz. Mindezt kiegészíti az, hogy a tagok meggyőződése szerint közben valamennyien egy más dimenziós kötéssel közvetlenül, egy lépésben Istenhez is kapcsolódnak a személyes imán keresztül. Több kutatás bizonyítja, hogy ez a fajta közösségi vallásosság az, ami például a serdülők esetében a tanulmányi eredményességre, az iskolai magatartásra kedvezően hat. (PUSZTAI, 2009:60-61.191) A személyes és a közösségi vallásosság ráadásul nem függetlenül jelennek meg, hanem jó esetben egymásra ható egységben. „Megkockáztathatjuk azt az első hallásra talán paradoxonnak

---

²²³ Ennek a jelenségnek a vizsgálata azért is nehézkes, mert a lakosság viszonylag kis hányada tartozik a vallásosak közé, például az 1514 főt lekérdező EVS, 2008 vizsgálat során is mindössze 130 fő volt, akik legalább hetente templomba is járnak is imádkoznak is.

tűnő következtetést, hogy vallásos személyiség kibontakoztatása éppen erős közösségiség révén következik be.” (PUSZTAI, 2009:187) A Hungarostudy vizsgálati eredményei több szempontból is alátámasztják, hogy a maguk módján vallásos, ámde vallását intézményi, közösségi keretek között nem gyakorlók tartoznak a legnagyobb pszichológiai és egészségügyi kockázatot jelentő csoportba. (SZÉKELY, 2008:376) A maguk módján vallásos személyek halálozási mutatói lényegesen rosszabbak és szignifikánsan több közöttük a depressziós. Ugyanez azonban a rendszeres vallásgyakorlók esetében már nem áll fenn. „Ez a kapcsolat jól mutatja, mennyire fontos a vallásosság külső és belső jegyeinek összeegyeztetése.” (SZÉKELY, 2008: 379-380) Pontosan erre a minden területen megélt vallásosságra buzdítanak a közösségek, amikor egyszerre várják el a személyes imaéletet, a házaspáros és családi liturgiák rendszeres megtartását, a kisközösségi alkalmakon való aktív részvételt és a heti templomba járást gyakori áldozással.

5.4.1. A fogamzásgátlás példája

Az eddigiekben megvizsgáltuk általánosságban, hogy különböző normák esetében hogyan érvényesül az egyház, illetve a közösségek hatása. Ezek alapvetően olyan példák voltak, amelyek esetében megegyezett a hivatalos egyházi és a mozgalmak által képviselt álláspont. A fogamzásgátlás esetében árnyaltabb a kép, ezért ennek példáján jól nyomon követhető a társadalomban, a hivatalos egyházi tanításban, a közösségekben és az egyes családokban érvényesülő normarendszerek kölcsönhatása.

Magyarországon orvosi rendelvényre gyakorlatilag bármelyik nő szedhet fogamzásgátló tablettát, hasonlóan hozzá lehet jutni az úgynevezett esemény utáni tablettához és számos más fogamzásgátló eszközhöz. Az óvszer és a különböző tabletták használatát számos államilag is támogatott program támogatja, különösen a fiatalabb korosztályok, elsősorban a középiskolások körében.²²⁴ A pápai megnyilatkozások ezzel szöges ellentétben állnak. A hivatalos egyházi tanítás tiltja mindenfajta fogamzásgátló eszköz használatát.

„Mindenképp vissza kell utasítanunk a már megkezdett nemi aktus direkt megszakítását, s méginkább a közvetlen abortuszt ... Hasonlóképp elítélendő mind a férfiak, mind a nők akár időleges, akár végleges szándékos sterilizálása. Ugyanígy elítélendő minden olyan cselekedet, mely akár a nemi aktus előtt, akár közben, akár természetes következményeinek kifejlődése során, akár mint célt, akár mint eszközt azt szándékolja, hogy a fogamzást lehetetlenné tegye” (Humanea Vitae, 1968:8)

²²⁴ Például az A-HA program (www.a-ha.hu), A Magyar Család és Nővédelmi Tudományos Társaság „Ne ess kétségbe! programja (www.neesspanikba.hu)

Engedélyezik azonban a női ciklus termékeny és terméketlen időszakainak megfigyelésére alapuló módszereket:

„Ha tehát komoly indokok szólnak amellett, hogy szünet legyen a gyermekek születése között (ez az indok lehet a szülők testi vagy lelki állapota, vagy külső körülmények), az Egyház azt tanítja, hogy szabad a házasoknak követni a szervezetben adott periódusokat, csak azokban az időszakokban élve a házaseletet, amikor a fogamzás lehetősége szünetel, s így oly módon szabályozhatják a születést, ...” (Humanae Vitae, 1968:10)

A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia egy árnyalattal engedékenyebben fogalmaz:

„Tisztában vagyunk avval, hogy a családtervezés, annak konkrét módjai és eszközei nemegyszer *komoly lelkiismereti kérdéseket* vetnek föl éppen a házasságukat tudatosan és elkötelezetten keresztény szellemben élő házastársakban. A "természetes családtervezési módszerek" ma örvedetesen terjedőben vannak, de számos kérdés továbbra is nyitva maradt. Semmiképpen sem fogadhatók el azok a fogamzásgátló módszerek, amelyek a már megfogant élet kioltására is alkalmasak. El kell utasítani a mesterséges megtermékenyítés és a béranyaság gyakorlatát is.” (1999:115)

A Kék közösség jegyesek számára készült anyagában az egyházi tanítással megegyezően hangsúlyozza, hogy valamennyi abortív eszköz (fogamzásgátló tableta, spirálok vagy egyéb méhen belüli eszközök) elfogadhatatlanok, az egyéb módszerek esetében azonban a Püspöki Karnál is még egy árnyalattal megengedőbben foglal állást:

A születésszabályozás határesetei:

Ezeket a módszereket az Egyház elveti, de hatásmechanizmusuk orvosiilag nem kifogásolható, mivel nem a megtermékenyített petesejtet pusztítják el, hanem a megtermékenyülést akadályozzák meg. (A szó szoros értelmében vett fogamzásgátló módszerek)... kondom (gumi óvszer), méhszájsapka, hüvelyi pesszárrium, spermicidek, megszakított közösülés. Végző soron ide tartozik a súlyos indok alapján való sterilizálás is.

A többi közösség is megnyilatkozásaiban ezzel az állásponttal azonosul. Ideálisnak az egyház által engedélyezett természetes családtervezést tartják, határesetként azonban elfogadják a nem abortív eszközöket. Úgy tűnik, hogy a közösségi tagok leginkább ezzel az utóbbi normával azonosulnak, bár jelentős a száma azoknak is, akik a legszigorúbb egyházi tanítás szerint cselekszenek, és kis számban vannak olyanok is, akik a társadalmi normákat tartják be.²²⁵

---

²²⁵ 14-15. kérdés

22. táblázat: Fogamzásgátló módszerek alkalmazásának gyakorisága a 19-41 éves nők és a családos közösségek tagjai körében²²⁶

	házas, ill. együttélő 19-41 éves nők ²²⁷ (%)	családos közösségek (41 évesig) ²²⁸
nem védekezik	25	24
természetes családtervezés	3	13
nem abortív	17	58
abortív	55	5
egyéb	0	0

Azt láthatjuk, hogy a közösségi normának ebben a tekintetben a tagok 95 százaléka megfelel (a Kék közösség valamennyi megkérdezett tagja közöttük van), az egyházi szabályoknak 37 százalék. Megkérdeztük azt is, hogy életükben valaha használtak-e fogamzásgátló tablettát.²²⁹ A válaszolók 29 százaléka felelt igennel, míg a teljes lakosság körében „az egész termékeny életszakaszra kivetítve a 15–49 éves nőknek valamivel több mint fele használt vagy használ orális fogamzásgátló tablettát.” (JÓZAN, 1997:108) Azt láthatjuk tehát, hogy a fogamzásgátló módszerek használata kapcsán kialakult a családos mozgalmakban egy sajátos normarendszer, amelyet a tagok túlnyomó többsége betart. Ez a rendszer engedékenyebb, mint a hivatalos egyházi tanítás, ugyanakkor szigorúbb, mint a jelenleg érvényes társadalmi normák.

5.4.2. A gyermekvállalás példája

A családos közösségek egyetlen jól mérhető jellemző esetén sem mutatnak olyan mértékű eltérést a magyar népességhez képest, mint a megszületett gyermekek számában. Erre vonatkozóan a mozgalmak általában nem vezetnek nyilvántartást, de a beszélgetés során mindig arról számoltak be, hogy a tagoknak „általában sok” gyermekük van. Azt feltételeztük, hogy ez összefügg a bizalmi háló létrejöttével. Kevés számszerű adatot sikerült gyűjteni, de ezek mind házaspáronkénti átlagosan legalább 2,5 gyermegről tanúskodnak. A Kék közösség ígéretet tett 22 házaspárjának összesen 86 gyermeke van, ez átlagosan 3,91 gyermek családonként. A Lila mozgalom arról vezet nyilvántartást,

²²⁶ A két kutatásban más-más kategóriák szerepeltek, azonban az itt szereplő összevont kategóriák közé egyértelműen besorolhatók voltak.

²²⁷ Forrás: JÓZAN, 1997 alapján saját számítás.

²²⁸ Az adatok között a megkérdezett férfiak válaszai is szerepelnek.

²²⁹ Annak érdekében, hogy a férfiak válaszait is figyelembe vehessük, a kérdés így szerepelt: Eddigi élete során valamikor használt-e Ön vagy partnere orális fogamzásgátló tablettát?

hogy a táboraikban a családokkal együtt hány gyermek vesz részt.²³⁰ Eszerint a mozgalmon belül az átlagos gyerekszám 3,75. A Piros Mozgalom egy régiójában végeztek felmérést, ott 105 családban 265 gyermek született, ez 2,52 gyermek családonként. Ezekben a mozgalmi összesített statisztikában a korosztályok mindig vegyesen szerepelnek, és az átlagolásnál csak a házaspárokat veszik figyelembe, a közösségekhez kapcsolódó egyedülállókat, papokat és szerzeteseket nem. A kérdőívet kitöltők átlagos gyerekszám 2,95, a 41 év felettieké 3,46.²³¹ A családonkénti gyerekszámra vonatkozó részletes adatokat a következő táblázat tartalmazza:

23. táblázat

A közösségekben és a magyar családokban jellemző gyerekszám

közösségi tagok		házasságok a teljes magyar népességben ²³²		
	házaspáronkénti gyerekszám		házaspáronkénti gyerekszám	
1943-1960 születettek (N=10)	3,3	1951-1960 született (41-50 éves) (N=289)	2,2	házasságok, egyház tanítása szerint vallások
1961-1970 születettek (41-50 éves) (N=29)	3,52			
1971-1980 születettek (31-40 éves) (N=59)	2,98	1961-1970 született (31-40 éves)	2	
1981-1985 születettek (26-30) (N=14)	1,57	1971-1975 született (26-30 éves) (N=769)	1,45	
		1971-1975 született (26-30 éves) - felsőfokú végzettséggel (N=121)	1,02	
közösségi tagok összesen (N=112)	2,95	1950 után született, érettségizett (N=217)	1,79	
		1956-1980 ²³³ között születettek (N=61)	2,02	
		1956-1980 ²³⁴ között születettek (26-40 évesek) (N=836)	1,81	
		1956-1980 ²³⁵ között született (26-40 éves) érettségizettek (N=226)	1,65	
				házasságok

²³⁰ Ide nem minden család minden gyermeke jön el, viszont gyermekvigyázóként néha szüleik nélkül is jönnek gyermekek. A táborok szervezője szerint pontos adatot kapunk, ha az általa megadottakkal dolgozunk.

²³¹ 12. kérdés

²³² Forrás: Fordulópontok, 2001 alapján saját számítás. Néhány értéket a Hungarostudy, 2006 alapján számoltunk, ott ezt külön jelöltük.

²³³ Forrás: Hungarostudy, 2006

²³⁴ Forrás: Hungarostudy, 2006

²³⁵ Forrás: Hungarostudy, 2006

Mivel az országos és a dolgozathoz készült felmérés között eltelt 10 év, és 41 éves kor alatt az életkor jelentősen befolyásolja a gyermekek számát, ezért egymással nem a megfelelő kohorszokat, hanem a megegyező életkori csoportokat vetjük össze. Az alsó két sor kivételével az egyház tanítása szerinti népesség adatait ábrázoltuk annak illusztrálása érdekében, hogy a magas gyermekszám csak kis mértékben a vallásosság eredménye. Ez jól látható abból, hogy az 1956 és 1980 között születettek esetében a teljes házas népességben 1,81, míg az egyház tanítása szerint vallásosak körében 2,02 az átlagos gyerekszám. Ugyanakkor azt is figyelembe kell venni, hogy az iskolázottsággal fordítottan arányos a gyermekszám, márpedig a vizsgált személyek többségének felsőfokú végzettsége van.

A 26-30 évesek esetében annyira kicsi az elemszám, hogy itt lényegi következtetés aligha vonható le, bár az általános tendenciáknak megfelelően a közösségi tagoknak az átlagnál több gyermekük van, különösen, ha a felsőfokú végzettségük adatait vesszük figyelembe. A 31-40 és a 41 éven fölüliek esetében körülbelül másfélszer annyi gyermeket nevelnek a családok közösségek házaspárjai.

Ezek a számok nagyjából megfelelnek a mozgalmi adatbázisokban találhatóakkal. Úgy tűnik, hogy ebben a kérdésben is a családok egyfajta közösségi normarendszernek felelnek meg. „Azt hiszem, hogy a gyermekvállaláshoz kell hit, remény és bizalom” – írta a Kék közösség vezetője. Székely András amellel érvel, hogy azok vállalnak több gyermeket, akik rendelkeznek valamilyen hittel, határozott világnézettel, ez azonban nem szükséges, hogy egyházi formában is megjelenjen. (SZÉKELY, 2008: 379)

„Mind a gyermekvállalás, mind a kívánt gyermekszám legszorosabb kapcsolatban azzal van, hogy a fiatalok nehéz élethelyzetekben mennyire számíthatnak partnerükre, házastársukra illetve élettársukra. Ezért a bizalom, a megbízhatóság, azaz a társadalmi tőke erősítése a felelős gyermekvállalás alapvető feltétele. (KOPP-SKRABSKI, 2003: 392)

Eszerint a megszületett gyermekek a bizalmi kapcsolatoknak egyrészt gyümölcsei, másrészt táplálói lennének. Tanúskodnak az optimizmusról, a jövőbe vetett hitről. Mindezeket azonban nem sikerült sem bizonyítani, sem cáfolni a családok közösségek adatainak, az interjúk, a kérdőívek és az egyéb források felhasználásával sem. Az országos reprezentatív vizsgálatok adatainak elemzése során számos korrelációs összefüggést találtunk, azonban amint néhány „gyanús” változót (pl. iskolázottság, életkor) kontroll alatt tartottunk, az összefüggések már nem álltak fenn, vagy igen gyengének mutatkoztak. Próbáltunk regressziós modelleket alkotni, amelyek legalább részben magyarázzák a születendő gyermekek számát, de ez sem vezetett sikerre. Úgy tűnik, hogy ebben az esetben is sok-sok összetevőből és körülményből kristályosodik ki az egyéni, a közösségi vagy a társadalmi attitűd. S. Molnár Edit (2002) összegyűjtötte a

hazai és nemzetközi szakirodalom erre vonatkozó szociológiai és néprajzi összefüggéseit. Azt a következtetést vonja le, hogy létezik egyfajta társadalmi nyomás, amelynek illendő megfelelni. (S. MOLNÁR, 2002:38-39) Ezt követően vizsgálja, hogyan függ össze Magyarországon az ideálisnak tartott gyerekszám a teljes termékenységi arányszámmal. Azt állapítja meg, hogy 1974 és 1997 között mindkettő folyamatosan csökken, még hozzá úgy, hogy a kettő közötti különbség egyre nagyobb. 1974-ben a megkérdezettek még 2,88 gyermeket tartottak ideálisnak, 1997-ben már csak 2,31-et. (S. MOLNÁR, 2002:43) Egy 2001. novemberi felmérés szerint az ideálisnak mondott gyerekszám 2,17²³⁶, miközben a teljes termékenységi arányszám 1,31²³⁷ volt és az ekkor 41-50²³⁸ éves házas népességben egy személynek átlagosan 1,83 gyermeke volt.²³⁹ A szakirodalom is amellet foglal állást (S. MOLNÁR, 2002: 38-39), és a saját számításaink is azt támasztják alá, hogy hazánkban évek óta folyamatosan, gyakorlatilag minden társadalmi rétegre az jellemző, hogy a többség a kettő gyermeket tartja ideálisnak. Mindeközben a tervezett gyermekek száma szintén folyamatosan csökken. Az 1979 után születettek, amikor szülőlépes korba értek, már csak 1,81-ban határozták meg az általuk kívánt gyermekek számát. Feltételeztük, hogy összefüggés mutatkozik a vallásossággal és a tervezett, illetve a született gyermekek számával. Ez az összefüggés valóban fennáll, azonban – ha az iskolai végzettség, a nem és az életkor hatását kontroll alatt tartjuk – a korrelációs együttható a vallásosság valamennyi mért dimenziója, a született gyerekek száma és az ideálisnak tartott gyerekszám között is 0,1 alatt van. A kérdés összetettségére utal, hogy az ideálisnak tartott és a tényleges gyerekszám közötti korrelációs együttható is csak 0,113, bár az összefüggés szignifikáns. 0,1 erősségű korreláció áll még fönn a saját gyermekek száma és az édesanya által világra hozott gyermekek száma között,²⁴⁰ ami megint egyfajta normatovábbadást valószínűsít. Mindezek a megfontolások azt valószínűsítik, hogy a közösségek értékrendszere és normája várja el, írja elő a sok gyermek vállalását. Írásban megfogalmazott, kifejezett tanácsadást egyedül a Sárga közösségben találtunk:

„A gyermekvállalásban van egy kötelező alsó határ...Jelen civilizált nyugati társadalmunkban 2,4 gyermek szükséges ... ahhoz, hogy a társadalom létszáma ne csökkenjen. Az önhibájukon kívül nem szaporodók miatt a többieknek pluszt kell vállalniuk, tehát 2,4+x gyermeket... Isten népe – itt, nyugaton – akkor teljesíti ... az V. parancsot, ha

²³⁶ Fordulópontok, 2001 alapján saját számítás

²³⁷ KSH Tájékoztatási adatbázis. Népesség, népmozgalom

²³⁸ Azért a 41-50 éves népességet vizsgáljuk, mert ez az a legfiatalabb korosztály, amelynek feltehetően már nem fog gyermeke születni (Székely, 2008: 378)

²³⁹ Fordulópontok, 2001 alapján saját számítás

²⁴⁰ Fordulópontok, 2001 alapján saját számítás

családjaikon belül átlagban megvan a három gyermek. ... Ahhoz, hogy ez az „átlag” ösztársadalmilag is meglegyen, Isten népe egyes párjainak 4-5 gyermeket kell >beterveznie<.” (BULÁNYI, 1990: 520)

Egy hatgyermekes kisközösségi vezető így vallott erről:

„Hatalmas értéknek, Isten ajándékának, új közénk született arcának hisszük a gyermeket. Ebből kifolyólag az anyaság is az egyik legfontosabb hivatásként van megbecsülve... A legfontosabb, hogy a szeretet áradni akar, s hiszem, hogy ez gyermeket elfogadóbb magatartást szül.” Ugyanakkor hozzátette, hogy „fontosnak tartom, hogy boldog legyen mindenki abban az állapotban, amit férjével együtt választott, akármekkora családja legyen is. Tehát soha semmilyen ítélet formálásnak helye nincs másokat illetően.”

Általánosságban az mondható el, hogy az interjúk során azt tapasztaltuk, hogy szabályként sehol sem fogalmazzák meg a sok gyermek vállalását, azonban ezt a közösségek értéknek tekintik. Számos közösségi programot a kisgyerekekhez igazítanak, nagycsaládos információk jelennek meg közösségi információs csatornákon, a nyomtatott kiadványokban bemutatott családok többségében több gyermek van, az elhangzott előadások, tanítások egy jelentős része szól a többedik gyermek érkezéséről, fogadásáról, a testvéri viszonyok átrendeződéséről. Valamennyi interjúalanyunk egyébként nagycsaládban él, 3-7 gyermeket nevelnek, neveltek. „Nem gondolom, hogy ez elvárás lenne, bár én szépnek éltem meg.” (Sárga közösségi vezető) A közösségekben olyan szinten jelenik meg mégis ez a norma, hogy többen már ennek a veszélyére is felhívták a figyelmet: „Nem támogatjuk, hogy annál keresztényebb a család, minél több gyereke van. Látjuk, hogy hányan szenvednek amiatt, hogy kevés vagy nincs.” (Narancssárga mozgalom vezetője)

A vizsgált hálózati családokban született gyermekek számáról összefoglalóan azt mondhatjuk el, hogy átlagosan körülbelül másfélszerese az átlagos magyar házaspáronkénti gyerekszámnak (ha csak a házásokat vesszük figyelembe). Ezt a különbséget feltehetően a közösségi normák hatása magyarázza. Ezek a normák nem leírtan és hangoztatottan, mégis érzékelhetően megjelennek a közösségek mindennapjaiban, a programokban, a nyomtatott és szóban elhangzott információkban.

5.4.3. Értékek és normák – összegzés

A fentiekben ismertettek alapján egyértelmű, hogy a vizsgált hálózaton belül kialakult egy saját érték- és normarendszer. Ezeknek az alapját a magyar társadalmi normarendszer és a katolikus egyház által képviseltek jelentik. A tagok többsége ezekkel azonosul elvi szinten is és a gyakorlatban is. Mindez az egyes személyek, családok, közösségek és a különböző mozgalmak között gyenge kapcsolatot teremt. Ily módon

maguk a normák is hozzájárulnak a hálózat stabilitásához, hiszen egymást nem vagy alig ismerő embereket és csoportokat összekötnek egymással. Ezek a kötések hozzájárulnak a kisvilág létrejöttéhez, ami pedig a hálózati stabilitáshoz. Mivel megmutattuk, hogy a családos közösségek hálózata számos szállal szervesen illeszkedik a társadalomba, így alhálóként hozzájárul annak stabilitásához. Ugyanakkor - mint stabil főháló - az alhálóit, az egyes családokat is stabilizálja.

5.5. Anómia

Az anómia társadalmi érték- és normaszavart jelent, a szabályrendszer és a kötődések szétesését, amely következtében a társadalom tagjai elveszítik a tájékozódási, vonatkoztatási pontjaikat. (DURKHEIM, 1967:250-277; KOPP, 2007) A normaszegés megítélése, a fogamzástól és a született gyermekek száma alapján bizonyítottnak tűnik, hogy a családos közösségek hálózata rendelkezik egy saját érték- és normarendszerrel, szigeteket képezve az anómiás társadalomban. Ez számos következménnyel járhat, különösen, ha figyelembe vesszük, hogy a tagok kapcsolatainak körülbelül a fele a hálózaton belüli és ugyanekkora hányada a hálózaton kívüli. (Ez természetesen egy átlag értéket jelent, vannak olyanok, akik a családjukon kívül csupán egyetlen helyi közösséghez kötődnek, míg másoknak a teljes baráti körük és a családi kapcsolataiknak a nagy része is a hálózaton belüli.) A legtöbbször igaz, hogy legalább a 8-14 fős kisközösség egy olyan közeg, amelyben teljes személyiségükkel részt vesznek, több dimenziós kötésekkel kapcsolódnak, azonosulnak az ott képviselt értékekkel és normákkal.

Mindeközben a mai magyar társadalomra általában az jellemző, hogy a kapcsolatok többsége egydimenziós, hogy egy-egy csoporthoz tartozás általában csak a személyiségnek egy kis szeletét igényli.

„Az egyén a tevékenységeit és szükségleteit kielégítését más-más közösségekben végzi...ezek közül az egyetlen a család, amelynek teljes személyiségével tagja lehet...A szocializációs folyamat során az egyén a lehetőségek tömegével találkozik, ezek között választva saját fejlődésében számára kezdeményező szerep jut... Maga választhat több értékrendszer között.” (SKRABSKI és mtsai, 2006:152)

A szerzők szerint ez a Parsons szerinti (HALARAMBOS – HOLBORN, 1995) „B” típusú társadalomra jellemző, „ahol nincs mihez >illeszkedni<, mert maguk a kollektív játékszabályok sokfélék és kialakulatlanok.” Ez viszont hozzájárul az anómiás állapot kialakulásához, ami megnehezíti a szocializációt.

A bizalomsziget-elmélet alapján ha a családi közösségek és mozgalmak egymással, és ami elengedhetetlen, a más jellegű értékközpontokkal is összekapcsolódnak, akkor ez jelenti a kiutat az érték- és normazavarból, azaz az anómiás állapotból. Erre található néhány példa az 5.2. fejezetben.

5.6. Reménytelenség

Azt gondoltuk, hogy értékeket és normákat képviselni, bizalmi kötődésekből szövődő hálókat építeni reményteljes, koherens személyiségek képesek. Ennek alátámasztására vizsgáltuk a tagok reménytelenségi és koherencia-indexét. Először a reménytelenségre vonatkozó eredményeket ismertetjük. Ennek vizsgálatára a Hungarostudy felmérés során 2002-ben használt Rövidített Reménytelenség Skálát²⁴¹ alkalmaztuk. Az eredményeket összevetettük a 26-50 éves teljes népesség eredményeivel, és azokéval, akik a vallásukat rendszeresen, egyházban gyakorolják.

24. táblázat

A családi közösségek, a 26-50 éves népesség, és a vallását rendszeresen egyházban gyakorló 26-50 éves népesség reménytelenség-indexe²⁴²

	reménytelenség-index
családi közösségek (N=116)	0,57
26-50 éves vallásosak (N=114)	0,22
26-50 éves népesség	0,32
26-50 éves érettségizettek ²⁴³ (N=450)	0,24
26-50 éves legalább 3 gyermekes, házasok (N=152)	0,41

A reménytelenség-index azt mutatja, hogy várakozásainkkal ellentétben a családi közösségek tagjai lényegesen reménytelenebbek az átlag 26-50 éves népességnél. Ha megvizsgáljuk, hogy mivel függ össze a reménytelenség érzése, azt tapasztaljuk, hogy az iskolai végzettség emelkedésével csökken a reménytelenség, a gyerekszám növekedésével viszont nő. Az összefüggés szignifikáns, de gyenge²⁴⁴. A gyerekszámmal való összefüggés

²⁴¹ 26. kérdés

²⁴² Forrás: Hungarostudy, 2002 alapján saját számítás.

²⁴³ Ha a csak felsőfokú végzettségűeket nézzük, akkor sem változik lényegesen az eredmény, 0,23.

²⁴⁴ A gyerekszám és a reménytelenség korrelációs együtthatója 0,124; a végzettség és a reménytelenségé -0,152. A vallásosság és a reménytelenség összefüggését nem tudtuk vizsgálni, mert a

csökken ugyan, de akkor is fennáll, ha kiküszöböljük az iskolai végzettség hatását²⁴⁵. Mivel a családos közösségek tagjainak gyakran van három vagy több gyermekük, megnéztük a legalább három gyermekesek reménytelenségi szintjét, ami lényegesen magasabb az átlag népességnél, de még mindig nem éri el a közösségi tagokét. Ugyanakkor a magukat vallásosnak mondó személyek valamivel kevésbé reménytelenek az átlagnál. Emiatt is tűnt logikusnak, hogy a vizsgált csoport esetében az index értéke még alacsonyabb lesz. Az egyik interjúalany a kérdőív kitöltését követően beszámolt arról, hogy ennél a kérdéscsoportnál elgondolkodott, hogy elvárásai szerint egy keresztény embernek csak a „legjobb” értékeket szabadna írnia, de ha őszintén válaszolna, akkor a „legrosszabbakat” írná, végül egy köztes megoldást választott. Ez arra utal, hogy valószínűleg mélyebb pszichológiai és szociológiai összefüggések húzódnak a háttérben, amiknek a feltárása túlmutat a jelen kutatás keretein.

Összefoglalóan azt állapíthatjuk meg, hogy adataink alapján a családos közösségek tagjai határozottan reménytelenebbek a hasonló társadalmi státuszú csoportoknál. Az összefüggésnek a hátterét azonban nem sikerült föltárnunk.

5.7. Koherencia-érzés a közösségekben

A koherencia fogalma ANTONOVSKY salutogenezis-modellje alapján (1991) terjedt el a társadalomtudományokban és vált az életminőség-kutatások egyik meghatározó elemévé. (ANTONOVSKY, 1991; KOPP, 2007)

„A koherenciaérzet a személyeket érő külső-belső hatásokkal szembeni átfogó és tartós – bár dinamikus rugalmas – bizalomérzés mértékét fejezi ki. A koherenciaérzetben működő hatóanyagoknak tekinti az érthetőséget-átláthatóságot, a megvalósíthatóságot (erőforrásokkal rendelkezést) és a ’van értelme’, ’megéri nekünk’ érzését. (MELEG, 2006:196)

A koherencia érzése a jóllét, az egészségi állapot önbecslése és az alacsony depresszió fontos előrejelzője. Ezek pedig az egyén és a társadalom szempontjából is kulcsfontosságúak. (SKRABSKI és mtsai, 2006:148-152) Itt ismét azt a hálózati összefüggést ismerhetjük fel, miszerint az alrendszerek stabilizálják az egész hálózatot, és fordítva, a hálózat is stabilizálja az egyes alhálózatait és csomópontjait.

A kérdőívben szerepelt a Hungarostudy 2006 Koherencia-érzés Skálája,²⁴⁶ ennek alapján mód nyílik az összehasonlításra.

---

rendelkezésünkre álló adatok nem értelmezhetők skála-jellegűnek, mert például a „maga módján vallásos” kategóriát nehéz besorolni. Ezért vizsgáltuk külön a legvallásosabb csoportot.

²⁴⁵ A korrelációs együttható így már csak 0,89, a csak házasok esetében viszont 0,114.

²⁴⁶ 28. kérdés

25. táblázat

A családok közösségek, a 26-50 éves népesség, és a vallását rendszeresen egyházban gyakorló 26-50 éves népesség koherencia-értéke

	Koherencia- érték
családok közösségek (N=116)	2,38
26-50 éves vallásukat az egyházban gyakorlók ²⁴⁷ (N=114)	2,14
26-50 éves népesség ²⁴⁸	1,90

A 26-50 éves magyar lakosság koherencia átlagértéke 1,90, a megkérdezett közösségi tagoké 2,38²⁴⁹. A legnagyobb (másfélszeres) eltérés két állítás esetében mutatkozott: „Úgy érzem, életem egy nagyobb terv része.” „Az értékeim és hitem vezérelnek mindennapjaimban.” Ez mindkettő összefügghet a vallásos meggyőződéssel. Ezért külön megnéztük a vallásukat az egyházban rendszeresen gyakorlók válaszait. Az ő átlaguk 2,14, ami éppen a teljes 26-50 éves lakosság és a közösségi tagok értékeinek számtani közepe, és a jelentős eltérések ugyanazon két kérdésben jelentek meg. Tehát valahogyan a vallásukat az egyházon belül rendszeresen gyakorlók éppen „középen” állnak a másik két csoport között.

Feltettünk néhány olyan kérdést²⁵⁰, amelyek kifejezetten arra vonatkoztak, hogy értelmes-e és érdemes-e a közösségben, a közösségért dolgozni, illetve a csoporton belüli közeg átlátható és kiszámítható-e, majd ugyanezt a kérdéssort megismételtük a munkahellyel kapcsolatosan. Mindkét közegre vonatkozólag közel 900 választ kaptunk. A közösségekben 95 százalék volt a biztonságot, kiszámíthatóságot, érdemességet és értelmességet, tehát a koherencia-érzést tükröző válaszok aránya, a munkahelyek esetében 87 százalék, ami szintén egy igen magas arány. Minden válaszoló azt felelte, hogy a közösség számára biztonságot nyújt, és két, illetve három kivételtől eltekintve azt jelölték meg, hogy a közösségben végzett tevékenységüknek van értelme, és a befektetett energiáik megtérülnek. A munkahelyen és a civil környezetben is csak egy személy

²⁴⁷ Forrás: Hungarostudy, 2006 alapján saját számítás

²⁴⁸ Forrás: Hungarostudy, 2006 alapján saját számítás

²⁴⁹ A felmérésben hat kérdés szerepelt, amelyekre „nem”, „néha” vagy „gyakran” válaszokat lehetett adni. Ezek sorrendben 0,1,3 pontot kapnak, majd a hat kérdés válaszait átlagoltuk. A kisebb érték jelent magasabb fokú koherencia-érzést.

²⁵⁰ 27. kérdés

válaszolta azt, hogy a tevékenységének inkább nincs értelme. Mindez azt jelenti, hogy a közösség egy valamennyivel biztonságosabb közeg, azonban a megkérdezettek úgy ítélik meg, hogy máshol is érdemes és értelmes tevékenykedniük, kiszámítható és biztonságos környezet veszi őket körül.

Vizsgáltuk az elégedettséget és az önbecsült egészséget, mivel ezeknek is lényeges előrejelzője lehet a koherencia érzése, vagy az anómiás állapot tapasztalása (negatív előjellel).²⁵¹

26. táblázat

A közösségi tagok, a magyar népesség és a 26-50 éves házások étellel való elégedettsége és önbecsült egészsége

	Mennyire elégedett a jelenlegi életével? (átlag 1-10 skálán)	elégedettek (8-10 pont) (%)	egészségi állapot átlaga ²⁵²	nem nagyon jó vagy nagyon rossz egészségi állapot (%)	nagyon jó vagy jó egészségi állapot (%)
közösségi tagok	8,31	81	2,16	7	73
26-50 éves házások ²⁵³	6,83	45	2,26	8	66
26-50 éves házások ²⁵⁴	6,88	41			
magyar népesség	6,29	37	2,56	18	51

Mivel az elégedettséget több országos vizsgálat során is mérték, mindkettő adatait szerepeltetjük a táblázatban. Azt láthatjuk, hogy a közösségi tagok elégedettebbek az életükkel és egészségesebbnek érzik magukat. Az önbecsült egészségi állapot esetében a 26-50 éves házások értékei csak kissé rosszabbak a közösségi tagokénál, ami érthető, hiszen az alacsonyabb életkorral és a házassággal pozitív módon korrelál az egészségérzet. Egy kissé azonban egészségesebbnek érzik magukat a közösségi tagok, aminek lehet oka a közösség hatása. Az elégedettség esetében már lényegesen nagyobb eltérést mértünk. A közösségi tagok között körülbelül kétszer annyian alapvetően elégedettek az életükkel, mint az átlag népességben, vagy akár, mint a 26-50 éves házások körében. Mindebben számos tényező közrejátszhat, hiszen például a magasabb iskolai

²⁵¹ 29. és 30. kérdések

²⁵² A magasabb érték rosszabb egészségi állapotot tükröz.

²⁵³ Forrás: EVS, 2008 alapján saját számítás.

²⁵⁴ Forrás: Fordulópontok, 2001 alapján saját számítás.

végzettséggel, a civil szervezeti tagsággal, a házassági állapottal együtt jár a magasabb fokú elégedettség érzése. (SZTÁRAYNÉ, 2010:33-39) Ezen tényezők között nem lehet sorrendiséget, ok-okozati összefüggést felállítani, és nehéz megmondani, hogyan hat egymásra például a közösségi tagság, a civil szervezeti aktivitás, az iskolai végzettség, az elégedettség, a kapcsolati háló és a koherencia-érzet. Valószínű, hogy az eleve elégedettebb személyek nagyobb arányban szereznek felsőfokú végzettséget, könnyebben teremtenek kapcsolatot, hamarabb lépnek be civil szervezetbe. Ugyanakkor igaz a gondolatmenet inverze is, miszerint a magas iskolai végzettség, a szociális kapcsolatháló nyújtotta biztonság, a civil szervezeti tagság növeli az elégedettség érzését. Feltehetően itt folyamatokról van szó, amelyek egymást sokszorozzák.

5.8. Családos közösségek a társadalom hálózatrendszerében – összegzés

Ebben a fejezetben megmutattuk, hogy a katolikus családos közösségek hálózatán belül létrejöttek bizalomszigetek, amelyek a társadalom más bizalomszigeteivel összeköttetésben állnak, ugyanakkor számos területen hiányoznak még a szigetek közötti hidak. Vizsgáltuk a hálózat társadalmi beágyazottságát, és megállapítottuk, hogy az egyes közösségi tagok, és a családjaikból épülő közösségek és mozgalmak is gyenge és erős kapcsolataikon keresztül a társadalmi hálózat szerves részét képezik. Feltártuk a családos közösségek hálózatának létező és működő érték- és normarendszerét, amely hozzájárul az anómia csökkentéséhez. Megállapítottuk, hogy mindezekhez nagy mértékben hozzájárul a családos közösségek hálózatának struktúrája, az egymásba ágyazottság, a kisvilág, a gyengén kapcsoltság és a skálafüggetlenség. Méréseink a vizsgált csoport magas reménytelenségi indexét mutatták, ezt a jelenséget nem sikerült értelmeznünk. Végül rámutattunk, hogy a közösségeket túlnyomórészt koherens személyiségek alkotják, amely feltehetően oka és eredménye a közösségi hatásnak. Ezekre az eredményekre a különböző egyén-és hálózatközpontú hálózatelemző módszerek kombinációjának a segítségével jutottunk.

6. Összegzés

6.1. Hipotézisek ellenőrzése

A dolgozatban bemutatjuk a katolikus családi közösségek hálózatos elemzését és a kapott eredményeket. Összegzésként visszatérünk a kutatási kérdések nyomán megfogalmazott hipotézisekhez, azokat ellenőrizzük. Az 1.4. fejezetben a hipotézisek felsorolásakor a kérdések nyomán haladtunk, a kutatás logikájából adódóan azonban az elsőként és másodikként megfogalmazott állításokat csak a többi követően tudjuk ellenőrizni, ezért ebben a fejezetben ezt a sorrendet követjük.

3. hipotézis: A katolikus családi közösségek hálózata kisvilág, moduláris és hierarchikus, jellemző rá az egymásba ágyazottság és a skálafüggetlenség.

Ezeket a tulajdonságokat egyesével megvizsgáltuk. Megmutattuk, hogy a vizsgált hálózat kisvilág, moduláris és hierarchikus, valamint jellemző rá az egymásba ágyazottság. A skálafüggetlenségre vonatkozóan csak sejtéseket tudunk megfogalmazni. Az elemzés eredményét részletesen a 27. táblázat foglalja össze.

4. hipotézis: A katolikus családi közösségek hálózata robusztus. A 3. hipotézisben megfogalmazott állítások bizonyításából az általános hálózatos összefüggések eredményeképpen egyértelműen következik a vizsgált hálózat robusztussága. Ez azt jelenti, hogy a hálózat a felépítésének köszönhetően a véletlen hibákkal szemben igen ellenálló, valamint hozzájárul környezetének és elemei stabilitásához. A környezet esetünkben a társadalom egészét, az elemek az egyes kisösségeket, a családokat, a házaspárokat és az egyéneket jelentik.

5. hipotézis: A katolikus családi közösségek hálózatában jól megfigyelhetők a hosszú ideig tartó, stabil, erős kötések, amelyek a hálózat vázát képezik, és a távolabbi elemeket összekötő gyenge kapcsolatok, amelyek a hálózatot stabilá teszik. Ezek a kötések más – hálózattudományoktól független – módszerekkel is kimutathatók.

Az erős és a gyenge kötések hálózatát a kutatás során részletesen feltártuk. Ugyanakkor más módszerekkel igen eltérő eredményekhez jutottunk. Többször tesztelt, nemzetközileg is használt módszerek például nem mutatták a közösségi családok stabilitását, sőt az átlagos magyar értékeknél kevésbé tűntek jónak például a vizsgált házasságok. Ugyanakkor a hálózatos módszerekkel feltárt összefüggések és a valószínűségi statisztikák egyértelműen bizonyítják a hálózaton belüli házasságok stabilitását. Így, bár ezt a hipotézist csak részben sikerült igazolni, éppen a bizonyítás kudarcára járult hozzá a 2.

hipotézis alátámasztásához, miszerint a hálózatos módszerek segítségével más módon nem látható összefüggésekre derülhet fény.

6. hipotézis: A katolikus családos közösségek hálózata a társadalomba szervesen beágyazott, számos szállal kapcsolódik hozzá.

A beágyazottságot, a gyenge kötések hálózatát mind személyes, mind mozgalmi szinten, formális és informális kapcsolatok példáján keresztül sikerült megmutatni. Ugyanakkor arra is fény derült, hogy vannak törésvonalak, például a cigány közösségek és a vizsgált csoportok között. Találtunk néhány hidat, de ennek ellenére a törésvonalak világosan megfigyelhetők.

7. hipotézis: A katolikus családos közösségek hálózata bizalomszigetökként épül fel, amely szigeteket hidak kötik össze. Ezek a szigetek más hálózatok bizalomszigeteivel is összekapcsolódnak, ezzel járulva hozzá a társadalmi stabilitáshoz.

A bizalomszigeteket és a hálózaton belüli közösségeket és mozgalmakat összekötő hidakat bemutattuk. A más hálózatok szigeteivel létrejött kapcsolatokra is mutattunk néhány példát, például települési szintű összefogásokat, ökumenikus kezdeményezéseket.

8. hipotézis: A katolikus családos közösségeknek létezik saját érték- és normarendszere. Ez a magyar társadalmi és a katolikus egyházi normarendszerekre épül, de azoktól egyértelműen elkülöníthető. Ezzel a normarendszerrel a közösségek tagjai elveikben és a mindennapi gyakorlatukban is nagy mértékben – ámde nem teljesen – azonosulnak.

Az érték- és normarendszert a normaszegések megítélésén, valamint a fogamzásgátlás és a családonkénti gyerekszám példáján mutattuk be. Egyértelműen kimutatható volt, hogy egyes kérdésekben a vizsgált közösségek tagjainak értékítélete megegyezik az osztársadalmi nézetekkel, más esetekben a katolikus egyház erős hatása figyelhető meg. Léteznek olyan – mind a hivatalos egyházi állásponttól mind az osztársadalmi értékítéletektől eltérő – normák, amelyekhez a tagok egyértelműen elveikben és tetteikben is ragaszkodnak. Ugyanakkor az alkalmazkodás egyetlen esetben sem teljes és nem minden tag felel meg az elvárásoknak.

9. hipotézis: A katolikus családos közösségek családjában a magyar átlagnál lényegesen több gyermek születik, aminek az oka a vallásosságban, a házasságok stabilitásában és a családok felépítésében keresendő.

Az átlagosnál magasabb gyerekszámot megmutattuk, ugyanakkor ezt a vallásosság csak igen kis mértékben magyarázza. A házasságok és a családok szerkezete és stabilitása valamint a gyerekszám között nem tudtunk összefüggést kimutatni. Sokkal

valószínűbbnek tűnik, hogy a közösségi normákban keresendő az átlagosnál lényegesen magasabb családonkénti gyerekszám.

10. hipotézis: A katolikus családok közösségei hálózata hozzájárul a társadalmi anomia csökkentéséhez.

A 8. hipotézis bizonyításából adódóan bizonyított, hogy a közösségek hálózata a saját normarendszerével hozzájárul az anomias állapot csökkentéséhez. Egyrészt azért, hogy saját tagjai körében értékeket és normákat egységesen képvisel, másrészt, mivel a 6. tételben megfogalmazottak szerint a társadalom hálózatához számos szállal kötődik, így továbbsugárzása is valószínűsíthető.

11. hipotézis: A katolikus családok közösségei tagjai reményteljesebbek és koherensebbek az átlag népességnél.

A reményteljességet nem sikerült kimutatni, sőt a felmérésben részt vettek reménytelenség-indexe az átlag populáció értékeinél magasabb. A koherencia-érzetük viszont egyértelműen magasabb, és kimutatható, hogy a közösségeken belüli tevékenységben még inkább értelmet és célt találnak a tagok, mint egyéb területeken.

2. hipotézis: Több szinten egymásba ágyazott társadalmi hálózat kutatásának hasznos módszere, ha az egyén felőli és a teljes hálózat felőli megközelítésmóddal folytatott vizsgálatok eredményeit összevetjük. A vizsgálatot érdemes szintenként más-más módszer-együttessel elvégezni, ugyanakkor az azonos szintek vizsgálatán eredményre vezethet az azonos módszer alkalmazása akkor is, ha az egyes szinteken lévő hálózatok mérete egymástól lényegesen eltérő.

A kutatást az itt felvázolt módszerekkel végeztük és számos eredményt kaptunk. A különböző szintekhez választott eszközök lehetővé tették, hogy az egészen különböző méretű és jellegű mozgalmak egymáshoz fűződő kapcsolatait, valamint a közösségi és családi szintű kötések is feltárjuk, és mindezek összességéből vonhassunk le következtetéseket.

1. hipotézis: A hálózatelmélet kiterjeszhető társadalmi csoportok szerepének a vizsgálatára. Hálózatkutató módszerekkel megmutathatunk egyes társadalmi csoportokról új jellemzőket.

A 3-11. hipotézisek vizsgálata egyértelműen mutatja, hogy a hálózat kutatás társadalmi csoportok vizsgálata esetében új, más módszerekkel eddig meg nem talált eredményekhez vezethet. Az is világossá vált, hogy a hálózat struktúrájából is számos eredmény adódott, amelyekhez csak a hálózatos elemzés segítségével juthattunk el. Ilyen például, hogy bizalomsgigeteket találtunk, nem anomias társadalmi csoportokat

azonosítottunk. Ez az eredmény feltehetően egészen más jellegű társadalmi hálózatok kutatása esetén is használható.

A 27. táblázat összefoglalja azokat a hálózati fogalmakat és jellemzőket, amelyeket a dolgozat tárgyalt. (ld. 3. hipotézis)²⁵⁵ Minden vizsgált fogalom esetében feltüntettük, hogyan értelmezhető a katolikus családi közösségek hálózatán. Az első kettő (csomópont és kapcsolat) a hálózat alapfogalmai, ezek a hálózat definíciójához szükségesek. A többi vizsgálható, bizonyítható (vagy cáfolható) tulajdonság. Utóbbiak esetében a harmadik oszlop tartalmazza azokat a jellemzőket, amelyeket a kutatás eredményeképpen bizonyítani tudtunk. A negyedik oszlopba pedig olyan állítások kerültek, amelyeket a minta mérete, vagy a kutatás egyéb korlátai miatt nem tudtunk bizonyítani, azonban valószínűsíthető sejtésként megfogalmaztunk.

27. táblázat

Hálózati fogalmak és tulajdonságok a családi közösségek hálózatában. Bizonyított és valószínűsített jellemzők

Hálózati fogalom	Közösségi értelmezés	Bizonyított közösségi jellemző	Sejtés
Csomópont vagy elem	Személy vagy család		
Kapcsolat vagy kötés	Ismeretség, barátság, egy közösséghez tartozás		
Zárt vagy teljes hálózat: bármely két eleme között létezik kapcsolat	Olyan közösség vagy közösségek csoportja, amelyen belül mindenki ismer mindenkit.	A családi közösségek zárt hálózatok.	Általánosak az 50, de nem ritkák a 100 fő fölötti zárt vagy csaknem zárt hálózatok.
Két elem távolsága: a köztük lévő legrövidebb út	Két személy távolsága: hány ismerősön keresztül juthatunk el az egyiktől a másikig	Bármely két magyarországi közösségi tag között a maximális távolság öt.	Feltételezhetően ez a távolság egy mozgalmakon belül legfeljebb kettő, míg a teljes magyarországi hálózatra vonatkozólag legfeljebb három.
Átmérő: Két elem közötti legnagyobb távolság	A teljes hálózaton belül az egymástól legmesszebb lévő két személy közötti út hossza.	A teljes hazai mozgalmi hálózat átmérője legfeljebb öt.	Lehet, hogy az átmérő csak három.

²⁵⁵ A definíciók alapja Csermely, 2005 és 2005b.

Kisvilág: két elem közötti átlagos távolság meglehetősen kicsi, ugyanakkor nagy annak a valószínűsége, hogy egy adott elem két szomszédja egymásnak is szomszédja	1. Két személy távolsága általában kicsi (egy vagy kettő). 2. A hálózaton belül számos zárt hálózat van	A családok közösségei hálózata kisvilág.	Az átlagos távolság kettő körül lehet, azaz két magyar család közösségi tagjának (még ha különböző mozgalmakhoz tartoznak is) általában van közös ismerőse.
Egymásba ágyazottság: a hálózat egyes csomópontjai maguk is hálózatok	A családok mint csomópontok; A kisközösségek mint csomópontok; A helyi összefogások mint csomópontok	A családok, a kisközösségek, a települési szintű összefogások, de az egyes magyarországi hálózatok is mind átfogó hálózatok részei; végső soron az emberiség hálózatába ágyazottak.	
Skálafüggetlenség: nagyszámú kevés kapcsolattal rendelkező csomópont és néhány igen sűrűn kapcsolt csomópont jelenléte. A hálózat fokszámeloszlása hatványfüggvény.	A legtöbb közösségi tagjának néhány kapcsolata van, de léteznek néhányan, akik rengeteg mozgalmi embert ismernek.	10-12 főt, a saját kisközösségét mindenki ismeri. Vannak olyanok, akik több ezer családos közösséghez tartozó személyt ismernek.	A családok közösségei hálózata skálafüggetlen. Valószínű, hogy még számos jellemzője skálafüggetlen jellegű. Pl. csoportok létszáma, az elvárt kötődés mértéke.
Kapcsolat erőssége	Barátság foka	Különböző mértékű ismeretségek, barátságok léteznek.	A Konferenciaviselkedésnél felsorolt körök, valamint az 500 fős „klán”-nak megfelelően, a családok közösségei hálózatán belül létezik a család (5), a kisközösség (15), a közösség gyermekekkel (vagy területi csoport) (35), , területi csoport gyermekekkel, régió (80-150)és országos mozgalom (500).
Gyengekapcsoltság: a hálózatokat a gyenge kapcsolatok stabilizálják. Gyenge egy kapcsolat, ha elvétele után a hálózati	A családokat stabilizálják a kisközösségek, a kisközösségeket a mozgalmak.	Ha a családon belül kötések tekintjük erőseknek, akkor a kisközösség gyenge kötések	

válaszok átlaga nem változik, de a válaszok változékonysága nő.		jelent. Ha a kisközösségi hálózatot elemezzük, akkor tekinthetjük az azon belüli kötéseknek és az azon kívülieket gyengéknek. Számos mozgalmakon átnyúló gyenge kapcsolat található.	
Erős kötés: kevés számú, stabil, hosszú távon fennálló kötés	A házasság, a család és a kisközösségi jóbarátok.	A családok közösségei rendelkeznek legalább néhány családi és baráti stabil erős kötéssel.	A hálózaton belüli házasságok és családok stabilabbak, tartósabbak, kiszámíthatóbbak.
Modularitás: a hálózat olyan modulokból (al-hálózatokból) épül fel, amelyek csomópontjai egymással erősen kapcsolódnak, míg a modulok egymáshoz gyengén kapcsolódnak.	A modulok lehetnek egyes kisközösségek, vagy néhány egymáshoz kapcsolódó kisközösség.	A teljes hazai hálózat egymással összekapcsolt mozgalmakból áll. A nagyobb mozgalmak régiókból, azok területi csoportokból, azok pedig kisközösségekből állnak. A kisebb mozgalmak struktúrája kevésbé tagolt. A különböző mozgalmakhoz tartozó közösségek is települési szinten kapcsolódnak egymáshoz.	
Hierarchia	Vezető vagy vezetőség a közösségek és mozgalmak élén.	A mozgalmak hierarchikus felépítésűek. A nagyobb mozgalmaknak összetett struktúrája,	

		választott vezetősege van.	
Konferenciaviselkedés: 5, 15, 35, 80 és 150 ember koncentrikus köreiben éljük életünk.	A közösség tagjai a család, kisközösség, helyi csoport, mozgalom hálójába kapcsolódnak be.	Gyakran az egész család tagja a kisközösségnek, így létrejön egy 35-50 fős zárt hálózat.	A földrajzilag közel lévő kisközösségek 30-80 fős nagyobb közösségeket alkotnak, ezek 150, de akár 500 fős regionális hálózatokba tagozódnak be.
Összeválogatódás (aszortativitás) – hasonló elemek kapcsolódnak egymáshoz nagy valószínűséggel.	A kisközösségek tagjai hasonlóak.	A teljes hálózatra jellemző a magas iskolázottság, az egyház tanítása szerinti aktív vallásgyakorlat, a civil szervezeti tagság, a házassági állapot és a magas gyerekszám.	A tagok egyéb kapcsolatai, barátai is hasonlóak. A kisközösségek életkor szempontjából is meglehetősen homogének. Ez a teljes hálózatra kevésbé igaz.
Csoportképződés: nagy a csoporterősségi együttartó, azaz, egy elem két szomszédja nagy valószínűséggel egymásnak is szomszédja	Egy közösségi tag két ismerőse nagy valószínűséggel ismeri egymást.	A kisközösségeken belül ez feltétlenül teljesül, de a területi és regionális csoportokban is gyakori.	
Híd: az alhálózatokat összekötő csomópont	Olyan személyek, akik egy családos kisközösségen kívül más csoportnak is tagjai.	Az egyes közösségek, mozgalmak között számtalan hídember van.	Vannak olyan társadalmi csoportok (például a cigány közösségek, alacsony iskolázottságú emberek), amelyek felé a családos közösségek igen kevés híddal rendelkeznek.
Bizalomsgiget – egymásban megbízó emberekből álló csoport, amely jó esetben más szigetekkel kapcsolatba lép – az anómias állapotból kivezető feltételezhető kiút	Az egymással és a társadalom más csoportjaival összefogó közösségek és mozgalmak	Az egyes kisközösségek - a különböző mozgalmakhoz tartozóak is – együttműködő bizalomsgigetek. keresik a kapcsolatot más egyházi és civil szervezetekkel	Feltehetően a más vallású, más értékrendszerű, más iskolázottságú személyekből álló szigetek felé egyelőre kevés híd épül.

6.2. Neveléstudományi összefüggések

Ez a kutatás a PTE Neveléstudományi Doktori Iskolájának Nevelésszociológia programja keretében készült, így joggal merül fel a kérdés, hogy mely pontokon kapcsolódik a neveléstudományhoz, a nevelésszociológiához. KOZMA Tamás átfogóan elemzi a nevelésszociológia mint tudomány létrejöttét, a gyökereit és a társtudományokat. (2004) Megállapítja, hogy „nem alakult ki egységes vélemény sem tárgyát, sem főadatait illetően.” Tekinthetjük például határtudománynak, akár társtudományok eredményeinek újszerű csoportosításának. A szerző végül amellet foglal állást, hogy a nevelésszociológia „az emberi fejlődés szociológiája.”

„Kiindulásul tehát a "nevelés" szociológiai elemzését választjuk. Azokat a társadalmi együtteseket fogjuk megvizsgálni szociológiai szempontból, amelyek a nevelés - mint a társadalomba való bevezetés - folyamatát elősegítik és meghatározzák. Szociológiai szempontból és eszközökkel: ez annyit jelent, hogy föltárjuk e társadalmi együttesek helyét a társadalom szerkezetében, s bemutatjuk a közvetítések láncolatát a társadalmi struktúra és a szocializáció menete között.” (KOZMA, 2004:36-37)

Ebben a szemléletben gondolkodva jelen dolgozat a társadalomszerkezetnek olyan hálózatát mutatja be, amely struktúráján keresztül hozzájárul a szocializációhoz. Egyúttal újabb kutatásokra, feladatokra hív. Arra, hogy a feltárt összefüggések hogyan hasznosíthatók a nevelésben és az oktatásban, az elmélet hogyan váltható gyakorlattá. Ez a kutatás nem pedagógiai, azonban nevelésszociológiai abban az értelemben, hogy hozzájárul újabb nevelésszociológiai kutatásokhoz, azok számára új utakat nyit.

A további kutatásokhoz, megfontolásokhoz és gyakorlati lépések megtételéhez néhány mozaikszerű jelenséget és gondolatot fűzünk hozzá. Ezek már nem képezik a kutatás részét, hanem arra hívatottak, hogy további együttgondolkodásra, munkára serkentsenek.

1. Érdemes lenne a dolgozat tanulságait a falusi iskolák szempontjából végiggondolni. (LAKI, 2010) Feltehetően a falvakban sokkal inkább léteznek zárt hálózatok, több dimenziós kapcsolatok, megjelenik a generációs zártság, amely segíti a normák interiorizálását. (PUSZTAI, 2004:149.270)

2. A városi, nagy létszámú iskolákban számos esetben küzdenek azzal a problémával, hogy nehezen tudnak közös érték- és normarendszert kialakítani.²⁵⁶Vizsgálható lenne, hogyan tud minél inkább megjeleníteni a generációs zártság,

---

²⁵⁶ Egy interjú alkalmával, egy számos nemzetiségi, nyelvi, személyi és egyéb nehézségekkel küzdő iskola vezetőjét megkérdeztük, hogy mi jelenti számára a legnagyobb nehézséget. Meglepődésünkre azt válaszolta, hogy a tanulók normarendszerének hiánya.

a több dimenziós kapcsolatok, a néhány erős és számos gyenge kapcsolattal rendelkező értékközvetítő hálózat.

3. Gyakran hallani, hogy pedagógusok arról panaszkodnak, hogy nem tudnak a családdal szemben értékeket képviselni. A dolgozat tanulságait felhasználva is azt mondhatjuk, hogy ez eleve kudarcra ítélt kísérlet. Talán el lehetne gondolkodni azon, hogy létezik-e ezekben az esetekben olyan megoldás, amikor nem a családokkal szemben, hanem velük közösen képviselnek értékeket.

4. Kutathatók lehetnének nemzetiségi, vallási vagy bármilyen más alapokon szerveződő olyan közösségek, amelyek egy-egy település vagy intézmény számára meghatározók. Ezen hálózatok feltérképezése, nevelési, szocializációs hatása talán jelen kutatáshoz hasonló módszerekkel elvégezhető.

Köszönet

Nagyon sokan voltak segítségemre abban, hogy ez a dolgozat elkészülhetett

Köszönöm mindenk előtt a családom támogatását.

Férjemnek, aki rábeszélte, hogy kezdjem el ezt a munkát, folyamatosan bátorított, meghallgatta a tudománnyal kapcsolatos gondolataimat, komolyan vette a képtelen ötleteimet, és mindehhez építőleg hozzászólt. Akárhányszor sor került rá, mindig jókedvűen és férfiasan ellátta a gyermekeinket és a háztartási teendőket.

Köszönöm gyermekeim segítségét.

Annának, hogy sokat vigyázott a kistestvéreire, és a sok házimunkát, amit elvégzett.

Fülöpnek, hogy őszinte és gyermeki kérdésekkel kísérte a tanulmányaimat.

Menyhértnek, hogy a jót látta abban, ha mindig más vigyázott rá, és abban is, ha több házimunka jutott neki.

Csanádnak, hogy mindig jókedvűen ment a nagyszüleihez.

A **Nagyszülőknek**, akik mindig készségesen és jókedvűen vigyáztak az unokákra.

KÖSZÖNÖM

Meleg Csillának, témavezetőmnek, hogy a kezdetektől úgy segítette munkámat, hogy támogatta a saját elképzeléseimet és ötleteimet, ugyanakkor felhívta a figyelmemet összefüggésekre, jelenségekre, szakirodalomra, tudományos eredményekre, amelyek mindig új lendületet adtak. Mindeközben nem csak kiváló szakemberként, hanem emberként is támogatott.

Forray R. Katalinnak, a Doktori Iskola vezetőjének, hogy lehetőséget kaptam arra, hogy az Oktatás és Társadalom Neveléstudományi Doktori Iskola nappali tagozatos hallgatója lehettem, hogy részt vehettem a sokszor nehéz, de mindig valami újat hozó műhelymunkában. Köszönöm a személyes érdeklődést, amellyel messze a hivatásbeli kötelezettségen túl is a munkám felé fordult.

Andl Helgának és a doktorandusz hallgatóknak a sok-sok gyakorlati segítséget.

Marton Melindának, hogy hihetetlen türelemmel bevezetett az SPSS rejtelmeibe.

Szokolczi Gábornak az összes könyvtári és számítógépes segítséget.

Valamennyi mozgalmi és közösségi **vezetőnek és tagnak** akik az interjúk során a rendelkezésemre álltak, és a kérdőíveket kitöltötték. Külön köszönöm **Aratóné Elek Juditnak**, **Gorove Lászlónak**, **Kőszeginé Melindának**, **Perneckzi Péternek**, **Schubert Péternek** és **Végh Péternek**, hogy az interjúkon túl minden lehetséges és lehetetlen kérdésemre kitartóan válaszoltak.

IRODALOM

- ABOUJAOUDE, Elias – KORAN, Lorrin, M –GAMEL, Nona – LARGE, Michael, D – SERPE, Richard T (2006): Potential markers for problematic internet use: a telephone survey of 2,513 adults. *CNS Spectrums*. 11. 750-755.
http://mbldownloads.com/1006CNS_Koran_CME.pdf [2012.04.27.]
- ALBERT Fruzsina – DÁVID Bea (1994): Magyarországon tanuló külföldi diákok kapcsolathálózati jellemzői. *Szociológiai Szemle*, 3. 81-91.
- ALBERT Fruzsina – DÁVID Beáta (2005): Férfiak és nők a családban egy kétgenerációs vizsgálat tükrében in: Nagy Ildikó, Pongrácz Tiborné, Tóth István György (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről. TÁRKI, Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium, Bp. 102–117.
- ALLARDT, Erik (1993): Having, Loving, Being: An Alternative to Swedish Model of Welfare Research. in: M. Nussbaum-A.sen (szerk.): *The Quality of Life*. Clarendon Press, Oxford
- ALSZEGHY Zoltán (1981): Olaszországi benyomások. in: Alszeghy Zoltán (szerk.): *Kereszténység és közösség. Tanulmányok a kisközösségekről*. Teológiai kiskönyvtár. Róma, 1981. 71-84.
- ANDORKA Rudolf (1997): *Bevezetés a szociológiába*. Osiris, Budapest
- ANGELUSZ Róbert–TARDOS Róbert (1988): A magyarországi kapcsolathálózatok néhány sajátossága. *Szociológiai Szemle*, 2.
- ANGELUSZ Róbert - TARDOS Róbert (1991): A „gyenge kötések” ereje és gyengesége. in: Utasi Ágnes (szerk.): *Társas kapcsolatok*. Gondolat, Bp. 40-58.
- ANGELUSZ Róbert - TARDOS Róbert (1998): A kapcsolathálózati erőforrások átrendeződésének tendenciái a kilencvenes években. in: Kolosi Tamás - Tóth István György - Vukovich György (szerk.): *Társadalmi riport*. TÁRKI, Budapest. 237–256.
- ANGELUSZ Róbert – TARDOS Róbert (1987): TÁRKI III. Miliók. A magyarországi felnőtt népesség kulturális rétegződése 1987. Társadalomkutatási Intézet Rt., Eötvös Loránd Tudományegyetem Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet http://www.TARKI.hu/cgi-bin/katalogus/TARKIfo_hun.pl?sorszam=TDATA-B54 [2011. 07. 01.]
- ANTONOVSKY, Aaron (1991): *The Salogenic Approach to Family System Health: Promise and Danger*. Prágában, a "Mental Health in European Families" Kongresszuson elhangzott beszéd. 1991. május 5-8. <http://www.angelfire.com/ok/soc/agolem.html> [2012. 04.20.]
- Apostolicam Actuositatem (1965): A II. Vatikáni Zsinat Apostolicam Actuositatem kezdetű dekrétuma a világi hívek apostolkodásáról
- ARONSON, Elliot (2008): *A társas lény*. Akadémiai Kiadó, Budapest

- ASSISI Szent Ferenc (1978): Fioretti. Assisi Szent Ferenc Virágoskertje. Fordította, az előszót írta, és a jegyzeteket készítette: É. Megyeri András. Bécs
- BALOG Piroska – SZÉKELY Andrea – SZABÓ Gábor – KOPP Mária (2006): A Rövidített Házastársi Stressz Skála pszichometriai jellemzői. in: Mentálhigiéné és Pszichoszomatika, 3. 193-202.
- BALOG Piroska: (2006): Házasság és életminőség: házasság, házastársi stressz, válás. in: Kopp Mária – Kovács Mónika Erika (szerk.): A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Semmelweis, Bp.. 233-244.
- BALOGH Margit – GERGELY Jenő (1996): Egyházak az újkori Magyarországon 1790-1992. Adattár. Bp.
- BARABÁSI Albert-László (2006): A hálózatok tudománya: a társadalomtól a webig. Magyar Tudomány, 11. 1298.
- BARABÁSI Albert-László: A hálózatok Achilles-sarkai. <http://index.hu/tudomany/mancs514/> [2012.01.23.]
- BARABÁSI Albert-László (2010): Villanások. A jövő kiszámítható. Nyitott Könyvműhely, Bp.
- BARNES, John Arundel (1954): Class and Committees in a Norwegian Island Parish. Human Relations, 7. 39-58.
- BARTAL Anna Mária (2006): A hálózatelemzés lehetőségei és gyakorlati konzekvenciái a nonprofit szervezetek vizsgálatában – egy ernyőszervezet esettanulmánya alapján. Magyary Zoltán Felsőoktatási Közalapítvány, Bp. http://szochalo.hu/uploads/szochalo/Uj_Szochalo/tudomany/tarsadalom/NHSZOSZkutatas.zip [2011.05.18.]
- BATÁR Zsolt - LETENYEI László (2002): City to city kapcsolatok. Falu Város Régió 8. 29-32.
- BECZE Szabolcs (2010): Közösségtanulmány: diszciplínák árnyékában. Aetas, 1. 144-164.
- XVI. BENEDEK pápa beszéde a püspökökhöz az egyházi mozgalmakról és új közösségekről. Elhangzott azon a pápai kihallgatáson, amelyre a Világiak Pápai Tanácsa által szervezett szeminárium keretében került sor 2008. május 17-én
- BENEDICT, Ruth (1955): Urformen der Kultur. Rowolth, Hamburg
- BENKŐ Antal (1981): Brazíliai tapasztalatok. in: Alszeghy Zoltán (szerk.): Kereszténység és közösség. Tanulmányok a kisközösségekről. Teológiai kiskönyvtár, Róma. 24-61.
- BERLOW, Eric .L. (1999): **Strong effects of weak interactions in ecological communities.** Nature, 398. 330-334

- BORECZKY Ágnes – FÖLDES Petra – GYEBNÁR Viktória – SOLYMOSI Katalin (2007): Családok távolból és félközélelől. Gondolat, Bp.
- BOURDIEU, Pierre (1999): Gazdasági tőke, kulturális tőke, társadalmi tőke. in: Angelusz Róbert (szerk.): A társadalmi rétegződés komponensei. Új Mandátum, Bp. 156-178.
- BOZSONYI Károly – DARÓCZY Gergely (2010): A normaszegéssel kapcsolatos állítások polarizációja, homogenitása és azok időbeli dinamikája. in: Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei. OCIFE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia, Bp. 377-400.
- BUDA Béla: Kapcsolathálózatok. <http://www.elitmed.hu/upload/pdf/kapcsolathalozatok-7620.pdf> [2012.03.07]
- BULÁNYI György (2005): Aki dudás akar lenni, pokolra kell annak menni. http://www.bulanyi.hu/images/onrajz/aki_dudas_akar_lenni_15.pdf [2011. június 30]
- BULÁNYI György (1990): Keressétek az Isten Országát. Irotron, Bp.
- CIC 1983: Az egyházi törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal. Ford., szerk. és magyarázta Erdő Péter. Bp.
- COLEMAN. James S. (1988): Social Capital in the Creation of Human Capital. The American Journal of Sociology. 94, The University of Chicago Press, 95-120.
- COLEMAN, James S. (2006): A társadalmi tőke az emberi tőke termelésében. in: Lengyel György – Szántó Zoltán (szerk.): Gazdaságszociológia. Szöveggyűjtemény. Aula, Bp. 109-131.
- COOLEY, Charles Horton (1909): Social Organization: A study of the larger mind. New York. Charles Scribner's Sons
- Családok Jézusban Közösség: Amit a születésszabályozásról tudni érdemes. Jegyeseknek szóló nyilvánosan nem terjesztett kiadvány.
- CSÁNYI Vilmos (1999): Az emberi természet. Vincze Kiadó, Bp.
- CSÁNYI Vilmos (2006): Az emberi viselkedés. Sanoma, Bp.
- CSAPÓ Benő (2002): Az iskolai tudás. Osiris, Bp.
- CSAPODY Miklós (2006): Kommunista terror – katolikus ellenállás. Közösség és kereszténydemokrácia: Szentimreváros élő öröksége (előadás 2006. februárjában) <http://www.inditlak.com/irasok/vilagnezetek-pergtzeben/214-kommunista-terror-katolikus-ellenallas.html> [2011.07.04.]
- CSEPELI György (2001): A szervezkedő ember. A szervezeti élet szociálpszichológiája. Osiris, Bp.

CSERMELY Péter - KOVÁCS István - MIHALIK Ágoston - NÁNÁSI Tibor - PALOTAI Robin - RÁK Ádám - SZALAY Máté (2009): Hogyan küzdik le a válságokat a biológiai hálózatok, és mit tanulhatunk tőlük? Magyar tudomány, 11. 1381-1388.

CSERMELY Péter (2005): A rejtett hálózatok ereje. Hogyan stabilizálják a világot a gyenge kapcsolatok? Tudomány-Egyetem sorozat. Vince, Bp.

CSERMELY Péter (2005b): Hálózatok sejtjeinkben és körülöttünk. A Mindentudás Egyetemén 2005. szeptember 12-én elhangzott előadás írott változata. <http://mindentudas.hu/elodasok-cikkek/item/113-h%C3%A1ll%C3%B3zatok-sejtjeinkben-%C3%A9s-k%C3%B6r%C3%BCI%C3%B6tt%C3%BCnk.html>

[2012.01.21.]

CSERMELY Péter (2008): A véleményformálók láthatatlan ereje. Avagy: Van-e esély a magyar „establishment” megteremtésére? <http://csermelyblog.tehetsegpont.hu/node/29>

[2012.01.23.]

CSERTI CSAPÓ Tibor (2012): A cigány népesség a társadalmi-gazdasági térszerkezetben. Virágmandula Kft. - PTE BTK Oktatáskutató Központ, Pécs

DOBOS László (1996): Világiak a plébániai lelkipásztorkodásban. Lámpás, Abaliget.

DÚL Géza (2002): Krisztus „Cigányország útjain”, Vigília, 9. 667–677.

DUNBAR, Robin (1998): Grooming, gossip, and the evolution of language. Harvard University Press, Cambridge

DURKHEIM, Émile (1967): Az öngyilkosság. Közgazdasági és Jogi Kiadó, Bp.

ERDŐ Péter: Harmadrend. <http://lexikon.katolikus.hu/H/harmadrend.html>

FAZEKAS Mihály – SÍK Domonkos (2007): A magyarországi szakkollégiumok: érdekérvényesítés, forrásszerzés, kommunikáció. NCA. Kutatási Zárójelentés. http://www.mihalyfazekas.eu/Fazekas-Sik_Szakkollegiumi%20mozgalom_2007.pdf

[2011. május 23.]

FAZEKAS Mihály (2007): Szakkollégiumi mozgalom: érdekérvényesítés, kommunikáció, kapcsolati háló. TDK dolgozat. http://www.socialnetwork.hu/cikkek/Fazekas_szakkollegiumi%20mozg_roid.pdf [2011.

május 19.]

FEISCHMIDT Margit: Az antropológiai terepmunka módszerei. in: Kovács Éva (szerk.): Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet. Néprajzi Múzeum. PTE-BTK Kommunikáció-és Médiatudományi Tanszék, Pécs. 223-233.

FEKETE Zsuzsa (2006): Életminőség. Koncepciók, definíciók, kutatási irányok. in: Utasi Ágnes (szerk.): A szubjektív életminőség forrásai. Biztonság és kapcsolatok. MTA, Politikai Tudományok Intézete, Bp. 277-309.

- Ferences Világi Rend Országos Tanácsa (2008): Ferences Világi Rend Regulája, Általános Konstitúciói, Országos Statútumai és Szertartáskönyve. Bp.
- FORRAY R. Katalin (2008): Értelmiségképzés - cigány diákok a felsőoktatásban. <http://www.forraykatalin.hu/doski/Bara2008.pdf> [2012. február 14.]
- FREUND Tamás (2010): A közösségért való áldozatvállalás biológiai és a társadalmi meghatározottsága. A Magyar Tudományos Akadémia Dísztermében, 2010. április 8-án Gróf Széchenyi István halálának 150. évfordulóján elhangzott beszéd. <https://mta.hu/cikkek/freund-tamas-beszede-a-szechenyi-emlekesten-122071/> [2012. 02. 23.]
- FUTÓ Péter - FLEISCHER Tamás (2004): A közpolitikákra ható EU-integrációs mechanizmusok – a hulladékgyűjtés példáján. EURÓPAI TÜKÖR Európai Tükör, 4-5. 61-87.
- GÁL Kati és Péter - HAJNAL Zsuzsó és Géza - HORVÁTH Judit és Zsolt (szerk.) (2009): A szeretet döntés. A Magyar Házasságok negyedszázada. Babits, Szekszárd
- Gaudium et Spes (1965): A II. Vatikáni Zsinat Gaudium et Spes kezdetű lelkipásztori konstitúciója az Egyházról a mai világban
- GEERTZ, Clifford (2001): Az értelmezés hatalma. Antropológiai írások. Osiris, Bp.
- GEERTZ, Clifford (1994): Sűrű leírás. Út a kultúra értelmező elméletéhez a benszülöttek szemszögéből: Az antropológiai megértés természetéről. in: NIEDERMÜLLER Péter (szerk.): Az értelmezés hatalma. Századvég, 126-170. és 200-216.
- GIRVAN, M. – NEWMAN, M. E. J. (2002): Community structure in social and biological networks. Proc. Natl. Acad. Sci. U.S.A. 99, 7821-7826.
- GOROVE László (2011): Személyes megkeresésre írt levelek
- GOROVE László (2006): A családok Jézusban közösség. in: HORÁNSZKY Anna (szerk.): Lelkiségi mozgalmak a Magyar Katolikus egyházban. Országos Lelkipásztori Intézet, Budapest, 37.
- GÖDRI Irén (2002): A házasságok és az élettársi kapcsolatok minőségének és stabilitásának néhány metszete. In: Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.): Népelemzés – értékek – vélemények. KSH Népelemzési Kutatóintézet, Bp.
- GRANOVETTER, Mark (1982): A gyenge kötések ereje. A hálózatelemzés felülvizsgálata. in: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.) (1991): Társadalmak rejtett hálózata. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Bp. 371-400.
- HARALAMBOS, M. és HOLBORN, M.(1995): Sociology: Themes and Perspectives. Collins Educational, London. 874-875.

- HÄRING, Bernhard (1991): A házassági és szexuális erkölcs története a zsinat szemszögéből. Egyházforum, Kirchenforum für Ungarn, 3. Luzern
- HÉJJ Andreas (2010): Group-size, communication and challenges for the education of global citizens. International Journal of Higher Education and Democracy Request, 1. 72-79.
- HILL, Russell A.– DUNBAR, Robin I.M. (2003): Social Network Size in Humans. Humane Nature, 1. New York, 53-72. http://www.liv.ac.uk/evolpsyc/Hill_Dunbar_networks.pdf [2010.05.03.]
- HILLERY JR., George (1950): Definitions of Community: Areas of Agreement. In: Rural Sociology, 20. 111-123.
- HOFER Tamás (1974): Kísérlet a magyar tanyarendszer összehasonlító vizsgálatára. in: Hofer Tamás – Kisbán Eszter – Kaposvári Gyula (szerk.): Paraszti társadalom és műveltség a 18-20. században. 3. Tanyák. A Magyar Néprajzi Társaság 1974. évi vándorgyűlése Szolnokon. Magyar Néprajzi Társaság – Damjanich János Múzeum, 223-234.
- HORÁNSZKY Anna (szerk.) (2006): Lelkiségi mozgalmak a Magyar Katolikus egyházban. Országos Lelkipásztori Intézet, Budapest
- IANNACONE, Laurence R. (1992): Religious Markets and the Economics of Religion. Social Compass, 1.123-131.
- II. JÁNOS PÁL (1982): Familiaris Consortio. II. János Pál Pápa apostoli buzdítása az egész katolikus Egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez a keresztény család feladatairól a mai világban, Vatikánváros
- II. JÁNOS PÁL (1990): Redemptoris Missio kezdetű enciklikája a minden időre érvényes missziós megbízatásról.
- ILLYÉS Szabolcs József (2008): Új Katolikus Mozgalmak Magyarországon. Egy Mozgalomelmélet Gyakorlata. Doktori értekezés. Bécs http://othes.univie.ac.at/4421/1/2009-01-07_9948252.pdf [2011.05.18.]
- ILLYÉS Szabolcs: Klasztermodell és a hálózatosodás lehetőségei a 21. századi egyházban <http://punkosd.ma.ptf.hu/cimlap/gyakorlati-teologia/2010-1/klaszteregyszabolcs> [2011.05.19.]
- JANSEN, Dorothea (2006): Einführung in die Netzwerkanalyse. Grundlagen, Methoden, Forschungsbeispiele. Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden
- JEGES Sára – VARGA Károly (2008): A szalutogenetikus életstratégia értéktényezői. JURA, 1. 43-51.

- JÓZAN Péter (1997): A nők egészségi állapotának néhány jellemzője. in: Lévai Katalin - Tóth István György (szerk.): Szerepváltozások. Jelentés a nők és férfiak helyzetéről, Budapest: TÁRKI, Munkaügyi Minisztérium Egyenlő Esélyek Titkársága. 107–120.
- JUHÁSZ Antal (1973): Társasélet a szegedi tanyákon. Tiszatáj, 8. szám 77-83. in: JUHÁSZ Antal (1993): Település és közösség. Debrecen, KLTE 131-142.
- JUHÁSZ Antal (1976): A kisteleki tanyák települése és élete: Tanulmányok Kistelek történetéből és népéletéből. Kistelek Nagyközség tanácsa. 325-382. in: Juhász Antal (1993): Település és közösség. Debrecen, KLTE 47-86.
- KERESZTESY-PARKER László (szerk.) (1945): Szent Norbert világi harmadrendje. A csornai premontrei prépostság kiadása. Martincsevics K. és Fiai, Csorna
- KISS János Péter (2008): Aprófalvasodás és aprófalvaink sorsa – történelmi metszetben. in: Váradai Monika Mária (szerk.): Kistelepülések lépéskényszerben. 29-69.
- KONCZ András (szerk.) (2007): Civil szervezetek és közösségek. A Háló Egyesület Közösségi Műhelyének kiadványa.
- KOPP Mária - SKRABSKI Árpád (2003): A gyermekvállalás pszichológiai és szociális háttértényezői a magyar népesség körében. Demográfia, 4. 383-395.
- KOPP Mária – SKRABSKI Árpád (2006): Gyermekvállalás és életminőség. in: Kopp Mária – Kovács Mónika Erika (szerk.) (2006): A magyar népesség életminősége az ezredfordulón. Semmelweis kiadó, Bp. 253-262.
- KOPP Mária – SKRABSKI Árpád (2007): Az életminőség dimenziói, a magyar népesség életminősége az ezredfordulón. 2007. január 26-án Komáromban a Selye János centenáriumi ünnepségen elhangzott előadás szerkesztett változata. <http://www.behsci.sote.hu/kopp-skrabsky-selye-centenarium-eloadas.htm> [2012.04.25.]
- KOPP Mária (2008): Bevezetés: Az esélyerősítés magatartástudományi modellje. in: Kopp Mária (szerk.): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis, Bp. 3-9.
- KOPP Mária– SKRABSKI Árpád (2008): Kik boldogok a mai magyar társadalomban? in: Kopp Mária (szerk.): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis, Bp. 73-79.
- KOTICS József (2007): A magyar közösségtanulmányok huszadik századi története. in: Kovács Éva (szerk.): Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet. Néprajzi Múzeum. PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék, Pécs. 23-42.
- KOVÁCS Éva (2007): A közösségtanulmánytól a lokális megismerésig. in: Kovács Éva (szerk.): Közösségtanulmány. Módszertani jegyzet. Néprajzi Múzeum. PTE-BTK Kommunikáció- és Médiatudományi Tanszék. 7-22.

- KOVÁCS István – PALOTAI Robin – SZALAY Máté (2007): Új eljárás család hálózatok elemeinek átfedő modularizálására elektromosenergia-szállítási, szociológiai, valamint biokémiai alkalmazásokkal. TDK dolgozat, Bp. <http://people.bolyai.elte.hu/~steve3281/TDK/kovacspalotaiszalay.pdf> [2012.03.17.]
- KOVÁCS Péter (1995): Katolikus kisközösségek a nyolcvanas években. *Távlatok*, 25. 565-569.
- KOVÁCS Tibor (2004): Aprófalvainkról illúzió nélkül. *Terület statisztika*, 2.
- KOZMA Tamás (2001): Bevezetés a nevelésszociológiába. Nemzeti Tankönyvkiadó, Bp.
- KÖNCZEI Csongor (2007): A kalotaszegi cigányzenészek társadalmi és kulturális hálózatáról. Doktori disszertáció. ELTE, BTK, Bp.
- KÖNIG, René (1958): *Grundformen der Gesellschaft: Die Gemeinde*. Rowohlt Taschenbuch Verlag, Hamburg
- KRÓMER István (1995): Lélekben újuljunk meg! *Távlatok*/26. 757-758.
- KÜRTÖSI Zsófia (2004): A társadalmi kapcsolatháló elemzés módszertani alapjai. in: Letenyei László (szerk.): *Településkutatás*. Budapest: L'Harmattan, 663-684.
- LAKI Tamásné (2010): Falusi kisiskola: múzeum vagy reformpedagógiai műhely? in: *Új Pedagógiai Szemle*, 6-7. 51-59.
- LAKI Tamásné (2011): Schule und Gemeinschaft. Unterricht und Kultur -internetes folyóirat. [http://www.eduscience.hu/Theorie und Praxis von Pädagogik](http://www.eduscience.hu/Theorie_und_Praxis_von_Pädagogik). 1, 3-8.
- LAYARD, Richard (2007): Boldogság. Fejezetek egy új tudományból. Lexecon, Győr
- LETENYEI László (2005): *Településkutatás. A települési és térségi tervezés társadalomtudományos megalapozása*. L'Harmattan, Bp.
- LEWIN, Kurt (1975): A nevelés csoportdinamikai és mezőelméleti problémái. in: Mérei Ferenc (szerk.): *Csoportdinamika. Válogatás Kurt Lewin műveiből*. Közgazdasági és Jogi könyvkiadó, Bp. 339-407.
- LOHFINK, Gerhard (1990): Milyennek akarta Jézus a közösséget? *Egyházfórum*, Luzern
- LUKÁCS László (1991): *Az egyház: communio és mozgalom. Megújulási mozgalmak az egyházban Vigília*, 1.
- Lumen Gentium (1964): A II. Vatikáni Zsinat Lumen Gentium kezdetű dogmatikus konstitúciója az Egyházzal
- LYND, Robert – LYND, Helen Merrell (1929): *Middletown: A Study in American Culture*. New York
- Magyar Katolikus Püspöki Konferencia (1999): *A boldogabb családokért. A Magyar Katolikus Püspöki Konferencia körlevele a hívekhez és minden jóakarátú emberhez a házasságról és a családról Magyarországon*. Magyar Katolikus Püspöki Konferencia, Bp.

- Magyarországi Zsidó Hitközségek: Bemutató. <http://www.mazsihisz.hu/magunkrol-29.html> [2012. február 15.]
- MAISONNEUVE, Jean (1965): A szociometria és a választásos kapcsolatok vizsgálata. *Traité de psychologie experimentale – IX. Psychologie sociale*, 1965. 217-270.
- MÁRK evangéliuma. Biblia
- MARSDEN, Peter V. (1988): Homogenitás a bizalmas kapcsolatokban. in: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.) (1991): *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet, Bp. 72-91.
- MARSDEN, Peter V. (1987): Az amerikaiak fontos beszélgetési hálózatai. in: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk.) (1991): *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet 353-370.
- MCALLISTER, L. – FISCHER, C. S. (1978): A procedure for surveying personal networks. *Sociological Methods and Research*, 7. 131–148.
- MELEG Csilla – REZSŐHÁZY Rudolf (2000): Az érzelmek, a tömeg és a spontán mobilizáció. *Valóság*, 1. 29-48.
- MELEG Csilla (2006): *Az iskola időarcai*. Dialóg Campus, Budapest-Pécs
- MELEG Csilla (2012): *A bizalom hálójában*. Jura, 1. 72-77.
- MÉREI Ferenc (1996): *Közösségek rejtett hálózata*. Szociometriai értelmezés. Osiris, Bp.
- MÉREI Ferenc (2002): *A szociometria módszerei és jelentésvilága*. in: Lengyel Zsuzsa (szerk.): *Szociálpszichológia*. Osiris, Bp. 410–431.
- MERTON, R.K. (1980): *Társadalomelmélet és társadalmi struktúra*, Gondolat, Bp.
- MOLNÁR Géza (2009): *Ember és természet*. Természet és ember. Kairosz, Bp.
- MORENO, Jacob Levy (1974): *Die Grundlagen der Soziometrie: Wege zur Neuordnung der Gesellschaft*. Westdeutscher Verlag
- MORENO, Jacob Levy (1934): *Who Shall Survive?*. D.C.: Nervous and Mantal Disease Publishing, Washington
- NAGY Géza (1990): *A bodrogi családi családok életét alakító tényezők néprajzi vonatkozásai*. in: Rátay Csaba (szerk.): *A család jelentősége az egyén és a közösség életében*. Művelődési Központ, Gödöllő, 9-35.
- NEISSER, U., BOODOO, G., BOUCHARD, T. J., BOYKIN, A. W., BRODY, N., CECI, S. J., HALPERN, D. F., LOEHLIN, J. C., PERLOFF, R., STERNBERG, R. J., URBINA, S. (1996): *Intelligence: Knowns and unknowns*. *American Psychologist*, 51, 77–101. magyarul: http://lakatos.free.fr/page20/IQ/files/page7_3.pdf
- NEMESHEGYI Péter: *Egy teológus gondolatai a Hálóról*. www.halo.hu [2011.05.14.]

- NOBILIS Márió (2006): A mozgalmak és lelkiségek helyéről az egyház életében. In: Horánszky Anna (szerk.): Lelkiségi mozgalmak a Magyar Katolikus egyházban. Országos Lelkipásztori Intézet, Budapest 9-18.
- PASTOR-SATORRAS, Romualdo - VESPIGNANI, Alessandro (2001): Epidemic Spreading in Scale-Free Networks. *Phys. Rev. Lett.* 86. 3200–3203.
- PATAKI Judit – S. MOLNÁR Edit (1987): Gondolkodási sémák az elégedettségről. Tömegkommunikációs Kutatóközpont, Bp.
- PÉNZES Péter (2011): Péter anyósának meggyógyítása. A kiskőrösi református imaházban 2011. 05. 1-jén elhangzott prédikáció.
- PERNECZKI Péter (2008): Emlékeztető. 2008. március 15. Kérésre átadott jegyzőkönyv. A Cser réteg kutatása (2010). Galamb, 118. című tanulmányhoz
- PESCOSOLIDO, Bernice A (2006): The Sociology of Social Networks. in Bryant, Clifton D. – Peck, Dennis L (szerk.): *The Handbook of 21st Century Sociology*, Sage Publications, Thousand Oaks 208-217.
- PILINSZKY János (1965): Egy lírikus naplójából. in: Pilinszky János: *Publicisztikai írások*. 437.
- PONGRÁCZ Tiborné (2011): A demográfiai értékrend változásában szerepet játszó főbb népesedési folyamatok. in: Pongrácz Tiborné (szerk.): *A családi értékek és a demográfiai magatartás változásai. Kutatási jelentések*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Bp. 17-36.
- PUSZTAI Gabriella (2011): A láthatatlan kéztől a baráti kezekig. Hallgatói értelmező közösségek a felsőoktatásban. Új Mandátum, Bp.
- PUSZTAI Gabriella (2004): Iskola és közösség. Felekezeti középiskolások az ezredfordulón. Gondolat, Bp.
- PUSZTAI Gabriella (2009): Társadalmi tőke és az iskola. Kapcsolati erőforrások hatása az iskolai pályafutásra. Új Mandátum, Budapest
- PUTMAN, Robert D. (1995): Bowling Alone: America's Declining Social Capital. *Journal of Democracy* 6, The Johns Hopkins University Press, 65-78.
- REZSŐHÁZY Rudolf (2011) személyes beszélgetés
Regnumról. A Regnum Marianum internetes oldala. www.regnum.hu [2011.03.17.]
- ROSTA Gergely (2010): Vallásosság és politikai attitűdök. in: Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): *Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálata 2008. évi magyar eredményei*. OCIFE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia, Bp. 427-450.

- RYFF, Carol D. – SINGER, Burton H. – LOVE, Gayle Dienberg (2004): Positive health: connecting well-being with biology, *Phil. Trans. R.Soc.London*, 359. 1383-1394. <http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC1693417/pdf/15347530.pdf> [2012.04.26.]
- S. MOLNÁR Edit (2002): A közvélemény gyermekszám-preferenciái. in: Pongrácz Tiborné – Spéder Zsolt (szerk.): *Népesség – Értékek – Vélemények*. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, Bp. 35-54.
- SAINT-EXUPÉRY, Antoine (1982): *Citadella*. Szent István Társulat, Budapest.
- SÁRKÁNY Mihály (2000): Közösségtanulmányok és összehasonlításuk lehetőségei. in: Sárkány Mihály (szerk.): *Kalandozások a 20. századi kulturális antropológiában*. Harmattan, Bp. 56-71.
- SCHMIDT János (2006): Közösségépítés. Az Ökumenikus Tanács 2005. november 29-én tartott közgyűlésén elhangzott beszéd. *Ökumené* 1.
- SCOTT, John (1994): *Social Network Analysis, A Handbook*. Athanaeum, Press, London
- SKRABSKI Árpád – KOPP Mária – RÓZSA Sándor – RÉTHELYI János (2006): A koherencia, az élet értelme, mint az életminőség fontos dimenziója. in: Kopp Mária – Kovács Mónika Erika: *A magyar népesség életminősége az ezredfordulón*. Semmelweis Kiadó, Bp.
- SPÉDER Zsolt – KAPITÁNY Balázs (2006): *Gyermekek: vágyak és tények*. Dinamikus termékenységi elemzések, Budapest: KSH Népeségtudományi Kutatóintézet „Életünk fordulópontjai”. Műhelytanulmányok. 6. 1-126.
- STARK, Rodney – BAINBRIDGE, William Sims (1980): *Networks of Faith: Interpersonal Bonds and Recruitment to Cults and Sects*. *American Journal of Sociology*. 6. 1376-1395.
- SZABÓ Csaba (2000): *Egyházügyi hangulat – jelentések, 1951, 1953*. Osiris, Bp. 17-27. <http://hollok.hu/muhely/2010/11/15/a-katolikus-egyhaz-magyarorszagon-1945-1953.html>
- SZABÓ László (1993): Társadalomnéprajz. Debrecen, 151-179. in: Tibori Tímea – T. Kiss Tamás (szerk.): *Közösségi formációk (2000)*, Bp. 56-79.
- SZABÓ Laura (2003): *A társadalmi támaszt nyújtó személyes kapcsolatháló és a szubjektív életminőség összefüggései az egészséges és a mozgáskorlátozott személyek körében*. Ph.D. értekezés. Budapesti Közgazdaságtudományi és Államigazgatási Egyetem, Szociológia Ph.D.program
- SZABÓ Máté (1994): A társadalmi mozgalmak szerepe a demokratikus politikai rendszer intézményesedésének folyamatában. *Szociológiai Szemle*, 3. 45-63.
- SZÁNTÓ Zoltán – TÓTH István György (1993): A társadalmi hálózatok elemzése. in: *Gazdaság és társadalom*, 3. 30-55.
- SZÉKELY András (2008): A vallásosság alakulása Magyarországon 1995-2006 között. A vallásosság összefüggései a gyerekszámmal. *Vallásosság és lelki-egészségi állapot*. in:

Kopp Mária (szerk.): Magyar lelkiállapot 2008. Esélyerősítés és életminőség a mai magyar társadalomban. Semmelweis, Bp. 373-381.

SZILAS László (1981): Kisközösségek az egyháztörténelemben. In: Alszegehy Zoltán (szerk.) Kereszténység és közösség. Tanulmányok a kisközösségekről. Teológiai kiskönyvtár. Róma, 104-111.

SZTÁRAYNÉ Kézdy Éva (2009): Egy eltűnt réteg nyomában. Egykori arisztokrata családok leszármazottai a mai Magyarországon. Gondolat Kiadó, Bp.

SZTÁRAYNÉ Kézdy Éva: Általános közérzet, elégedettség a jelenlegi étellel. in: Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei. OCIFE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia, Bp. 17-52.

TELEKI Béla (2001): Kézikönyv a családról II. Családszociológiai gondolatok a rendszerelmélet szempontjából. Korda, Kecskemét

TILMANN, P. Beller (2002): A családi élet: küldetés és munka. Családnapok előadásai 1983-1990. Családkadémia-Óbudavár Egyesület, Óbudavár.

TOMKA Ferenc (1991): Intézmény és karizma az egyházban. Vázlatok a katolikus egyház szociológiájához. Országos Lelkipásztori Intézet, Bp.

TOMKA Ferenc (2007): Egyesületek, közösségek, mozgalmak- és az evangelizáció www.kapmegyer.hu [2011. március 24.]

TOMKA Ferenc (2008): Közösség és megtérés. <http://tomkaferenc.wordpress.com/2008/09/05/28/>

TOMKA Miklós (1977): Vallásosak-e a „vallásosak?” Világosság, 5. 300-306.

TOMKA Miklós (2006): Vallás és társadalom Magyarországon. Pázmány Társadalomtudomány, 4. Budapest-Piliscsaba, Loisir Kft.

TOMKA Miklós (2010): Vallási helyzetkép – 2009. in: Rosta Gergely – Tomka Miklós (szerk.): Mit értékelnek a magyarok? Az Európai Értékrend Vizsgálat 2008. évi magyar eredményei. OCIFE Magyarország – Faludi Ferenc Akadémia, Bp. 401-425.

TOMKA Miklós (2011): A vallás a modern világban. A szekularizáció értelmezése a szociológiában. Párbeszéd Alapítvány, Bp.

TÖNNIES, Ferdinánd (2004): Közösség és társadalom. Gondolat, Bp.

UTASI Ágnes (2006): A minőségi élet feltételei és forrásai. Az életminőség alapkérdései. in: Utasi Ágnes (szerk.) (2006): A szubjektív életminőség forrásai. Biztonság és kapcsolatok. MTA, Politikai Tudományok Intézete, Bp. 13-50.

YOUNG, Kimberly (2010): Internet addiction over the decade: a personal look back. World Psychiatry. 9(2).

<http://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC2911082/pdf/wpa020091.pdf>

[2012.04.27.]

VAJDA Zsuzsanna (2003): Az iskola, a társadalom és a társadalmi hátrányok. *Esély*, 3. 18-33.

VANIER, Jean (1995): A közösség. *Vigília*, Bp.

VASTAGH Zoltán (1991): A tanulók társas viszonyainak elemzéséből következő pedagógiai tanulságok. *Magyar Pedagógia*, 3-4. 157-170.

VI. PÁL PÁPA (1968): *Humanae Vitae* kezdetű enciklika. A helyes születésszabályozásról, Vatikánváros

VI. PÁL PÁPA (1975): *Evangelii Nuntiandi* kezdetű apostoli buzdítása a katolikus egyház püspökeihez, papjaihoz és híveihez a mai világ evangelizálásáról, Vatikánváros

WANG, Shijun – SZALAY M. S. – ZHANG, C. – CSERMELY P. (2008): Learning and Innovative Elements of Strategy Update Rules Expand Cooperative Network Topologies.

<http://www.plosone.org/article/info%3Adoi%2F10.1371%2Fjournal.pone.0001917>

[2010.05.03.]

WEBER, Richard O. P.: A dominikánus laikusok története
<http://animamundi.hu/tanform.php?tsz=22>

WELLMAN, Barry (1988): *Structural analysis: from method and methaphor to theory and substance*. *Strukturális elemzés: A módszertől és a metaforától az elmélet és a tartalmi kérdések felé*. in: Angelusz Róbert – Tardos Róbert (szerk) (1991): *Társadalmak rejtett hálózata*. Magyar Közvéleménykutató Intézet. Bp. 307-352.

WHORF, Benjamin Lee (1956): *Language, Thought, and Reality*. Cambridge:Mass., MIT Press

WILHELM Gábor (2007): Világok között. *Antropológia, módszer, terep*. in.: *Mediárium*, 3-4. 217-228.

WOLSKY Albert: *A Ferences Világi Rend* (2005). *Vigília*, 9. 702-711.

WRIGHT, Susan (1992): *Image and Analyses: New directions in Community Studies*. In: Short, Brian (szerk.): *The English Rural Community. Image and Analysis*. Cambridge, 1992. 195-218.

Z. KARVALICS László (2002): *Információközösségek. Kísérlet egy fogalom megragadására*. in: Nyíri Kristóf (szerk.): *Mobilközösség – mobilmegismerés: Tanulmányok*. MTA Filozófiai Kutatóintézete.

Adatbázisok

Európai   Érték   Vizsgálat   (2008)   (EVS)

<http://zacat.gesis.org/webview/index.jsp?v=2&submode=abstract&study=http%3A%2F%2F193.175.238.79%3A80%2Fobj%2FfStudy%2FZA4772&mode=documentation&top=yes> [2012.01.23.]

KSH Népeségtudományi Kutatóintézet (2001): „Életünk fordulópontjai” társadalmi-demográfiai alapfelvétel I. adatfelvételi hullám.

KSH népmozgalmi adatok

Népszámlálás, 2001. www.ksh.hu

TÁRKI (1986): Társadalomkutatási Intézet Rt. TÁRKI II. Kapcsolatok - ISSP 1986. Társadalmi kapcsolatrendszer I. magyar lakossági adatok. adatfelvétel időpontja: 1986-10-01 – 1986-10-31. Budapest: TÁRKI Adatbank.

TÁRKI (1988): Társadalomkutatási Intézet Rt. MKI Stílusok 1988. A magyarországi felnőtt népesség kulturális rétegződése. adatfelvétel időpontja: 1988-09-01. Budapest: TÁRKI Adatbank.

TÁRKI (2000): Központi Statisztikai Hivatal Népeségtudományi Kutató Intézet: TÁRKI Család 2000. Családon belüli szerepvállalások a magyarországi felnőtt népesség körében. adatfelvétel időpontja: 2000-11-20 – 2001-01-14. Budapest: TÁRKI Adatbank.

TÁRKI (2001): Századvég Politikai Elemzések Központja-Társadalomkutatási Intézet Rt. - Miniszterelnöki Hivatal - Magyar Tudományos Akadémia Politikai Tudományok Intézete - Munkaügyi Kutatóintézet - Miniszterelnöki Hivatal Informatikai Kormánybiztosság: TÁRKI Omnibusz 2001/8 - ISSP 2001. Társadalmi kapcsolatrendszer II. magyar adatok. adatfelvétel időpontja: 2001-07-31 – 2001-08-08. Budapest: TÁRKI Adatbank.

1. Melléklet

A vizsgált mozgalmak és az elemzéskor használt színek

sárga	Bokor közösség
rózsaszín	Chemin Neuf Közösség
bordó	Ciszterci Obláció – családos convent
kék	Családok Jézusban Közösség
ciklámen	Együtt Nagyasszonyunk dicsőségére házasközösségek
piros	Házasság Hétvége
világoskék	Keresztény Élet Közössége
lila	Magyar Schönstatt Családmozgalom
narancs	Mária Műve (Fokoláre) Új család mozgalom
zöld	MÉCS Családközösségek
fekete	Regina Pacis Közösség
barna	Regnum Marianum
szürke	Új életet a családoknak

2. melléklet

A kutatás során használt kérdőív

3. melléklet

A vezetői interjúvázlat

4. melléklet

A mozgalmak kapcsolódása egymáshoz – vezetői felméréőív

5. melléklet

Családos közösségi szociometriai felméréőív